

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 1(144) / primăvară 2017

Editori:
MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIU PENTRU COMUNITATE”

Partener:
DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL IAȘI

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE
Editura Muzeelor Literare
Iași, str. Vasile Pogor nr. 4
Contact: Tel. 0232.213.210
E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Lucian Dan Teodorovici
Redactor șef: Călin Ciobotari
Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu
Redactori asociați: Amelia Gheorghică, Monica Salvan
Georgiana Leșu
Layout/DTP: Anca Bîrliba
Corector: Roxana Drugescu
Copertă: Anca Bîrliba

Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la adresa dacialiterara@yahoo.com

www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro

**Opiniile exprimate în revistă aparțin autorilor
articolelor și nu reprezintă neapărat
punctul de vedere al redacției**

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 1 (144) / primăvară 2017

Sentimentul românesc al manipulării

E de domeniul evidenței că unul dintre conceptele cele mai vehiculate în România ultimelor luni a fost (și este!) cel de „manipulare”. Masivele proteste stradale de la începutul acestui an, coroborate cu diferite scandaluri în care au fost implicate servicii de informații, politicieni, personaje din justiție au asigurat un *vi-guros refresh* unui sentiment nespus de drag în spațiul autohton: sentimentul manipulării.

Chiar și pentru cei mai simpli români, sentimentul că sunt manipulați pare a fi unul ce consolidează stima de sine. Dacă cineva își bate capul cu tine să te manipuleze înseamnă că nu ești un nimeni, înseamnă că până și tu contezi. De partea cealaltă, agenții manipulării resimt și ei satisfacție, căci acțiunile lor manipulatorii le confirmă o mai veche bănuială: sunt inteligenți! Există apoi și o a treia categorie, spectatorii manipulării, cei care înțeleg fenomenul și, fascinați de el, îl urmăresc cu interes.

Data fiind amploarea subiectului, am decis să restrângem discuția la ceea ce am numit „perspective ieșene” asupra manipulării. Altfel spus, am încercat să schițăm, prin intermediul respondenților selectați din diferite zone de activitate, o privire „locală”, reprezentativă, sperăm, pentru modul în care „se văd lucrurile” de aici, din dulcele târg al Ieșilor.

Au oferit răspunsuri întrebărilor noastre jurnaliști, universitari, artiști, studenți, preoți, politicieni, oameni care, într-un fel sau altul, au avut de-a face cu manipularea și au meditat asupra ei.

O dezbateră publică organizată de „Dacia literară” va dubla, în viitorul apropiat, actualul dosar.

Călin CIOBOTARI

1. Unul dintre cele mai invocate concepte în România prezentului este cel de „manipulare”. De ce la momentul actual vorbim atât de mult despre manipulare?

2. În mod tradițional, în spațiul românesc, presa a fost și este identificată ca sursă principală a manipulării. Este legitimă această asociere între mass-media și manipulare?

3. Care credeți că sunt sursele principale ale manipulării în România contemporană? Puteți identifica surse concrete sau, din contra, credeți că discuția rămâne la un nivel abstract?

4. Sunt românii mai ușor de manipulat decât alții? Se lasă manipulați sau manipularea este mai presus decât ei?

5. Cine ar trebui să se ocupe cu ceea ce s-ar putea numi „rezistența la manipulare”? Are intelectualul român vreun rol în această opoziție la manipulare sau este un factor activ în procesul de manipulare?

6. Ce criterii personale aveți pentru a identifica o încercare de manipulare asupra dvs.? Puteți exemplifica astfel de situații concrete?

Manipularea, perspective ieșene

Liviu ANTONESCI

prof. univ. dr., scriitor, publicist

Dau o sticlă de whisky bătrân cui îmi poate da un răspuns...

1. Există o vorbă care spune „informația este putere”. Cred că trebuie să ne oprim puțin asupra ei. Informația în sine, cea corectă, este de fapt neutră, ea capătă conotații pozitive sau negative numai prin modul de utilizare, deci prin comunicare. Omul este o ființă care comunică, iar puterea nu vine atât din informație, cât din comunicare. Prin urmare, comunicarea este putere. În ultimele decenii, vorbim mai mult despre manipulare pentru că zona informațiilor a explodat, pe cale de consecință și cea a comunicării, și pentru că am asistat la o explozie similară a mijloacelor de comunicare sau a canalelor, cu un termen mai tehnic.

Dar să încerc să fiu puțin mai clar. Toți suntem în contact cu informațiile – și trebuie să nu uităm că

informațiile nu sunt fapte, ci „imagini” ale faptelor! –, toți comunicăm și, în același timp, toți manipulăm! Facem asta „zi de zi și ceas de ceas în proporție de masă”, ca să cităm un clasic al manipulării pre numele său Ulianov. Facem asta pentru că mesajele noastre nu sunt nude, ca și cum ar fi emise de un robot, ci încărcate cu toate „zorzoanele” care să ne ajute să convingem, să influențăm, mesajele noastre sunt persuasive și pentru asta intervin mimica și pantomimica, tonul și intensitatea vocii, căldura sau dimpotrivă răceala cu care vorbim și care au echivalentele lor în limbajul scris. Dar asta este manipularea aceea de zi cu zi, de amatori, ca să spun așa. Există însă și manipularea efectuată de profesioniști, aceasta este cea care s-a multiplicat, cea despre care vorbim mai mult în vremea din urmă.

2. În măsură în care presa nu vizează o singură țintă sau numai câteva – cum se întâmplă în situațiile de comunicare curente –, ci un public de mari dimensiuni, publicul larg, după cum se spune, sau largi arii ale opiniei publice, presa este un exce-

lent mijloc de manipulare! Presa nu oferă informație nudă – nici măcar atunci când difuzează știri necomentate, pentru că și știrile sunt selectate dintr-un ansamblu uriaș –, ci informație selectată, asociată în ansambluri mai mari, interpretată etc. În jocul presei găsim și un vast joc al intereselor – pentru că și editorii, și jurnaliștii, ba chiar și cititorii au interese. Interesele acestea nu sunt neapărat congruente. De pildă, ale editorilor și jurnaliștilor. Un jurnalist „acoperit” poate avea o agendă cu totul diferită de cea a editorului, iar dacă este să ne luăm după „informațiile” ce ies la lumină, fenomenul acoperirii nu se oprește la exemplul auto-deconspirat al colonelului Turcescu! Caz interesant, de altfel – acum, după autodenunț, a încetat să mai fie și „acoperit”? S-a transformat din jurnalist acoperit în politician acoperit?! Descoperirea n-a servit ca o nouă acoperire? Dau o sticlă de whisky bătrân cui îmi poate da un răspuns care să mă convingă într-o direcție sau alta! Presa rămâne un excelent mijloc de manipulare în continuare, dar în vremea din urmă, este puternic completată și concurată de ceea ce numim „rețele sociale”, un fel de presă sălbatecă. Avantajul acestor mijloace de comunicare este, în primul rând, răspândirea arborescentă a mesajelor, trecând prin tot felul de rele voluntare sau involuntare. De acest avantaj a început să se bucure și presa clasică în versiunile sale de pe internet. Și, pe fondul scăderii încrederii în presa *main stream*, are încă avantajul unei credibilități sporite. Și asta deși e plin deja in-

ternetul de site-uri și bloguri „sub acoperire”! Și nu mă refer la tot felul de dcnews, pesurse etc., ci și la unele care încearcă să-și ofere o aură de credibilitate și respectabilitate. HotNews vă spune ceva? Mai ales când se „încălzește” în anumite momente ce par, poate și sunt, decisive?

3. Slavă Cerului, nu mai trăim într-un regim monolitic, cu tot poporul „strâns unit” în jurul partidului și al secretarului său general, unde de manipulare se ocupau secțiile de propagandă de diverse nivele și Securitatea, „brațul înarmat al partidului”, trăim într-o societate pluralistă, cumva și democratică, prin urmare și sursele de manipulare s-au multiplicat. Serviciile își păstrează un rol important în domeniu și, poate, e bine că sunt mai multe și că interesele lor nu coincid întrutotul, așa că se mai calcă pe picioare, își mai deconstruiesc reciproc strategiile. Dar mai sunt acum și partidele, fiecare cu sectorul său de manipulare, cu echipele sale de „zvoneri” – constructori de strategii și produse de manipulare, și „răspândaci” – difuzorii mesajelor, iar de când cu internetul, au început să-și plătească „postaci”, cu ora, cu numărul de postări etc. Ba chiar aceștia s-au calificat la locul de muncă, s-au specializat. Unii atacă mesajul, discursul, din postarea inițială cu argumente civilizate și măcar aparent credibile. Alții deversează lături cu toptanul ca să descurajeze posibilele intervenții în favoarea discursului principal. În sfârșit, unii mută discuția

de fond în zone adiacente, ba chiar foarte depărtate de sensul respectivului discurs... E interesant cât de abil a folosit PSD tema „sorosistă” la alegerile de anul trecut, la sugestia experților israelieni de campanie. O excelentă analiză aici <http://www.romaniacurata.ro/sorosismul-inventat-in-laborator-de-consilierii-israelieni-ai-lui-dragnea/>. Au încercat să re-folosească asta și în timpul protestelor din februarie, dar au produs reacția plină de umor a protestatarilor. De unde se vede că nu merge mereu o supă reîncălzită! Nu, discuția nu trebuie să rămână la un nivel abstract, manipularea este întotdeauna concretă și putem încerca să depistăm sursa dacă începem cu întrebarea care se pune în cazul oricărei „crime” – *cui prodest?, cui folosește?*

4. Cred că la începutul post-revoluției, veniți dintr-o lume a discursului unic, a ideologiei dominante și cenzurii, eram mai ușor de manipulat, mai mult decât cei din fostele țări comuniste unde existase o societate civilă și chiar una politică. Pe lângă noua presă independentă, exista o presă, cantitativ importantă a presei feseniste și asociate, cum era revista vadimistă, care a încurajat puternic și spurcarea limbajului public. Cred că atunci manipularea era un proces mai presus de o foarte mare parte a publicului. Vorba „scrie la ziar” avea mare trecere în ambele tabere, diferite erau numai numele ziarelor! Cred că numărul celor manipulați sau manipulabili este în scădere semnificativă de vreo zece ani în-

coace, iar cei din aceste categorii sunt în bună parte auto-manipulați, mai ales prin frecventarea exclusivă a „tonomatelor” preferate, fugind ca dracul de tămâie de sursele alternative, măcar diferite, aparent obiective, dacă nu chiar opuse... Cred că, în proporții variabile, acest public există în ambele tabere – deși poate e ușor simplificator să le rezumăm la două – și va exista mereu, e un fel de fatalitate...

5. Intelectualul român? Cel autoporeclit public? Ce rol ar putea avea niște ipochimeni care au lins la fundul a două rânduri de președinți și își oferă deja serviciile unui al treilea. Ce naiba poți aștepta de la cei care îl comparau pe Bănescu cu Henric al III-lea și vorbeau despre el ca despre „un lider pentru alte coordonate istorice”? Eu nu aștept nimic, mai degrabă aștept câte ceva de la câteva inițiative civice, cum era pe vremuri *Agencia de Monitorizare a Presei*, ce se ocupa și de dezinformarea prin presă, care pare să fi dispărut. Sau poate nu mai primesc eu rapoartele anuale sau tematice și nu reușesc să le depistez. Dacă mai există. Uneori, mai deconstruiesc manipulările site-urile romaniacurata.ro și cursdeguvernare.ro... Cred însă că fiecare dintre noi trebuie să se ocupe intens de asta, așa de unul singur, fiecare după cunoștințele și puterile sale. Ne putem și pregăti, de altfel – de la *Arta războiului* de Sun Tse la *Tratat de dezinformare* de Vladimir Volkoff sunt sute de cărți și studii care ne pot fi de folos. Poate ar trebui să citim și câte ceva din literatura *profiler-urilor*,

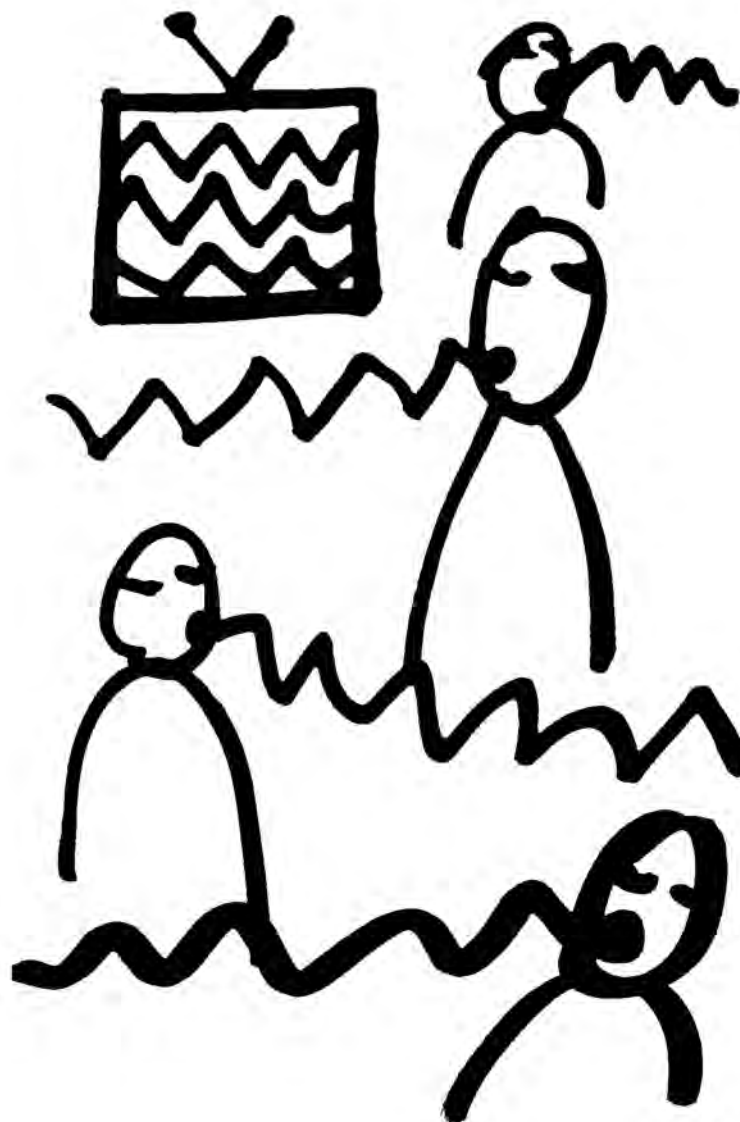
ne-ar ajuta să aflăm câte ceva despre persoanele publice înainte de a-și da arama pe față și poalele peste cap! L-am putut „citi” pe Băsescu în ianuarie 2004, când tocmai citeam serios pentru prima oară acest tip de literatură. Pe Iohannis, cam la șase luni după instalarea în funcție, pentru că e mult mai bun la disimulare, dă „semne” mai puține. Nu mi-a servit la nimic? Ba da, pe Băsescu nu l-am mai votat niciodată, iar pe KWI nu-l voi mai vota, dacă mai apare ocazia...

6. Nu sunt chiar un caz atât de bun pentru a da sfaturi. Pe de o parte, am lecturi în domeniu extrem de extinse. Pe de altă parte, la seminarii, împreună cu studenții mei, am făcut vreo zece ani *analiză de conținut* pe presa vremii, de la *România liberă* la *România Mare*. Nu sunt desigur infailibil, dar e greu să mă mintă un articol de presă, o emisiune TV... În sfârșit, de două ori în viața asta, am practicat tehnici de manipulare ca profesionist. Mă refer la campaniile electorale pentru locale din 1992, pentru *CDR*, și 1996, pentru *PAC*. Ambele victorioase. Cea de-a doua devastatoare pentru toate celelalte forțe politice ale locului – de la *PSD* la *CDR*, *PD*. Nu, nu intru în detalii tehnice, sunt plicticoase, dar ceea ce este sigur este că nici acum nu știu dacă am procedat moral, deși cauzele erau, măcar în principiu, bune. Și iarăși e sigur că nu voi mai conduce vreodată asemenea campanii, nu voi funcționa ca manipulator calificat...

Ca tehnică minimă personală, iar asta ar putea fi de folos oricui: 1. Verificarea informației din cât mai multe surse – trei e numai un minimum!, 2. Neevitarea surselor pe care le suspectezi, cu care nu poți fi de acord în principiu, care te contrariază a priori – extrem de rar o manipulare folosește numai minciuni, cel mai adesea e „gri”, amestecă în doze variabile adevăruri, adesea banale, cu minciunile. Consultarea acestor surse îți poate semnala elemente de detaliu pe care nu le poți găsi în sursele predilecte, elemente critice valabile, care te pot ajuta să-ți verifici și nuanțezi propriile poziții, 3. Pune întotdeauna întrebarea „cui folosește?”.

Cu aceste trei mici reguli îți poți face o grilă elementară, dar bună, de analiză a informației și comunicării. Restul vine prin exercițiu!

Desigur, dacă nu uităm că întotdeauna comunicarea este (și) un joc de putere, mai amplu sau mai restrâns, mai important sau mai neînsemnat, și că informația nu este doar mai mult sau mai puțin interesantă, ci mereu și interesată!

Dan Perjovschi

Alexandru BODNAR

susținător al drepturilor omului, animalelor și protejării mediului

Este imposibil să nu fim manipulați...

1. Fenomenul este unul omniprezent, astfel că interesul ridicat față de acesta ar putea fi privit în primul rând într-un context global, în care anumite rezultate controversate, cu precădere câștigătorul alegerilor prezidențiale din SUA și decizia Regatului Unit de a ieși din UE, sunt adesea analizate prin prisma influențării opiniei publice ca urmare a distorsionării percepțiilor asupra unor fenomene ori folosirea unor informații false.

În România au fost mai multe evenimente în ultimii ani care au generat discuții intense cu privire la calitatea informațiilor transmise către publicul larg, cel mai recent fiind adoptarea infamei OUG13. Rețelele de socializare și sursele alternative de informare au oferit anumitor segmente de populație posibilitatea de a evidenția încercările unor persoane publice de a manipula ori derapajele unor instituții media, care au folosit numeroase tehnici pentru a promova ori, după caz, discredita oameni sau concepte, în funcție de interesele celor care controlează respectivele instituții.

Drept urmare, au pornit diferite inițiative din rândul societății civile prin care s-a încercat contracararea neadevărurilor factuale ce au fost comuni-

cate în spațiul public. Cu toate acestea, mulți dintre cei care au fost preocupați de acest subiect au neglijat caracterul subiectiv al unor realități și au omis în mare măsură să își facă o auto-analiză cu privire la susceptibilitatea lor de a cădea în capcana unor tehnici de manipulare, cu precădere dacă informațiile pe care le primeau corespundeau propriilor convingeri ori interese.

2. Această asociere este dificil de contestat, fie și doar prin prisma faptului că majoritatea instituțiilor de presă din România sunt comerciale, ceea ce presupune că se supun regulilor sistemului economic capitalist. Mulți dintre noi neglijăm faptul că publicitatea, care este principala sursă de venituri pentru instituțiile media comerciale în căutare de profit, este o formă de manipulare prin care ne sunt sugerate anumite tipare comportamentale, dincolo de îndemnul explicit de a ne determina să cumpărăm un produs ori un serviciu.

În plus, precaritatea financiară a instituțiilor media tradiționale în care se regăsesc ca urmare a dezvoltării surselor alternative de informare și promovare din mediul online le fac mult mai susceptibile interferării în politica editorial-artistică din partea celor care dispun de mijloacele necesare și care urmăresc să influențeze opinia publică prin intermediul emisiunilor de știri sau de divertisment, într-un mod mai mult sau mai puțin voalat.

3. Instituțiile de stat, religioase și cele private sunt principalii actori care încearcă să ne „vândă”

câte unul sau mai multe produse, servicii, concepte sau idei. În funcție de capacitățile logistice, puterea financiară și/sau autoritatea morală, fiecare actor în parte folosește tehnici specifice sau adaptate de manipulare pentru a-și îndeplini obiectivele, de oricare natură ar fi acestea.

Factorul uman poate fi greu de estimat în această ecuație, cel puțin în anumite cazuri, prin prisma faptului că oamenii pot deveni din „subiecți” ai manipulării „agenți” ai acesteia, pasivi sau activi, într-o perioadă de timp mai mică sau mai mare.

Bineînțeles, în contextul românesc contemporan sunt nenumărate aspecte care pot fi detaliate cu privire la fiecare sursă în parte, însă pentru asta ar trebui să mai curgă multă cerneală.

4. Fiecare om este susceptibil la manipulare, iar românii nu fac notă discordantă. De altfel, este imposibil, ca ființe sociale, să nu fim manipulați de-a lungul existenței noastre, astfel că fiecare dintre noi trebuie să ne echipăm, pe măsură ce ne dezvoltăm cognitiv, cu instrumentele necesare prin care să recunoaștem tehnicile de manipulare, să distingem când aceste influențări sunt făcute în folosul sau în defavoarea noastră, respectiv să le putem combate într-un mod constructiv.

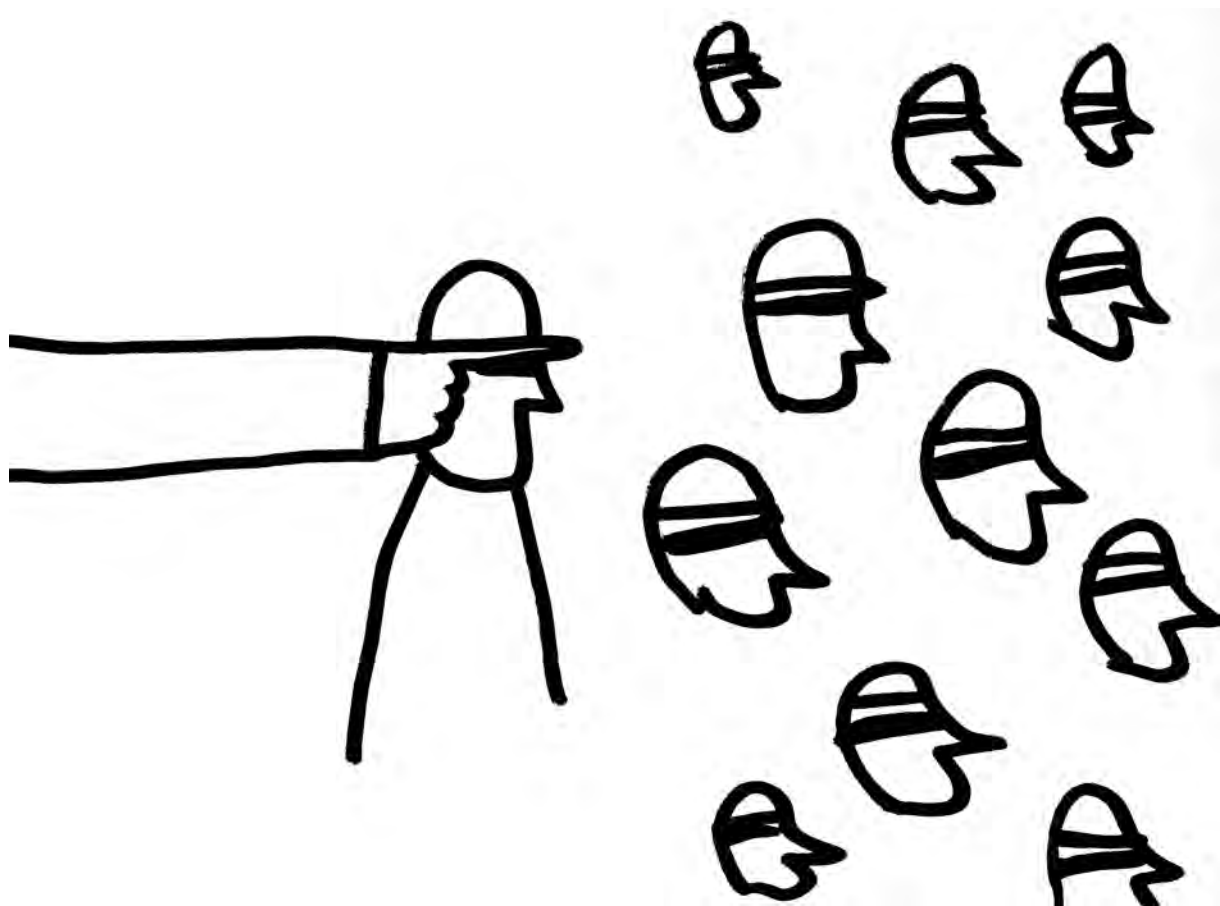
În era noastră este important de amintit faptul că nu doar emițătorul și conținutul unui mesaj sunt relevante, ci și mediul prin care acesta este transmis. După apariția internetului, modul în care sunt transmise informațiile s-a schimbat în mod semnificativ, iar mediul online s-a dovedit a fi o oportunitate și o

provocare în același timp în ceea ce privește diseminarea de informații în rândul utilizatorilor, adesea bombardați cu diferite tipuri de informații pe care trebuie să le filtreze și analizeze.

5. Ca profesie, orice educator, învățător sau profesor ar trebui să se preocupe de dezvoltarea gândirii critice, prin intermediul căreia să poată fi dezvoltată o astfel de rezistență. Însă fie că se află într-un sistem de învățământ, fie că își exercită calitățile într-un alt domeniu, orice intelectual este cel puțin la fel de implicat în manipularea audienței sale, fie și doar prin încercarea de a-și convinge interlocutorii de *adevărul* din spatele ideii sale.

Procesul prin care se dezvoltă abilitatea de a rezista la manipulare ar trebui consolidat pe parcursul întregii vieți, astfel că această sarcină nu trebuie să se rezume anumitor profesii. De altfel, orice persoană poate deveni un promotor al gândirii critice dacă își propune, indiferent de statutul ori raportul social în care se află față de receptor.

6. Cine? Ce? Cum? În ce context? Cu ce scop? Orice informație poate fi analizată pornind de la răspunsurile acestor întrebări, pe care le pun atunci când sunt în fața unei informații relevante ori într-o situație inedită. În loc să ofer un exemplu, prefer să ilustrez prin două formulări similare modul în care poate fi nuanțat un mesaj, în contextul în care mă aflu în preajma Zilei internaționale a femeii în momentul scrierii acestui text: „El a ajutat-o pe dânsa să își facă discursul” și „Ea a fost ajutată de dânsul pentru a-și face discursul”.

Dan Perjovschi

George BONDOR

redactor-șef al revistei „Timpul”,
conf. univ. dr., Facultatea de Filosofie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Împotriva manipulării. Pluralism, spirit critic, failibilism

Vorbim mult despre manipulare pentru că putem să o facem. În perioada dictaturii comuniste, nu puteam. Nici termenul nu era bine cunoscut, nici nu se prindeau foarte mulți de faptul că erau manipulați. Puterea politică își exercita dominația prin manipulare și prin cenzură. Cea dintâi a reușit să transforme realitatea după bunul plac al conducătorilor. Logica unei singure idei devenise, în anii cei mai grei ai dictaturii, totuna cu lumea reală. Diferența dintre ideologie și realitate nu mai putea fi ușor reunoscută. Au scăpat, în privința libertății interioare, doar cei care erau bine educați din perioada interbelică, precum și cei care, deși născuți mai târziu, au avut mai multe surse de informare. Partidul unic transmitea pe căi directe toate ideile care configurau lumea de atunci, idei care deveneau, de fapt, veritabile directive.

Vorbim mai mult despre manipulare întrucât mulți dintre noi s-au obișnuit să nu mai creadă toate mesajele care vin dinspre sfera puterii. Acestea sunt acum filtrate de mass-media, mai bine sau mai rău,

oferind mai multe interpretări asupra fenomenelor politice. Acestea sunt, în fapt, premisele spiritului critic. Doar unele dintre premise, din păcate. Necesare, dar nu și suficiente. Căci spiritul critic nu presupune doar să avem la dispoziție o multitudine de surse de informare, pentru a putea compara diferitele perspective asupra aceluiași fenomen. Ci trebuie să avem și instrumentele necesare pentru a înțelege fenomenele respective cu propria minte. Pentru a le experimenta, a le integra în modul nostru de a fi, a le analiza în cunoștință de cauză. Or, cultura politică este încă foarte precară în România, iar educația în genere este în continuare axată pe transmiterea unor cunoștințe care produc simple mașini, fără să dea naștere unor buni cetățeni, și nici unor oameni întregi. Desigur că ar fi excelent dacă mass-media din România ar căuta să reflecteze adevărul, și nu să livreze ideologiile de serviciu ale unor grupuri sau partide. Din nefericire, pluralitatea punctelor de vedere ilustrează, cel mai adesea, o simplă bătălie pentru manipularea cetățenilor. Fiecare tabără încearcă să manipuleze mai bine, să le inoculeze oamenilor propriile ideologii, să mistifice realitatea, prezentând-o „pe dos”.

În lumea de azi există numeroase surse de manipulare: puterea politică, media, sistemul economic, cu interesele susținătorilor societății de consum, dar și societatea civilă, unele ONG-uri, la care se adaugă fanaticii de peste tot. Omul este parte din câteva mari sisteme, pe care le conștientizează în mai mare sau în mai mică măsură. Dependența de

unele dintre ele îi rămâne ascunsă, ele părând a fi realitatea însăși. De pildă, suntem conștienți de sistemul politic și de faptul că deciziile politice ne influențează, iar tipul de sistem pe care îl avem (democratic sau totalitar) este decisiv pentru viețile noastre. Dar trăim, totodată, într-un sistem economic, de care putem fi conștienți în principiu, dar fără să înțelegem până la capăt cât de mult pătrunde el în fibra noastră. Suntem cu toții de acord că în economie competiția este benefică, dar credem că ea trebuie să se extindă asupra tuturor aspectelor vieții. Aceasta reprezintă una dintre cele mai mari rele ale omului contemporan. Educația bazată pe ideea de competiție formează niște monștri, nu niște cetățeni capabili să înțeleagă realitatea și să se construiască pe ei înșiși. Și este doar unul din exemplele care se pot da.

Manipularea există dintotdeauna. Nu e un fenomen recent, dimpotrivă. Formele pe care le îmbracă azi sunt doar mai sofisticate și mai dificil de identificat. Ea face mereu apel la solul celor mai intime convingeri ale omului. Căci întreaga noastră viață atârnă de convingerile pe care le avem. În numele unor credințe, omul acționează într-un fel sau în altul. Viața politică, bunăoară, are legătură cu credințele noastre. Marile războaie au fost pornite în numele unei credințe, sau au fost întreținute de una. Pacea e și ea rodul unor convingeri. Organizarea politică a unui stat are la bază un consens asupra unor convingeri politice: credem în republică sau, dimpotrivă, în monarhie. Credem în democrație, în

pluralismul partidelor, în libertate, în egalitatea în fața legilor și în multe altele. Convingerile electorale, în virtutea cărora votăm un partid sau altul, sunt și ele rodul unor credințe, nu doar al unor raționamente și calcule făcute la rece. În viața de zi cu zi ne conducem tot după credințele pe care le avem. Facem binele sau răul în baza unor credințe prealabile, și nu ca urmare a unor decizii punctuale.

Pe scurt, omul nu poate lua totul de la capăt, nu poate face un calcul rațional privitor la fiecare act al vieții sale. Multe acțiuni par a fi automate, pur instinctive. Însă ele implică, de fapt, sistemul credințelor noastre anterioare. Acestea sunt ca niște achiziții pe care le-am făcut cândva și care sunt sedimentate în noi, putând fi reactualizate în orice împrejurare a vieții. Fiecare om deține un sistem de convingeri, de la cel mai învățat până la omul cel mai simplu. De aceea, vigoarea cu care cineva acționează în lume nu este în funcție de câtă carte știe, ci de cât de puternice sunt credințele sale. Din păcate, și fanatismul tot de aici își primește seva. Căci convingerile se pot sedimenta nu doar în urma unor experiențe proprii, ci și sub influența celorlalți: a grupului, a familiei, a comunității. De fapt, credințele nu ni le alegem în totalitate, ci ele vin către noi dinspre mediul în care existăm. Ele nu stau în puterea noastră, depinzând în mare măsură de factorul afectiv. Or, din acest punct de vedere, românii sunt ușor influențabili, la fel ca toate popoarele înzestrate cu o afectivitate exacerbată. Cu toate acestea, nici popoarele mai raționale nu au fost scutite de manipu-

lare în istorie. Exemplul nemților este, fără îndoială, grăitor. Rațiunea își poate ascunde atât de bine motivele afective, care fac parte din chiar mecanismele gândirii raționale, încât poate lăsa impresia că alege singură un drum sau altul. Este, și aceasta, unul din cele mai importante mecanisme ale manipulării.

Dar manipularea poate fi făcută și cu bune intenții. Uneori ceilalți văd mai clar decât noi ce ar fi bine să facem și ce nu. Iar dacă sunt bine intenționați, ar putea fi tentați să ne pună pe drumul cel bun. De aceea, n-aș conferi acestui termen doar sensul negativ. Profesorii manipulează, părinții de asemenea. Înzestrați cu un spirit critic dezvoltat, intelectualii sunt primii care pot să demaște încercările de manipulare la care suntem supuși. Dar să nu fim naivi. De-a lungul vremii, tot intelectualii sunt cei care încearcă să manipuleze. Stă în firea celor care înțeleg mult să le transmită adevărurile și celorlalți. După Platon, filosoful-rege ar fi trebuit să construiască o cetate ideală în baza principiilor la care numai el avea acces. Intelectualii pot fi deopotrivă firi totalitare și spirite critice. În fapt, nu există nici un loc privilegiat situat deasupra ideologiilor. Orice critică a acestora se face tot din interiorul unei ideologii. Iată de ce intelectualii nu sunt infailibili. Ar fi de dorit ca ei să renunțe la construcția marilor proiecte, pentru a asuma, popperian, caracterul failibil al propriilor idei, laolaltă cu sarcina de a fi simpli „ingineri gradualiști” de tip socratic. Din acest punct de vedere, mă tem că „intelectualul român” încă nu există. Dar sunt semne bune că e pe cale să

se nască, așa cum pare să se nască acum în România și o societate civilă, cu condiția ca spiritele critice să nu cadă și ele în fanatism.

Eduard BOZ

avocat, consilier local al municipiului Iași

Școala trebuie să genereze anticorpii împotriva manipulării

1. Vorbim de manipulare deoarece viteza cu care circulă informația îți dă fiori. De asemenea, cantitatea de informații este copleșitoare. De multe ori citim doar titlurile, eventual prezentarea pe scurt a unei știri. Presa scrisă s-a mutat în mediul online. Televiziunile au site-uri din ce în ce mai atractive. Totul se măsoară în vizualizări, like-uri, eventual indici de audiență.

Totul este goană după senzațional, breaking news, „nimeni nu credea că va întâmpla așa ceva”, „război total” între X și Y, „ȘOC și Groază”, extraordinar, teroare și fel de fel de alți termeni utilizați cu scopul de a capta atenția publicului.

2. Nu este de mirare o asemenea asociere, deoarece presa este cea care creează știri și distribuie informația. Acuzația de manipulare la adresa presei nu este complet lipsită de fundament deoarece, în

mod regretabil, există atât publicații cât și televiziuni care nu verifică informațiile, publică tot felul de știri false și realizează așa-numite emisiuni de analiză, de sinteză unde comentariile sunt tendențioase și îndreptate exclusiv fie împotriva unor instituții, fie împotriva unor actori politici.

Însă un rol foarte important, în special în mediul online, îl au o serie de site-uri sau conturi de Facebook obscure, neasumate de nimeni și care propagă informații false, articole mincinoase menite să creeze teamă în rândul populației (teama de mai știu eu ce conspirații mondiale la adresa României – nu știu cum a fost aleasă România dintre toate țările de pe glob și dintre toate planetele din univers –, teama de sfârșitul lumii, teama de molime și alte boli incurabile etc.).

3. Odată cu dezvoltarea *social-media*, orice persoană poate manipula prin articole, păreri, comentarii.

Evident, entitățile care dispun de resurse financiare pot genera mai multă informație, pot plăti distribuția acesteia pentru a ajunge la un public mai larg și în acest mod pot manipula o parte mai mare din populație.

Orice mediu care nu permite dezbateră reală cu informații și contrainformații în același timp, cu argumente și contraargumente simultane, este unul care manipulează.

4. Aici este mai dificil să mă pronunț. Nu am

făcut o analiză comparativă cu alte popoare. Cert este că noi nu avem o cultură a dezbaterii. Ne este greu să ascultăm și argumentele celeilalte părți și cu atât mai mult ne este greu să recunoaștem că ne-am formulat o părere greșită, sau poate am avut idei preconcepute.

Dacă discutăm de anumite teme concrete, posibil să fim mai sensibili și să „înghițim” mai ușor anumite subiecte decât altele. Spre exemplu. În momentul de față tot mai mulți cetățeni adoptă „viziunea dacică” a istoriei noastre, respectiv teoria că noi suntem leagănul Europei, că acțiunile din Biblie s-au petrecut pe teritoriul țării noastre și alte asemenea. Nu spun că astfel de teorii nu ar trebui cercetate, însă asemenea analize sunt apanajul specialiștilor. Cred că acceptăm astfel de teorii „pe nemestecate” și datorită unei dorințe a noastre lăuntrice de a crede că românii nu doar s-au apărat în fața cotropitorilor, ci, din contră, au stat la baza tuturor acțiunilor importante prin care s-au format națiunile Europei de azi, eventual acțiunile prin care Europa s-a dezvoltat din punct de vedere religios.

Deci, da, sunt teme în privința cărora probabil că suntem mai ușor de manipulat.

5. Cred că școala este cea care trebuie să genereze anticorpii împotriva manipulării. În școală copiii ar trebui să învețe să pună întrebări, să se îndoiască de orice informație, să o verifice, să o testeze și apoi să ajungă la propria concluzie.

Din păcate, sistemul nostru educațional este

croit pe un tipar care permite transmiterea informației într-un singur sens, de la dascăl la elev, acestuia din urma verificându-i-se doar capacitatea de memorare și redare, mai puțin cea de analiză. Evident, există excepții.

Persoanele capabile să analizeze un raționament logic trebuie să fie mult mai active din punct de vedere civic și din punct de vedere al distribuției informației. Dacă sesizează un caz de manipulare nu trebuie să-și țină părerea doar pentru ele. Trebuie să reacționeze imediat, să condamne știrile false, să explice unde se află frântura în raționamentul logic al informației în cauză. De asta spun: reacția împotriva manipulării devine o obligație civică. Este ca și cum ai fi martorul unei tâlhării și nu faci nimic. Cum poți să sesizezi o manipulare „care dă în cap la drumul mare” și să nu reacționezi?!

6. În primul rând, am o anumită rezervă în a „consuma” informațiile, indiferent de natura lor și indiferent de sursa lor. Nu pot să îmbrățșez un anumit punct de vedere fără a verifica sursa, fără a compara cu puncte de vedere ale unor instituții abilitate, fără a-mi pune întrebarea: care este interesul propagării unei anumite știri și fără a verifica raționamentul logic: dacă se pleacă de la premise corecte, dacă metoda de lucru, de analiză este una corectă și dacă s-a ajuns la o concluzie logică. Dacă toate acestea au fost respectate, îmi pun întrebarea dacă se putea proceda altfel.

Vă dau câteva exemple:

a) Klaus Iohannis și nemții lui de la Schweighoffer au tăiat și vândut pădurile din România!

– este genul de manipulare care conține 20% adevăr și restul minciună;

– adevărat: Klaus Iohannis are origini germane, iar tăierea necontrolată a pădurilor din România este o problemă alarmantă. De asemenea, compania în cauză este unul dintre cei mai mari procesatori de lemn din țară;

– fals: compania Schweighoffer a pus piciorul în România la începutul anilor 2000; directorul acesteia a fost decorat în anul 2004 de fostul președinte Ion Iliescu;

– concluzie: ce legătură are actualul președinte cu firma în cauză? Doar originile germane/ austriece. Însă nu există nicio dovadă a vreunui sprijin din partea domnului Iohannis pentru această companie.

b) Multinaționalele au finanțat protestele împotriva ordonanței 13/2017!

– prima dată trebuie să ne întrebăm cine face o astfel de afirmație și dacă are un scop să o facă. Afirmația aparține unui singur partid dintre cele cinci care sunt în Parlament și are scopul de a minimiza cele mai ample mișcări de stradă din România și de a arunca o anatema asupra participanților care au fost fie plătiți, fie forțați de angajatori;

– în al doilea rând, trebuie să ne întrebăm unde s-au dat acești bani, cui s-au dat, cum de nu există nicio dovadă în acest sens.

Evident, exemplele pot continua la nesfârșit.

Dan Perjovschi

Alexandru CĂLINESCU

prof. univ. dr., critic și istoric literar,
publicist

Spânu, Gâdea, Ciutacu...

1. Vorbim mult despre manipulare dintr-un motiv foarte simplu: pentru că manipularea este omniprezentă. Ea este în primul rând politică, dar poate fi și ideologică, poate fi pusă în slujba unei persoane, a unui grup de persoane etc. Pe lângă mijloacele tradiționale, rețelele de socializare au introdus o nouă dimensiune prin crearea unei zone în care știrile false circulă nestingherite. Audiența de care se bucură unele posturi de televiziune, unde oficiază niște versați profesioniști ai minciunii, confirmă faptul că gradul de intoxicare a anumitor categorii ale populației este foarte ridicat. E un subiect pe care l-am abordat de mai multe ori în intervențiile mele din presă: fără să-mi fac, din păcate, iluzii.

2. Este nu doar legitimă ci și inevitabilă. În vremurile ei de glorie, presa scrisă a fost principalul vehicul al manipulărilor. Puterea comunistă a făcut din presa de partid și de stat o uriașă mașină de propagandă, în cadrul căreia televiziunea a jucat un rol din ce în ce mai important. Obiceiurile și reflexele de

atunci s-au păstrat până astăzi. La începutul anilor '90 ziare ca *Azi*, *Dimineața*, *Adevărul*, secondate de televiziunea condusă de Răzvan Theodorescu, duceau o amplă campanie de intoxicare căreia societatea civilă cu greu îi putea face față. Astăzi, constatăm că televiziunea publică se străduiește să reînnoade cu această tradiție „glorioasă”. Criza prin care trece presa scrisă face ca ea să nu mai fie o prioritate pentru propagandă: țintele privilegiate sunt televiziunile și site-urile de pe internet.

3. De ce să rămânem într-un plan abstract? Sursele sunt ușor de identificat. E vorba, mai întâi, de canalele de televiziune Antena 3 și România TV, căroro li s-a alăturat de la o vreme B1TV. Aceste posturi au devenit trompete ale actualei puteri, Dragnea, Tăriceanu și alți lideri ai coaliției se plimbă de la o televiziune la alta, se produce un bombardament mediatic permanent care nu poate rămâne fără urmări. Sunt apoi o serie de site-uri specializate în punerea în circulație a știrilor false și a calomniilor. Vedem cum, paradoxal, cu cât o afirmație este mai enormă cu atât are mai multe șanse să se răspândească.

4. Nu pot face comparații în absența unor elemente cât de cât relevante. Cred însă că toate țările care au cunoscut regimul comunist au o veche – și tristă – experiență a manipulărilor. O serie de paralelisme și continuități sunt frapante. Teza propagan-

dei comuniste conform căreia Europa occidentală era o colonie a Statelor Unite își află echivalentul în lamentările actuale privind „România – colonie a occidentului”. Comunismul a cultivat mefiența față de străini, îndeosebi cei din „țările capitaliste”, și s-a mers până la a li se interzice cetățenilor români să intre în contact cu străinii. Puterea comunistă apela adesea la scenariile conspiraționiste, până în ultimul moment Ceaușescu a acuzat „agenturii” de complot împotriva ordinii statale. Sperietoarea cu „dezmembrarea țării” era și ea folosită în chip recurent. Pentru toate eșecurile regimului și pentru toate greutățile de care se izbea populația vinovați erau „ceilalți” – ungurii, rușii, americanii ș.a.m.d. În plus, Securitatea avea grijă să lanseze zvonuri. Dau două exemple care îmi vin acum în minte. Prin 1980-1981 se zvonea că lipsurile în aprovizionarea cu alimente erau provocate de... sindicatul Solidaritatea din Polonia: sindicatul organiza greve, muncitorii polonezi în loc să muncească stăteau cu burta la soare iar noi, românii, trebuia să ne sacrificăm și să le trimitem alimente (am auzit cu urechile mele această „teorie” de la un important personaj al lumii politice și literare din Iașul acelor ani). Cam tot pe atunci Bucureștiul a organizat Universiada, adică niște jocuri sportive ale studenților. S-a pus aceeași placă: vor fi restricții la alimente pentru că toate produsele merg la București, la Universiadă! Ca și cum sosirea a câtorva sute, sau câtorva mii de sportivi ar fi putut provoca mari turbulențe în aprovizionarea

populației. Să nu ne închipuim însă că astfel de năzbâtii nu aveau succes. Din nefericire, aveau.

Așa că delirul cu Soros și cu malversațiunile multinaționalelor a venit pe un teren propice. Omul e tentat să accepte o explicație absurdă dar spectaculoasă în locul uneia simple și logice.

5. Încercările unor intelectuali de a denunța manipulările sunt câteodată primite cu ostilitate. Andrei Pleșu a vorbit, în legătură cu recente manifestații, despre inventivitatea celor care demonstau în Piața Victoriei în contrast cu demonstrații de la Palatul Cotroceni care repetau ceea ce văzuseră cu o zi înainte – sau în ultimele zile – la anumite posturi TV. Mai mulți intelectuali, mai ales tineri (și cunoscuți ca având o orientare mai curând stângistă), l-au atacat vehement pe Pleșu, acuzându-l de (*horribile dictu!*) „elitism”, de dispreț față de „România profundă”. Mă mir că aceste minți generoase și solidare cu oamenii simpli n-au fost scandalizate de îngrozitoarele lozinci xenofobe care se scandau acolo și care – acesta este purul adevăr! – repetau mesajele difuzate de RTV și de Antena 3.

Cum poate fi contracarată manipularea? Aș fi fericit dacă aș deține secretul.

Intelectuali care manipulează? Sunt, vai, destui... Se complac să fie pe aceeași lungime de undă cu Spănu de la *Cotidianul*, cu Gâdea de la Antena 3 și cu Ciutacu de la RTV.

6. Îmi îngădui să cred – sper să nu-mi fie răstălmăcită această afirmație – că sunt mai puțin vulnerabil la manipulări decât alții. Am avut șansa ca părinții mei să mă educe în așa fel încât să fiu opac la propaganda comunistă. Căutam, apoi, să mă informez, făceam rost – adesea cu mare greutate – de publicații franțuzești, știam o mulțime de lucruri despre care nu se pomenea deloc în România. Evident însă că chiar și așa puteai fi victima unor manipulări. Când khmerii roșii (cei care vor declanșa cumplitul genocid din Cambodgia) au intrat în Phnom Penh, corespondentul ziarului *Le Monde* a relatat că populația i-a primit cu mare entuziasm. Mai târziu s-a aflat că respectivul ziarist (Patrice de Beer îl chema, dacă nu mă înșel) nici nu se găsea în Phnom Penh ci transmitea dintr-un luxos hotel din capitala Thailandei... Dar pentru cineva care știa „bucuria” cu care fusese primită Armata Roșie în România, știrea nu era credibilă. După cum, în mod normal, nu puteai împărtăși admirația unei bune părți a inteligenței occidentale pentru China maoistă. E drept însă că sunt situații când e greu să discerni adevărul. În decembrie 1989 am simțit, intuitiv, că e ceva în neregulă cu „teroriștii” fără să-mi pot da seama despre ce e vorba. Mă consolez cu gândul că n-am fost singurul.

Nu există rețete infailibile pentru a identifica manipulările. Tocmai de aceea fenomenul e atât de periculos.

Florin CÎNTIC

istoric, publicist

De la zvonerii comuniști, la trolii și postacii din online...

1. Pentru că e deja o parte componentă a vieții cotidiene, pentru că ne otrăvește cunoașterea corectă și relațiile interumane, pentru că a devenit o realitate toxică trecând cu mult peste limitele suportabilității omului obișnuit. Manipularea este o tehnică de prostire prin care oamenii sunt convinși să facă (persuasiune) sau convinși să nu facă (disuasiune) ceva. Pe scurt, sunt duși cu vorba să cumpere un fals (fie că e vorba de o marfă, de o valoare calpă sau, desigur, de un program politic) și să fie mulțumiți cu asta. În primă fază, manipularea soft se numește marketing.

2. Prin definiție, mass media asta face: mijlocește comunicarea, fiind în egală măsură emițător, mesaj și canal de transmitere către public. Cum manipularea este o obligație a oricărui regim totalitar, care nu prea iubește diversitatea de opinii și are întotdeauna o presă servilă și înregimentată, care difuzează doar mesajul oficial, ea a fost contrabalansată de comunicarea informală, duplicitară, care scăpa, de regulă, controlului. Pentru a contracara acest

fapt, au fost creați zvonerii și răspândacii securiști care infiltrau și mediile private, profesionale sau familiale. Eu, care am trăit în ceașism, înțelegând cu capul meu cam ce se petrecea, cu precădere în ultima decadă, am intrat rapid în contact cu mesajul neoficial, distribuit de meseriașii manipulărilor, potrivit căruia „am avea și noi nevoie de un Gorbaciov”, strecurându-ni-se subtil și cine e „comunistul cu față umană” și „coleg de facultate cu Mihail Mihailovici”. Uitându-ne la televizor la fuga lui Ceaușescu și la manipularea din studioul 4 al TVR („libere”) atât eu cât și istoricul Cătălin Turliuc am spus la unison că trebuia să centreze puterea cineva „acceptat de ruși”, noi gândindu-ne la Corneliu Mănescu și, da, desigur, la cel pe care ni-l susurase în urechi, manipulator, Securitatea în ultimii patru ani. (Ca o paranteză, Ion Iliescu s-a temut organic de Corneliu Mănescu pe care l-a ținut într-o marginalizare chiar fizică, într-un fel de semi-arest la marginea Bucureștiului). Așa că manipularea subtilă a avut efecte în cazul nostru. Presa era zero atunci.

Astăzi, e teritoriul prin excelență al orgiilor manipulative. Nu numai mass media ca atare, hăcuită de acționari necunoscuți, pusă la treabă cu harapnicul de moguli penali sau dirijată din umbră de diverse oficine din afara țării, interesate în destabilizarea spațiului public și, prin efect, a țării, ci și universul internetului este o cale sigură, pentru că difuză, greu de identificat, a manipulărilor de tot

felul. Partea cea mai jalnică a acestei ecuații sunt escortele mediatice (ca să nu spun altfel!) care pres-tează vesel pentru bani îndeplinind fără vreo urmă de remușcare morală cele mai abjecte comenzi ale patronatului. Iar zvonerilor securiști din trecut le-au luat locul, compensator, trolli și postacii fesebiști din spațiul online.

3&4. Românii „e dăștepți” și, din cauza asta extrem de ușor de manipulat. Populației rurale ancestrale, cu lumea structurată ordonat între credință, bun simț și tradiție, i-a luat locul, încet-încet, mai ales în timpul lui Ceaușescu, o ciurdă de lumpeni industriali, burtoși și nespălați, degrabă râgâitori și, mai ales, atoateștiutori. Din acest strat germinativ ni se trag astăzi o groază de contemporani. E prea simplist să spunem că doar ei sunt armata celor manipulați, căci realitatea este mult mai complexă. Și manipularea, desigur, pe care profesioniștii o concep stratificat, în funcție de „target”. Ceea ce mă lasă pe mine cu gura căscată e multitudinea de oameni aparent educați, unii chiar buni în meseria lor, care înghit pe nemestecate, la fel ca lumpenii amărâți amintiți mai înainte, hălci întregi de minciuni și de informații false, fără să facă nici cel mai mic efort igienic de a gândi cu capul lor. Exemplu de alaltăieri: aflu de la un prieten arhitect, care se alăturase, strigând, ejaculării colective a dușmanilor președintelui, că acesta a pierdut în instanță „una

din cele șase case pe care le avea” și că „nevastă-sa va face pușcărie, bă!, pentru fals și el trebuie să dea (aici a urmat un fel de grohăit ininteligibil) sutele de mii de euro pe care le-a furat”. Mărturisesc că nu eram la curent cu chestiunea astfel încât nu mi-a luat mai mult de un sfert de oră ca să aflu adevărul: că președintele cumpărase cu bună credință de la un terț un apartament la parterul unei case pe care acela îl câștigase în instanță împotriva chiriașilor ce stătuseră în casa naționalizată. S-a dovedit că vânzătorul, azi decedat, făcuse niște malversațiuni cu secretarul unei comune și, după vreun deceniu de procese, judecătoria anulase contractul de vânzare-cumpărare semnat cu Carmen Iohannis. Ca orice cetățean lezat în dreptul său de o hotărâre cel puțin bizară (pentru că vina nu era a cumpărătorului de bună credință, ci a escrocului care a pretins că este moștenitor) președintele face apel și pierde, ambele instanțe menținând hotărârea inițială. Din momentul comunicării sentinței definitive și executorii, președintele trebuie să elibereze casa și nu mai poate percepe niciun leu chirie. Dacă ar fi un simplu cetățean ar reclama la CEDO (cum fac pușcăriașii) faptul că au fost numeroase erori de procedură și că nu a beneficiat de un proces echitabil, iar tribunalul internațional i-ar putea da (ca în atâtea cazuri) o despăgubire pe care să i-o plătească statul. Adică noi, pentru că niciun judecător nu a plătit vreodată pentru o decizie sancționată de CEDO, toate despă-

gubirile făcându-se de la bugetul de stat. Pe scurt, a pierdut o sursă de venit legală, pentru care a plătit impozit și, bineînțeles, nu are de returnat nimic. Eu, ce să mai zic? Mă întristează glasul ridicat și salivația abundentă cu care prietenul meu și-a însoțit bucuria la aflarea veștii...

Dacă ar fi să dau un verdict privitor la sursele concrete care ne zăpăcesc viața acum, aș spune că deja manipularea concertată de pe piața mediatică și de pe internet reprezintă o amenințare reală în condițiile în care toate dovezile duc spre un program major de destabilizare a spațiului nostru public coordonat, după cât se pare, de Coloana a V-a a armatei rusești. Aici nu mai e vorba de diversitate de opinii, ci de o amenințare directă la siguranța națională printr-un haos și o confuzie controlată și întreținută de agenții lui voluntari sau de proștii manipulabili (ah, idioții utili!) care acoperă intenționat adevărul cu o rețea de minciuni și prostii manipulative, care preiau și distribuie zilnic, neobosit, naudele putiniste.

5. Bunul simț și caracterul. Dar, vorba celor de la Radio Erevan atunci când au fost întrebați cum se pune accentul în limba română pe cuvântul caracter: caràcter sau caractèr? „După cum știți, în România nu se pune accentul pe caracter!” (Despre intelectuali, numai de bine).

6. Inteligența, educația, flerul și bunul simț. Și reflexul de istoric de a verifica sursele și de a gândi cu capul meu. Au fost atât de multe încât mi-e greu să le mai enumăr. Hai, una simplă, culturală: zilele trecute, într-un ziar local, știre bombă, pe prima pagină: *Iașul este pus de privați pe harta marilor festivaluri*. Uau, ce tare, în sfârșit ieșim din deșert grație privaților cei buni, spre deosebire de profesioniștii din instituțiile de stat, care fac festivaluri certificate ca fiind de interes european, cu biletele epuizate pe internet cu luni înainte, bugetari flămânzi, depășiți și anti-hipsteri cum îi știm. Fug repede la articol. „Primul festival major de muzică și artă din zona de nord-est a României care va pune Iașul pe harta celor mai iubite orașe din lume” declară bombastic un ilustru necunoscut cu aerul și prestața unui pamblicar politic care ne vinde gogoși, pentru vizibilitate, nu cu ce a făcut, ci, bineînțeles, *cu ce are de gând să facă*. Ce ne mai spun însă magicienii noștri care, Doamne-ți mulțam, pun în sfârșit Iașul pe hartă? Da, „festivalul schimbă scena culturală (sic!) a Iașului”, nici mai mult nici mai puțin. Culturală! EDM, adică electro-dance-music, asta vor da stimabilii organizatori *la Iași* adică pe malul Bahluiului și la ferma Ezăreni. Eu unul le urez, desigur, mult succes!

Unde e manipularea, care-i miza? Hai să vedem. Una din cele mai dificile întrebări la care trebuie să răspundă un primar este „pe ce cheltuim banii pu-

blici?”. E foarte greu de răspuns la asta, pentru că toată lumea, în era manipulărilor mediatice, vrea imagine. Acum, pe loc. Fie pentru consolidarea populistă a succesului politic, fie pentru faimă, dar mai ales pentru a argumenta obținerea de bani. Dacă întreb poporul el va spune, firește, că vrea circ moca. Adică fotbal și concerte cu Loredana gratis. Dacă ești un pic mai spălat pretinzi că le dai cultură, dar se ridică întrebarea firească: cui să-i dai să cheltuiască banii de la buget? (Urmărind această pistă în ultimele decenii multe se vor revela). De aceea, escrocheriile care drenează banii poporului în buzunarele unor șmecheri încep prin nevinovate parteneriate public-privat, prin care se finanțează întâi exclusiv din bani publici un festival de entertainment, pentru că la asta „pune lumea botu”. Se alocă (ilegal, dacă e vorba de bani publici) o sumă consistentă pentru publicitate și începe, în toată țara, pe garduri, pe holuri și în mall-uri dezmațul manipulării: singurul din lume, cel mai, cea mai, unic și irepetabil, cel care vă pune cătunul pe hartă etc., etc. După care începe minciuna deșănțată: vor veni „aproape” 1 milion de oameni. Sau manipularea grosolană: pe un stadion de 31.000 de locuri plus două scene cu 1.000 de locuri au fost *peste 300.000 de oameni!* (care s-au adăugat celor 275.000 de locuitori într-un oraș cu capacitate de cazare de 15.000 de locuri). După care jurnaliști, trendsetteri și postaci năimiți încep să sune trâmbițele: Nemaivăzut! Nemaîntâlnit! Genial!

Unic în lume! Etc., etc. Fiii sau nepoții generației aculturate de la țară la mahalaua industrială, incomparabil mai spălați, desigur, care nu au văzut nicio dată ceva similar în lume și care cred că o uriașă discotecă în aer liber unde niște băieți freacă platanele înseamnă *un concert live*, se bucură, beau, se distrează, cheltuie bani și se simt bine acolo, ceea ce e foarte plăcut pentru toată lumea. Manipularea grosolană e, în primul rând, ideea că asta ar avea ceva de-a face cu cultura. „E dăștracție, bre. Cacum ar fi *Turnirul mondial al manelelor*, mânca-ți-aș”. (Atunci să vezi de-adevăratelea expunere globală!, adaug eu). Și, dincolo de distracție, e o afacere și atunci vreau să văd de unde vin banii, care e planul de business, câte bilete s-au vândut, cine și cât câștigă etc., etc.

Asta cu sutele de mii de participanți, manipulare grosieră, nerușinată în lipsa evidenței stricte, raportate la Fisc, a biletelor vândute, ca și vrăjeala ineptă cu „pusul pe hartă” în lipsa unor studii sociologice de impact, făcute profesionist și independent, nu sunt decât argumente fabricate pentru ca, după ce s-au cheltuit milioane din bani publici pentru vizibilitate și pentru a oferi garanții de onorabilitate, să urmeze faza a doua: niște băieți șmecheri privatizează „megaevenimentul cultural” pe persoană fizică, rămân cu bănuții de la primărie (care oricum au fost prinși în buget) și mai bagă și o caterincă la ziar de cum au crescut vânzările la corturi și

sendivișuri din Lidl revigorându-se astfel producția locală. Restul e „untold”. Și, după aia, DNA.

Pe scurt, nu avem nevoie de manipulare, ci de *Mani pulite*.

Otilia CHITIC

designer ambiental

... Români sunt mai ușor de manipulat

1. Dacă vorbim despre manipulare în general, este lesne de înțeles că sistemul de înțelegere al unui individ și/sau comunități este manipulabil funcție de capacitatea acestuia de a /se/ cunoaște, adapta și asimila informația cu cel mai mare grad de adevăr/realitate.

În materie politică manipulare se face în sensul direcționării maselor pentru susținerea unor interese, nu vorbim despre ea doar în România și, cu cât tehnologia va facilita viteza cu care circulă informația, cu atât vom vorbi și mai mult despre manipulare. Pe scurt, suntem bombardați cu informație și puterea de diseminare și asimilare ne depășește de multe ori.

2. Purtăm încă deficitul/povara transmiterii informației din timpul propagandei comuniste. Și

este un reflex creat imediat după evenimentele din 1989 să luăm presa drept sursă de informație „divină”. Afluxul de informație este copleșitor și în lipsa unor criterii clare de selecție apare frustrarea. De aici și blamarea pentru modul în care își structurează mesajul jurnalistic. Societatea românească încă mai caută repere fixe, indubitabile pe care să le urmărească, să le creadă și să-și ia de-o grijă.

Din încercările de dezinformare putem extrage multe aspecte care să ne susțină imaginea de ansamblu. Bula de confort este o auto-manipulare.

3. Cred că Serviciile Secrete sunt o principală sursă de manipulare. Este, totuși, de multe ori în mâna hazardului modul în care dezinformarea își face efectul. Într-un stat cu o clasă politică slabă și o comunitate intelectuală prea puțin implicată, dar care urmăresc în aceeași măsură interese meschine, directe, pe termen scurt și mediu nu există nici măcar o strategie clară a manipulării. Rezultatele încercării de manipulare cred că sunt surprinzătoare, de multe ori, chiar și pentru expeditorii ei necesitând noi strategii sau improvizații la răspunsurile neașteptate.

Nivelul slab al educației este o primă resursă în strategiile de manipulare.

4. În comparație cu cetățenii țărilor nordice, de exemplu, cred că românii sunt mai ușor de manipulat. Într-un mediu în care nu reușim să depășim nici a doua treaptă de la baza piramidei, este ușor să

crezi valuri. Și orice val, cât de mic, are impact și rezonanță în mentalul colectiv.

În continuare cred că suntem dominați de legile hazardului și manipularea, în multe situații, depășește capacitățile noastre de analiză și coroborare. Desigur, nu vorbesc aici de mici meschinării politice analizabile și cuantificabile până la urmă.

5. Nu știu dacă „rezistența la manipulare” este formula pe care aș agreea-o, poate avea o conotație negativă. Implicarea intelectualilor are un impact major, indiferent de care parte se situează. O comunitate intelectuală puternică și capabilă emoțional sigur că s-ar reflecta pozitiv în mentalul colectiv și ar avea rezultate progresiste la nivelul societății.

Societatea românească duce lipsă de repere morale, intelectuale, de modele, de vectori vocali, vizibili, implicați în structurile organizatorice. Un bun exemplu la Iași este scriitorul Dan Lungu.

6. Intuiția și verificarea mai multor surse.

Intuiția este bazată pe informațiile pe care le dețin deja, iar sursele noi provin atât din mediul mass-media cât și mediile de cercetare.

Dan Perjovschi

Constantin CUCOȘ

prof. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Un popor needucat devine o gloată ușor manevrabilă...

1. Se vorbește mult despre ceva întrucât acel ceva există. Dacă nu ar exista, nu s-ar povesti... Manipularea este o acțiune complexă de infestare, dirijare și folosire a mentalului individual sau colectiv în scopul unor interese ce le scapă celor supuși acestui proces. Cum interesele s-au multiplicat și sofisticat, și eșafodajul manipulator s-a diversificat, și-a extins aria de manifestare. Mai ales că astăzi, instrumentarul strategic și tehnic modern sprijină această intenționalitate (existentă, de altfel, în formule incipiente, de când e lumea).

2. Presa poate deveni un mediator, facilitator și instrument al manipulării, nefiind singura pârghie. În fond, această stratagemă o putem identifica și la nivelul comportamentului direct al unui individ, organizație, instituție, ce încearcă să își apere interesele prin inducere în eroare, distragerea atenției, ascundere, minciună, semnal sau comportament contrafactual. Nu așa pune semnul egalității dintre manipulare și mass-media. Sunt instanțe mediatice care se pun în serviciul adevărului, un adevăr desigur

situational, dar sub semnul onestității și veracității așa cum sunt gândite acestea la un moment dat. Este adevărat că multe surse mediatice au făcut „pactul cu diavolul”, dar nu trebuie să generalizăm.

3. Cred că sunt mai multe surse: unele instituționalizate, altele contextuale; unele evidente, altele difuze; unele permanente, altele accidentale; unele cu rea intenție, altele cu „bună” intenție (exemplu paradoxal: ce face medicul când ascunde pacientului iminența sfârșitului?). Surse ale manipulării sunt destule. Le putem identifica pornind de „sus”, de la etajele statale, guvernamentale, până la cele de „jos” – entități administrative, comunitare, prin pârghii specifice (platforme, purtători de cuvânt etc.), dar și nespecifice (interpuși, „lideri de opinie”, diversioniști etc.). Se manipulează organizat, prin presă, televiziune (vezi canale de televiziune gen Antena3, România TV), dar și prin anumiți actanți dispersați pe un areal mai larg. Se manipulează spunând minciuni, dar și adevăruri pe jumătate sau interesate.

4. Nu cred că românii sunt mai manipulați decât alții. Rata manipulării trebuie pusă obligatoriu în relație cu nivelul de educație. Needucați sunt peste tot. Succesul manipulării este direct proporțional cu incultura, cu lipsa spiritului critic, a autonomiei în a decela stimulii informaționali pe care îi primim. Un popor needucat devine o gloată ușor manevrabilă. Un antidot la manipulare îl reprezintă creșterea nivelului de cultură și de educație.

5. Credem că sistemul de educație trebuie astfel calibrat încât să formeze persoana pentru autonomie și filtrare valorică în raport cu ceea ce primește din jur. A institui cenzura, din acest punct de vedere, nu este nici în spiritul deschiderii și democratizării ideilor, nici al libertății individuale. Cel mai bun cenzor axiologic trebuie să fie persoana, care trebuie să ajungă să deceleze și să se orienteze în peisajul de incitări de tot felul. Accentul trebuie să cadă pe receptor, pe „pacientul” intenționalității manipulatorii, și nu pe emitentul sau mediul prin care se exprimă, care scapă deseori unei normativități sau legislații instituite clar și operativ. De asemenea, și liderii de opinie reprezentați de intelectuali, pricepuți și onești, pot deveni modele de raportare la mesajele manipulatorii sau îndoctrinatoare.

6. Apelez la mai multe strategii: judecarea unei aserțiuni sau situații manipulatorii din perspectivă strict logică, a întemeierii enunțurilor pe baza unor principii ale corectei raționalități; printr-o integrare și raportare contextuală, ținând cont de profilul intențional al persoanelor sau entităților, situațiile de comunicare, evoluții previzibile; printr-o cunoaștere mai pronunțată a emițătorilor unor idei, a profilului lor psiho-moral, a istoriei acțiunii lor; printr-o corelare/ confruntare a unei perspective cu altele care s-au manifestat anterior sau care se editează la un moment dat; printr-o evaluare/ procesare repetată, atentă a ceea ce primesc, ca informație sau atitudine, de la alții.

Lucian DÂRDALĂ

lect. univ. dr., publicist, realizator tv

Votați FNI!

A intrat în vocabularul nostru în decembrie 1989 și acolo a rămas. Manipularea e o temă de discuție în orice societate complexă, dar mai ales acolo unde controlul social exercitat prin forță este redus sau bate în retragere. Ea reprezintă un inamic al libertății pentru că ne pervertește calculele și strategiile, transformându-ne în anexe sau instrumente ale voinței altcuiva. E un complement al coerciției, în sensul că urmărește același scop, fără a recurge la întreg bagajul de amenințări fizice și instituționale implicat de represiunea deschisă. Într-un regim totalitar, spre exemplu, controlul social ar fi imposibil fără manipulare.

Nu vreau să insist asupra situației din timpul vechiului regim, nici asupra exercițiului din 22 decembrie 1989, la granița între două lumi. Resimțim în fiecare zi încercările altora de a ne transforma în anexe – sau poate că adesea nu o facem, devenind victime participative. Mi se pare foarte important să delimităm câmpul manipularii, pentru că altfel el se poate extinde prea mult. Nu toate problemele noastre ce derivă din interacțiunea cu un mediu complex au în centru eforturi de manipulare: trebuie să existe o intenție din partea autorului și o interacțiune bine definită, directă – nu doar mediată. Sigur că respect contribuțiile din teoria democrației care ne reamintesc că alegerile noastre de zi cu zi sunt mereu

influențate de un mediu caracterizat de inegalități de putere și influență. De asemenea, nu pot ignora ceea ce se scrie pe tema vechilor și noilor media, mereu predispuse a propaga neadevăruri sau jumătăți de adevăr. Totuși, cred că trebuie să identificăm actorii, interesele și, foarte important, modificările de comportament ale victimelor.

Mi se pare utilă analogia cu piața, frecvent utilizată în studiul democrațiilor liberale – spre exemplu, mereu criticata perspectivă avansată, în urmă cu multe decenii, de economistul J.A. Schumpeter. Antreprenorii politici concurează pentru funcții solicitând susținerea publicului, iar învingătorii se autoczaturează în baza așa-numitei legi a reacțiilor anticipate: au interesul să-și respecte promisiunile pentru a fi realeși. E evident că modelul este criticabil, dar surprinde esențialul și poate fi extins în așa fel încât să reflecte tranziția și maturizarea unei democrații sau, de ce nu, bătrânețea și sfârșitul ei.

Așadar, dacă mi s-ar cere să propun un exemplu de manipulare care să poată fi transformat în caz de manual, aș spune FNI (Fondul Național de Investiții), pentru că scandalul are loc într-o epocă în care instituțiile statului sunt slabe, publicul este lipsit de experiență. Asimetria informațională este teribilă, iar făptuitorul nu se simte constrâns de vreo regulă a reacțiilor anticipate – din punct de vedere al interacțiunii nu există „umbra viitorului”, pentru a folosi un termen din teoria jocurilor. Mecanismele manipulării au funcționat splendid: victimele și-au făcut, fără a fi presate de cineva, exact calculele

așteptate. Nici urmă de constrângere, nici urmă de presiune. Cazul FNI mi se pare mai elocvent decât precedentele scheme piramidale tocmai pentru că s-a reușit manipularea unui public ce tindea să devină precaut. Apoi, ne amintim cât de subtil a fost utilizată imaginea unei instituții de stat, introducându-se în ecuație resursele de legitimitate instituțională ale acestuia din urmă.

Așadar, sunt importante numerele mari, astfel încât procesul de manipulare să fie cu adevărat social. El dă randament maxim atunci când făptuitorul nu se teme că va exista o interacțiune viitoare cu victima – când regula reacțiilor anticipate. În al doilea rând, așa cum menționam mai sus, victimele trebuie să acționeze. Manipularea reușită nu se poate opri la nivel de atitudini, trebuie să putem observa comportamente. Probabil că cititorii acestui text se gândesc deja, în termeni schumpeterieni, că există o diferență între schema investițională și corespondentul ei politic – alegerile. Dacă ar fi să insistăm, cele din 20 mai 1990 nu sunt „FNI”, ci „Caritas”. Întrebarea interesantă este: pornind de la eficacitatea constrângerilor sugerate de legea reacțiilor anticipate, care este echivalentul politic al schemei investiționale discutate? Să fie 1992, 2000, 2016 – sau poate 2019 sau 2020? Trebuie să ținem cont de faptul că, în aria manipulării politice, făptașii nu riscă închisoarea și pot rezista mult timp pe baricade. Spre deosebire de manipulatorii de pe piața investițiilor, ei pot gestiona o gamă mai vastă de sentimente umane, între care la loc de cinste se găsește ura.

A DE VĂR
UNCHI
NEPOTI
CUSCRA

Dan Perjovschi

Alexandrina DINGA

cofondator Civica, cofondator Fundația Culturală Iași, inițiator al grupului civic „Iașul iubește tei”

Cea mai bună armă împotriva manipulării este educația

1. Criza social-politică în care se află România în prezent, generată de adoptarea unei ordonanțe care ar fi slăbit lupta anticorupție din țara noastră, a determinat ca în spațiul public românesc să se vorbească mai mult ca oricând, în ultimile decenii, despre manipulare și efectele ei. Nu luăm în calcul aici manipularea de dinainte de '89, din perioada comunistă, atunci când posibilitățile de comunicare și acțiune erau foarte reduse și drastic pedepsite. Evident, în ambele situații, vorbim de o manipulare în sens negativ.

La momentul actual vorbim atât de mult despre manipulare întrucât putem observa foarte ușor (și pentru asta nu sunt necesare studii speciale sau o cultură aparte) cum manipularea a atins cote alarmante în ceea ce privește propagarea unor informații false, pentru a denatura subiecte sau pentru a influența comportamente sociale. Și toate acestea pentru ca unui grup de politicieni să-i fie mai bine, să poată face uz de funcțiile pe care le dețin. Clar, în defavoarea binelui comun.

Chiar dacă manipularea a existat dintotdeauna,

ne-a demonstrat-o istoria de atâtea ori prin multele propagande care s-au perindat, acum parcă ni se spune fără rețineri că negrul este alb, noaptea este zi și că lucruri inimaginabile se întâmplă. Astăzi, vorbim atât de des despre manipulare pentru că simțim efectele în familiile noastre și pentru că vedem hăul crescând între două generații care de fapt au aceleași dorințe (o societate mai dreaptă, politicieni integri), dar care nu se mai pot auzi din cauza „zgomotului” produs de manipulatori. Cred, de asemenea, că diversificarea canalelor de comunicare din ultimii ani și avântul internetului, determină ca anumite canale tradiționale (ex.TV) să propage mai intens anumite informații către publicul lor, într-o încercare disperată de a-și menține puterea, de a încetini „supremația” online-ului.

2. Din păcate, s-a dovedit de multe ori legitimă asocierea dintre mass-media și manipulare – îmi vine în minte știrea cu manipularea psihotronică din preajma Guvernului, identificată doar acum, în preajma protestelor. Dar nu cred că presa e sursa. Presa e, de multe ori, doar aparatul de distribuție. Și ne-o demonstrează posturi TV care stigmatizează „tinerii frumoși și liberi” sub etichete precum „băsisist”, „iohanist” și „sorosist”. Așadar, cred că în spatele canalelor media lipsite complet de obiectivitate și de parte de rolul de informare și educare, stau diverse interese politice sau chiar oameni disperăți să nu-și piardă sau să-și recapete libertatea sau, și mai simplu, unii dintre cei care vor „puterea” cu orice chip.

3. Manipularea pe care o putem observa face referire la interesele economice pe care anumiți străini, incluzând aici și pe George Soros, sau multinaționalele le au în țara noastră. Ar mai fi și forțele oculte, tot cu interese pe la noi.

Istoria ne zice că manipularea, în general, are la bază un interes politic sau diverse interese economice. Îmi amintesc de reclamele vechi de la țigări care erau promovate ca simbol al emancipării femeii și ca metodă de slăbire, certificată de medici. De fapt, comportamentul nostru de consum are la bază multe dintre ideile lui Eduard Bernays prin care ni se dă iluzia că deținem controlul, dar de fapt scopul este transformarea noastră din cetățeni activi în consumatori pasivi.

4. Este greșit să afirmăm că românii sunt mai ușor de manipulat decât alții. Problema este una globală și poate fi diferită de la o cultură la alta în funcție de nivelul de educație sau de contextul social și politic în care se află (ex. situația din UK sau US). Susceptibili manipulării sunt oamenii fără o educație și o cultură generală în continuu lucru și studiu. Sau cum spunea filosoful german I. Kant: „un popor fără cultură e un popor ușor de manipulat”.

Din păcate, în educația românească lipsește mult din ce ar trebui să formeze cultura civică și politică a oricărui cetățean care trăiește într-un sistem ce nu poate funcționa decât politic.

5. „Rezistența la manipulare” trebuie să fie în preocuparea școlii, întrucât școala are un rol foarte

important în formarea noastră ca indivizi, în a ne dezvolta spiritul critic și inspira valori prin filtrul cărorora cernem informații, decizii și viața noastră, în general. Însă, paradoxal, sistemul educațional este condus de politicieni.

Sigur, intelectualul român, referindu-mă la cel autentic, nu la cel care se întâmplă să facă parte chiar din aparatul manipulator, are un rol însemnat în construirea unei opoziții la manipulare. Mereu l-a avut. De aceea clasa intelectuală e prima atacată atunci când se dorește un regim totalitar.

Din păcate, astăzi observăm cum majoritatea intelectualilor sunt pasivi la multe dintre subiectele de pe agenda publică.

6. Criteriile pe care le am în vedere diferă de la situație la situație. Pentru unele, mă ajută pur și simplu rațiunea, logica, pentru altele cultura generală. Pentru situații mai complexe, mă ajută documentarea din mai multe surse credibile sau discuții cu persoane de încredere și cu expertiză pe anumite teme.

Nu contest situațiile în care am fost sau o să pot fi prada unor manipulări, dar cu siguranță că acestea au un grad de subtilitate ridicat, nu situații despre care auzim azi la TV și care frizează ridicolul.

Cred, de asemenea, că atunci când cineva încearcă prea tare să te convingă, ceva nu e în regulă la mijloc. Orice om rațional, înainte de a înghiți un adevăr livrat, își pune și întrebarea „cum se poate întâmpla situația x?”. Cum pot plăti Soros sau multinaționalele 600 000 de români +?, pe lângă toți ceilalți protestatari din lumea asta sau să compună

atâtea mesaje deștepte printate atât de diferit și atât de diferit prezentate într-un protest?

Cea mai bună armă împotriva manipulării este educația.

Aurel DOBAȘU

jurnalist, director al postului tv TeleM Iași

Reclama comercială este prima sursă de manipulare...

1. Manipulare există în toate societățile. Dacă până și în SUA se consideră că alegerea președintelui Trump a fost facilitată de manipularea rușilor prin știri false antiClinton e limpede că în societățile mai puțin dezvoltate, cum este România, manipularea are un impact mult mai mare.

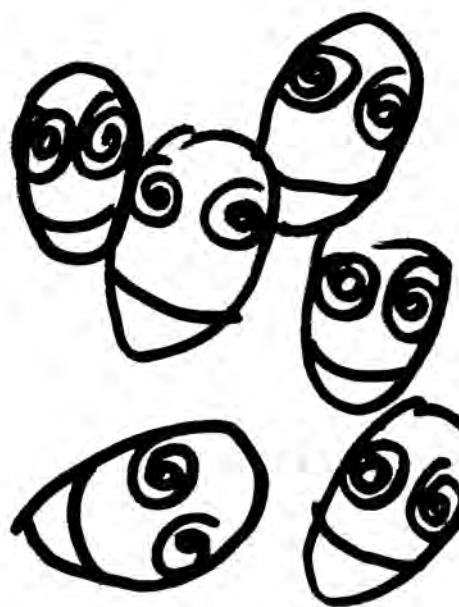
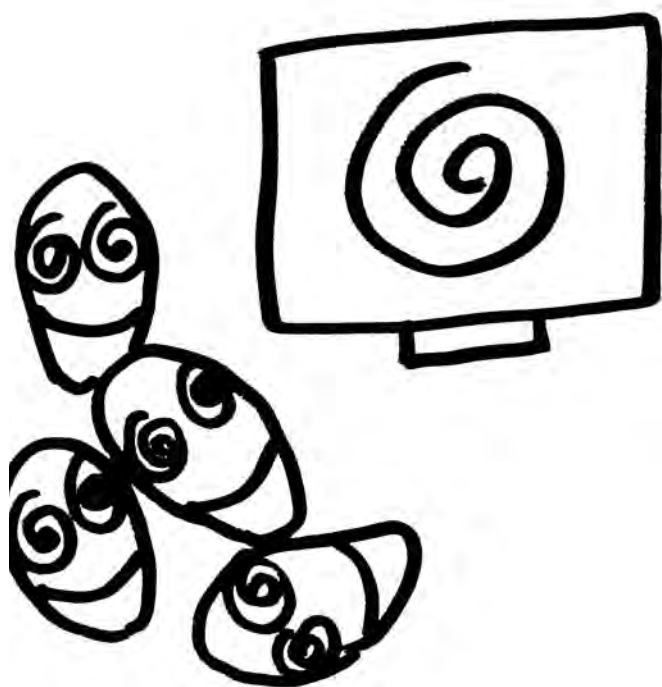
2. Da. Opinia publică se formează în primă instanță și în mod covârșitor prin intermediul canalelor media.

3. Reclama comercială este prima sursă de manipulare. Multe din achiziții sunt influențate direct de către manipularea sub formă de reclamă. Există însă și manipulare politică (partizanatul anumitor televiziuni reprezintă principalul factor manipulator), sportivă (în România media promovează covârșitor fotbalul în timp ce, spre exemplu, în Norvegia, media promovează sporturile de iarnă).

4. Da, românii sunt destul de ușor de manipulați. Se lansează ritmic teme false de discuție (ex: gaura de 10 miliarde lei din bugetul țării pe 2016) fie pentru a se abate atenția de la alte subiecte, cu adevărat dureroase pentru manipulatori, fie pentru a se induce anticipat în opinia publică ideea unui asemenea subiect ce poate „exploda” mai târziu.

5. Principalul canal de transmitere a informațiilor în societate (informații reale sau false) rămâne televiziunea. Acest segment media este, teoretic, reglementat de Consiliul Național al Audiovizualului, organism ce trebuie să păzească societatea de manipulare. Din păcate CNA nu prea își îndeplinește această menire. Restul mediei (on-line, radio, presă scrisă) nu este însă reglementată de vreo „instanță” legală.

6. Manipulările publice se trădează, de obicei, prin lipsa argumentelor credibile și prin prezența unor „argumente” ce ating detalii extrem de importante (naționalism, copilărie, familia ș.a.). Un exemplu relevant în acest sens este articolul promovat de Gazeta Sporturilor și blogul tolo.ro referitor la o sursă extrem de puternică de radiații în vecinătatea Pieței Victoria. Pentru că știrea a venit de la surse credibile, materialul s-a propagat rapid. Iar faptul că ținta erau protestatarii din Piața Victoriei a mărit emoția publică amplificând efectul de propagare al știrii. Ulterior, când au apărut dezmințirile și scuzele lui Tolontan, știrea s-a distribuit mult mai lent decât falsul original.

Dan Perjovschi

Dan DOBOȘ

scriitor, publicist, director al Bibliotecii Județene „Gh. Asachi” Iași

Din bezna mansardelor noastre putem comenta, critica, înjura absolut orice și pe oricine...

1. Două ar fi, în opinia mea, motivele pentru care societatea românească este obsedată de manipulare.

Primul este legat de schimbarea fundamentală a paradigmei dezbaterii publice pe care a adus-o Internetul. Și nu e vorba aici doar de rețelele de socializare ci și de comentarii, de forumuri sau de comerțul on-line. Cea mai periculoasă premisă a disputelor de azi este postularea egalității dintre părți. În mod normal, pentru ca o argumentație să fie valabilă, partenerii ar trebui să fie cam de același calibru intelectual, să aibă aceeași cultură și aceeași experiență în domeniul în care se discută. Așa a fost timp de treizeci de mii de ani. Astăzi nu mai e așa. Din bezna mansardelor noastre putem comenta, critica, înjura absolut orice și pe oricine. Evident, o asemenea dispută este un deșert al argumentelor, în sensul că arareori una (uneori chiar ambele!) dintre părți poate construi un eșafodaj logic și documentat a ceea ce spune, dar asta nu mai contează. Mai ales că, de multe ori, în scenă se grăbesc să intre și „prie-

tenii” care apără dreptul neștiutorilor de a-și da cu părerea. În felul ăsta, discuția se mută pe tărâmul atât de drag al admiratorilor lui Karl Popper întru liberă și incontinentă vorbire, dar despre care înțelepciunea noastră populară spune hâtru că „a vorbit Ion că și el e om!”. Un exemplu grăitor este cel al unei mari actrițe a cărei sensibilitate a fost lezată atunci când, în urma a trei pași logici, cineva i-a demonstrat că nu știe de ce demonstrează public. „Și ce? E o crimă? Trebuiau să mă fi informat!”. Respectivei doamne nici prin cap nu îi trece să se întrebe dacă are cunoștințele teoretice necesare înțelegerii până la capăt a chestiunii în dezbatere, recunoaște că nici măcar informațiile nu le deține, dar consideră că e în dreptul ei să ia parte activă la dispută.

Al doilea motiv al obsesiei noastre pentru manipulare este concepția absolut primitivă, de extremă dreapta, că patronii sunt un fel de stăpâni de sclavi, care fac absolut orice cu afacerea lor. Clubul de fotbal Steaua, de pildă, este condus în mod autocrat de un patron care nu are ca scop performanța, rațiunea de a fi a oricărui club sportiv, ci enunță zi de zi că vrea să facă doar bani. Mie, personal, un jurnalist care abia dacă are ani de viață câți ani am eu de cotizații la bugetele de asigurări sociale, mi-a spus răspicat că, fiindcă lucrez la stat, eu sunt „angajatul lui” și că ar trebui să nu-mi permit să îl contrazic când vine vorba de chestiuni care țin de administrație sau de politică. Și nici de literatură! Exact la fel se întâmplă și în presă. Informarea a încetat să mai fie un serviciu public, prestat deontolo-

gic, ci e o afacere în care poți face absolut orice, iar publicul larg acceptă *a priori* acest lucru. Ni se pare cumva normal ca un trust de presă să reflecteze vocea sau interesele „cuiva”. Ideea că meseria ziaristului este adevărul pare să se fi perimat.

2. E absolut legitimă, iar rădăcinile sunt tare vechi. Așa cum am spus, fragilitatea morală specifică nației noastre, amestecul unor penali dar și al serviciilor secrete în presă (mai țineți minte „lista lui Severin” și cine i-au fost cei mai acerbi adversari?), inexistența unor școli sau premii prestigioase de presă și structura de obicei monobloc a acționariatului organismelor mass-media au permis asocierea presei noastre cu manipularea. Și, până la urmă, ce să ceri de la o presă ai cărei maștri publică pentru profit și pe prima pagină a unui ziar generatist știri cu găini care nasc pui vii?! Cum să accepți verticalitatea absolută a vechiului ziar Adevărul în momentul în care vezi ditamai reclama la... Portul Constanța, de parcă gazeta s-ar fi vândut în Bosfor ca să afle mateloții malaiezieni unde să acosteze ca să cumpere rulmenți mai ieftini?! Să nu ne amăgim! Asemenea lucruri se întâmplau acum 20-25 de ani. La ce să ne așteptăm după o criză care a înfometat întreaga Românie? Din păcate, așa cum spun americanii: dacă nu citești presa, ești neinformați, dacă o citești, ești dezinformați.

3. Principala sursă a manipulării este dorința de a face profit în orice fel. Suntem obișnuiți să credem

că manipularea se referă doar la alterarea convingerilor noastre politice. Adevărul e însă cu totul altul, după părerea mea, și el poate fi decelat dacă ne uităm la reclamele televizate. Formația mea de chimist mă face, de pildă, să zâmbesc amar la discrepanța dintre grija cu care oamenii își aleg mâncarea, care trebuie să fie de preferință bio, și ignoranța lor când vine vorba de alte produse. De ce nu se repede nimeni să ne spună câte E-uri au pasta de dinți, apa de gură, gelurile cicatrizante, „suplimentele alimentare de slăbire”, șamponul sau cremele de corp? Substanțele din ele pătrund în organism aproape la fel de eficient ca și cele din alimente. „Trebuie să elimini toxinele din corp!” zice o reclamă din trei. Dar de unde știi că sunt intoxicați? La toate acestea se adaugă o insidioasă politică de culpabilizare (medicamentul X te reface dacă ai băut o șliboviță sau ai mâncat trei sarmale în plus, micule păcătos cu buzunarul gros!) și standardele absurde de frumusețe (trebuie să fim o societate de femei anorexice și bărbați culturiști care trăiesc până la 120 de ani cu singurul scop de a fi consumatori).

Există desigur nenumărate alte exemple de surse ale manipulării: dorința de a accede la putere și de a rămâne acolo, pretenția că apartenența la elita intelectuală nu se conturează prin studiu, educație și morală, ci printr-o asociere frenetică la corul unor mugete colective de apreciere pentru unii gânditor-guru, dar și interesele străine în România. La acest ultim punct, mărturisesc spășit că, deși eram redactor-șef al unui ziar regional și scriam de aproape

două decenii despre ceea ce se întâmplă la Bârlad, manifestația de șapte mii de oameni care se împotriveau exploatării gazelor de șist m-a uimit până la șoc. Din două motive: habar n-aveam de gazele de șist și niciodată nu auzisem de un miting mai mare de trei mii de oameni în Bârlad. Iar asta se întâmpla cu aproape un an înainte de Pungești.

4. Nu, nu cred. Mai mult chiar, probabil că modul elementar în care mulți locuitori ai României profunde își reprezintă lumea și viața ne face chiar mai puțin vulnerabili la genurile de manipulare pe care le văd eu în societate. Singurul lucru care ne expune ceva mai mult este lipsa absolută a criteriilor de valoare în societate.

5. Intelectualul român... Mie îmi e ușor să abordez acest subiect fiindcă nu mă regăsesc deloc în definiția care funcționează astăzi la noi. Mi-am asumat distanța față de această categorie încă de pe vremea când, în editoriale, nu ezitam să scriu că sunt un om de stânga și mi s-a spus că nu există intelectuali de stânga. Ergo... Pe vremea aceea, adică acum vreo douăzeci de ani, nici măcar Ion Iliescu nu făcea afirmații atât de tranșante.

În primul rând, intelectualul român e singurul din lume care nu e preocupat de o justă repartizare a plus-valorii în societate pentru maximizarea valorificării potențialului uman, ci de prezervarea și accentuarea bogăției acolo unde ea există deja. El crede în rolul conducător al elitelor, pe care le

definește în sensul societății deschise, dar le alcătuiește practic mai degrabă în virtutea mecanismelor Italiei interbelice, în sensul că liderul este, *Il Duce*, providențial și emanat. Traian Băsescu a funcționat multă vreme în acest model social, al salvatorului păcătos dar sanctificat fiindcă e primul care se leapădă de păcat. A! și îi urăște pe săraci. De altfel ura atroce față de săraci este caracteristica de bază, e anatema-pe-dos după care se recunosc astăzi o mare parte dintre intelectuali, în ciuda faptului că profesorii, medicii și funcționarii își de-a dreptul calici ei înșiși. Ajunge, de pildă, ca un funcționar de bancă, absolvent de trei ani de ASE și lector a maximum 200 de cărți în întreaga sa viață să scrie pe contul de Facebook că îi urăște pe săracii care au votat cu stânga comunistă, că el este brusc perceput ca un fin intelectual, ca un om de calitate, care vibrează la sensurile adânc istorice și morale ale nației sale. Haida de!

În al doilea rând, intelectualul român are standarde extrem de laxe, ba uneori chiar duble. Două exemple îmi stăruie în minte. Ultimul editorial al unui decan ieșean, scris înainte de a fi reținut fiindcă vindea diplome universitare, deplângea până la imprecizie faptul că în România nu se mai poate trăi din cauza corupției. Cel mai elocvent exemplu este însă cel al lui Andrei Pleșu. Lectura atentă a textelor sale publicistice uimește printr-o violență acerbă, care pentru mine este fără sens. Eu cred că puterea de a mânui cuvântul ca pe o armă, excelența în scris și în comunicare, verbul tăios și comparația mus-

toasă sunt tot atâtea motive de reținere și de matur-echilibru. E limpede că, atunci când îi asociezi pe Ponta și pe Dragnea cu struțo-cămile dintr-un fabulos bestiar propriu, îți manifesti o superioritate intelectuală, dar e una nedemnă, fiindcă aceștia nu au nici capacitatea și nici vectorii de comunicare pentru a-ți răspunde pe măsură. Cu alte cuvinte, violența de limbaj a lui Andrei Pleșu nu mi se pare în niciun fel mai onorabilă decât cea a unui bătaș de gang, care își pune în valoare atuul iuțelii sau al forței. Violența e fundamental rea, iar asumarea conștientă a unei dihotomii ipocrite între cea verbală și cea fizică face parte exact din ranița aceea de standarde duble cu care lucrează unii obuzieri ai elitelor și care alimentează cele mai subtile dintre manipulări.

În al treilea rând, intelectualul român mi se pare astăzi extrem de afin de tipare. Citești Pleșu? Ești intelectual. Înjuri comunismul, chit că nu poți da definiția lui? Ești intelectual. Nu te uiți la televizor sau îți clădești un autism informațional bazat pe o bulă de amici pe Facebook? Ești intelectual! Protestezi împotriva îndemnului la patriotism a 101 academicieni? Ești intelectual, că eii, hăhăhă, îs 101, ca dalmațienii. Nu înțelegi funcționarea și scopurile vaccinului? Ești un intelectual de tipul conștiințelor vii! Știi principiul al doilea al termodinamicii? Ăăăă, asta nu se pune!

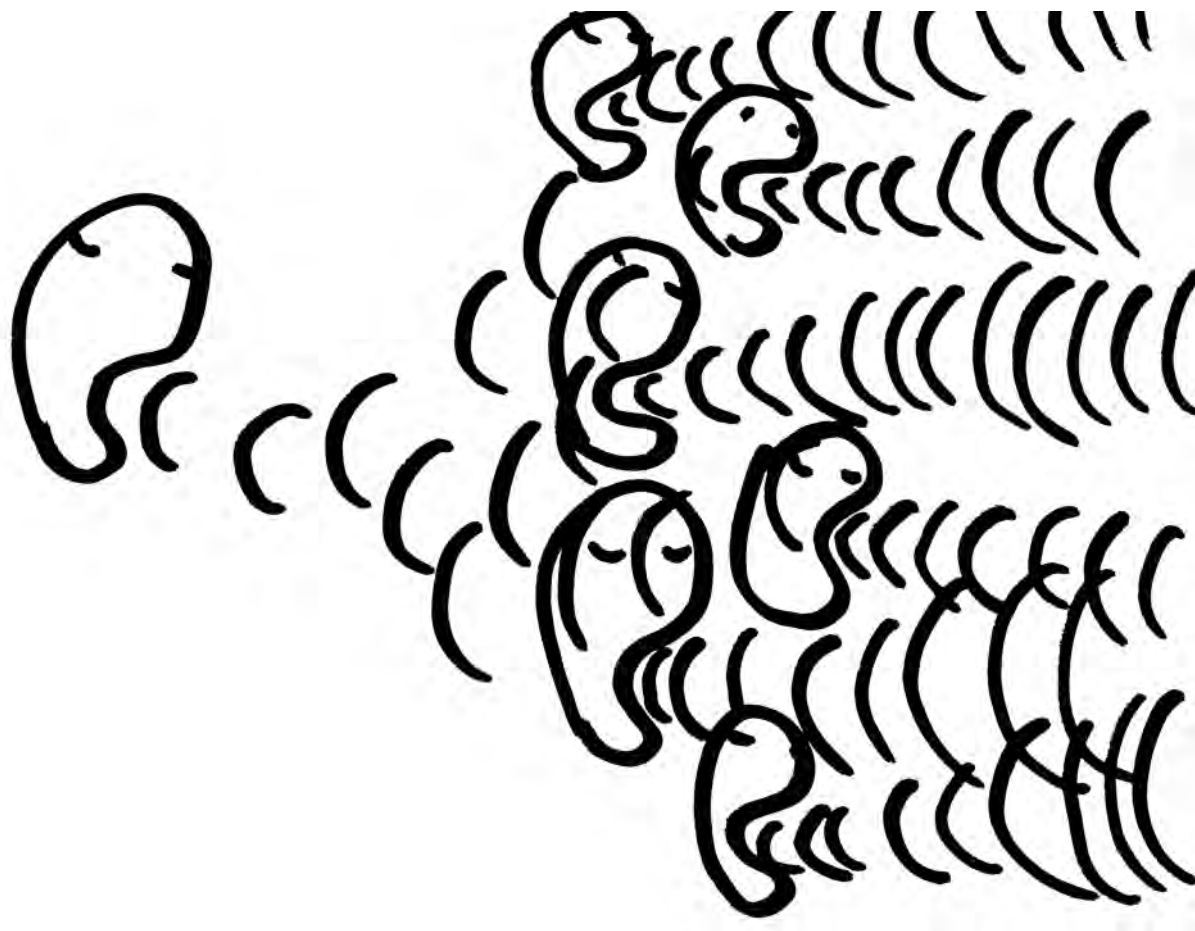
Modelul social absolut este corporatistul, adică exact profesionistul căruia îi este imposibil să eludeze procedurile și să iasă din tipare. Și e dreptul lui,

al intelectualului să fie așa. Dar corul de proteste care se iscă atunci când faci recurs la scepticism, la simț critic, la definiții și la experiență sau istorie e esențialmente unul manipulator pentru conștiințele mai tinere.

6. Îmi place să cred că principala mea armă e simțul umorului, în sensul că orice poantă bună are la bază inversarea unor premise. Sunt obișnuit să glumesc despre chestiunile de zi cu zi și, atunci când schimbarea perspectivei nu mi se pare hazoasă, e limpede că asist la o manipulare. Alteori, simt nevoia de confirmări, asta fiind o reminiscență de pe vremea când eram ziarist. De asemenea, experiențe triste m-au făcut să nu mai cred în ajutoare dezintereșate, în chilipiruri și chiar în coincidențe.

Exemplul de manipulare cel mai concret pe care trebuie să îl suport zilnic este repetarea la infinit, din reclame, filme de la Hollywood, reviste glossy, literatură de dezvoltare personală și chiar de la unii profesori că scopul unic al vieții noastre ar trebui să fie prelungirea la infinit a propriei existențe, concentrat pe tot ceea ce ne este exterior și aproape deloc pe suflet și pe intelect, fiindcă, nu-i așa?, produsele sau serviciile care te construiesc întru conștiință sunt și ieftine și greu de găsit.

Acum, întrebarea de final e de unde puteți ști, boieri dumneavoastră, că opiniile mele, hotărât împotriva curentului majoritar de opinie, nu sunt felul meu de a vă manipula să mă credeți mai exotic, mai interesant, mai... altceva decât ceea ce sunt?

Dan Perjovschi

Gabriel GACHI

jurnalist, redactor șef al săptămânalului ieșean „ReporterIs”

Supradozarea face ravagii în România

1. Pentru că nu există o decuplare reală a politicii de presă. Există în continuare carteluri politico-financiare care înglobează canale media ca niște departamente de propagandă ale acestor suprastructuri. Așa cum ai Financiar, Vânzări, Marketing, ai și departamentul de Propagandă. Această cartelizare pe verticală, în care fiecare grup politic are propria sa presă, face manipularea un instrument foarte accesibil, foarte la îndemână. Tentația există oricum, accesul e însă foarte facil. Prin manipulare, politicienii repetă până la saturație aceeași poezie ce înlocuiește realitatea. Repetând de o mie de ori o minciună, aceasta devine un adevăr. E mai ușor să iei voturi mințind decât muncind. E pur și simplu vorba de eficiență. Emisiunile sunt monologuri, nu se asigură niciun echilibru, sunt aceleași portavoci, departamentul media al fiecărui grup de interese nu impune nicio agendă, niciun subiect, invitații îi sunt impuși de partid. De aceea vezi aceiași 3-4 reprezentanți plimbați la toate televiziuni-

nile, pentru că aceștia știu să manipuleze cel mai bine. La Iași, nu avem de vreo 10 ani nicio emisiune cu o dezbatere reală între vectori divergenți de opinii. Chirica (*Mihai Chirica, actualul primar al Iașului* – n.r.) e singur în studio, nu vezi nicio informație reală, nicio întrebare ancorată în realitate, totul e doar manipulare.

2. Presa din România, în proporție covârșitoare, e captiva cartelurilor de care am vorbit. Iașul și încă 2-3 județe din țară mai au cât de cât presă independentă, în sensul real. Evident că aceste ziare, televiziuni etc. manipulează, nu informează. Comanda e în afara redacției. Mulți spun că sunt condamnați să se predea baronilor locali din cauza prăbușirii pieței de publicitate și a vânzărilor de ziare, dar e o minciună. E pragmatism, e mult mai ușor să faci bani ca divizie de presă a unui cartel, să fii plătit direct și să nu faci nimic, fără să cauți subiecte, decât să muncești, să te lupți pentru informații, să pierzi zile întregi editând texte foarte grele, să te zbați doi-trei ani să devii relevant și să-ți faci loc în piață, să te chini să faci audiență de calitate și, în final, să obții și publicitate. E un proces care durează ani de zile, așa că mai bine te angajezi la baron și manipulezi din prima zi. Sunt radiouri sau televiziuni care o duc foarte bine după două luni de la apariție, fără să aducă nimic relevant în piață, produsul lor e zero. Cum se explică?

La București, mogulii au creat același fenomen: manipulez, nu informez. S-au cheltuit zeci de milioane de euro fără nicio justificare economică. Sunt televiziuni conduse direct de la sediile partidelor. Nici nu le poți spune că sunt propriu-zis partide sau politicieni, sunt pur și simplu rechini economici care au penetrat afacerile cu statul. Ghiță nu era politician, nici patron de presă. Era un hibrid economic într-o piață foarte coruptă. Cei mai cunoscuți lideri politici care au propriile televiziuni sau apar toată ziua pe sticla nu sunt de fapt politicieni, ei habar n-au ce înseamnă un proiect strategic, nu înțeleg nimic din geopolitică, tendințe globale, sunt pur și simplu rechini în ape tulburi. Așa era și Udrea, așa e și Dragnea, și Blaga etc. Toți își împart ziua între partid și propriul trust media, e ceva ce numai în România vezi.

3. Antena 3 este exemplul cel mai puternic, nivelul manipulării a devenit sufocant, ca metanul în aer. Până prin 2009-2010, A3 făcea jurnale echidistante, o selecție corectă a știrilor, de dimineață până pe la ora 20.00. Apoi începea prime-time-ul și intrau în scenă manipulatorii. Apoi au tot scăzut standardul spre toată grila, iar acum ești intoxicat de la 6 dimineața, de la primul jurnal. La ora 9 dimineața, deja la A3 ai 3-4 invitați cu spume la gură care îți bagă în cap numai tâmpenii.

Sunt foarte multe exemple în media, și printre te-

leviziunile centrale și în presa din provincie. Oamenii le știu foarte bine. Una dintre țintele serioase ale anticorupției din România, ca strategie pe termen lung pentru crearea unui stat de drept, trebuie să fie decuplarea presei de politic. Nu pentru că presa e mare consumatoare de resurse din bani publici, ci pentru a elimina flagelul manipulării. Dacă această decuplare ar fi completă, ar fi mult mai puțină presă în România, dar mult mai profesionistă.

Mai dau exemplul BZI. Au plătit articole pe FB care purtau titluri gen „Grațierea e bună”, „Nu vă lăsați manipulați, Guvernul este bun”. E forma hardcore de manipulare, ușor debilă, dar poluarea se produce, oamenii sunt afundați în minciuni preambalate în loc să li se deschidă ochii.

4. Românii nu sunt, ca medie, mai puțin inteligenți decât restul europenilor. Și în Austria vezi destui văcari fără cultură politică sau fără cultură în general. Diferența este că în România doza de manipulare este mult mai mare, e ca și cum ai compara heroina cu vitamina C. Supradozarea face ravagii în România. Fake-news-urile sunt altceva, la noi vorbim de manipulare în aerul pe care-l respirăm, ni se pune în mâncare, în apa de băut. E foarte greu s-o eviți. De ce? Pentru că partidele sunt captive unor lideri cu mentalitate mafiotă, presa e captivă partidelor, iar oamenii sunt captivi televizoarelor și multor hateri și manipulatori de pe Facebook, plătiți și

aceștia tot din bani negri. Sunt riscuri care privesc în final siguranța națională, de aceea decuplarea politicului de presă, pe scară largă, trebuie să fie o preocupare strategică.

5. Intelectualul român nu e similar cu analistul politic român, pentru că de multe ori intelectualii sunt superficiali în înțelegerea civismului, sunt lipsiți de nuanțe, cu idei puține și fixe. Intelectualii trebuie să aibă un aport în promovarea unui anumit pozitivism, explicând, pe aria lor de competență, cum o societate poate evolua și altfel, nu prin ură și hoție, ci prin responsabilitate, planificare, devotament. În România lipsesc comunicatorii veștilor bune, a premiselor pozitive, dar nu inventate, cu pomeni și mutatul banilor din PIB de la un capitol la altul, ci a celor care pot explica o nouă paradigmă: de ce trebuie să facem campusuri școlare ca în Vest, de ce putem pune meritocrația pe primul loc în sistemul sanitar, cum poate deveni elita rurală esențială în societatea românească și multe alte teme serioase, aplicate, oricât de nișate ar părea. Noi n-avem o cultură a dezbaterii pe subiecte reale, cu adevărat folositoare, cum e conceptul Conferințelor Ted, care deschid ochii oamenilor de pe tot mapamondul. Societatea civilă, intelectualitatea așa ar putea avea un rol social util, umplând agenda cu subiecte concrete, cu plusvaloare evidentă, înlocuind subiectele permanent inventate, simple amenințări

la adresa adversarilor, într-un război care nu se termină niciodată. Manipularea este atunci când subiectele discutate sunt ca niște pumni dați în față. E un mod de a ascunde modelul de succes al unei societăți dezvoltate.

6. Aproape zilnic sunt supus manipulărilor și aproape am ajuns să nu mai suport dialogurile care nu duc nicăieri, întrerupând interlocutorul și spunându-i: „Hai, discutăm ceva sau batem câmpii?”. Adică vorbim adevărul sau ne îmbătăm cu apă rece? Presa se poate lăsa conștient manipulată, pentru a obține informații despre o tabără servite de cealaltă tabără. E un compromis asumat în interes public, pentru că din acest joc al turnătorilor cel care câștigă este publicul. Presa lucrează cu unghiuri de abordare, asta înseamnă că nu analizăm exhaustiv fenomene, ci extragem informația cea mai valoroasă pentru public. Eu nu spun că X n-ar putea fi un erudit, bun familist, dar mă limitez să expun doar că a beneficiat de nu știu ce foloase necuvenite. Ar putea fi considerată tot manipulare, dar tocmai în această selecție riguroasă a știrilor stă valoarea morală și profesională a unui jurnalist. Cu cât arăți mai mult discernământ în alegerea unghiurilor de abordare, în interes public, cu atât obții mai mult respect.

Florin GHEȚĂU

jurnalist, realizator tv, corespondent News.ro

Profesioniștii manipulării și sursele răului...

1. Trăim și o perioadă tensionată, iar discuțiile despre manipulare revin în prim-plan. E ciudat totuși că se vorbește intens despre acest lucru abia acum, la câteva luni după alegeri și nu înainte. Și în 2016 am asistat la manipulări de tot felul. PSD a încercat să evite subiecte sensibile în campanie, pentru a nu enerva segmentul de electorat anti-PSD. Nu s-a dezbătut deloc tema Justiției, nici mărinimosul program de guvernare al PSD nu a făcut referiri la tema anti-corupției. E tot un soi de manipulare, prin omisiune. PSD a evitat tema, dar și-a dat arama pe față la mai puțin de o lună de la instalarea propriului guvern, prin trecerea OUG13 prin guvern.

2. Normal că media este arătată cu degetul câtă vreme există canale care manipulează de dimineață până seara. Unii doar cu asta se ocupă. Aproape pe fiecare segment media sunt astfel de surse ale răului: și în presa scrisă și în cea online, mai ales pe TV-uri, poate mai puțin spre deloc pe zona radiourilor.

E legitimă asocierea, câtă vreme manipularea e vizibilă din avion.

3. Profesioniștii manipulării apar cu precădere lângă partidele politice sau în trusturile de presă cu interese mari în influențarea jocului politic. Uitați-vă la două dintre canalele TV acuzate în repetate rânduri că manipulează: Antena3 și RTV. La Antene, politica editorială a coincis cu interesele lui Dan Voiculescu. La RTV, Sebastian Ghiță a lucrat altfel decât Felix: audiență cu orice preț, iar după ce postul a ajuns să aibă rating suficient de mare cât să influențeze publicul s-a trecut la manipularea grosolană. Ultimul episod a fost cel legat de protestele de stradă, RTV spunând că manifestanții au fost plătiți, ba chiar și pentru câini s-a plătit câte 30 de lei. Interesant, audiența acestor posturi nu scade, dimpotrivă. RTV n-a furat din publicul Antenei3, ci a adus un alt public, tot mai interesat de poveștile cu ghicitoare sau de veștile senzaționale despre politicieni.

4. Nu cred că boala asta e întâlnită doar la români, problema e în ce măsură avem un segment mai mare de oameni care pot fi manipulați decât în alte părți. Și aici e greu de dat un răspuns. Însă fără îndoială există o categorie de public care poate fi ușor manipulat. E vorba de cei care ajung să nu mai gândească cu mintea lor, ci să repete vorbele pe care

le aud la TV, fie din gura politicianului favorit, fie de la analiștii de la care iau totul pe nemstecate.

5. E greu de spus cine anume ar trebui să tragă semnalul de alarmă. Și școala ar trebui să facă mai mult, unii chiar vorbesc de necesitatea introducerii unei materii distincte, pentru că e vorba până la urmă de sănătatea unei societăți. Și media ar trebui să lupte în direcția asta, însă interesele mari ale patronatelor din presă strică atmosfera. Intelectualii pot amenda încercările repetate de manipulare, fie din partea politicienilor, fie din partea unor televiziuni, doar că nu o prea fac. Din ce motive e greu de spus: comoditate, dar și unele interese chiar, care îi fac pe intelectuali să zică: Da de ce să mă bag eu, iar apoi să am probleme? Pe de altă parte, există și intelectuali care participă ei înșiși la procesul de manipulare. Mi se pare grav asta, s-o faci conștient, fără a te gândi cât rău faci societății.

6. Există o vorbă: nu tot ce zboară se mănâncă. Poate n-ar fi rău să aplicăm principiul ăsta și când vine vorba de declarația unui politician sau chiar de cuvintele unui jurnalist. Ar trebui să dăm timpul înapoi de fiecare dată și să ne uităm în ce măsură personajul pe care îl ascultăm sau citim a mai mințit, a mai spus lucruri care nu s-au confirmat. E necesar să punem o sită, să nu luăm informația de-a gata, indiferent de unde vine ea. Cu cât sita are ochiurile

mai mici, cu atât pericolul de a fi manipulați scade. La fel de important este ca atunci când sesizăm că unii ne iau de proști și ne manipulează grosolan să reacționăm, să spunem celor din jur ce vedem și ce credem. Nu e vorba să ne impunem punctul de vedere neapărat, ci doar să afirmăm apăsător că o anumită informație sau declarație a cuiva este o gogoașă.

Bogdan-Nicolae GHIURCO

bibliotecar, prim-vicepreședinte al Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România

Intelectualii nu sunt o soluție...

1. Manipularea este o bătă cu două capete.

Pe de o parte, acum există mai mult acces la surse de (dez)informare ca niciodată. În orașe, toată lumea e „cablată”, iar la țară aproape că nu vezi co-cioabă fără antenă parabolică. Numărul cetățenilor cu opinii categorice despre subiectele zilei este în creștere, numai că, spre deosebire de alte vremuri, acum mai există și Facebook-ul care le face foarte ușor vocea auzită. Or, în acest ocean de informație

emisă și receptată de către toată lumea, oamenii caută puțină stabilitate. Pentru mulți dintre ei, această stabilitate le este oferită nu de argumente, ci de emoții, adică însăși materia primă cu care lucrează manipularea. Când crezi că ai de ales, spre exemplu, doar între două partide (cutare și cutare partid = aceeași mizerie), calea instinctuală pentru un om de rând nu este să verifice faptele, ci să aleagă povestea cea mai convenabilă. Acea care îi stimulează simțurile, îi speculează fobiile și îi liniștește conștiința.

Pe de altă parte, cei care țipă cel mai tare despre manipulare sunt tocmai cei care manipulează grosolan. De fiecare dată când minciunile i-au fost confruntate cu dovezi, Donald Trump a invocat lipsa de onestitate a presei, a reclamat existența unor conspirații împotriva lui, s-a declarat o victimă a sistemului. Nu a oferit contraargumente, ci emoții. Fiindcă manipularea nu lucrează cu subtilități, ci cu sentimente primare, dintre care cea mai la îndemână este frica: frica de străini (evrei, țigani, refugiați), frica de război, de sărăcie etc. și, deloc de neglijat, frica de manipulare. Avertizând vulcanic împotriva manipulării, de fapt cel care manipulează este tocmai Donald Trump. Și, judecând după rezultatele alegerilor din S.U.A, oamenii preferă să fie mințiți decât, Doamne, păzește, să fie manipulați. A fost o lecție repede învățată și în spațiul românesc. Faptele nu mai contează. Important este să fii pri-

mul care spune un lucru, să folosești un ton categoric și să provoci emoție. Sau dacă nu emoție, atunci multă gălăgie.

2. Pe plan politic, încă da. În ciuda internetului și a tehnologiilor mobile, emisiunile de televiziune rămân foarte importante în viața românilor. Potrivit unui studiu al companiei de sateliți SES Astra România, publicat în septembrie 2015, 84% dintre români se uită zilnic la televizor.

Însă eu aș asocia manipularea cu domenii ca publicitatea. Publicitatea este cel mai bun exemplu că oamenilor le place să fie mințiți frumos. Ba încă sunt dispuși să și plătească pentru asta.

Iar un alt exemplu ar fi industria filmului, unde alegerea de a te lăsa manipulat emoțional este deseori conștientă: când te uiți a zecea oară la *Titanic* sau la *Sunetul muzicii*, percepi deja melodrama muzicii, recunoști formula narativă, pe care ai mai întâlnit-o în alte zeci de filme, însă tentația de a te lăsa pradă poveștii (sentimentelor) înfrânge rațiunea. De aceea, poate, într-o zi, cineva priceput va scrie o analiză sau va efectua un studiu sociologic despre „complicitatea” publicului la manipulare. S-ar putea să avem surpriza că nu suntem doar victime, ci și părtași, cu bună știință.

3. Principalele surse, fără discuție: televiziunile, care, de cele mai multe ori, sunt doar niște portavoci

MANIPULAREA, PERSPECTIVE IEȘENE

ale politicianilor și ale partidelor. Presa scrisă aproape că nu mai există. Iar formatorii de opinie de altădată (Ion Cristoiu, Cornel Nistorescu, Mircea Dinescu ș.a.), trecând peste noapte dintr-o barcă în alta, au dinamitat credibilitatea publicului în așa hal, încât au stricat ciorba și pentru analiști care încă pot fi suspectați de onestitate. Dacă citești comentariile cititorilor la articolele lui Cristian Tudor Popescu sau ale lui Cătălin Tolontan, găsești, în procente aproape egale, oameni care-i acuză că sunt fie „bășiști”, fie „roșii” până în măduva oaselor.

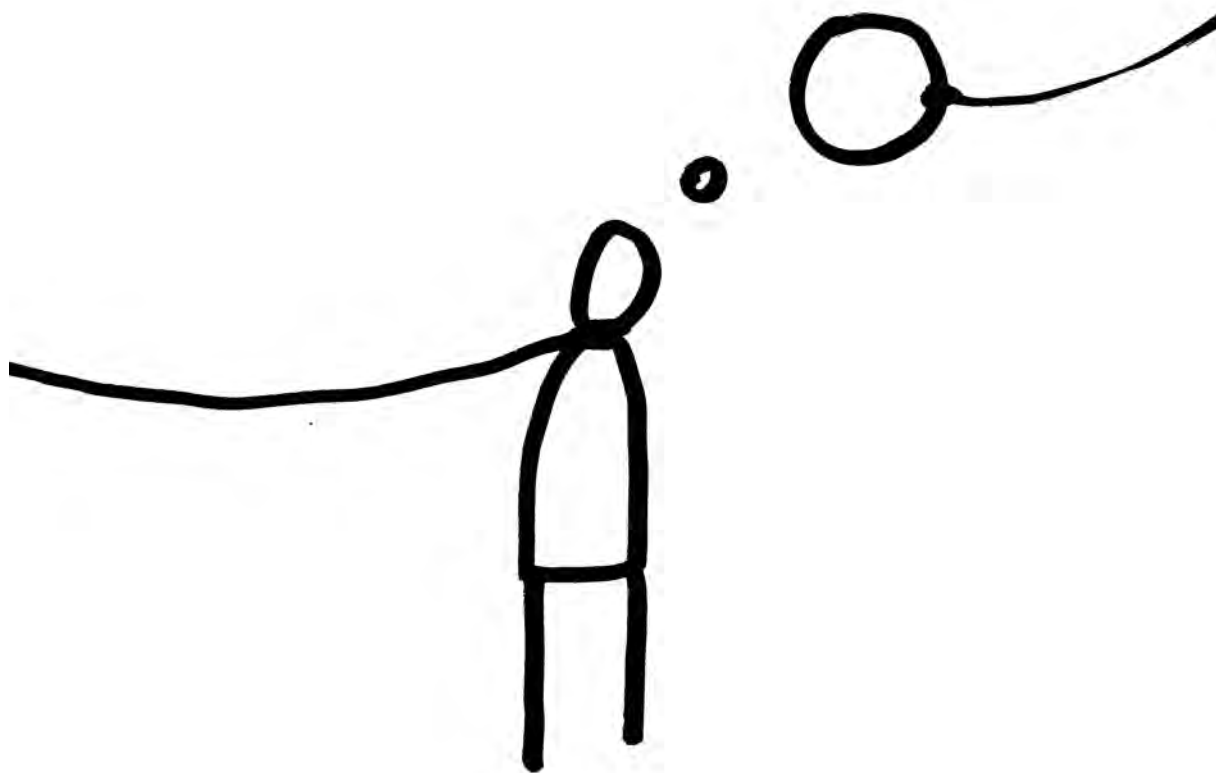
4. Exemplul lui Trump și Brexit-ul ne arată că nu suntem mai speciali decât alții. Dimpotrivă, de acum înainte, putem afirma cu mândrie că suntem și noi în rând cu lumea civilizată. În sfârșit, își au și ei faliiții lor.

5. Manipularea nu poate fi combătută decât prin educație și accesul la un trai decent. Când prima ta grijă este să lupți cu stomacul gol și coatele rupte, e mai dificil să-ți pese de cine te minte sau să te implici în cauze nobile, cum ar fi denunțarea corupției ori stoparea defrișărilor. Din păcate, la acest capitol, România rămâne, conform datelor Eurostat, pe ultimul loc din Uniunea Europeană, cu un procent al sărăciei relative de peste 25%. Iar intelectualii, din păcate, nu sunt o soluție, pentru că le lipsesc nu doar credibilitatea și organizarea, dar și vocea. Academia

Română, elita intelectuală a țării, a fost mereu foarte discretă în situații sociale dificile (cum a fost tăierea salariilor bugetarilor), iar când a luat atitudine, a degajat un aer atât de putred și de rece, de ziceai că bate crivățul dinspre răsărit.

6. Folosesc o schemă foarte asemănătoare celei propuse de IFLA (Federația Internațională a Instituțiilor și Asociațiilor de Bibliotecă) pentru depistarea știrilor false. Traducerea îmi aparține.

Dan Perjovschi

Bogdan GUȚU

student, Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” Iași

Cele mai nocive: biserica și internetul...

1. Este adevărat că manipularea este un subiect dezbătut doar că nu am certitudinea că ar fi dezbătut de o pătură largă a populației. Nu știu în ce măsură bătrânii cumpărați cu o pungă de zahăr și o sticlă de ulei sunt conștienți că sunt într-adevăr niște victime... Și dacă ținem cont de faptul că populația României a îmbătrânit... concluzia nu e una favorabilă din niciun punct de vedere. Tinerii vor să-și cumpere bătrâni dar nu prea au de unde. Una peste alta, poporul vrea pâine și circ. Serviciile își fac treaba, masele ies în stradă hrănite cu iluzii iar zarurile, măsluite cum sunt, arată aceeași față. Cred că vorbim de mai multe forme de manifestare a manipulării care, ce-i drept, converg într-un punct: Securitatea... sau, mă rog... NeoSecuritatea...

2. Da. Presa este un mijloc de manipulare a maselor fie că vorbim de cea aservită politicului sau de cea independentă. Putem considera informația ca fiind un mijloc de manipulare însă în cazul acesta se disting două nuanțe: manipularea constructivă și manipularea distructivă. Distructivul ține de tot

ceea ce dăunează individului și implicit poporului. Jurnalele violente, muzica proastă, promovarea unor non-valori etc. În teorie, democrația impune o separație a puterilor în stat însă îmi este greu să cred că acest principiu fundamental al libertății funcționează cu adevărat la noi... Poate că salvarea ar veni din partea unui extremism naționalist, un nou marș al cămășilor verzi. Puțin probabil. Populația e hrănită cu frică și mășăluiește, dar spre în afara granițelor.

3. Mass-media, internetul, concertele, biserica și manifestările finațate cu bani publici. În opinia mea cele mai nocive sunt biserica și internetul. De ce? Pentru că amândouă variantele par indispensabile: internetul pentru tânăra generație iar biserica pentru vechea generație.

4. Nu știu dacă un român este mai manipulabil decât un neamț. Fenomenul manipulării este întâlnit peste tot și nu este neapărat dependent de gradul de alfabetizare sau de rigurozitatea și seriozitatea unui popor. Manipularea este o găselniță prin care conducătorii conduc masele.

5. Intelectualul român ar trebui să iasă în prima linie, să mășăluiească în fruntea coloanei plecată să asalteze Bucureștiul. Din păcate, intelectualul român se vede nevoit a se lăsa manipulat, nu neapărat pentru zahăr și ulei, ci pentru cărți, stilou și foaie de scris.

6. În general tot ceea ce înseamnă interacțiunea cu societatea contemporană este apanajul manipulării. Gadgeturile, reclamele, propaganda, falsa propagandă, știrile etc. Ca orice cetățean al planetei, crescut și educat într-o societate democratică m-am lăsat, fără voia mea, manipulat de sistem și încerc pe cât pot să mă descotorosesc de el, asta pentru că țin la libertatea mea de a gândi și a acționa în folosul societății.

Marian HARIUC

reprezentant al studenților în

Senatul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Manipularea democrației, democrația manipulării...

1. În linii generale, conceptul și instrumentele specifice manipulării au reprezentat repere foarte dificil de explicat, cu o precizie care să înlăture eventuale reacții adverse. Definirea unei atitudini de manipulare se poate transforma, în cazuri frecvente, în ținta unor acuzații de manipulare. Trăim vremuri în care plurivalențele discursive ne pot conduce către zone în care cu greu putem realiza factorul manipulator și victimele. Transmiterea unor mesaje către societate, prin intermediul diverselor canale (de preferință, *social media*), implică multiple înțeleșuri.

Până la urmă, ne întrebăm: care sunt rosturile manipulării unor grupuri sociale? O explicație succintă ar putea ține de acumularea unui capital de influență, prin distorsiuni ale realității, în raport cu spațiul public. Prezența tot mai clară a acuzațiilor de manipulare este generată de supraevaluarea și repetarea obsesivă a unor atitudini, concomitent cu restrângerea libertății de interpretare bazată pe acțiuni reale.

2. Manipularea și democrația nu se pot regăsi în interiorul unei definiții unice care să indice importanța raportării critice a cetățeanului față de sursele de informație. În schimb, ar fi destul de nedrept să analizăm relația existentă între mass-media și manipulare, fără să luăm în considerare ușurința cu care mesajele ce conțin date îndoielnice pătrund în rândul anumitor grupuri sociale. Deși este o realitate cruntă, educația precară tinde să îmbrățișeze relativ facil manipularea. Putem afirma că unele categorii chiar se „hrănesc” din minciuna generalizată de unele surse mass-media. Acești indivizi se complac într-un tip de mesaj simplu, în care emițătorul are o funcție charismatică. Adevărul își pierde din esență. Mai important este faptul că individul a reușit să asimileze un mesaj... Din nefericire, mass-media se integrează cu brio în tot acest peisaj.

3. Fenomenul de manipulare în România cuprinde atât de mulți factori, încât este dificil să oferim exemple clare. În lipsa dovezilor, putem să

vorbim, mai curând, despre subiectele manipulării. În cazul românesc, teme precum sărăcia, corupția, nedreptățile sociale, sistemul clientelar constituie surse bogate în instrumentalizarea unor realități crunte. Însă rolul determinant este deținut de acele persoane care văd în toate aceste dezechilibre o formă de răsturnare totală a valorilor. Sau măcar de bulversare temporară, dar cu repercusiuni pe termen lung. Pentru a ne apropia ceva mai mult de așteptările acestei întrebări, grupurile cu interese majore aflate la intersecția dintre putere politică, resurse publice și susținere populară pun bazele unor trusturi media, cu scopul de a ajunge într-un timp cât mai rapid la cetățean. Iar cel mai simplu drum este cel dominat de minciună, acuzații lipsite de fundament și diabolizarea trecutului recent.

4. Această chestiune implică o analiză mult mai largă și merită o atenție ceva mai sporită, atunci când vorbim despre reacția publică a individului la evenimente cu impact social. Este foarte dificil de crezut că românii se pot lăsa manipulați în mod intenționat. Tindem să credem că procesul se petrece la nivelul inconștient și este întărit de atmosfera tensionată pe care neregulile unei societăți o provoacă. Poate că aceasta ar fi și o parte a explicației care ține de diferențele pe care societatea românească le prezintă, în raport cu situația din alte țări. În România, atât românii instruiți, cât și cei mai puțin obișnuiți cu o viziune complexă asupra realităților social-politice, pot fi acuzați de manipu-

lare. Totuși, prima categorie are calitatea necesară de a-și defini pozițiile publice. Nu credem că mai este nevoie să insistăm pe atitudinile celei de-a doua părți. Riscăm să ajungem, din nou, la binecunoscutele nostalgii față de un sistem cu valențe autoritare. Dar această imagine nu sugerează ideea că românii se lasă manipulați într-o manieră intenționată. Ei nu se vor considera victimele manipulării, dar nici apărătorii unor adevăruri pe care mesajele îndoielnice le cultivă. Pentru mulți români, adevărul personal, sau certitudinile, sunt suficiente. Aici, sentimentul de revoltă față de minciună se blochează.

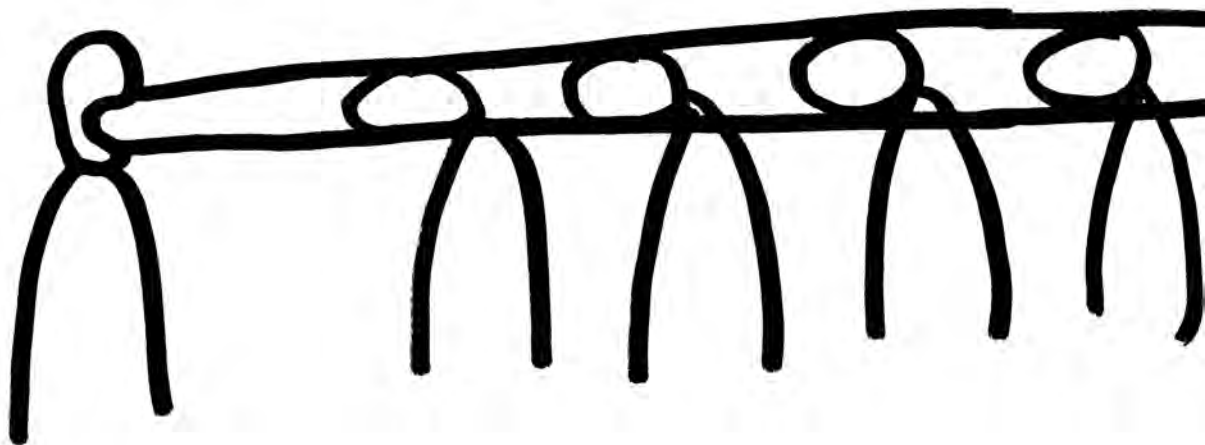
5. În prezent, existența manipulării în spațiul public este pusă, frecvent, pe seama mass-media. În cazul rezistenței la manipulare, consider că ar fi insuficientă prezența unor factori de opinie care să poată juca acest rol. În România există, fără îndoială, surse credibile, bazate pe investigații profesionale, care pot primi această misiune. Acest aspect poate fi sesizabil chiar și prin analiștii invitați să-și exprime opiniile. Aici mă refer atât la televiziuni, cât și la trusturile de presă/ sursele de investigații online. Însă, totodată, consider că prezența instituțiilor statului ar trebuie să fie una determinantă în temperarea unor tendințe menite să provoace o atmosferă tensionată/ de revoltă în spațiul public.

În cazul intelectualilor, această categorie a reprezentat un bun exemplu de exprimare a forței pe care manipularea o poate exercita, până la cele mai fine modele de gândire. Intelectualul poate îndeplini un

rol de analist veritabil, care să conserve o atitudine ponderată a cetățenilor față de conducătorii săi. În același timp, intelectualul poate fi un agent ideal în jocurile de interese ce utilizează manipularea ca pe o tehnică preferată în momentele decisive, cum pot fi campaniile electorale, sau derapajele de la ideile legalității. Intelectualul are capacitatea persuasivă necesară în a răstălmăci înțelesurile unor evenimente și acte ce îi implică atât pe conducători cât și pe cetățeni. De asemenea, putem menționa și acea categorie a intelectualilor care urmărește funcția de conducere ca pe o formă de extindere a capitalului de popularitate. Ar mai fi și o a treia direcție, în care intelectualul, pur și simplu, își percepe propria condiție ca fiind dependentă de sistem. Astfel, acesta acționează și transmite idei în jur, doar trecute prin interesul personal (ocuparea unui post, ascensiunea profesională, majorarea salarială). În acel moment, mitul intelectualului, călăuză a menținerii verticalității unor idei, se evaporă.

6. Personal, pot încerca evitarea unei tentative de manipulare printr-o viziune din mai multe perspective asupra obiectului manipulării. Compararea mai multor surse și discursuri ar putea fi o formă prin care să devin mai circumspect în privința unor situații îndoielnice. A urmări canale de televiziune și publicații ce prezintă acțiuni într-o manieră profesionistă înseamnă un pas important în identificarea manipulării. Dar această cale are și ea neajunsurile sale. Cel mai clar se observă atunci

când ne regăsim într-o conjunctură în care cei din jurul nostru pot fi victimele manipulării. Mai precis, preiau necritic informații, fac rapid analogii și tranșează probleme pe loc. Desigur, dacă e să ne referim la cazuri concrete, cele mai numeroase situații le putem întâlni în spațiul public. Totuși, mă confrunt zilnic cu astfel de persoane manipulate, care acționează pe cont propriu. La acești indivizi, nu numai conținuturile manipulării au relevanță, ci și ceea ce se naște în gândirea fiecăruia. Nu mă refer doar la persoanele care își însușesc un mesaj în încărcătură politică și care devin mici propagandiști în rândul unor grupuri socio-profesionale. Propagarea manipulării din vârf și până la cele mai largi categorii demonstrează cât de puternice pot fi discursul și ideile unor persoane și instituții. Manipularea nu reprezintă doar o capcană în care riscăm să picăm. Ea instruieste, de multe ori inconștient, chiar și indivizi cu o inteligență peste medie, sau cu o aură charismatică. Paradoxal, în contextul în care justiția devine unul dintre reperele centrale ce sunt grav amenințate într-o societate, tocmai discursul juristului riscă să devină un agent al manipulării.

Dan Perjovschi

Tudor LEAHU

redactor-șef al săptămânalului „7 Est”, Iași

Îndoiala ca apărare...

1. Vorbim atât de mult despre manipulare pentru că mulți dintre noi nu au habar ce înseamnă, este un cuvânt la modă. Știm că manipularea înseamnă a influența ori a induce unei persoane sau unei colectivități cum să gândească. Ei bine, tocmai din cauza faptului că, pe la noi, de vreo 26 de ani, omul poate să și spună ce gândește, manipularea a devenit o temă mai importantă și mai dezbătută. Individul nu se mai supune, nu mai execută ordinele, trebuie convins să facă anumite lucruri în care chiar el să creadă. Toți încearcă să facă asta, cu toții încercăm să-i manipulăm pe cei din jur, așa funcționează lumea civilizată.

2. Se poate spune că, la un anumit moment, presa românească devenise sinonimă cu manipularea. Mă refer la perioada în care Adrian Năstase era pe cai mari, 2000-2004. Manipularea se făcea într-un mod brutal prin intermediul presei. Patronii de presă, locală și națională, păpau bani frumoși de la stat și au ales să strunească puternic redacțiile. Câteva gazete, asumate ca fiind de opoziție își permiteau să latre. Lucrurile s-au schimbat de atunci, iar interesele patronilor de presă nu mai sunt legate neapărat de

stânga sau de dreapta, de cine este la putere sau în opoziție.

3. Facebook și presa sunt principalele mijloace de manipulare. Care sunt însă principalele surse de manipulare nu aș putea să vă spun. Probabil că principalii deținători ai puterii o fac așa cum pot, politicieni, oameni cu foarte mulți bani, servicii de informații, clerici etc., cu toții vor să manipuleze.

4. Probabil că românii sunt la fel de ușor sau de greu de manipulat ca și ceilalți cetățeni europeni. Dacă ne luăm după știri și filme, cei mai proști sau mai ușor de manipulat sunt americanii. Dar chiar și această părere personală poate fi rezultatul unei manipulări. Mă îngrijorează însă la români ușurința cu care limbajul lor alunecă spre extreme. Facebook-ul este plin de talibani, pesediști și antipesediști, religioși și antireligioși (nu atei cu obraz subțire cum sunt eu!), rockeri și maneliști. Oamenii îmbrățișează prea repede idei, devin categorici, fără să mai vadă și calea de mijloc...

5. Conștiința individului ar trebui să fie principalul inamic al manipulării. Omul nu ar trebui să înghită tot ce zboară. Să verifice și să citească mai mult. De asta are net pe telefon, nu doar pentru selfie și check-in. În plus intelectualul trebuie să iasă public și să urle: stați, bă, proștilor, că nu o fi chiar așa! El trebuie să ne convingă pe noi, muritorii de rând, că trebuie să ne îndoim mereu.

6. Sunt asaltat cu încercări de manipulare. Persoane cu care intru în contact, din toate mediile, încearcă să-mi inducă idei și informații pentru că aş putea să le public, satisfăcându-le astfel diferite interese. Anii de experiență în domeniu mă fac să spun că le-am văzut pe toate, dar și că am „mușcat-o” de câteva ori.

Ada LUPU

actriță, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași

Despre automanipulare în țara verbelor impersonale...

1. Probabil pentru că ne vine greu să credem că un număr mare de oameni pot gândi și chiar acționa absurd în anumite situații. Trebuie să existe un motiv din cauza căruia anumite mentalități reușesc să se instaleze în societate. Cineva, altcineva, mai bine zis, le-a luat mințile, i-a hipnotizat. Mi se pare că România e țara verbelor impersonale. Noi nu spunem „cineva dintre noi a stricat cutare lucru” sau „cineva a pierdut ceva” sau „cineva a greșit”. La noi, „s-a stricat”, „s-a pierdut”, „s-a greșit” ș.a.m.d.

2. Din punctul meu de vedere, mass-media = informație. Rece, obiectivă. Teoretic, manipularea n-ar trebui să existe, oamenii având capacitatea de

a filtra informația și de a-și forma concluzii personale. Din păcate, în România am senzația că mai există un fel de nostalgie comunistă a gândirii. O nevoie de „întovărășire” a oamenilor cărora le place să gândească în grup. Cred că e mai mult o automanipulare, pe care unii o aplică în mod subconștient, iar alții (și mai grav) și-o educă. Mass-media ar fi mai degrabă o sursă de idei. Materialul de bază. Mass-media lansează. Și da, cu siguranță poate influența. E ca la școală, cu cât ți se repetă mai mult o lecție, cu atât îi înțelegeți mai ușor logica. N-aș zice neapărat că mass-media formează opinii, dar, din ce am observat eu, e de ajuns să propună opinii, iar oamenii vor alege singuri să adere la ele. Sau nu, desigur. Dar rebelii sunt minoritari. Există și reversul medaliei, totodată, un soi de paranoia, suspiciunea că presa oricum minte sau, dacă nu minte, măcar exagerează.

3. Nu-mi dau seama, cred că cea mai puternică rămâne manipularea prin șantaj. Nu cred că există un izvor național al manipulării, cred că oamenii reacționează la stimuli diferiți. Probabil că și manipularea trebuie personalizată. Condușă, în funcție de fiecare „pacient”. Totuși, lucrurile pot fi simplificate atunci când grupurile țintă sunt deja formate și se poate acționa direct asupra acestora. Din ce am observat eu, funcționează foarte bine manipularea pe bază de simpatie. Mai mult în rândul tinerilor. Ei vor să devină precum cei pe care îi admiră și preiau desigur de ușor trendurile ideatice. Interesant mi se pare că, de multe ori, cei mai în vârstă au tendința de a

copia mentalitatea copiilor sau nepoților. Simțindu-se depășiți de invazia informațională pe care au senzația că nu reușesc să o gestioneze, ajung de multe ori să spună: „voi, tineretul, știți mai bine, voi sunteți informați. Noi nu ne pricepem, noi facem cum spuneți, să fie mai bine pentru voi”.

4. Cred că mulți au nevoie să fie manipulați, ca să se exonereze de orice eventuală vină. Nu mi se pare că suntem un popor curajos sau asumat. E mai comod să avem o scuză la îndemână, decât să ne luăm propriile decizii. „Dac-așa am văzut la televizor, dac-așa am citit în ziar, dac-așa am găsit pe internet...”. Posibil să fim mai ușor de manipulat decât alții, datorită adaptabilității extraordinare care ne caracterizează. Românii au ușurința de a se plia pe situație. Ce să facem, ne place noul... haha.

5. Depinde de intențiile intelectualului. Cu siguranță, poate influența. Suntem noi... așa cum suntem, dar respectul pentru educație încă există. Oamenii încă spun: hai să mă iau după ăla, că ăla-i deștept. În situația asta, intelectualul trebuie să decidă. Dacă vrea să manipuleze, o poate face. Dacă vrea să lupte contra manipulării, o poate face.

6. În domeniul meu, manipularea se resimte mai mult la nivel emoțional. Meseria mea presupune manipulare acceptată. Necesară. În afara profesiei, ca individ, nu cred că pot fi manipulată decât în situațiile în care nu sunt suficient de bine informată.

Sau atunci când nu înțeleg niște mecanisme. Recunosc că se întâmplă să compar opinii ale oamenilor pe care îi admir și încerc uneori să mă autoeduc înspre anumite direcții, fără a simți neapărat o nevoie personală. Mass-media nu mă influențează, mă informează, dar, din nou, recunosc, apare și la mine paranoia de care ziceam mai sus așa că, de multe ori, caut să aflu cum au receptat și alții informația pe care am întâlnit-o eu.

Nu mi-am făcut criterii de identificare a manipulării, de obicei o deduc logic. Sau chiar intuitiv. Referitor la mass-media, mai degrabă mă las manipulată de opiniile altora referitor la o anumită informație decât de informația în sine sau de subiectivitatea (în cazul în care există) cu care e prezentată. Politic probabil aș putea fi manipulată, pentru că nu cunosc atât de bine toate dedesubturile. Dar, repet, cred că cea mai constantă e automanipularea. „Hai să dau și eu like, să nu se supere” sau „hai să votez pe nu știu cine în nu știu ce concurs despre care habar n-am, că m-a rugat în mesaj privat” sau „hai să-ncerc să am și eu o problemă cu asistentele tv, că toată lumea are ceva cu ele”. Publicitatea, iar, cred că e un foarte puternic mijloc de manipulare. Promoțiile, 3 produse la preț de 1 și, bineînțeles, asocierea de imagine. Personalitatea, vedeta, idolul constituie, din punctul meu de vedere, cel mai sigur instrument de manipulare.

AAAAA AH AH!
DE DE DE DE AU AU AU AU
VĂRĂ
ARRRE

Dan Perjovschi

Adrian NETEDU

conf. univ. dr., sociolog, publicist

„Invazia imbecililor”...

1. Pentru început să amintim că termenul de „manipulare” este unul deosebit de complex fie că ne referim la vorbirea curentă, fie la utilizarea lui în cercetarea socială sau psihologică. În general vorbim de manipulare atunci când un actor social (individual sau colectiv) inițiază o serie de activități menite să schimbe și să întărească comportamentul și modul de gândire al altor actori în sensul dorit de acesta. Definiția este foarte largă deoarece sursele și metodele de persuasiune sunt foarte diverse. B. Ficeac (1996) făcea o tipologie a manipulărilor, de unde deducem încă o dată complexitatea fenomenului. Astfel, autorul distingea între *micile manipulări* cu un punct de plecare într-o schimbare minoră a unui comportament inițial (în care pot fi folosite cu succes tehnica piciorului-în-ușă sau tehnica trântirii-ușii-în-față) pentru a obține apoi concesiile semnificative. La aceste două tehnici se pot adăuga tehnica mingilor-la-joasă-înălțime sau tehnica jociului-de-rol (a se vedea I. Dafinoiu, 1996).

Urmând tipologia de care vorbeam, B. Ficeac amintește de *manipulările medii* (prin care se poate ajunge uneori la schimbări dramatice, neașteptate în comportamentul oamenilor – a se vedea celebrul

experiment al lui S. Milgram privind supunerea/obediința față de o autoritate). În această categorie pot intra și multe alte *experimente sociale* specifice societăților totalitare. În sfârșit *manipulările mari* ar fi acelea care acționează la nivelul întregii societăți prin norme și valori specifice. Am făcut această trecere în revistă pentru a sublinia nivelele foarte diverse de impunere a tehnicilor persuasive care pot acționa prin mecanisme cunoscute: propagandă, zvonuri etc. și nu întotdeauna cu rezultate sigure, așteptate. Complexitatea fenomenului manipulării este cu atât mai mare cu cât se pot constata influențe la trei nivele distincte: cognitiv, comportamental sau afectiv (I. Dafinoiu, *Ibidem*).

Manipularea este invocată astăzi pretutindeni (cel mai adesea în forma comunicării patologice) nu numai în România și nu numai în timpurile moderne. Rădăcinile manipulării le regăsim în multe momente ale istoriei trecute. Profesorul B. Teodorescu amintește în titlul unui volum că putem vorbi de *Cinci milenii de manipulare* venind și cu exemplificări. Astfel, încă din Egiptul antic se putea vorbi de *o artă a persuasiunii* impusă de elite/ administrație pentru a controla masele prin toate mijloacele disponibile în epocă (scribi, statui, ceremonii, texte din temple etc.). La asirieni autorul identifica un adevărat cult imagologic al violenței. Cât despre indieni este amintit un pasaj din tratatul *Arthasastra* – veritabil îndrumar de manipulare a mulțimilor. În sfârșit, dacă ne oprim la Grecia antică, autorul identifică, de exemplu, principiile propagandei politice utilizate

de către Demostene în celebrele discursuri numite *Olintice*. Preluând pe J.P. Domenach autorul identifică în discursul marelui orator grec o serie de strategii comunicaționale valabile și astăzi: regula simplificării și a inamicului unic, regula caricaturizării, regula transferului. La acestea putem adăuga și regula orchestrării (prin repetiție), regula unanimității și a contagiunii, regula contra-propagandei toate acestea fiind de fapt tehnici de manipulare (a se vedea și J.P. Domenach, 1973; 44-89).

Ajungând în ziua de azi observăm că termenul „manipulare” este de fapt un loc comun. Îl folosim în tot felul de contexte: vorbim de arta manipulării, de manipularea în negocieri, de manipularea clienților etc. Astfel, putem fi manipulați fără să bănuim nici măcar un singur moment acest lucru. De exemplu specialiștii în marketing știu că în marile magazine clienții o iau invariabil la dreapta (până la urmă conducem pe partea dreaptă), clienții preferă produsele care sunt în raft la nivelul privirii sau că aceiași clienți pot să cadă pradă unui marketing olfactiv etc. Peste tot domnește suspiciunea de a fi manipulați sau, la polul opus, constatăm acceptarea multora fără nicio judecată critică a mesajelor manipulative. Aceste fapte se întâmplă din diverse cauze. Pe de o parte mijloacele de comunicare în masă, prin performanțele tehnice, ne fac contemporani cu propria istorie. Pe de altă parte volumul de informație pe care trebuie să îl gestionăm este imens în condițiile în care puterea noastră de înțelegere și de sinteză rămâne limitată. Cei ce manipulează opinia

publică profită de fapt de ambele direcții numite anterior. Iar din ce vedem astăzi canalele social media și televiziunea au întâietate. Însă sursele manipularii sunt multiple.

Manipularea este văzută și ca o acțiune sistematică de dezinformare (V. Volkoff, 2000). În viziunea lui Volkoff dezinformarea este „o manipulare a opiniei publice în scopuri politice, folosind informații tratate cu mijloace deturnate”. Iată cum imaginează autorul o campanie de dezinformare/ manipulare asupra unei țări rivale plecând de la regulile lui Sun Tzu și amintind de multe situații contemporane: încurajarea liderilor să facă acțiuni ilegale pentru ca apoi să fie supuși oprobiului propriului popor, răspândirea neînțelegerilor printre cetățeni, întărâtarea tinerilor împotriva vârstnicilor, folosirea agitatorilor plătiți etc. Cât privește reușita unei campanii manipulatorii, trebuie ținut cont de câteva precauții: imaginea este superioară în materie de dezinformare; se pot utiliza efectele speciale și fotomontajele (autorul vorbește de o piață a imaginilor care se pot cumpăra în timp ce imaginile din teren, originale, au puține șanse să fie utilizate). Cât privește televiziunea, după Volkoff, aici se pot implementa anumite tehnici punctuale: de la serii de breaking-news care nu e obligatoriu să fie interesante până la scurtarea informațiilor după principiul „să schimbăm subiectul înainte ca telespectatorul să schimbe canalul”. Volkoff crede că respectivul telespectator oricum va schimba canalul dacă o dezbateră, să spunem, se bazează doar pe ra-

ționamente fără implicarea emoțiilor.

În acest context nu trebuie să neglijăm ceea ce s-a numit *receptivitatea la îndoctrinare* a omului modern. Acest „păcat” al lumii de azi a fost pe larg analizat de către K. Lorenz (2007). Marele savant, laureat Nobel în 1973, atrăgea atenția asupra influențării opiniei publice în sensul unei uniformizări a mentalităților cu un efect în pierderea individualității. „Cea mai eficientă metodă de a manipula mase mari de oameni prin uniformizarea năzuințelor lor o dă *moda*” – spunea K. Lorenz. Acest fenomen nu trebuie redus doar la vestimentație ci este prezent și în științe sau în operaționismul modern. La final K. Lorenz amintește și de publicitate dar și de sondajele de opinie ca tehnici abile de manipulare ale producătorilor vestici sau ale funcționarilor estici.

2. A patra putere în stat – presa – face ca mass-media în general să joace un loc central în viața cetății (democratice). Mass-media este responsabilă de modul cum mesajele persuadează opinia publică sau electorii. În general impactul mass-media nu este direct/ frontal deoarece intervin și alte variabile: grupul social din care face parte un cetățean, liderii de opinie ai fiecăruia, modul cum sunt selectate informațiile în acord cu părerea personală etc. Mass-media îi influențează pe cei ce conduc (la nivelul imaginii, muncii și recrutării personalului politic) dar și pe cei conduși (R. Rieffel, 2008). Foarte des este citată în acest context teoria *spiralei tăcerii* (E. Noelle-Neumann, 2004) pentru a explica

formarea opiniei publice, proces în care mass-media are un rol foarte important. Plecând de la experimentele celebre ale lui S. Asch autoarea observa că orice individ face eforturi să se integreze într-o opinie a unui grup (o opinie majoritară) pentru că refuză izolarea. În anumite situații, însă, el preferă tăcerea odată ce a intuit că o opinie devine dominantă. Acest trend dominant este în general impus de mass-media și într-o mai mică măsură de sondajele de opinie. Însă nu trebuie neglijată niciodată vocea minoritarilor pentru că aceeași mass-media o poate face vizibilă. De exemplu, manifestațiile recente din România provin din zona electorală considerată minoritară din moment ce alegerile au consfințit deja un rezultat clar. Pe de altă parte mass-media poate crea ceea ce putem numi un *public captiv*, de obicei mai în vârstă sau mai puțin educat și asupra căruia pot acționa diversele scenarii manipulatorii.

3. După cum am spus sursele manipulării pot fi foarte diverse. Tocmai de aceea mă văd nevoit să mă rezum la a vorbi doar despre televiziune și Internet. În ce privește manipularea televizuală în spațiul public românesc, deja s-au scris numeroase articole, analize, proteste etc. În multe din aceste texte care circulă liber se cer adeseori sancțiuni din partea CNA pentru anumite televiziuni: sancțiunile vin însă foarte rar sau cu mare întârziere astfel că sentimentul colectiv este că lumea audio-vizualului nu este controlată sau că instanțele de control sunt politizate.

O simplă căutare pe Internet poate da numeroase exemple de manipulare fie prin prezentări trunchiate, fie prin mistificări, fie prin acțiuni la limita legii. Pentru a sintetiza impactul uriaș avut de televiziuni mă rezum în a aminti de o ultimă luare de cuvânt a filosofului G. Liiceanu (2017). Acesta făcea o paralelă între închisorile de reeducare din perioada comunistă și unele emisiuni TV recente: „Astăzi avem alte tehnici de pătrundere în creierul oamenilor. Astăzi avem televizor, avem profesioniști ai intoxicării (care-și spun «jurnaliști» sau «moderatori»), iar «victimele» și «călăii» nu mai arată nici ele la fel. Astăzi, lagărul de reeducare a fost mutat în sufragerie, în fața televizorului, victima stă pe un scaun sau pe o canapea, bea bere sau ronțăie snack-uri, iar torționarul îi sucește creierii instalat pe un ecran (...) Rezultatul este magnific: un post de televiziune transformat în centru de reeducare avariază, în câteva ore, mințile câtorva milioane față de cele câteva sute, în câțiva ani, dintr-un lagăr de reeducare”. Aceste aprecieri sunt cu atât mai grave cu cât televiziunile pot genera *știri false*.

Fenomenul a luat o amploare fără precedent mai ales în contextul zonelor de conflict de pe glob, al alegerilor și votului în diverse țări și chiar al luptelor politice interne. Într-o intervenție recentă la postul TV Digi24 (A se vedea extrasul dintr-un video-articol la adresa <http://www.digi24.ro/video/stiri/actualitate/politica/c-t-popescu-dragnea-este-facator-de-fake-news>) jurnalistul C.T. Popescu acuza tendințele manipulatorii din viața politică românească:

„Când manipulezi pe cineva sau propagandizezi poți să ai o anume atitudine față de ținte, să le consideri de un anume fel de inteligență și atunci manipularea trebuie să fie pe măsură. Ai un anume respect și începi să le compui o poveste plauzibilă, cu ancoră de realitate”. În acest context, C.T. Popescu făcea distincția între știrile false (făcute doar pentru audiență, în scopuri comerciale etc.) și știrile fabricate (cele emise „după ce manipulatorul studiază câmpul tactic și identifică puncte vulnerabile, mituri, sensibilități, spaime de natură istorică și formulează știrea în acea direcție, cu un scop precis”).

Această tematică este de actualitate și peste Ocean unde președintele SUA a înfierat unele entități mass-media ca fiind surse de știri false (fake news) cerându-se în mod public ca ziariștii să deconspire sursele pe care le folosesc. Din păcate, astfel de clivaje nu vor aduce pacea socială, ci mai degrabă vor adânci suspiciunile de manipulare publică din diverse direcții.

Cât despre Internet, aș propune ca utilizatorii să se informeze, în primul rând, cum funcționează acesta (a se vedea de exemplu volumul semnat de G. Sire, 2016) pentru a putea decide în ce măsură motoarele de căutare pot manipula la rândul lor. Dacă facem o căutare oarecare pe Internet, „roboții” din spatele interfeței ne vor propune foarte multe pagini cu rezultate, clasificate după numărul de accesări anterioare. De cele mai multe ori vom accesa câteva astfel de rezultate de pe prima pagină și vom considera că ne-am informat suficient. Cu alte cu-

vinte pot exista site-uri cu totul excepționale pe care însă nu le vom accesa probabil niciodată din moment ce sunt rare. În concluzie ne mulțumim cu informația „satisfăcătoare” în locul celei cu adevărat utile care însă e mai greu de găsit. Neutralitatea motoarelor de căutare rămâne o problemă deschisă de unde și suspiciunile că putem fi manipulați pe scară largă. Recent au apărut inițiativele unor programatori de a adăuga în Google extensii care odată activate atrag atenția că unele site-uri sunt nesigure sau pot genera știri false. Aceste avertismente provin totuși în urma unor reclamații de unde și un imbold la o vigilență sporită a internauților dincolo de aceste avertismente, cu atât mai mult cu cât există astăzi divizii întregi de hackeri care creează destule „ambuscade” mediatice.

Precauțiile pe care trebuie să le luăm atât pentru televiziuni cât și pentru Internet sunt din păcate concordante cu verdictul de o mare duritate dat de U. Eco: „E invazia imbecililor. Televiziunea a promovat idiotul satului față de care spectatorul se simțea superior. Drama internetului este că l-a promovat pe idiotul satului ca purtător de adevăr”. Tocmai de aceea marele scriitor recomanda ca „ziarele să aloce cel puțin două pagini de analiză critică a site-urilor, iar profesorii ar trebui să-i învețe pe copii cum să folosească site-urile pentru a-și face temele” (A se vedea de exemplu la adresa <http://www.lastampa.it/2015/06/10/cultura/econ-i-parola-a-legioni-di-imbecilli>). Tot U. Eco ne îndemna să comparăm informațiile pentru a vedea dacă sunt de încredere sau nu.

4. Cred că gradul de expunere la manipulare este constant în orice țară și în orice medii sociale. Diferențele sunt date de modul cum este controlată informația, cum este intimidată presa sau cum sunt monitorizate diverse site-uri Internet. Să nu uităm că există încă o masă de oameni, deloc de neglijat, care fie nu e conectată la Internet, fie întâmpină dificultăți majore în gestionarea mesajelor. Toți aceștia pot fi manipulați „la a doua mână” tot așa cum menținerea în ignoranță poate fi ea însăși o formă de manipulare. Rămâne deschisă o situație manipulative din păcate deseori întâlnită la noi. Este vorba de o manipulare comportamentală numită generic *tehnica momelii* (a se vedea S. Chelcea, 1994; 145). Conform cercetărilor lui R. B. Cialdini în anii '70 această tehnică constă în a obține acceptul cuiva pentru o acțiune anumită fără ca respectiva persoană să cunoască costurile și luând în calcul un avantaj fictiv. Este cazul, bunăoară, promisiunilor electorale greu de respectat. Cialdini observa că, odată acordul dat, subiecții tind să își mențină decizia inițială luată.

Ca o completare la cele spuse până acum (și contrar celor spuse de către K. Lorentz), vreau să fac unele precizări la întrebarea firească: în ce măsură suntem manipulați de sondajele de opinie? Răspunsul la această întrebare poate să contrarieze, însă cercetările în domeniu au negat acest tip de manipulare. Putem cita cu folos un important articol semnat de Dorel Abraham (2003). Astfel, din datele unei cercetări CURS a reieșit că doar 56% dintre vo-

tanți au citit, ascultat sau urmărit rezultatele sondajelor de opinie. Autorii studiului au luat în calcul și efectele *bandwagon* (tendența de a vota cu un câștigător majoritar evidențiat de sondaje) și *underdog* (tendența de vot pentru un învins în sondaje). Pe întregul eșantion a rezultat că doar 10% dintre respondenți au răspuns că sunt influențați de sondaje și votează pentru învingător în timp ce doar 1% votează pentru învins influențați fiind de aceleași sondaje. În concluzie influența publicării sondajelor asupra deciziei de vot rămâne la valori scăzute. Acest avertisment este valabil și pentru cei ce utilizează sondajele în scopuri manipulatorii!

5. Pentru a încerca un răspuns amintesc aici de modelul în doi pași (*two-step-flow*) al formării opiniei și a intenției de vot, model pe care îl consider în continuare actual (a se vedea P. Lazarsfeld et alii, 2004). Conform acestui model nu putem contesta influența unei serii întregi de variabile în formarea deciziei de vot, plecând de la statutul socio-economic, religia sau mediul de rezidență. Deși influența propagandei electorale și a mass-media poate fi semnificativă, cu toate acestea alegătorul simplu tinde mai degrabă să-și clarifice o poziție în urma consultării contactelor personale. În rețeaua personală fiecare alegător poate fi influențat semnificativ de cel care are prestigiul social mai mare. Cu alte cuvinte, *liderii de opinie* pot avea o influență decisivă în intenția de vot. Încrederea acordată acestor lideri nu este însă în discordanță cu așteptările generale

ale clasei sociale din care face parte individul. În concluzie, rezistența la manipulare rămâne un dat relativ iar acest lucru este foarte vizibil la cei ce se hotărăsc în ultimul moment să voteze, la cei ce își schimbă opțiunile de vot sau la cei care, deși nehotărâți, votează după ce au văzut un candidat față în față etc. La polul opus putem vorbi de o „rezistență la manipulare” din partea celor mereu absenți, a celor dezabuzăți sau a celor dezinteresați de propriul interes (a se vedea analizele lui R. Boudon, 1998). În acest context intelectualii pot avea un rol decisiv în identificarea și explicitarea manipulării, a exceselor propagandei, a discursurilor dominate de emoții și nu de rațiune etc. Din păcate, cei ce cunosc acest adevăr vor acționa prin alte manipulări care vor pune în discuție statutul intelectualilor înșiși: de la banalizarea studiilor, diplomelor, doctoratelor până la identificarea unor surse externe reale sau imaginare pentru care ar acționa acești intelectuali.

6. Fiecare dintre noi trebuie să-și facă anumite strategii pentru a minimiza efectele manipulării. Practic ar trebui să privim critic orice informație și apoi să o verificăm din mai multe surse. De asemenea trebuie să ne educăm în a nu da click pe orice știre care pare de excepție însă este justificată doar printr-un anunț bombastic. De asemenea, sunt utile orice comentarii de bun simț care atrag atenția asupra tendințelor manipulatorii. Zilele acestea am regăsit într-un important ziar central știrea conform căreia planeta noastră va sta o perioadă de două

săptămâni într-o beznă totală, știre însoțită de o pseudo analiză științifică. Respectiva știre a mai fost pe Internet dar se pare că revine regulat, ca și comelele interstelare. De data aceasta comentariile îndemnau ziarul însuși să șteargă știrea respectivă. Nu mai dezvolt aici disputa despre filiația Cioloș-Soros sau faptul că manifestațiile din România erau titrate pe un site anumit „Protests in Romania: Soros strikes back!”.

Însă marele pericol îl văd mai degrabă în lejeritatea cu care noi, la rândul nostru, contribuim la „viralizarea” unor știri sau materiale fără a le parcurge măcar. În acest sens consider foarte utile sfaturile unui analist american Matt Masur în Huffington Post (A se vedea la adresa http://www.huffingtonpost.com/entry/bernie-sanders-could-replace-president-trump-with-little_us) care pleca de la ideea că un public informat este cel mai important lucru într-o societate funcțională. În acest sens M. Masur ne invită ca, odată ce suntem pe rețelele de socializare:

– să citim mai întâi înainte de a distribui („Uneori vezi un titlu și imediat distribui. E cel mai rău lucru. Încetează să fii leneș!”);

– să verificăm sursa dar și sursele sursei („Orice articol care furnizează informații faptice/ concrete trebuie să afișeze sursele”);

– să fim atenți la articolele reciclate (există articole vechi prezentate ca fiind referitoare la prezent; trebuie verificată data de apariție);

– dacă ne interesează faptele, să ignorăm partizanatul (trebuie să fim sceptici când anumite idei

sau opinii partizane sunt presupuse a fi obiective);

– să folosim Google pentru verificare („Dacă vezi un articol care pare de necrezut și care nu are surse (sau chiar dacă are), verifică. Vezi dacă anumite fapte sunt relatate și de alte publicații, vezi dacă cineva contestă faptele. Citește punctele de vedere și apoi formează-ți propriul punct de vedere”).

Aceste sfaturi ale specialistului american (și semnalate mie de un bun prieten tot pe rețelele de socializare, fără intenția de a mă manipula!) cred că sunt suficiente pentru a ține sub control tendințele manipulatorii, cel puțin în mediul online!

Aș încheia într-o notă optimistă plecând de la ceea ce aș numi „manipularea utilă”. Acum câțiva ani au apărut în presa locală ieșeană o serie de articole sumbre care prevesteau alunecarea întregii zone Copou până în zona gării Iași – cronică unei tragedii anunțate. Evident, totul era o exagerare care atrăgea atenția asupra necesității consolidării anumitor zone din Cartierul Copou! În acest caz o exagerare se poate dovedi utilă în a capacita autoritățile locale pentru măsuri urgente! Dovadă că manipularea a prins: Copoul este la locul lui și astăzi!

Bibliografie

Abraham D. (2004). *Influența media asupra comportamentului civic și electoral. Raport de cercetare final*. În rev. *Sociologie Românească*, vol. II, nr. 3

Boudon R. (1998). *Efecte perverse și ordine socială*. București: Eurosong & Book.

Chelcea S. (1994). *Personalitate și societate în tranziție*. București: Ed. SC Știință și Tehnică SA.

Dafinoiu I. (1996). *Mecanisme și strategii ale persuasiunii*. Vol. *Psihologie socială* (coord. A. Nicolau). Iași: Ed. Polirom.

Domenach J.-M. (1973). *La propagande politique*. Paris: PUF, 7e édition.

Ficeac B. (1996). *Tehnici de manipulare*. București: Ed. Nemira.

Noelle-Neuman E. (2004). *Spirala tăcerii*. București: Ed. comunicare.ro

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B., & Gaudet, H. (2004). *Mecanismul votului. Cum se decid alegătorii într-o campanie prezidențială*. București: comunicare.ro

Liiceanu G. (2017). *România gurilor știrbe*. <http://www.contributors.ro>, 24 februarie.

Lorentz K. (2007). *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*. București: Ed. Humanitas

Popescu CT (2017). *Intervenții televizate Digi 24 TV*. www.digi24.ro

Rieffel R. (2008). *Sociologia mass-media*. Iași: Ed. Polirom.

Sire G. (2016). *Les moteurs de recherche*. Paris: Ed. La Découverte

Teodorescu B. (2007). *Cinci milenii de manipulare*. București: Ed. Tritonic.

Volkoff V. (2000). *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet*. București: Ed. Antet.

Silvian-Emanuel MAN

președinte al Ligii Studenților din
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Raportul ontologic: ceea ce este – ceea ce pare...

1. Se disting două tipologii de a identifica ceea ce s-ar numi manipulare. Prima (post-totalitară) este asumată de marea majoritate a populației, victimă a unui sistem de educație viciat și a societății de consum, care gândește în stereotipuri și care numește manipulare orice opinie contrară cu ceea ce s-ar considera a fi adevărat sau veridic. S-a ajuns aici pentru că în zilele noastre familia nu mai are rol normativ fundamental, iar biserica sau comunitatea nici atât. Ele au fost practic dezinstituționalizate din punct de vedere social, deși, în sociologia clasică, erau recunoscute drept primii doi factori de socializare, prin intermediul cărora copilul primea norma socială. Astăzi, școala – sistemul educațional – capătă din ce în ce mai multă putere asupra copiilor, fiind ridicată la rang de instituție socială supremă, deși ea a abdicat de mult de la rolul său inițial, fiind un eșec total al civilizației noastre. De mic ești învățat să accepți rezultatul gândirii altcuiva doar pentru că emană de la o autoritate instituțională. În școală, succesul social, adică aprecierea profesorilor, este bazat pe capacitatea de a reproduce ceea ce ți

se transmite. Orice ieșire din decor, orice contestare a autorității informației, orice exercițiu de gândire critică este sancționat și tratat ca o formă de neînțelegere în colectivul de elevi.

Astfel, suntem învățați să luăm de bună o informație doar pentru că „toată lumea crede asta” pe principiul greșit „cel mai consumat produs este verificat de piață, deci bun”, pentru că televiziunea respectivă are rating mare sau pentru că există o compatibilitate valorică cu sursa informației. Această categorie largă critică ab initio orice informație care vine dintr-o sursă contrară, fiind victima conformismului instaurat în societatea românească prin comunism.

Pe de altă parte, avem o minoritate mai degrabă auto-educată, cu existență aprent utopică, formată din cei care conservă în ființa lor spiritul liber, înzestrat cu gândire critică, care caută să verifice fiecare informație primită. Și pe bună dreptate spun că este o minoritate: Câți dintre dumneavoastră analizați fiecare știre ca să vedeți dacă informația transmisă este veridică, dacă nu are un substrat ideologic, dacă nu servește direct intereselor cuiva?

Primul grup este format din cei care etichetează drept manipulare informațiile pe care nu le cunosc sau asupra cărora nu au un control și care îi determină să iasă din zona de confort social și intelectual, iar al doilea grup, pe bună dreptate, numește manipulare ceea ce identifică a fi în mod real o alterare a informației sau a modului de prezentare a acesteia.

Problema este că cele două grupuri nu sunt sta-

bile, ci fiecare facem parte din ele, la un moment dat, în funcție de cum ne raportăm noi la problemele zilei: însă unii suntem mai mult în al doilea, iar cei mai mulți, din nefericire, în primul.

2. În sens restrâns, presa este într-adevăr principala sursă pentru că ea nu își mai îndeplinește menirea de a reda cât mai neutru și echidistant posibil faptele care se petrec în jurul nostru. Nu putem nega existența intereselor patronilor trusturilor de presă sau ale șefilor de redacții care pot impune o anumită direcție politică sau ideologică. Dar avem și o crasă incultură în rândul oamenilor din presă, mai ales în rândurile tinerilor jurnaliști care nu au absolvit altceva decât Facultatea de Jurnalism. Ori o astfel de pregătire profesională, subliniez profesională, nu academică, te poate forma doar relativ metodologic pentru a activa în jurnalism. Tânărul jurnalist nu mai are cultura generală care, înainte, era mandatorie în presă. Mai mult, presa se axează astăzi mai mult pe ceea ce se vinde sau se citește, nu pe ceea ce contează cu adevărat.

În sensul larg al termenului de sursă, presa poate fi cel mult un mijloc de manipulare, nu o sursă. Ea este utilizată ca mijloc de a transmite un mesaj alterat sau falsificat. Iar astăzi a devenit principalul mijloc de a forma sau capta ceea ce numim „opinia publică” și de construire a unui capital de imagine. Este mijlocul prin care oamenii sunt înălțați și decăzuți în politică, prin care se transmit idei care fac parte dintr-o agendă ideologică, prin care un

anumit grup își promovează propria viziune asupra lumii și încearcă să o impună celorlalți.

Important este că presa a intrat și într-o altă dimensiune decât există fenomenul social media: anumite știri sau organe de presă capătă legitimitate la nivelul anumitor grupuri sociale doar pentru că sunt promovate de indivizi care au o anumită formă de autoritate în cadrul acelor grupuri. Astfel, fiecare dintre noi, înșelați fiind într-o anumită privință, putem deveni agenți ai manipulării.

3. Abstract vorbind, fiecare suntem o sursă de manipulare dacă apare o diferență în ceea ce eu aș numi raportul ontologic: distanța dintre ceea ce este de fapt și ceea ce pare sau vrem să pară. Cu atât mai mult, dacă împărtășim viziunea eronată pe care o avem asupra unui fapt celorlalți sau, mai grav, încercăm să le-o impunem. De exemplu, între părerea că Biserica Ortodoxă Română nu face nimic pentru cei aflați în nevoie (ceea ce pare) și faptul concret (ceea ce este) al investirii sumei de peste 20 de milioane de lei în medie pe an în activități social-filantropice este o distanță clară. Iar manipularea este mijlocită tocmai de acoperirea față de ceilalți a acestei diferențe dintre ceea ce este și ceea ce pare, fie prin negarea faptelor, fie prin ignorarea lor (prin omisiune).

Însă, concret, cea mai importantă sursă este cea de natură ideologică sau politică. Și acest fapt s-a văzut foarte bine în ultima lună de zile, conturându-se ideea că ar exista două Români: cea a celor

care nu susțin guvernarea actuală și cea a celor care o susțin. Iar membrii fiecăreia dintre aceste două „tabere” are tendința de a consuma și distribui știri sau informații care vin doar în susținerea poziționării lor. Informații eronate sau omise au apărut de ambele părți, evident cu rolul de a-i convinge pe unii și a-i descuraja pe ceilalți și vice-versa. Însă nu are sens să intrăm acum într-o analiză detaliată.

Sub aspect ideologic fiecare ne gândim pățimăș: îmi susține această știre sau informație sistemul valoric sau nu? Iar din slăbiciune și lipsă de spirit critic, majoritatea respingem predefinit tot ceea ce nu corespunde sistemului nostru de valori, norme pe care o luăm noi în considerare. Însă aici se relevă ceva mult mai periculos. Dacă manipularea, inițial, avea rolul doar de a disemina o informație falsă, astăzi ea are rolul de a combate anumite valori. Tinerii, în special, au ajuns sclavii corectitudinii politice creată de Școala de la Frankfurt. Un zeu fals care „îi pedepsește” pe cei care nu i se închină cu eticheta de fanatic religios, naționalist, xenofob, rasist etc., în numele unei utopii, egalitatea (nu cea garantată de lege, atenție!) deplină dintre oameni, în numele căreia au murit zeci de milioane de oameni în secolul trecut. Deocamdată riști, cel mult, să fii izolat și ostracizat, însă dacă această ideologie neomarxistă va fi asumată la nivel de stat, cu siguranță va genera abuzuri.

La alegerile parlamentare, am văzut foarte mulți tineri care au votat un anumit partid pentru simplul fapt că mai mulți membri vocali ai formațiunii poli-

tice respective și-au asumat să taie orice finanțare de la Stat către culte: „Ăștia nu vor să mai dea bani la Biserică, de aia îi votez!”. Ei bine, aici vorbim despre cea mai cruntă formă de manipulare, cea determinată de *Zeitgeist*, de spiritul vremii.

Tot la alegeri, au fost cei care s-au lăsat manipulați cu gândul că dacă nu votează un anumit partid vor rămâne fără ajutoare sociale. Manipularea prin mijloace materiale: „doar noi îți putem asigura traiul și bunăstarea”.

Din alt punct de vedere, o sursă importantă de manipulare este sondarea „opinie publice”, măsurarea ei. Este o patologie filosofică să crezi că „gura lumii” este determinantă pentru stabilirea adevărului. Această idee a fost introdusă de către Max Horkheimer, unul dintre membrii Școlii de la Frankfurt și ideolog al marxismului cultural, cu scopul de a determina populația să își modifice sistemul de valori doar pentru că un sondaj de opinie arată că aceasta ar fi direcția în care merge societatea.

4. Fiind o societate în care încă mai avem elemente clare de factură conservatoare, rezistența la manipulare este mai mare decât în societățile progresiste, mai ales în cele dominate de statul social, în care omului i se asigură tot și i se ia practic șansa de a experimenta, fiind naturalmente forțat de împrejurări să înțeleagă modul în care funcționează lumea și resorturile ei.

Însă asta nu înseamnă că nu suntem deja o victimă clară a manipulărilor. De exemplu, pe noi ne

macină constant această dorință de a avea „o țară ca afară”, cu riscul de a trăi în „forme fără fond”, doar pentru a fi în trend cu lumea bună. Însă, până să ajungă valul din Occident până la noi, el deja s-a schimbat. Astfel, avem un complex perpetuu de inferioritate față de un centru de civilizație care este oricum în decădere.

Manipularea cea mai mare este că noi suntem paria Europei, scursura continentului, un popor care are numai trăsături negative și doar câteva vârfuri prin care s-a remarcat. Friedrich Engels spunea că poporul român trebuie distrus pentru că este „cel mai reacționar popor”, adică cel mai rezistent la revoluția marxistă. În aproape jumătate de secol de comunism asta s-a și întâmplat: matricea culturală a acestui popor a fost pervertită într-un mod parcă ireversibil, iar elita lui (nu puțină) a fost condamnată la moarte în lagăre și închisori.

Nu de ieri ni se inoculează ideea falsă (contrazisă admirabil de Titu Maiorescu și Mihai Eminescu) că fiind o cultură minoră suntem obligați să ne conformăm uneia majore, că suntem incapabili să creăm un *Weltanschauung* juridico-politic autohton, că nu avem spirit creator.

5. Revin la factorii de socializare: în primul rând familia, după parohia-comunitatea-tribul și abia apoi școala sau sistemul de învățământ. Un rol definitor pentru primele două l-ar avea școala, mai ales universitatea, dar cu condiția *sine qua non* ca ea să aibă o direcție conservatoare, de restaurare a unei

lumi parcă pierdute, nu una progresistă, de instaurare a uneia decadente.

Intelectualul are un rol doar dacă și-l asumă activ, în cetate. Dacă trăiește activ, printre „oamenii de rând” și alege o viață de jertfă pentru îndrumarea acestora. Dacă rămâne într-un turn de fildeș din care mai emite câte o idee, doar se amăgește singur că schimbă ceva.

Acum revin la problema cu raportul ontologic: distanța dintre ceea ce este de fapt și ceea ce pare poate fi crescută infimizezimal de o ideologie. Iar intelectualul care este captat de un curent ideologic, automat va manipula masele pe curentul respectiv.

6. Avem în față un tablou galben. Dar persoana care vrea să ne manipuleze, voit sau nu, vede tabloul ca fiind verde. De ce? Pentru că are ochelari albaștri.

În primul rând analizez sursa, izvorul informației, iar după fac critica metodologiei și a formei de prezentare (redare): dacă informația nu cuprinde aspecte false care să fie legitimate pe baza unora reale, dacă este prezentată tendențios, dacă există aspecte omise etc. Pe parcurs urmăresc dacă are vreun scop manipularea și dacă servește cuiva (direct sau indirect): dacă, cui folosește și pentru ce?

În perioada protestelor, o parte din presă avansa pentru numărul de protestatari cifre supraevaluate într-o oarecare măsură, cu scopul de a legitima protestele și mesajul lor. O altă parte a presei a realizat niște calcule (cu o intenție declarat bună de verificare) bazate pe suprafața piețelor și densitatea oa-

menilor, dar care au ieșit clar subevaluate prin limitarea suprafeței de calcul. Informația a fost folosită în sensul contrar, încercând să se acrediteze faptul nu au ieșit atât de mulți oameni la proteste, prin urmare legitimitatea lor este mai scăzută sau protestele nu sunt deloc legitime. Privind critic, manipularea era dublă, din ambele direcții. Însă diferența dintre ceea ce este și ceea ce pare era cu mult mai mică la prima categorie de presă, față de diferența sesizată la a doua categorie.

Gheorghe NICHITA

inginer, fost primar al municipiului Iașului

Am plantat 11.000 de tei, dar nu au contat decât cei 100 de tei tăiați pe Ștefan cel Mare!

1. Cred că am ajuns să vorbim atât de mult despre manipulare din cauză că simțim că suntem manipulați indiferent unde lucrăm sau ce facem. Am ajuns în această situație din cauză că, în România, Traian Băsescu a reușit, în regimul său, să cultive atât de mult disputa între instituțiile statului, astfel încât a pus în conflict Președinția cu Guvernul și cu Parlamentul, folosind în acest scop serviciile speciale ale țării. Din acest motiv, oamenii și-au pierdut încrederea, nu doar în societate și în instituțiile sta-

tului, ci și în semenii lor. Am ajuns să ne temem că putem fi mințiți la fiecare pas, dintr-un interes sau altul. Există și un context internațional dificil pentru că noi suntem într-o zonă a Europei pentru care s-au luptat imperii și în care au existat interese divergente. După 27 de ani de așteptări în care românii și-au dorit să ajungă la o societate echilibrată, am ajuns să trăim într-o societate vândută altora. Nu suntem cotoșiți, dar suntem controlați, asta o simțim cu toții. S-a creat o dublă măsură, din păcate: într-un fel văd lucrurile cei din România și în alt fel le văd cei plecați în străinătate; și cum tot mai mulți români pleacă din țară, influențele sunt variate și continue. Sunt foarte mulți factori care ne conduc la a nu mai avea siguranță în societate: presa joacă diferit, politicienii joacă diferit, serviciile secrete joacă total diferit și nu în interesul oamenilor sau al statului de drept. Ca și consecință, manipularea este pe buzele fiecăruia.

2. Da, întotdeauna a existat această asociere. Presa are și o componentă de afaceri. Cei care plătesc obțin serviciul pentru care plătesc. Mai crede cineva că mai există presă independentă în România?! Presa este întotdeauna aservită cuiva, iar cei care au vrut să manipuleze s-au folosit de presă. Nu spun o nouă tate, acest lucru este știut de toată lumea. Se vede clar cum se poziționează instituțiile de presă în slujba serviciilor speciale, a politicienilor sau anumitor grupuri de afaceri.

3. Se pot identifica surse concrete de manipulare și am amintit deja mass-media, instituții ale statului, politicieni, oameni de afaceri, ONG-uri sau multinaționale.

Sigur că, în momentul actual, cea mai mare sursă de manipulare este online-ul, acolo unde există acei formatori de opinie profesioniști pe care îi găsim nu doar în România, ci în întreaga lume.

Manipularea a fost foarte evidentă la alegerile prezidențiale din 2004, 2009, precum și în 2014. Cei manipulați atunci sunt nemulțumiți de astăzi. Dintre cei care au condus sisteme de manipulare îi putem aminti pe Felix Tătaru, Sorin Ovidiu Vîntu, Sebastian Ghiță sau Monica Macovei; desigur că aceștia nu au lucrat singuri, ci împreună cu anumite instituții ale statului.

4. Românii sunt un popor inteligent și, deși sunt conștienți că sunt manipulați, pur și simplu nu au ce face. Manipularea este universală, este în toată lumea. Românii sunt doar surprinși de tehnicile de manipulare, abia acum conștientizează existența acestui fenomen. Fiind numeroase interese în această zonă, manipulare există atât din interiorul, cât și din exteriorul țării.

5. De această „rezistență la manipulare” ar trebui să se ocupe, în primul rând, instituțiile statului care ar trebui să aibă ca prioritate stabilitatea și echilibrul din țară, și nu lupta pentru putere.

În al doilea rând, educația contează foarte mult,

iar cei care folosesc azi tot mai mult internetul și rețelele de socializare par a fi cei mai expuși manipulării. Contează foarte mult cultura pe care o ai; dacă ești un om cultivat, care știe să discearnă între informația corectă și cea neadevărată, atunci nu vei fi o victimă a manipulării. Este foarte important ca cei care își asumă o funcție publică să aibă „rezistență la manipulare”, este o calitate foarte importantă pentru păstrarea integrității și pentru corectitudinea deciziilor luate.

6. Am activat în viața publică și am simțit încercările de manipulare în fiecare clipă. Una spuneam sau făceam și cu totul altceva auzeam că spuneau alții despre acțiunile mele. Să luăm ca exemplu Pasajul „Mihai Eminescu” și să încercăm să ne amintim cât s-a mai spus că nu vor încăpea autobuzele pe acolo! Un alt exemplu este cel al teilor de pe Ștefan cel Mare; imediat ce au fost tăiați a și apărut un ONG care să spună că Nichita a tăiat teii, când, de fapt, îi tăiasse Chirica. E drept că atunci nu se știa acest lucru, dar astăzi, când lucrurile sunt clare, manipularea continuă. Cât am fost primar, am plantat 11.000 de tei, dar nu au contat decât cei 100 de tei tăiați de pe Ștefan cel Mare!

Liliana ROMANIUC

manager Școala Internațională „Seven Hills” Iași

E complicat să trăiești în România...

1. Înclin să cred că trăim într-o țară în care politicul a intrat în prea multe dintre domeniile vieții: educație, administrație, mass media, iar acest lucru a dus la pierderea încrederii cetățenilor în obiectivitatea și buna funcționare a instituțiilor care, în mod normal, ar trebui scoase de sub orice influență politică. Din acest motiv, cred eu, există riscul ca până și un demers bun să fie considerat ca fiind susținut de interese ce nu au legătură cu cetățenii. Altfel spus, să fie asociat cu un anumit fel de manipulare pentru a obține ceea ce se urmărește, chiar dacă, repet, acel demers ar putea fi pentru cetățeni. O lipsă incredibilă de încredere în autorități, decidenți și instituții! Pe de altă parte, un nivel scăzut al educației a condus la acceptarea unor situații de neimaginat, tocmai în aceste domenii despre care am amintit. Un rol definitoriu, după cum bine știm l-a/îl joacă mass media... care este pentru mulți dintre români singura sursă sau principala sursă de informare. O lipsă a valorilor și a unui sistem axiologic în dreptul multor persoane, considerate formatori de opinie, a accentuat fenomenul la care ne referim. Pe scurt, pentru mine cauzele sunt în educația lip-

sită de calitate și de valori, dar și în vectorii care duc informațiile în casele oamenilor.

2. Presa face acest lucru pe față și asumat, cred eu, dar există și forme ceva mai subtile: administrațiile locale care administrează zona asistenței sociale, numirile politice – care crează dependențe și îndatorări de tot felul. Un sistem educațional dependent politic până la nivelurile cele mai de jos crează dependență, iar aceasta este manipulare, în opinia mea, dar ceva mai subtilă.

3. Manipularea este o problemă reală, dureros de reală... pentru cei care o văd și o trăiesc! Trebuie să fim sinceri, fiecare dintre noi practică o anumită formă de manipulare... bine, o numim persuasiune, atunci când urmărim promovarea unei idei, nu-i așa? Manipularea vine, dintr-o înțelegere greșită a democrației, din sărăcie, lipsă de educație și din lipsa de informație corectă, autentică. Poate o societate civilă ceva mai matură ar ajuta la diminuarea acestui flagel al democrației. În acest sens, protestele din ultimile săptămâni vin să confirme această afirmație!

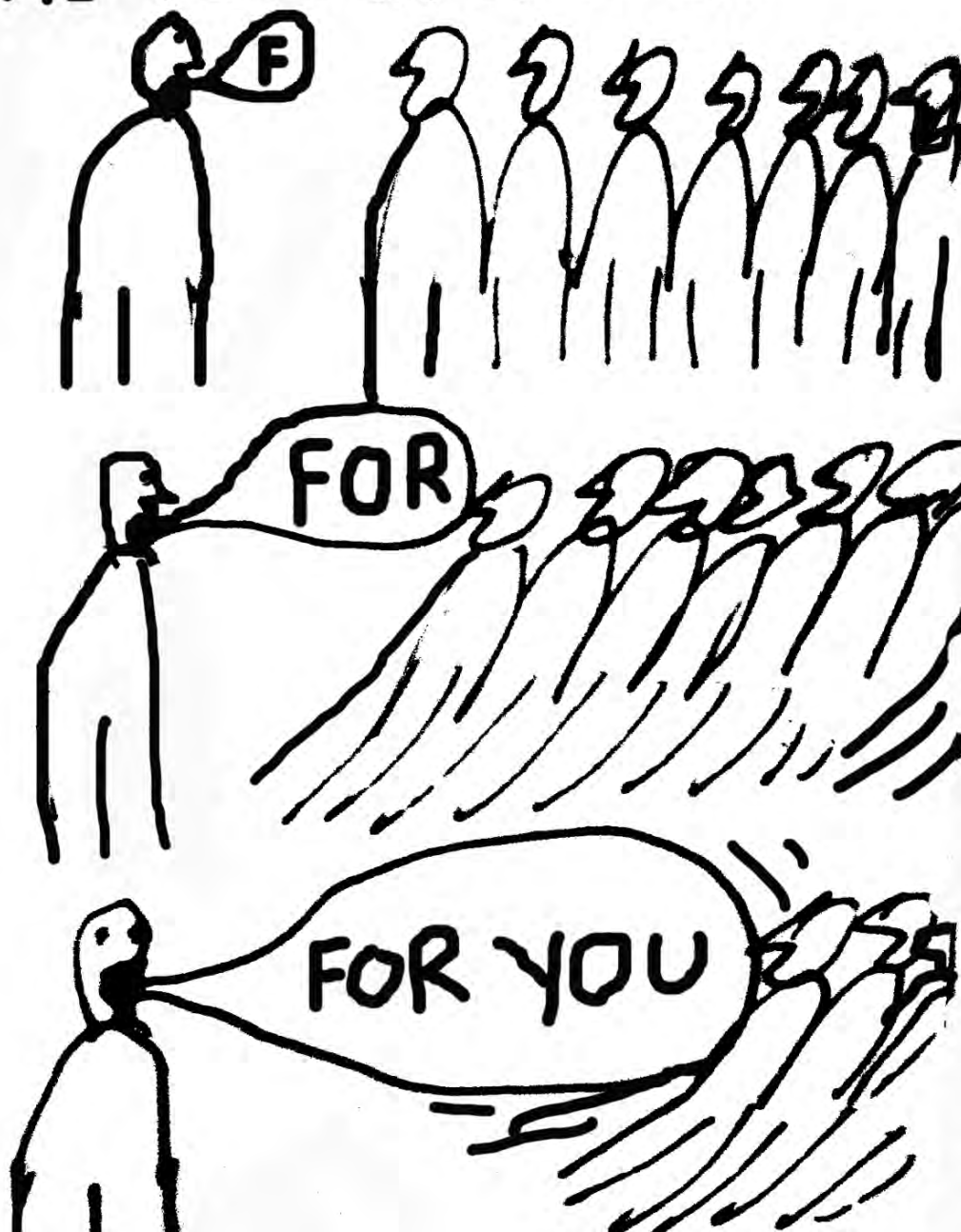
4. Un popor care a trăit sub comunism nu e foarte greu să fie manipulat! Am fost crescuți, educați și deformați pentru dependență! Din păcate, nu știm ce înseamnă asumarea responsabilității și trăirea cu consecințele deciziilor noastre. E mult mai ușor, dar și mult mai sigur să facem ce ni se spune și

să nu răspundem pentru consecințe! Noi nu riscăm, doar supraviețuim...

5. Din nou, eu cred că educația este cheia și la această problemă. O populație alfabetizată funcțional va înțelege atunci când citește și când i se spun tot felul de ineptii. Desigur, aceasta este soluția pe termen mediu și lung! Pe termen scurt, ar putea fi presa, doar dacă apar publicații și oameni care să reziste subordonării politice sau de grup. Nu aș neglija rolul justiției, mai ales acolo unde manipularea poate fi dovedită. Nu e simplu... și nici rezolvare peste noapte nu văd!

6. În ce mă privește, încerc să văd ce este dincolo de vorbe și de fapte. Întreb mult și verific și mai mult cu cât mai mulți. Sunt interesată de cât mai multe opinii. Au fost, totuși, situații în care m-am înșelat, adică am crezut în ceea ce mi s-a spus sau am văzut! Nu cred că a fost chiar manipulare, dar amânare, amăgire, da, pot spune că am experimentat. În special în relația cu instituțiile statului. Acolo e foarte greu să găsești calea lipsită de așa-numitele „intervenții”... Concluzia: e complicat să trăiești în România, extrem de complicat! Dacă aș fi cu 10 ani mai tânără... aș pleca din țară...

THE POWER SPEECH

Dan Perjovschi

Constantin STURZU

preot, doctor în Filosofie

Recomand rugăciunea ca formă de rezistență la manipulare...

1. Manipularea este o realitate prezentă în istorie încă de la începuturile ei și până în zilele noastre. De fapt, istoria a început printr-o mare manipulare. În Rai fiind, primii doi oameni, Adam și Eva, au fost manipulați de diavolul ce li s-a arătat în chip de șarpe să nu-l creadă pe Dumnezeu, care le poruncise să nu se atingă de pomul cunoștinței binelui și răului pentru că ar fi urmat să „moară negreșit” (Facerea 2, 17). Satana – numit și „tatăl minciunii” (Ioan 8, 44) – îi influențează prin cuvintele: „Nu, nu veți muri. Dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca din el vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul” (Facerea 3, 4-5). Așa au pierdut primii oameni Raiul, așa a început istoria omenirii. Întruparea Fiului lui Dumnezeu acum 2000 de ani a însemnat o lovitură cumplită dată tatălui manipularii. Începând cu Cincizecimea, creștinii primesc pe Duhul Sfânt, Cel care dăruiește și discernământul necesar spre a evita orice formă de manipulare. După anii de comunism, în România libertatea religioasă a creat cadrul propice pentru dezvoltarea unei conștiințe spirituale mai sensibile la diferitele încercări de manipulare. Pare greu de

crezut, dar faptul că oamenii se roagă mai mult, în biserici sau în particular, aduce un grad sporit de luciditate în întreaga societate. Încât, nu e important că se vorbește mai mult despre manipulare decât înainte, ci că lumea sesizează azi mult mai ușor chiar și încercările mai subtile de manipulare a opiniei publice și reacționează mai prompt. E o chestiune de maturizare spirituală cu efecte și în planul civic.

2. Din păcate, da. Din anii '90 încoace, presa a tot fost acaparată de diferite grupuri de interese. Practic, a cam dispărut jurnalistul care să-și dorească și să i se permită să publice doar *știrea*. Cel mai adesea, până și aceasta este prezentată de o asemenea manieră, încât să inducă o anumită reacție în rândul audienței. Sau sunt selectate doar anumite știri, sau sunt prezentate într-o anumită ordine... Ca să nu mai pomenim de nenumăratele campanii de presă, cum sunt cele declanșate periodic împotriva Bisericii Ortodoxe Române sau împotriva altor instituții din țară. Asta nu înseamnă că nu mai există ziarști onești, dedicați meseriei lor și dornici să scoată adevărul la lumină. Cunoscut mulți astfel de oameni în Iași.

3. În spate nu poate fi decât dorința de a acapara puterea, în toate formele ei: politică, economică, culturală etc. Inclusiv Biserica este atacată pentru că e percepută doar ca un pol de putere. Ca să ajungem la una dintre sursele importante ale manipularii, o cale ar fi să descifrăm înțelesurile conceptului

de *soft power*. Firele vor conduce atât în vest, cât și în est.

4. Nu cred că românii sunt mai ușor de manipulat decât alții. Fiind în Occident de jumătate de an, am constatat că și aici, în democrații tradiționale, opinia publică este destul de ușor de influențat. Ceea ce cred eu că ar fi specific românilor este un soi de raportare mioritică la manipulare. Știm că suntem manipulați, dar mai degrabă preferăm să nu acționăm. Dar și când „explodează mămăliga”...

5. Intelectualii ar trebui să fie vocile lucide și imparțiale ale cetății. Dar și dintre ei, mulți sunt captivi, conștient sau nu, ai unor grupuri de interese. Oamenii din presă, de asemenea, ar trebui să joace un rol important în demascarea oricărei manipulări. Am sesizat că o „rezistență” la manipulare mai hotărâtă vine mai degrabă din partea unor voci singulare, neimplicate politic, dar foarte active în zona rețelelor de socializare sau a blogurilor. Eu recomand rugăciunea ca formă de rezistență la orice fel de manipulare. Mutând gândul la Dumnezeu, poți sesiza mult mai ușor sursa și intenția oricăror idei lansate în public. Imposibil de manipulat sunt sfinții, deși sunt cei mai atacați dintre pământeni, la nivel mental.

6. Ca să-mi dau seama dacă are sau nu o natură manipulatorie, mă raportează la efectele pe care le are asupra mea orice curent de opinie din societate.

Dacă pot primi ideile lansate cu pace, cu încredere, cu dorința de a lucra binele, atunci e în regulă. Dar dacă mă tulbură, mă instigă să devin pățimaș, vehement, înseamnă că e ceva necurat. Un creștin se poate implica în societate sau în politică, chiar e nevoie să facă acest pas. Dar contează cu ce duh o face. Am fost mâhnit să sesizez, urmărind mișcările de stradă din ultimul an, cum unii creștini au lăsat deoparte rugăciunea și au pus mâna pe pancarte purtând sloganuri pline de venin, de resentimente sau de ironie. Dacă o acțiune civică mă face să-mi pierd cumpătul și pacea, mai bine stau deoparte. Înseamnă că ori lucrurile sunt manipulate, ori eu sunt imatur, incapabil de a lupta pentru binele comun cu mijloace creștinești.

Daniel ȘANDRU

prof. univ. dr., director al revistei „Timpul”

Nu mi-aș face mari iluzii în privința calității morale a intelectualilor...

1. Din punctul meu de vedere, „explozia” problematicii manipulării se află astăzi în directă conexiune cu noile tehnologii de comunicare. La originea fenomenului stă însă – deși sunt conștient că asta sună „elitist”, iar eu nu sunt un elitist – faptul că, odată cu debutul perioadei care în istoriografie

poartă eticheta unui „secol scurt” (timpul scurs între Marele Război și prăbușirea comunismului), masele au intrat în istorie, pentru a invoca ideea lui Ortega y Gasset. Ceea ce înseamnă că, practic, au început să conteze în exercițiul de cucerire, exercitare și conservare a puterii, fie că avem în vedere aspectul strict politic, cel economic ori cel social al acesteia. Paradoxal, procesul care a configurat o asemenea realitate a fost cel al democratizării, care nu are, la rândul ei, o dimensiune strict politică. Dincolo de drepturile politice, tot mai mulți oameni au început să aibă acces la educație și, grație acesteia, la informare. Ceea ce a implicat și continuă să implice problema controlului, pentru că orice formă de manifestare a puterii exprimă tendința de a controla. În „societățile închise”, controlul e asigurat prin teroare, care e exercitată *ab initio*, din debutul instalării unor astfel de regimuri, în sensul uniformizării, inclusiv sub aspect informațional. Societățile democratice cunosc, între multe altele, ca tentativă de deținere a controlului, provocarea manipulării, iar asta se întâmplă atât la nivel instituțional, cât și la nivel mai larg, să-i spunem „social”. Provocarea e cu atât mai acută în cazul democrațiilor fragile, în care cultura politică nu e una de factură civică, având fie o orientare parohială, fie una paternalistă. Din această perspectivă, România prezentului se află, după câte îmi pot da seama, într-o etapă de „organizare a democrației”, ce presupune și o realitate a schimbului de generații. De mai bine de trei săptămâni, cei care se află în

stradă pentru a protesta la adresa Guvernului (predominant tineri cu vârste între 20 și 30 de ani) articulează, prin vocile lor, acest proces. În acest context, tendința de control a puterii, susținută de la nivel guvernamental și parlamentar, se manifestă printr-o retorică manipulatorie, ce include un întreg arsenal, care cuprinde minciuna, proiecția urii, complexe mitologice ale unității și, respectiv, conspirației, precum și, foarte important, anumite încercări de intimidare la adresa protestatarilor, încercări care au la bază dezinformarea (tema corporațiilor ce-și încurajează angajații să protesteze, tema protecției copiilor ce și-au însoțit părinții la proteste etc.). Ca atare, nu se vorbește gratuit despre manipulare, fie numai dacă avem în vedere subiectele cu adevărat importante de pe agenda societății românești actuale.

2. Foarte corect spus, „în mod tradițional”, pentru că, în România, încă din perioada interbelică, presa a fost direct implicată în jocul de control pe care, în mod natural, cum spuneam, reprezentanții puterii încearcă să-l exercite asupra instituțiilor și, astfel, asupra întregii societăți. De aici și „obsesia”, pe care o remarcăm și azi, ca instituțiile media să se prezinte ca fiind „independente”, „echidistante”, „obiective”, „echilibrate”, ceea ce, în majoritatea cazurilor, nu reprezintă decât o încercare de „inversare a realității”, act ce este, în sine, unul manipulatoriu. Evident, există și jurnaliști care înțeleg și promovează agenda societății și care, toc-

mai din acest motiv, întrețin, atât cât le stă în putință astăzi, dat fiind teribilul „vârtej” informațional, rolul de „gate-keeperi” pe care se presupune că îl dețin în mod tradițional. Din punctul meu de vedere, însă, presa nu este atât o sursă, cât un instrument al manipulării, pentru că sursa se regăsește la nivelul exponenților puterii, fie aceasta politică sau economică, ori, în deplină conivență, politico-economică de-a dreptul. Deloc întâmplător, înmulțirea surselor de informare – în România sau aiurea – nu înseamnă, automat, dispariția fenomenului manipulării, cu atât mai mult cu cât, în termenii unui sociolog clasic, acesta reprezintă, în oricare dintre societățile moderne, un „fapt social normal”, adică o realitate care nu poate fi radiată. Pentru funcționarea, fie și pe linia de plutire, a unei democrații, nu este atât important să existe *mai multe* surse de informare, cât să existe surse *alternative* de informare. Din perspectivă democratică, degeaba ai, să spunem, 10 televiziuni, 10 radiouri și 10 ziare cu impact național, dacă toate acestea formează un singur cor care cântă pe aceeași voce. Revenind la întrebare, câtă vreme, în România de azi, patronii din presă „satelizează” partidele și politicienii, asocierea dintre presă și manipulare este îndreptățită, întrucât avem ca realitate existența unor „complexe politico-mediatic”, cum le-a definit cineva, care urmăresc să-și impună agenda de grup recurgând (și) la manipulare.

3. Sursa se regăsește în intersecția dintre intere-

sele politice și cele economice, în opinia mea. Este, spre exemplu, maniera în care s-a încercat, la nivelul „complexului politico-mediatic” PSD-ALDE-A3-RTV, manipularea având drept obiectiv legitimarea demersului privind adoptarea, de către Guvernul Grindeanu, a OUG 13. În plan real, factual, aceasta a fost adoptată pentru a exonera de infracțiunea de abuz în serviciu anumiți politicieni, printre care Liviu Dragnea și Călin Popescu Tăriceanu, urmând să-i salveze astfel de justiție. În planul proiecției politico-mediatic, s-a invocat „urgența” punerii în acord a legislației cu deciziile Curții Constituționale în materie penală (deși acest lucru putea fi dezbătut în Parlament încă de anul trecut), în condițiile în care ideea „urgenței” era evident contrazisă de chiar faptul că OUG urma să intre în vigoare la 10 zile de la adoptare. Nu a existat „urgență”, în acest caz, decât în ceea ce privește situația juridică a unor politicieni cu un comportament mafiot și cu antecedente dovedite de aceeași natură. În această situație recentă, sursa manipulării a fost multifuncțională și s-a desfășurat *post factum*, astfel că protestele de stradă au reușit să o contrabalanseze. *Ante factum*, în aceeași direcție, s-a lucrat, la nivelul aceluiași „complex politico-mediatic”, prin încercarea de „anesteziere” a simțului social cu majorările salariale și de pensii, pe care le vom deconta cu toții în curând. Nici aceasta nu a funcționat, pentru că reacția socială a fost imediată. Nu a întregului corp social, desigur, ci a acelei părți reactive sub aspect civic, care știe să-și selecteze sursele de informare și care e deja cu un

pas înainte față de restul societății românești (incluând aici mare parte din clasa politică), tributară inerției autoritariste.

4. Dacă ne uităm în peisajul occidental actual, vedem că din SUA și până în Rusia ori în statele din jurul nostru, ca și în Marea Britanie, Franța, Austria sau Olanda există un val de populism care s-a activat la un nivel fără precedent după anii interbelici (fascismul, în variatele sale forme de atunci, tot asta a însemnat, având succes din Marea Britanie până în România) tocmai prin alimentarea fricii și semănarea semințelor urii față de Celălalt. Avem, aici, un important element al manipulării. Pe fondul existenței unor elite politice slabe, dar apte să coaguleze în jurul lor „adepti fanatici”, cum ar spune Eric Hoffer, populiștii – situați, în principal, în zona dreptei naționaliste și xenofobe – au câștigat teren inclusiv în democrațiile consolidate, considerate până nu demult a fi modele nu doar din perspectiva practicii, dar și a teoriei democratice. După protestele cu temă valorică începute pe 31 ianuarie, pentru occidentali imaginea României s-a conturat în jurul celor ieșiți în stradă. Într-adevăr, aceasta promite să fie România viitorului, dar mă tem că, pe fond, nu este și România prezentului. România profundă a prezentului este încă dominată de obsesia controlului și de frica de autoritate. Tocmai din acest motiv recursul la manipulare accentuează asupra acestor elemente, încât miniștrii își permit să intimideze, nu doar declarativ, protestatarii, întocmind liste cu

jurnaliști considerați „instigatori” sau cu părinți considerați „iresponsabili” pentru că le-au oferit copiilor lor, „pe viu”, lecții de educație civică. Sincer, nu știu să spun dacă românii sunt mai manipulabili decât alții, pentru că, de la o societate la alta, temele manipulării, în acord cu problemele specifice, sunt diferite. Nu m-ar mira, spre exemplu, ca pe tema imigranților, la alegerile din 15 martie, Partidul Libertății, o formațiune de extremă-dreapta, să câștige alegerile din Olanda și să formeze Guvernul. Noi avem încă probleme economice acute, sunt foarte mulți oameni a căror singură bucurie într-o societate de supraviețuire este să vadă că li se dă „dreptate” la televizor, iar la acest lucru politicienii noștri, iar dintre aceștia cei de la PSD cu prisosință, se pricep cel mai bine. Dacă, pe lângă acest spectacol ce le oferă consonanță cognitivă se întâmplă ca Guvernul să le „dea” și un ban în plus, oricât de puțin – fără să afle sau să-i intereseze că, atunci când se oferă asistență socială pentru a crea dependență, automat sunt restrânse investițiile și, astfel, bunăstarea dintr-un viitor previzibil – astfel de oameni devin imuni la orice contraargument.

5. În mod evident, educația este un element esențial în procesul „rezistenței la manipulare”, și nu am în vedere atât educația formalizată – ce poate reprezenta, ea însăși, o formă de control, nu doar în societățile totalitare –, cât educația înțeleasă ca socializare democratică, ce pleacă din familie, „culege” semințele comportamentului civic responsabil și

din școală, pentru a reflecta, în contextul existenței sociale pe care fiecare dintre noi o are, influența unor modele care pot fi, înainte de toate, modele intelectuale. În mod paradoxal, secolul trecut a fost, în aceeași măsură, al maselor și al intelectualilor, așa cum au început aceștia din urmă să fie percepuți după „afacerea Dreyfuss”. A fost, deci, și un „secol al intelectualilor”, după cum îl caracterizează Michel Winock, al „spectatorilor angajați”, ca să invoc formula lui Raymond Aron. Cu toate acestea, vorbim despre un secol care a făcut posibile cumplitele metanarațiuni ale răului politic implicate de totalitarismul nazist și, respectiv, cel comunist, ce au recurs din plin la instrumentul manipulării. Un secol care a produs, deci, ceea ce același Aron numea „opiul intelectualilor” sub forma celor două „religii politice”. Aceasta nu înseamnă, desigur, că intelectualii publici, cum îi numim astăzi, nu pot avea un rol esențial în a oferi condiții de siguranță pentru „rezistența la manipulare”. În fapt, intelectualii pot juca ambele roluri, și o pot face fiind „determinați” de cel puțin două resorturi, care pot funcționa foarte bine în ambele sensuri, „pro-manipulare” sau „contra-manipulare”: unul de natură emoțional-afectivă, care naște „credința” că se află „de partea bună a lucrurilor” și altul de natură pragmatic-voluntaristă, i-aș spune, în sensul în care se înrolează în spiritul „servituții voluntare” de care vorbea Étienne de La Boétie, dar urmărind un interes ori câștig personal. Nu mi-aș face mari iluzii în privința calității morale a intelectualilor, în condițiile în care istoria ultimei

sute de ani, și nu doar a acestei perioade, ne arată că mari intelectuali români și-au trădat menirea esențială, aceea care presupune onestitatea și spiritul critic, atunci când au intervenit în practica politică. Revin, acest lucru nu înseamnă că ei nu pot juca un rol important în procesul „rezistenței la manipulare”. Dar pot fi și parte activă a procesului de manipulare.

6. Încerc, înainte de toate, o cât mai bună informare, atât cât este omeneste posibil, cu privire la situația respectivă. Acest lucru înseamnă, din punctul meu de vedere, două chestiuni: o foarte atentă selecție a surselor de informare și evitarea luării deciziilor „la cald”. Fac apel, apoi, la resursele mele educaționale, adică încerc să „filtrez” situația prin prisma valorilor pe care le asum și a căror origine se regăsește nu doar în simțul meu moral, ci și în cărțile care m-au format ca intelectual. Aș adăuga o raportare mereu rezervată față de tot ceea ce aduce a neverosimilitate de tip utopic. Nu am alte arme la îndemână, deși trebuie să spun că au existat situații – și e posibil să existe și în viitor – în care am fost prins în mirajul manipulării. Acestea au apărut, în trecut, în contexte sociale încărcate emoțional, și am căutat să învăț din situații precum cea a mineriadelor de la începutul anilor '90 (aveam 15-16 ani și credeam tot ceea ce se prezenta la singurul post de televiziune existent, cel public) sau, ca să dau un alt exemplu, a modului în care CNN prezenta, în 1999, bombardamentele NATO asupra Serbiei. E drept, mă

aflam, atunci, la studii în Olanda și aveam posibilitatea de a accesa surse alternative de informare, inclusiv pe internet, ceea ce mi-a permis, cred, să înțeleg situația respectivă cât mai aproape de realitate. Este posibil să fi existat și alte cazuri în care – poate fără să sesizez – să fi fost parte a unor încercări de manipulare, după cum sunt convins că, în măsura în care sunt interesat, ca cetățean, de ce se întâmplă în spațiul social, astfel de tentative vor apărea și în viitor.

Nicolae TOMESCU

redactor-șef, Radio România Iași

Spațiul public, mașină de tocat reputația...

1. Răspunsurile mele se doresc a fi polemice și prospective. Polemice, datorită faptului că am încercat să induc diferite comportamente în legătură cu exigențele jurnalismului contemporan și dificultatea de a le face față; accentul cade pe unele reacții și pe modul în care acestea ar putea fi înțelese. Prospective, întrucât își propun să *incite* autorul însuși, ca de altfel și politologii, sociologii, psihologii, scriitorii, jurnaliștii, în a-și corija greșelile și a înfrunța prejudecățile...

România desemnează un caz diabolic într-o anu-

mită *materie*: drumul de la dictatura care a interzis la democrația care compromite nevoia de exprimare. Destui oameni au pus, cap la cap, ambele situații și au nimicit sensul discursului etic. Au tăcut despre ce nu aveau voie să vorbească, au început să debiteze despre ce nu merită un cuvânt; mai grav, vorbesc despre ce nu știu sau se pronunță „la comandă”, amestecă minciuna absolută cu minciuna prin omisiune (neglijează să prezinte „informația” în tot contextul ei), amestecă fapte, opinii, persoane echivalente acestora, compară nejustificat, exagerează apocaliptic, slăbesc adevărul printr-o prezentare sarcastică sau căzută în derizoriul generalităților, etichetăm *etc.* Altfel spus, tăcerea „de moarte”, impusă de comunism, a fost urmată și prelungită de incontinența verbală a democrației; ultima a învățat să ramifice, să amplifice exegeza vorbită a nimicului/ actualitatea comentată a minciunii. Mi se pare desăvârșită lipsa de sens a respectivului *continuum*, în care liniștea adâncă găsește alternanța în zgomotul insalubru, manipulator.

S-a creat impresia unui „teren desfundat”, a unei confuzii între supramediatizare și informare, deversându-se, fără discriminare, torente de imagini, cuvinte, comentarii. În chip paradoxal, omniprezența *mass-mediei* a provocat un profund și durabil sentiment de subinformare, „asigurând” între jurnaliști și opinia publică criza de încredere – chiar mai mult, criza de legitimitate care atinge uneori cote de alertă. Cuprinse, câteodată, de autosatisfacție, mediile de informare s-au dovedit incapabile să per-

ceapă propria nefericire, să-i înțeleagă consecințele, să reflecteze asupra propriului destin, asupra puterilor și responsabilităților, drepturilor și obligațiilor. Prin efectele sale, spațiul public tinde să fie pervertit pe măsură ce triumfă „comunicarea”. În condițiile în care „contagioșii” spun că nu doresc decât transparența și echidistanța, manipulările devin din ce în ce mai subtile. Pentru a duce la bun sfârșit trucajele, manipulările, au fost create verigi intermediare între centrele de putere și jurnaliști. Rolul lor nu a încetat să crească. Pentru a ne convinge este suficient să constatăm locul deținut în viața politică și socială de anumite servicii specializate în „comunicare”.

Cu cât comunicarea se profesionalizează, cu atât adevărul are șanse de triumf mai reduse. În plus, investigarea cotidianului, ajutată dar și contaminată parțial de acroșările radioului și televiziunii, acordă (rar) timpul necesar activității originale de elaborare, verificării minimale. Acest spațiu are șanse să dispară în audio-vizual, din moment ce primatul este acordat instantaneității, în numele unei concurențe fără limite. Cazurile extreme pot fi situate într-o tendință surdă a audio-vizualului (dar și a politicului din exteriorul și interiorul audio-vizualului) de a transforma jurnaliștii în animatori. Nu este suficient să condamni informația-spectacol, logicele concurenței sau abuzurile. Ar trebui, totodată, să existe tentația de a defini, în fiecare caz întâlnit, limitele care separă informația de spectacol, dar și limitele derivând din diferența între buna obișnuință

a evoluției și derapajele cărora această evoluție le-a făcut loc. De asemenea, ar trebui să urmărim ce s-ar putea stabili mai bine în realitatea „dezordinii” care riscă să pregătească opinia publică...

2. Un lanț de slăbiciuni guvernează presa din spațiul românesc. Mass-media se găsește într-o situație cronică de *sărăcie*; cauza trebuie căutată în universul antreprenorilor de presă; patronii (cei mai mulți dintre ei) sunt interesați în coabitări de natură politică. Realitatea se răsfrânge asupra politicilor editoriale. Cât mai este de parcurs de aici până la „captivitatea” presei? Interesul patronilor determină politica editorială, jurnaliștii deontologi nu își mai găsesc locul în redacții, ceilalți renunță la valorile profesiei, calitatea presei se subțiază, deopotrivă audiențele sau/ și tirajele, recuperarea de audiență se duce în zona scandalului și a frivolității. Chestiunea se agravează atunci când în media, deținute de câțiva indivizi care le dirijează în interese personale, se iau decizii și se formulează opinii în privința unui eveniment sau a unei persoane; deciziile sunt influențate fie de frecvența cu care auzim o opinie, fie de vehemența cu care este exprimată; o minoritate gălăgioasă, cu opinii radicale, domină opiniile mai nuanțate, chiar dacă acestea din urmă descriu mai fidel realitatea. Iată mecanismul de manipulare folosit în multe studiouri din România, acolo unde predomină „analizii” care se pricep la puține lucruri, dar au opinii ferme despre întregul social, politic, economic. Combinate între ele și dis-

tribuite zilnic, „analizele” formează o poțiune prin care sunt manipulate milioane de români.

Ziare, radiouri, televiziuni relatează, comentează, dezbat, în regim torențial, fiecare sub(pseudo)detaliu al vieții sociale sau private, silabele șoptite sau urlate, gânduri prea deschise sau înfundate, „păre-ristica” (inclusiv așa-numite „surse” formate din cohorta anonimilor), cu headlines sau breaking-news prin care poveștile au sprijinul unor „personaje” de rigolă, în care viața însăși a fost, practic, înlocuită de exhibiționism.

Destulă presă a devenit organizatorul, prezentatorul ședintelor de nudism mediatic și intelectual, ascunzând, dedesubtul masei de moloz intim, senzația însemnătății/ iluzia identității unor imagini sau foi (scrise sau online, oricum imunde). „Gazetarii” vorbesc sau scriu îmbeșugat, repede și prost; într-adevăr, vorbesc sau scriu despre ceva, însemnând, cel puțin din perspectiva lor, că există. Falsul devine cataclismic. Pârâcioșii (de obicei, scriu din invidie, din neputință, poțiunea lor magică este ura, chiar dincolo de nevoia de a se hrăni) trăiesc cu impresia că sunt imaculați, arătând „greșelile” și „defectele” altora.

Mârșăvia murdărește cel mai mult. Trăim într-o lume fabricată de presă, iar destulă presă vorbește sau scrie despre ceva (parcă s-ar referi la izvorul vieții, al măreției) care nu există sau are cu totul alt fond și alte forme decât dejecțiile. Mi se pare o dereglare care repetă inversiunea bolnavă a comunismului. Soluțiile rămân exact soluțiile sau lipsa de

soluții din vremea comunismului. Tăcerea unora ar fi actul de conștiință obligatoriu. Tot atât de adevărat, știind că ei au întotdeauna ceva de murdărit, este dezirabilă tăcerea ta (prin muncă, oricât de contestată ar fi de cei care fac un serviciu sinistru de îndrumător pervers spre imbecilizarea colectivă). Nu poți (nici nu trebuie) să faci parte din spectacol fără să te contaminezi, fără să fii josnic și, oricum, scuipat. Ca și cum ar fi stăpânitori ai adevărului, și nu căutători ai acestuia, jurnaliști de tot soiul inundă spațiul editorial cu judecăți de valoare, cu umori belicoase azvârlite cu superioritatea celui care „știe” mai bine ca toți ceilalți cum stau lucrurile. Reportajul, investigația (nu cea servită), interviul care să iscodească profesionist gândurile sau intențiile interviuatului sunt rare. Confuzia dintre părere (punct de vedere strict personal) și opinie (punct de vedere prezentat cu argumente) este mai des întâlnită decât relatarea. În bătaia dintre subiectivitatea bine temperată și subiectivitatea totală și arogantă de cele mai multe ori iese în câștig cea de-a doua, care nu are nicio muncă în spate. Doar aroganță și tupeu. Otrăvitoare pentru propria conștiință, presa la care am făcut referire nu va sucomba de la o zi la alta, victimă a gândurilor și muștrărilor, prizonieră a coșmarurilor create. Fie și pentru faptul că politicienii politicianismului românesc au nevoie de orice altceva decât normalitatea.

Desigur, există și ideea contrară: nu s-au strecurat erori grave, dezinformare profundă, presa a dat dovadă de maturitate, iar jurnaliștii au arătat, pe an-

sambu, un comportament serios, dublat de capacitatea de a rezista tentațiilor facile, punând în ecuație reflecțiile asupra statutului informării de mare complexitate.

3. În România se pune problema (veche) a legitimității criteriilor de selecție, de promovare în fiecare domeniu, dar, mai ales, a grabei îndrumătorilor politici care culeg „profit”. Aproape totul este o „instalatie” pentru câștigarea puterii, prin anticiparea exercițiului ei, respectiv pregătirea de noi cadre „plauzibile” pentru a conduce ziare, reviste, radiouri, televiziuni. O logică sănătoasă ar fi trebuit să-i îndemne pe cei numiți astfel, responsabili pentru desăvârșirea sloganului-realitate *un Sistem = o afacere de grup*, să se ocupe, măcar în subsidiar, nu doar de elaborarea unei „strategii electorale”, ci și de identificarea, rezolvarea chestiunilor esențiale. Singura preocupare vizează, însă, acapararea puterii, singura „datorie” trebuie plătită celor care îi susțin iar „principiile” care le guvernează conduita nu sunt prioritatea interesului public, profesionalismul, integritatea morală, libertatea gândirii și a exprimării, cinstea și corectitudinea, deschiderea și transparența, imparțialitatea și nediscriminarea (dimp-trivă).

Manifestările țin de rudimente ideologice: se justifică puterea, nedisimulând că ea rămâne sacră pentru cei care o exercită în numele lui, că trebuie să fie astfel pentru cei care o suportă și că presu-

pune o amenințare de violență pentru cei care o refuză. Politrucii/ politicieniștii au fost „învățați” să îmbrățișeze trufia care face abstracție de determinarea obiectivelor; vanitatea îi atrage înspre verdictele pure, iar „diplomația critică” încearcă să le ascundă complexele (în loc să le vindece). Îi ispitește să semene împăraților având degetul ridicat sau coborât în fața arenei care așteaptă verdictul. Din ceremonial, împrumută doar nefirescul: îi încununează cu lauri pe cei care pierd (vreamea). Capriciile – individuale și ale găștii – îi îndeamnă să creadă în „dreptul de viață și de moarte”. Nu au respect față de lege (de fapt, vorbesc în numele legii, atacă în numele acesteia, denunțând calomnios, cerșind, cu ură nedisimulată, condamnarea nevinovaților care le stau în cale, apărându-și complicitii infractori etc.). Nu au asupra lor ideea și dreptul de proprietate asupra ideilor; acționează precum un bumerang; pretind dreptul de a fi discreționari, de a decreta „îmi place” sau „nu-mi place”, „vreau asta” și „nu vreau cealaltă” (pe baza dublei gândiri, a dublului discurs, a dublului standard). De fapt, apără un *Sistem*, în care se regăsesc întrebări fundamentale cu răspuns precodificat: cât de virtuoasă este condamnarea penală definitivă? Devine sursă de putere atunci când partidul pe care îl conduci obține majoritatea voturilor pentru Parlamentul României? Sistemul politic reprezintă, din punctul meu de vedere, sursa principală a manipulării în România contemporană.

4. Nu cred în excepționalitatea genetică a unui popor față de altul, nu cred nici în posibilitatea unei inferiorități. În general, românii au aceleași naivități și defecte precum alte popoare ale Europei; pare a fi un fapt statistic. Ne diferențiem prin existența unui mecanism diabolic de manipulare, controlat de o categorie restrânsă. România este condusă de incompetenți (clasa politică este născută din mediocritate și hoție). Dintr-o anumită perspectivă, nu am reprezenta decât roțițe într-un sistem, manipulând (în mod necesar) dar trezindu-ne manipulați la începutul procesului, iar libertatea noastră (relativă) se (re)găsește în felul de tratare a informației. Într-adevăr, o parte (consistentă) a *poporului* nu pare să fie deranjată de nimic. Nu invoc prostia, incultura, răutatea. Emergența unei noutăți nu este niciodată inocentă, drept consecință nu putem lansa judecăți de valoare într-o țară situată relativ departe de cerințele informării. Cred că blazarea desemnează cel mai periculos fenomen generat de educația precară; oamenii care ar putea să schimbe ceva în jurul lor nu mai au tragere de inimă, simt că orice ar întreprinde este sortit eșecului și că, în final, li se va năruși proiectul.

Politicienii (sau cei trimiși de politicieni în funcții), cei pe care i-am avut de curând și îi avem încă, au uzat de orice agresiune sau impolitețe, crezând că dobândesc superioritatea în societate, în viața profesională, în dialog (mai curând, monolog)/mesaje/ comunicate/ luări de poziție. Este dorința de a epata, permițându-și libertăți, cinisme (sub

forma unor minciuni monstroase), vulgarități în exprimare (și faptul că te dai liber după ce ai fost trâmbița unor interese politice, tot vulgaritate este), eliminând astfel spațiul necesar al tăcerii. Exemplul negativ, dat „de sus”, a fost urmat cu *credință* de prea mulți oameni, fiindcă *puterea exemplului contează*. În asemenea condiții, având conducători cu prea puțină frână în vorbire pare greu să-ți păstrezi demnitatea, modestia, naturalețea, simplitatea.

Cetățenii, spre deosebire de jurnaliști, nu sunt obligați să trăiască în permanență „cu lumea pe cap”. Tocmai din această cauză, logica profitului (de natură diferită) nu se conciliază aproape niciodată cu informarea. Cu cât există mai multă informare, mai multe informații, cu atât mai puțin au ele același sens pentru toată lumea. Hiper-mediatizarea accentuează dezechilibrele, asigurând, în schimb, avantaje celui care este mai răspândit în câmpul informării...

5. S-a afirmat că există cel puțin două maniere de a iubi puterea: te poți consacra acesteia exercitând-o sau analizând-o. Dacă situațiile se prezintă astfel, unii intelectuali au preferat forma de exercitare a puterii pe care *mass-media* o cunoaște foarte bine și pe care nu ezită să o folosească. În contrast cu teoria amintită, alții caută să înțeleagă evoluția profesiei lor și a societății, ceea ce poate conduce și la sublinierea aspectelor derivate.

Câteva lucruri ar fi esențiale pentru redobândirea credibilității presei, din perspectiva „rezistenței la manipulare”. M-aș referi la propria reglementare,

lucru ce presupune revitalizarea asociațiilor profesionale sau la reglementarea printr-o lege a presei care să stabilească obligații și răspunderi de la patronat până la profesioniști, care să limiteze imixtiunea angajatorilor/ patronilor în politica editorială și să oblige la transparentizarea bugetului publicațiilor/ televiziunilor. Chiar mai importantă decât prima *direcție*, ar fi creșterea în valoare a conținutului jurnalistic.

Știu, din proprie experiență, că spațiul public are înfățișarea unei mașini de tocat reputația. Luptele de ariergardă hotărâsc cine și ce rămâne. Cioran ne-a avertizat: „Simt că sunt liber, dar știu că nu sunt”. Sau poate că preferați Kazantzakis: „Nu mă tem de nimic, nu sper nimic, sunt liber pe deplin”.

Nu trebuie, ca intelectuali, să acceptăm verdicte subiectivo-viscerale ca pe o fatalitate, să confirmăm „dogmele” unor păpușari numiți politic (mai grav, *păpușarii* întărită acoliții, aceștia din urmă sunt zădărați ori de câte ori *stăpânii* lor simt nevoia, desfășurând atacuri repetate asupra indezirabililor cu scopul de a le provoca fie „panică”, fie pentru a nu le permite mișcarea în direcția sensului autentic, pregătirea și desfășurarea acțiunilor firești). Să le refuzăm șansa celor bântuiți de banalitatea răului, invitându-i să nu scape de urmările propriilor lor verdicte. Prea multe lucruri capătă o înfățișare arbitrară, fiind rezultatul amestecului nefericit de viclenie, hazard, beție a puterii.

Poate că, în viitor, „selecția de cadre” va arăta diferit, poate că nu vor mai fi recompensate loialitățile

private iar funcțiile și viața însăși nu vor încăpea pe mâna politrucilor, rudelor, prietenilor, amicilor, cunoștințelor. De-abia atunci mă voi bucura să fiu, pur și simplu, observatorul îndepărtat. Până în acea *clipă a fericirii*, îmi propun să nu mă las prostit în public...

6. Nu aparțin categoriei celor care se conformează poruncilor „stăpânirii”. În trecut (pe care nu-l glorific, dar este mai curat decât toate destinele îmbrăcate în alb pentru că așa le șoptește capriciul modei) și în prezent. Dar sunt departe și de a institui proces altor „medii” în scopul deturnării atenției de la destule întrebări pe care sunt vinovat de a le fi provocat.

Adevărat, pentru un jurnalist, în faza de consolidare creativitatea este maximă. Când fiecare știe ce are de făcut, înseamnă că traversează perioada de stabilizare. Într-un al treilea „ciclu”, de extindere și eficiență maximă, se lucrează din rutină. Atunci este mai lesne să alegi pentru știri „valorile morale pozitive decât cele negative”, cunoști care sunt resorturile umane determinând simpatia (sau antipatia), interesul (sau lipsa de interes) față de un anumit gen de informație. Știi, totodată, cum poate fi perturbată o informație, cum poate fi ea parazitată – dar mesajul să rămână „adevărat”. Experiența este însă finită.

Chiar la apusul carierei, mulți jurnaliști nu au reprezentări corecte, fie ele aproximative, ale obiectului și rostului unor chestiuni, ale naturii și istoriei

lor. Dacă dependența față de pragmatică este severă, atitudinea preferată riscă să pregătească, să imprime rigorii, un coeficient de subiectivitate. În condițiile concurenței și ale ritmului pe alocuri dezumanizant, o atare atitudine poate găsi tot mai mulți adepți. Rezultatul probabil: contrariul rigorii – imprecizia. Creșterea volumului informațiilor reclamă din partea jurnalistului munca de filtrare, selecție, presupun fericita colaborare între „jurnalistul generalist”, „jurnalistul specializat”, „specialistul non-jurnalist”.

Recent, un reprezentant al Sistemului, referindu-se la *legea Dragnea*, dorea să mă manipuleze, amintind faptul că am detectat, încă din 2007, principala amenințare care riscă să se transforme în coșmarul radioului public – dacă nu se vor opera modificări ale condițiilor în care sunt formulate interesele politice, dacă obiectivele nu vor fi definite în termenii unor valori și principii fundamentale, dacă nu vor fi reformate, cu adevărat, așa-numita corporație și practicile sale...

Fără îndoială, diminuarea poverii fiscale prin eliminarea unor taxe și tarife este un deziderat împărtășit la nivelul societății românești; desigur, politicile fiscal-bugetare ale statului, precum și concretizarea acestora, reprezintă atributele autorității legislative și executive. Dar, *realizarea* Legii privind eliminarea unor taxe și tarife, pentru modificarea și completarea unor acte normative, sub aspectul efectelor resimțite de cetățeni, al simplificării procedurilor în raporturile cu autoritățile, implică, în mod

necesar, adoptarea de măsuri legislative coerente, eficiente, predictibile și, în același timp, responsabile; pentru a fi eficientă, reducerea în sine a taxelor trebuie să fie însoțită de o îmbunătățire a procedurilor administrative și a disciplinei bugetare; înlocuirea unei plăți directe cu una indirectă, precum și absența unor măsuri legislative conexe, de natură să conducă la realizarea unor servicii publice de calitate, pot determina ca simpla eliminare a taxelor prevăzute de *legea Dragnea* să conducă, pe lângă efectul deplasării poverii fiscale de la beneficiarii acestor servicii către toți contribuabilii, persoane fizice și juridice, la consecința accentuării disfuncționalităților serviciilor publice.

Din nefericire, ceea ce reprezentantul Sistemului desemna ca reformă este, în fapt, ceva foarte politizat, pune puterea finanțării în mâinile politicianilor (când partidele se schimbă la putere, în urma alegerilor, pot tăia imediat bugetul, distrugând toate planurile)...

Adriana RADU

Coloseul Bragadiru sau „City Mall”-ul de altădată

Repere

- *A fost construit pentru și cu finanțarea lui Dumitru Marinescu Bragadiru, patronul celebrei fabrici de bere bucureștene;*

- *Planurile și construcția uriașului edificiu au fost realizate de arhitectul Virgil Hălăceanu, celebru în epocă pentru construcția ansamblului de la Râpa Galbenă;*

- *Arhitectural și ca destinație, seamănă cu celebra și încă funcționala berărie antebelică „Caru cu bere” din centrul vechi al Bucureștiului, construită aproximativ în aceeași perioadă;*

- *Primul administrator al complexului a fost cineastul Jaques Leibovici;*

- *În 1911 aici s-a proiectat primul film din regiunea Moldovei;*

- *La momentul inaugurării, berăria era înconjurată de un parc impunător, cu fântână publică, bănci și un chioșc unde cânta fanfara militară.*

Ferit de privirile curioșilor și îmbrăcat într-o hăinuță de plastic colorat, ce desenează contururile unei clădiri superbe, în centrul Iașului, lângă frumoasa Biserică Banu, ne întâmpină, pe cunoscuta stradă Lăpușneanu, ceea ce odinioară a fost un centru al distracției de acum un secol. Deși puțini și-ar putea închipui astăzi, ruinele ce se ascund în spatele pelerinei arhitecturale sunt ceea ce cândva, acum un secol, s-a numit „Coloseul Bragadiru”. După cum îi spune și numele, respectiva clădire avea dimensiuni gigantice și a reprezentat, în frumoșii ani ai regalității lui Carol I, principalul punct de distracție al orașului Iași, cuprinzând o berărie, o grădină de vară, o sală de concerte și de dans, un arhaic cinematograf, atunci când puțini europeni știau ce înseamnă o proiecție cinematografică.

Dar să o luăm cu începutul. Primele informații despre locul respectiv atestă că, la începutul secolului al XIX-lea, aici era un teren viran aparținând Bisericii Banu, cu posibilitatea ca pe o parte a spațiului să fi existat un cimitir (identificat de jur-împrejurul bisericii, mai cu seamă pe latura sud-estică). Cert este că, prin deceniul șase al secolului al XIX-lea, terenul a fost transformat în grădină publică, cu sprijinul primarului

Coloseul Bragadiru... ieri

lui de atunci al Iașului, Dimitrie Gusti. Timp de aproape o jumătate de secol s-a păstrat destinația inițială, locul fiind spațiu de promenadă pentru locuitorii centrului orașului, aflat în maximă expansiune edilitară și demografică. Rod al afluxului de oameni și dezvoltării urbei pe axa est-vest, grădina publică a Primăriei s-a lărgit, a apărut un chioșc – asemănător cu cel din actualul parc Copou – o mică berărie, dar și un loc de expunere publică a operelor unor artiști și un loc de dezbateră a ideilor politice ale vremii. Parcul era mai atractiv ca acela din dealul Copoului, situat mai sus, după Universitate, grădina din zona „Banu” fiind mai aproape de punctul „zero”

al Iașului, relativ aproape de gară și de centrul administrativ și religios al urbei.

Pe fondul dezvoltării economice și al creșterii populației, consecința directă – identificată mai cu seamă în capitala București și speculată firesc de afaceriștii timpului – a fost construcția unei clădiri de dimensiuni enorme pentru acea vreme: Coloseul Bragadiru.

Patronul fabricii de bere „Bragadiru”, un novator și un excelent investitor, identifică oportunitatea de aici și construiește, cu aprobarea Primăriei, pe locul câtorva acareturi, în mijlocul parcului public, un complex de felul și dimensiunile celebrului complex

S.O.S. PATRIMONIU

„Caru' cu bere” din București, care cuprindea berărie, grădină de vară, sală de dans, sală de proiecție cinematografică, inclusiv o scenă zidită (un fel de teatru de vară). În plină epocă de dezvoltare economică a României moderne, în vara anului 1906, aici este inaugurată cu fast și cu alai celebra berărie. Administratorul complexului, un cineast – ce timpuri, ce dezvoltare! – proiectează în acest spațiu în anul 1911 primul film, într-o perioadă în care mulți occidentali nu auziseră de așa ceva. Este momentul de glorie al

Coloseului, zeci de personalități desfătându-se aici, inclusiv străini aflați în trecere. Izbucnirea războiului pentru reîntregire, mutarea capitalei la Iași în tragicii ani 1917-1918, aruncă în uitare „la belle époque” din anii antebelici. Clădirea este incendiată de mai multe ori și își schimbă, după conflagrația mondială, destinația și numele. În perioada interbelică este pe rând berărie – cu numele de „Banu” și „Astoria” – sau cinematograful – cu numele de „Elysee”, „Roxi” sau „Capitol”. În 1925, în plin avânt industrial, în grădina

Coloseul Bragadiru... azi

ce înconjura berăria se ridică „Palatul Asigurărilor Meseriașilor”, parcul devenind o mică insulă de verdeață, înconjurată de clădiri înalte, singura dovadă a măreției de odinioară fiind fântâna publică – încă există! – ce amintește de medievalitatea lucrărilor publice de altădată.

Ca și în alte cazuri, din nevoia de a o rupe cu trecutul „burghez”, instaurarea comunismului determină schimbarea denumirii „Coloseului”, care devine acum „7 noiembrie” („binecuvântata” dată de instaurarea a comuniștilor la putere în Rusia), oamenii muncii fiind cei care trec pe aici pentru a bea o bere între „cele trei schimburi” de construcție a socialismului multilateral dezvoltat. Ulterior, clădirea devine cinematograf cu numele – ce alegere! – „Tineretului”. În acareturile din spate se cantonează departamentul ieșean al „România Film”, pe terasa cinematografului fiind parcate mașinile („dubițele”) de proiecție ce plecau în județ pentru a arăta clasei țărănești realizările „Epocii de Aur”, filmele cu eroi comuniști, dar și – e adevărat, rar – blasfemiile Occidentului: filmele străine. În anii optzeci, „Tineretului” era cel mai ieftin cinema din oraș și era diferit ca formă, arhitectură și dispunere de celelalte săli de spectacole, având accente specifice unei cârciumi cu scenă.

Astăzi clădirea este o ruină, cu acoperișul ars de incendiu ca în urmă cu cinci secole, cu pereții crăpați, cu urme de varuri succesive, care mai de care mai no-vatoare. Acoperită, după cum spuneam, cu huse pic-tate cu poza „Coloseului”, celebra clădire de odinioară așteaptă cuminte să se dărâme. În spate, mica gră-

dină de altădată amintește de secolul al XIX-lea, fiind total ruptă de peisajul grăbit de dincolo de zidurile care o înconjoară. Terenul se află astăzi în litigiu între Biserica Banu și fosta autoritate R.A. România Film, fiind un caz emblematic pentru ce înseamnă în societatea românească retrocedarea. Mai mult ca sigur, un dezvoltator imobiliar pândește la colț pentru a prelua zona și a construi, ulterior, vreun Mall și pe aici. Un Mall care să aibă și un cinema probabil, ca singură legătură cu trecutul.

Din analiza secolului trecut, din zbaterea nebunului prezent, din temerile improbabilului viitor se nasc câteva întrebări: De ce oare nu s-ar restaura pentru a deveni un „Caru' cu bere” al Iașului și simbol al faptului că acum 100 de ani eram mai dezvoltați decât unii occidentali?! De ce oare vreun proiect european nu ar putea redefini o bijuterie arhitecturală ce a făcut cândva legendă în spiritul dezvoltării turismului cultural ce generează în Occident încasări gigantice?! Fără acuze directe – ci doar ca o întrebare care îi privește pe toți decidenții trecuți, prezenți și viitori – de ce autoritățile centrale și locale nu se preocupă deloc de astfel de probleme?

De ce oare totdeauna suntem blestemați să o luăm de la zero, strivind reușite, valori, destine ale unui trecut „cool” la vremea lui?!

BRAGADIRU
Este marca de conserve alimentare, de pește, legume și fructe, indispensabilă la orice masă bună.

• FERMA Bragadiru vinde unt, lapte, smântână. Muștarul Bragadiru rivalizează cu produsele străine. Pentru prăjituri, cozonaci, pâine, drojdia comprimată Bragadiru este absolut necesară.
• VINURI alese, naturale cu buchet apreciat de toți cunoscătorii din pivnițele Bragadiru.

**CÂND ȚI-E SETE
BEA BERE**

BRAGADIRU

**CONSERVE
LEGUME ȘI FRUCTE
PENTRU IARNA**

CONSERVE
Bragadiru

TOATE COMENZILE SE POT ADRESA LA FABRICELE
BRAGADIRU, Cal. Rahovei 157 — Tel.: 4-20,40 sau la Magazinele de desfacere

ADRESAȚI COMENZILE LA FABRICELE
BRAGADIRU, CAL. RAHOVEI 157. TEL. 4-2040
SAU LA MAGAZINELE DE DESFACERE

Marketing de altădată. Brandul Bragadiru

dionisie vs. vitcu
foto: corneliu grigoriu

Maria-Lucreția STURTZU

Reviste literare postbelice ieșene (II)

Studiu de caz:

„Pentru pace și cultură. Luptăm!”

*Motto: După 1947, literatura română
va fi realist-socialistă sau nu va fi deloc*

(Virgil Ierunca)

Pentru pace și cultură. Luptăm!

Între 1949 și 1951 apar, în România, noile reviste care se doreau a fi și *culturale*, dar și ale regimului comunist. La Iași, în 1949, apare revista „Pentru pace și cultură. Luptăm!” – doar numerele 1 și 2 cu „această denumire bizară”¹, după cum notează criticul C. Pricop, „serial cu apariție ocazională”², după cum o numește A. Selejan.

Mihai Novicov, delegat oficial, trimis în februarie 1949 de Societatea Scriitorilor din R.P.R., cu ocazia Alegerii Biroului Filialei din Iași, care inițial va număra 3 membri, (O. Cazimir, I. Istrati și D. Ignea) ține să sublinieze la respectiva întrunire care avea loc într-o sală din incinta Teatrului Național ieșean că „(...) literatura și arta sunt «un instrument de luptă în mâna clasei muncitoare» (...) Desigur, în fața «dru- mului nou» al literaturii române nu puteau exista

decât numeroase sarcini și îndeosebi două: «cultiva- rea realismului socialist» și «o deosebită grijă pentru recrutarea și ridicarea de noi scriitori din rândurile clasei muncitoare». Filiala trebuia să țină strâns le- gătura... «cu masele», să aibă grijă de condițiile de viață ale scriitorilor (recompensarea materială era semn de acceptare, menținere și apreciere – n.n.), să organizeze și să îndrume cenacluri și cercuri literare în regiune, să redacteze un almanah literar (adică fără periodicitate fixă), să ... aprovizioneze paginile culturale din presa scrisă și vorbită, locală și centrală. Biroul Filialei trebuia să coordoneze toate acestea și să mențină o legătură permanentă cu Bucureștiul di- riguitor”³. Iată, așadar, punctul de pornire al discu- țiilor, motivul și directiva trasată, conform căreia va lua naștere prima publicație „de cultură” de după răz- boi, la Iași, căreia peste 21 de ani avea să-i urmeze „Convorbiri literare”.

Revenind la numele publicației „Pentru pace și cultură. Luptăm!”, nume care apare în notele de isto- rie și de critică literară și însoțit de semnul exclamă- rii, dar și nemarcat în vreun alt fel, este „titlul întreg, proletcultist, ales de Gh. Agavriloaei, al primei publi- cații literare oficiale ieșene de după război. Cu preci-

zarea din subtitlu: *Omagiu adus de scriitorii și poeții moldoveni (!), primei Conferințe pe țară a Scriitorilor din Republica Populară Română*. Iași, 1949. Același „fost ilegalist” semnează și întâiul articol de fond, datat chiar 18 Martie, din care reproducem câteva pasaje, credem... edificatoare: «Scriitorii moldoveni și în special cei ieșeni, în consfătuirea din 18 februarie 1949, ș-au recunoscut, printre alte slăbiciuni și lipsuri, faptul că nu au adus la îndeplinire tot ce era necesar pentru îndrumarea și mobilizarea scriitorilor pe baricadele frontului ideologic, că nici scriitorii ieșeni n-au activat într-o singură organizație destul de unitară și de puternică, pentru a rezolva problemele care-i privesc (...)»⁴.

În același timp, este de consemnat și faptul că publicația reprezenta la acea vreme un sincer și pătrunzător „omagiu” (a se citi *osonale*) „tipărit în cinstea primei Conferințe pe țară a scriitorilor din R.P.R. (care va avea loc între 25-27 Martie 1949, la București, și unde sunt invitați următorii scriitori ieșeni: Mihai Codreanu, Otilia Cazimir, George Lesnea, Nicolae Țațomir, Dumitru Ignea, Ion Istrati și Ion Ghelu Destelnica – n.n.) (...)»⁵, dar „și un modest omagiu adus primului Congres al intelectualilor din R.P.R. pentru apărarea păcii și a culturii (congres care își va desfășura dezbaterile în zilele de 29, 30 și 31 Martie 1949, tot la București – n.n.)»⁶.

Se consideră a fi necesare câteva detalii care ar putea clarifica mai bine ceea ce caracteriza la vremea respectivă întreaga societate, poate mai mult și mai pregnant acea societate a intelectualilor – scriitori,

ziariști, profesori – legat de mentalitatea inoculată sau de încercarea inoculării unei mentalități aservite și complet nefolositoare spațiului cultural, chiar dăunătoare, după cum s-a putut observa ulterior. Astfel, la acea dată a lucrărilor congresului mai sus amintit, al *intelectualilor*, apare o telegramă trimisă „generalului Stalin” (se presupune din partea acelor intelectuali participanți la lucrările Congresului) care poate argumenta cel mai bine până unde ajungea acest tip de „lingușire dialectică” (termenul este preluat din *Reviste literare ale exilului românesc. Luceafărul*, autori, M. Albu și Dan Anghelescu) și care se dorește a fi o mostră, după cum susțin și autorii, a ceea ce însemna, nu numai în privința limbajului de lemn – așa cum a fost el numit și apoi renumit pentru puterea pe care o avea – „(...) lipsă de demnitate cel puțin, dacă nu chiar lipsă de caracter și de patriotism (...)»⁷.

Oricum, ne aflăm în perioada când fiecare eveniment politic, oricât de semnificativ sau nesemnificativ ar fi – însă cu adeziune și trimitere către formațiunile politice ale timpului –, dă naștere unor revelații, omagii și adeziuni, atât în presa timpului, cât și în marea parte a literaturii, mai mult în poezie – după cum se va vedea – care ulterior nu își mai regăsesc vreun loc în realitate, în cultura adevărată și profundă, în niciun caz. Sunt astfel omagiate sau „cântate” nu doar în 1949, ci mult timp de atunci înainte, o *Hotărâre a ședinței plenare a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român asupra stimulării activității științifice, literare și artistice* sau o *Conferință a Scriitorilor din R.P.R.* ori un extraordi-

nar *Congres al Intelectualilor din R.P.R. pentru Pace și Cultură* – un circumstanțial de scop sau de cauză (?) care probabil că a inspirat și titlul revistei în discuție, „Pentru pace și cultură. Luptăm!”. Este perioada când societatea românească este total direcționată de Stat și Partid (P.M.R. – Congresul I care avusese loc în februarie 1948 specificând clar că totul se face „în numele partidului” și neagă orice acțiune prin care „să te opui partidului”⁸, aceste două idei devenind inseparabile, iar în acest context (cultura incluzând și/sau mai ales presa timpului) nu numai că au doar un singur sens, ci au un singur sens dirijat.

Referitor la conținutul acestui prim număr al primei publicații literare oficiale ieșene de după 1948, se regăsesc în paginile de istorie literară însemnări exacte privind „producția literară” apărută aici. Aceasta este prezentată pe genuri literare, precizându-se că succesele există în planul versurilor și al nuvelei, textele publicate având o strânsă legătură cu realitatea trăită de masa largă a muncitorimii. Există „eminamente” o literatură proletcultistă, imitatoare a lozincilor realist-socialiste, fără a putea ocupa vreun loc pe o presupusă – la vremea aceea – scară a valorilor estetice. „Ceea ce-i mai grav este că încercarea de a travesti minciuna sub o haină «artistică» și a o pune să stea la masă cu cititorii onești trecea drept literatură de «pagina întâi». Ion Istrati, cel care în tinerețe făcuse o politică naționalistă, fundamental și structural antibolșevică, încearcă acum să prezinte *Rușii sovietizați* ca pe niște «eliberatori autentici din obidă», primiți cu osanale de niște săteni primitivi

(ajunși în această stare), dar teribil de «conștienți» privind viitorul lumii (globalizare maiacovskiano-stalinistă), scoși parcă de-a dreptul de prin paginile „Scânteii” unde prozatorul ieșean începuse să colaboreze cu «portrete» epice din mediul rural, revoltător... atipice și cu reportaje elogiind eroisme absolute fictive. Valoare literară (și morală) acceptabilă, după cum consemnează și istoricul, au doar poeziile *Îndemn* de Otilia Cazimir și *Balada fulgerului* de Mihai Codreanu, deoarece se mențin cu intenție în sfera generalităților cât mai puțin «angajante» – criteriu hotărâtor de apreciere într-o primă etapă sufocantă, opresivă, în ceea ce privește libertatea de cuget și expresie prin opera literară”⁹.

Este criticat nivelul slab în privința romanului ieșean existent, al dramaturgiei și, la fel, în ceea ce privea critica literară. Considerat tot un minus din punct de vedere calitativ, se amintește și de absența unei redări clare a ceea ce – notează același istoric – se numea „lupta de clase la orașe” sau „eroismul omului nou în condițiunile create de regimul democrației populare”.

Nota în care se solicită a se scrie, a se crea, este una general și nu una singulară, doar pentru publicația ieșeană. Regăsim astfel notat despre poezia din 1949 (și nu numai, după cum ne arată istoria ulterioară): „Se cere deci să fie cântate partidul, planul, ogorul, canalul, furnalul, omul nou ș.c.l. și «cântat» chiaburul, ațățătorii, imperialiștii, dușmanii ș.a. Se cuvine, apoi, ca în ianuarie și iunie să fie coborâtă, în toate gazetele, steaua redimensionată a lui

RECONSTITUIRI CULTURALE

Eminescu, iar poeții vremii să-l cânte după calapod; tot atunci, poezii despre Lenin; în februarie e luna lui A. Toma; în mai se cântă 1 mai, în iunie, Pușkin; în august, 23 August; în septembrie, Scânteia, în octombrie: Marea Revoluție; în noiembrie, la fel; în decembrie, Stalin. Cu mici retușuri aceste campanii poetice le-am întâlnit sub aceleași sau alte semnături vreme de 5 ani, până în 1954. (...) Sunt la modă cenaclurile care moșesc scriitori, poeții se specializează: muncitori, plugari, cei care elogiază pe Stalin, pe Lenin, poporul sovietic, se fac lecturi-dezbateri în fabrici, uzine, sate (...)”¹⁰.

Pentru primul număr al publicației ieșene contribuie, după cum notează istoricul, pe lângă scriitorii

remarcați, „muncitori din fabrici, studenți, țărani, intelectuali din sate și ziarști (...). Scriitorii și intelectuali, conștienți de importanța lor, au învățat că numai alături de clasa muncitoare, sub conducerea Partidului de avangardă, vor putea contribui la lupta pentru împiedicarea unui nou măcel care ar pune iarăși în primejdie cultura și civilizația lumii”¹¹ – avea să consemneze Gh. Agavriloaiei (ginerelul lui Garabet Ibrăileanu), în primul articol de fond al revistei-almanah. De fapt, tocmai acum se începea *noul măcel* care avea nu doar să pună în primejdie cultura propriu-zisă, ci chiar să o extermine în forma ei clasică, știută, și să o transforme într-o cultură a maselor, anulându-i valoarea sa estetică și ideatică.

Iașul postbelic. Piața Unirii, 1957

În caseta finală, așa cum era și firesc să existe, apar numele celor care au contribuit la acest prim număr: Dumitru Ignea¹² (fost lucrător tipograf, considerat „poet și prozator de valoare, evidențiat în cenaclul literar și în paginile publicațiilor ieșene”)¹³, Alexandru Popovici („redactor cultural al ziarului *Lupta Moldovei*, autor dramatic. Membru în biroul cenaclului local. Bogată activitate artistică, teatrală și culturală”¹⁴), Jean Leibovici (Ion Lucrețiu, Victor Nedelcu – „responsabil cultural al ziarului *Opinia*”. A scris și scrie versuri progresiste și proză – eseuri critice, recenzii, medalioane – colaborând la publicațiile locale. Membru activ al cenaclului”¹⁵) și Ion Istrati („redactor cultural la ziarul „Lupta Moldovei”. Prozator de valoare, evidențiat în cenaclul literar, în paginile publicațiilor ieșene și ale revistei „Flacăra”. Cronici literare și artistice”¹⁶). Toate datele de mai sus, referitoare la fiecare membru activ, ziarist sau scriitor, profesor sau student, aparțin „fișelor” de selecție pe care le întocmea, cu o „sensibilitate prudentă la criteriile forte ale timpului”, nimeni altcineva decât Otilia Cazimir, fapt consemnat de documentele din arhivă, dar cu „neapărata subliniere a celui valoric, rigurozitate și risipă de energie, generozitate și modestie, exigență maximă față de propriul text (...)”, după cum notează același L. Dumbravă, mereu atent și grijuliu pentru a nu se pierde ceva important, un act demn de luat în seamă în ceea ce îl privește.

În 1949, tot în primăvara când este publicat acest prim număr al Almanahului, acesta, după cum apare tot în caseta de pe ultima copertă, este „editat de fi-

liala Iași a *Societății Scriitorilor din R.P.R.* Printre însemnările identificate apar Filialei Iași a Societății scriitorilor și care va deveni nu peste mult timp Uniunea Scriitorilor din R.P.R., se regăsește un răspuns redactat de Otilia Cazimir, membru în Biroul Filialei ieșene, alături de Ion Istrati și Dumitru Ignea – toți fiind propuși de Gh. Agavriloaiei –, în care este specificat la nr.4 dintr-o *dare de seamă* a filialei ieșene către Uniunea Scriitorilor din București: „Din vânzarea Almanahului *Luptăm*, avem un fond de (circa este suprimat ulterior – n.n.) 10.000 de lei, pe care-l păstrăm pentru ca, împreună cu ce vom mai realiza din vânzarea restului de volume, să putem păși la tipărirea Almanahului viitor (...)”¹⁷. Remarcăm tonul *angajat* al respectivelor rânduri, ca în multe alte situații ce caracterizează perioada. Curios, în același timp, ni se pare faptul că nu de puține ori, căutând numele sau aparițiile unui nume important din literatura sau publicistica acelor ani, să nu regăsim și sursa identificată în paginile Almanahului ieșean *Pentru pace și cultură. Luptăm!* Nici Biblioteca Universitară din Iași nu are în depozit respectiva publicație, anume primul său număr. Chiar și arhivarul L. Dumbravă se întreabă unde și de ce să dispară acestea.

Dacă primul număr al Almanahului literar sau Culegerii – ambele denumiri fiind surprinse în istoriile de specialitate – „Pentru pace și cultură. Luptăm!” apare în primăvara lui 1949 (mai exact în luna martie, n.n.), al doilea număr este consemnat de arhive ca fiind „(...) «Almanah literar al Filialei din Iași

a Uniunii Scriitorilor din R.P.R.» (...), apărut în format ziar (primul, format carte), datat duminică 6 Noiembrie 1949, se pitește și el sub o lozincă îndemnând la prietenia veșnică româno-sovietică. Chiar se publică, la loc de cinste, un articol al lui I. Anissimov despre „măreața” literatură sovietică, ce «nu poate fi apreciată după vechile unități de măsură, ea nelăsându-se turnată în forme vechi, noutatea fiindu-i caracteristica» (...)¹⁸ – consemnează, în final, pe un ton ironic, L. Dumbravă.

Tot Biroul Filialei Iași, care apare ca semnatar ale așa-numitelor *articole de fond*, după cunoscuta metodă des întâlnită în revistele timpului, notează o „critică” a ceea ce nu s-a reușit în mod deosebit, mai mult decât *care* sau *câte* realizări (a se înțelege pagini ori scrieri de valoare) ar fi cuprins conținutul *Almanahului*. După cum este consemnat: „subțirelul almanah (se presupune că din punct de vedere cantitativ, acesta nu satisface – n.n.) «a oglindit, în bună măsură creațiile literare ale scriitorilor din Iași și din regiune», că s-au organizat șezători «cu numeroase sugestii din public», iar «la lipsa noastră de experiență adăugându-se un extrem de slab concurs din partea instituțiilor de cultură și a organizațiilor de masse locale...»¹⁹ (doar ne aflăm într-o permanentă întrecere... socialistă! calitatea estetică și culturală cedează loc, un loc nemeritat, desigur, cantității uniformizate ca stil și conținut, act specific perioadei în discuție – n.n.).

Bineînțeles că sunt la ordinea zilei „versificații facile, lozincarde, în care nici autorii nu credeau”, așa

cum putea citi în – azi am spune „stupidile” – versuri ale lui Al. Popovici: „Aici era cândva o crâșmă cu lampa gălbue,/ Oamenii întârziu până noaptea târziu./ Printre ferestre strâmb de ploae (sic)/ Toți aveau ochii tulburi de rachiu/.../ Dar soarele a răsărit peste zăpezi./ Și lampa n-a mai fumezat până la tavan./ Tot satul ca o apă ce năvălea din munți/ A înflorit în cântec și zîmbet an cu an.// De la oraș mereu veneau tot noi îndemnuri/ Și fumul din furnale urcat până la cer”²⁰ (*Căminul cultural*).

Nu știm cu exactitate dacă s-a mai emis ipoteza următoare, probabil că și alți cercetători ai perioadei au mai sesizat acest lucru, și ne putem referi și la alte periodice ale timpului; dacă cineva ar încerca azi, fără a ști absolut nimic despre perioada anilor '49-'50, și nu numai, și ar citi doar poezia publicată în revistele timpului, din oricare colț al țării, probabil ar reuși să obțină cea mai vie oglindă, căci *ideală* nu are grad de comparație, a ceea ce însemna îndochinarea indivizilor, enormizarea cultului care dădea naștere unor anumite *preocupări*, care numai literare nu se pot numi, în ceea ce îi privește pe autorii sau semnatarii acelor pagini de publicistică sau literatură de tip propagandistic, în care nimeni nu credea sau poate unii chiar ajungeau să creadă după atâta „exorcizare” comunistă.

Ne atrage atenția, în timpul consultării arhivei numărului 2 al acestui *Almanah literar*, comandat, desigur, de la București, articolul *Încă un pas înainte* (și câți încă nu aveau a se face?), în care putem citi: „(...) scriitorii ieșeni (...) au colaborat aproape cu regula-

ritate la paginile culturale ale ziarelor culturale (mai conta o repetiție prost plasată – n.n.) abordând în lucrările lor teme arzătoare ale actualității. În general, lucrările publicate au fost în prealabil discutate și selecționate (suntem siguri azi că foarte riguroși din punct de vedere ideologic – n.n.) în cadrul ședințelor de lucru ale Cenaclului literar al Filialei (interesante discuții, ar fi fost de citit procesul verbal după ele sau un eventual raport, după moda timpului! – n.n.) aceasta permițând creșterea vizibilă a meritelor lor”²¹.

Este legitimă, credem noi, întrebarea: doar citirea și abordarea lor în cadrul cenaclului amintit ar fi putut ridica *meritele*, evident, gândindu-ne la cele estetice, dacă de acestea ar fi fost vorba. Cum ar fi fost posibil? Simpla lor discutare ar fi însemnat o și mai profundă ancorare, aducere chiar forțată – dacă era cazul – în ideologie, sistem opus complet valorilor estetice. Grija deosebită, însă, este cea care miră astăzi cititorul paginilor respective. A se vedea în acest sens, așa cum regăsim în notările aceluiași L. Dumbravă, textul *Muncitorul*, care aparține lui Nicolae Țațomir, sau *Baladă pentru un ostaș sovietic*, de parcă noi nu am fi avut ostașii noștri cărora să le închinăm balade, de Darie Magheru²²; în același regim se încadrează *Cântec pentru Marea Revoluție*, versuri „intonate ritmic monoton, de un fost muncitor, G. Lesnea: «Cu fierbinți răsuflăte,/ Sub uragane/ Cei ce știu să secere,/ Cei de la ciocane». Autorul abia scăpase de unele dure anchete, cu spatele la cei care-i puneau întrebările și cu mâinile întinse pe perete, în legătură cu poeziile sale «antisovietice»

din perioada când luptase ca sergent pe frontul de război”. La fel, *7 Noembrie*, de N. Rotundu («nemuritorului» Lenin: „Popoarele își împletesc cununa/ Ca frații, ce uniți în veci rămân./ Și-n hora, ce s-a-ncins, se vede mâna/ Partidului Muncitoresc Român!”²³) sau *Poem (Octombrie... – indescifrabil)*, de același Al. Popovici, alte versuri semnate de I. Destelnica etc.

La capitolul proză apar, ca semnatori de materiale în acest număr, Ion Istrati²⁴ sau Alecu Ivan Ghilia²⁵. În același număr, al doilea și ultimul pe care îl va avea pe piață cu acest titlu publicația în discuție, regăsim unele interesante observații ale profesorului universitar N.I. Popa²⁶, despre „Iașul cultural” din acea perioadă, după cum ne relevă același L. Dumbravă: „(...) analizând activitatea Societății locale de științe istorice, filologice și folclor, care, dincolo de «atașamente» ideologice formale – prilej de irascibilitate printre trimișii forurilor superioare –, dădea un ajutor substanțial în munca de după «haosul» războiului și al «revoluției» anarhice, pentru alcătuirea de cataloage elementare, pe materii, a bibliotecilor existente în Iași, stabilirea unei evidențe a periodicelor și actelor de arhivă existente încă în depozite ale orașului, (...) elaborarea de monografii privind oameni de știință, scriitori, cronicarii moldoveni, perioade, curente, publicații, culegeri de folclor inclusiv musical, studii de filologie romantică și slavă, comemorarea unor personalități precum Goethe, Caragiale, Creangă, Eminescu, Balzac”²⁷. Iată, așadar, că există chiar și în condițiile sfârșitului de an 1949 preocupări care, deși „deranjau” – ideologic vorbind – dat

fiind că nu „cântau în strună” politicului formal, își regăseau locul în paginile *Almanahului literar* ieșean.

Tot din redacția „Almanahului” făcea parte și conferențiarul universitar Gr. Scorpan²⁸ care „(...) sesizând acum un nou *stil de comportare* în societatea românească, înțelegând prin aceasta modurile (și codurile) de expresie a gândurilor și sentimentelor umane «condiționate de natura relațiilor dintre membrii unei colectivități, potrivit categoriei sociale căreia aparțin». (De observat ușor *limbajul de lemn* inconfundabil al timpului – n.n.) Astfel, cuvintele așa-zise de reverență, precum *boier*, *cucon* (*cucoanel*, *cucoană!*) și chiar *domn*, *doamnă* (cu echivalentul său *madam*) dispar treptat din vorbirea curentă, mai ales sub forma apelativă *coane*, *coană* (după care, de obicei, se adaugă numele mic al persoanei respective). Explicația „marxistă” (lupta de clasă, lichidarea claselor sociale) depășește banalul (și prudentul!) comportament zilnic, fiind mai la îndemâna celui interesat să-i spună interlocutorului cvasicunoscut *tovarășe* (așa am devenit pentru 44 de ani un popor de *tovarăși* – n.n.) ori *tovule* (oripilant și incult termen utilizat probabil dintr-o prea multă economie de timp în care trebuia să predomină preocuparea pentru cunoașterea și aprofundarea ideologiei socialiste, să utilizezi o abreviere scrisă ca apelativ în adresarea directă! – n.n.), când intenționează a-l lua peste picior”²⁹.

Toate aceste „fapte” de așa-zisă cultură, spunem referindu-ne la ceea ce era *impus a se întâmpla/crea/scrie*, în cazul discutat – paradoxul comunist – nu au

făcut decât să transforme societatea românească și percepția acesteia față de actul cultural definitiv și totalmente. Nu negăm că au existat și anumite nume sau personalități ale timpului care nu au cedat în vreun fel, spunem amintindu-ne aici de C. Noica, de exemplu, care însă a trebuit să trăiască într-o *libertate forțată* la Păltiniș până la sfârșitul vieții sale, după 6 ani de pușcărie, din cei 25 de muncă silnică la care fusese condamnat.

Este îndreptățită aici, legat de schimbările anacronice care s-au răsfrânt și asupra utilizării limbii române în perioada de tristă aducere aminte, invocarea primului volum din *Literatura în totalitarism 1949-1951*, al Anei Selejan, unde în primul capitol, intitulat *Recompensă și misiune*, se pot parcurge următoarele: „(...) Din 1949 semantismul antagonic al termenilor (...) atinge apogeul; vocabularul uzual al limbii române se împarte în două lagăre; spre unul dintre ele vor fi mitraliate mult mai multe cuvinte și expresii tipice (aici li se cuvine locul și termenilor *tovarăș* sau *tov* – n.n.); se dezechilibrează și balanța morfologică (...) într-o parte: a demasca, a urî, a lupta, a înfiera, a stârpi, a combate; în cealaltă parte: a urma, a preamări, a construi, a cimenta, a mobiliza etc. (...) în atari situații artistul avea, îndeobște, două obligații: să se autoeduce rapid și, apoi, să educe convingător cititorul, masele largi muncitoare”³⁰. Menționăm că, după 1944, forurile cele mai înalte de cultură din țara noastră, atât Academia Română, cât și Societatea Scriitorilor, vor fi „atrasede pecuniar” de către Stat, acestea nemaiaivând alt rol decât de a-și

pune în slujba *operei de construire a socialismului* toate resursele creatoare existente.

Pentru că aici se încheie scurta existență a publicației postbelice ieșene având titlul de „Almanah literar: Pentru pace și cultură. Luptăm!”, se cuvine să punctăm câteva *prevederi ideologice* care vor marca începutul lui 1950, în ceea ce privește activitatea *culturală* a Iașului, mai exact activitatea și atribuțiile Filialei din Iași a Uniunii Scriitorilor (începând cu 1949) din R.P.R., la a cărei conducere se afla în acest an Zaharia Stancu, iar secretar Al. Șahighian. O întâmplare care e considerată „pretext pentru sporirea cenzurii, deoarece unele materiale se respingeau tocmai din cauza... originalității!” – după cum afirmă, din nou, L. Dumbravă, este o acuzație de plagiat care viza lipsa de *vigilență* (un termen atât de iubit în regimul de atunci – n.n.) a colectivelor redacționale a altor două reviste ale timpului, respectiv „Flacăra” și „Contemporanul”, numerele din ianuarie-februarie 1950. Posibil ca în urma respectivului incident provocat în jurul sărbătoririi poetului Eminescu (până și aceasta furată și reconfigurată de Partid – n.n.), să se fi sesizat *organele* aferente controlului și cenzurii paginilor publicate în România și, ca atare, Filialei din Iași să i se solicite certificarea „că membrii Filialei sunt în câmpul muncii în calitate de scriitori”. De ce amintim aici și de ziariști? Lucrurile sunt legate între ele, cel puțin, și nu numai, în viziunea Partidului, pentru că regăsim următoarea notă: „Pentru îndreptarea lucrărilor meritorii către tipar, filialelor (filialele, probabil – n.n.) pot edita lucrări în colectiv (almanahuri

literare, plachete, broșuri, antologii etc.) cu rezerva însă că nicio asemenea lucrare colectivă să nu poată apărea sub egida filialei fără ca, în prealabil, manuscrisul să fie văzut de U. S. și să obțină autorizația în scris semnată de președintele Uniunii și de unul din secretari. Excepție face revista „Almanahul literar” din Cluj (nu se precizează motivele)”³¹. Tot acum este semnalat, în plus, faptul că pe lângă avizul din partea Uniunii, va fi nevoie, ca o dublă vigilență, și de „bun de imprimat” de la (o atentă și perfidă instituție a timpului) *Direcția Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de miniștri*.³² Menționăm că acestei *direcții* îi va urma (cunoscuta responsabilă cu cenzura în România) *Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor* (DGPT), care va funcționa pe lângă Consiliul de Miniștri al RPR până în 1989. Așa arată „actul de naștere” al instituției oficiale a cenzurii comuniste românești.

Așadar, printr-o circulară venită de la București, scriitorii (mulți dintre ei fiind și ziariști – n.n.) se văd obligați a fi atenți la: „A) Stimularea creației literare, B) Ridicarea nivelului ideologic al membrilor filialei, C) Descoperirea, urmărirea și sprijinirea tinerelor talente muncitorești de la orașe și sate – inclusiv talentele din școli, cămine culturale, cluburi, biblioteci, atenee etc., D) îndrumarea forțelor creatoare de care dispuneți spre temele clasei muncitoare ca: a) întărirea clasei muncitoare, b) întărirea alianței cu țărănimea muncitoare, c) întărirea luptei pentru pace prin cultivarea urii împotriva imperialismului ațățător la război (se recomandă – pe această temă, schițe, poezii, nuvele, piese de teatru), d) industriali-

RECONSTITUIRI CULTURALE

---

zarea socialistă, e) depășirea planului de stat, f) noua atitudine față de muncă a omului nou, g) întrecerile socialiste, h) marile construcții: Canalul, Electrificarea, i) creșterea productivității, j) lupta pentru mai mult cărbune și petrol, k) înființarea gospodăriilor colective, l) stimularea literaturii pentru copii, m) școala, armata, femeia, tineretul, intelectualitatea, n) participarea creatoare la unele date festive: ex. 6 Martie, 8 Martie (Ziua Femeii), 18 Martie (Comuna din Paris), 1 Mai, 9 Mai, 11 Iunie (1948 și Naționalizarea întreprinderilor industriale), 23 August, Ziua „Scântei”, 2 Octombrie (ziua luptei pentru pace), 7 Noiembrie, 5, 13, 21 și 30 Decembrie, o) discuții în săli publice cu spectatori după vizionarea unor filme sau piese de teatru române sau sovietice”³³ (o totală „libertate” am spune pentru *omul nou*, ce se mai putea trece la capitolul *directive?* – n.n.).

La un repetat punct D, concentrarea pe evenimente nu lasă loc și unui alt tip de atenție, apare în continuare: „D) Unele filiale cer cu insistență sprijinul Uniunii Scriit. pentru scoaterea de publicații periodice lunare, bilunare sau săptămânale. Referitor la această chestiune, vă facem cunoscut că asemenea publicații sunt deocamdată premature. Filialelor le revine ca sarcină, în prezent, întărirea paginilor culturale ale ziarelor locale, cu colaborări cât mai variate din partea membrilor filialei și din afară”³⁴.

Totul se afla sub un control atent direcționat de la București către orice Filială sau publicație acceptată la acea oră de Uniune și de Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor. Nimic sau foarte puțin scăpa ochiului

vigilent al cenzurii. Tot ce trebuia aprobat (căci altfel nu exista) era trimis sub formă de *raport*. Creația, poezie – proză – critică etc., se numea „șantier literar” și fiecare autor îl avea pe al lui, personal. În raportul ce cuprindea detalii despre acest *șantier*, aveau să se regăsească: numele scriitorului, tema, subiectul pe scurt, stadiul în care se află lucrarea, localitatea sau întreprinderea unde era nevoie de documentare (mare atenție din partea Uniunii la cerințele personale ale membrilor Filialelor, la prime, la facilitarea

Iașul postbelic,
Hotel Continental, 1961

unor concedii de odihnă sau a altor probleme personale ori de sănătate; membrii Filialelor trebuiau mulțumiți pentru a putea crea în spiritul cerut!).

„Pentru pace și cultură. Luptăm!” devine începând cu luna mai a anului 1950, odată cu nr. 3, o revistă a Uniunii scriitorilor din Iași, schimbându-i-se doar numele în „Iașul nou, Almanah literar al Uniunii Scriitorilor din R.P.R.” până în aceeași lună a anului 1954, conform I. Hangiu³⁵, socotită și aceasta de *D.G.L.R.* drept „o publicație tipică pentru primul deceniu al literaturii proletcultiste din România”³⁶, urmată la rândul ei de „Iașul literar”, aceasta ajungând o dată cu luna mai 1970 „Convorbiri literare” – seria postbelică a regimului comunist.

În final, se cuvine a preciza că, așa cum s-a întâmplat și cu alte reviste literare sau de cultură din România acelor ani, publicațiile timpului – mai mult sau mai puțin – au reprezentat nu doar pentru Iașul postbelic, ci pentru cultura și literatura română, un segment de presă care a oscilat permanent între o „alinieră” la ideologia regimului politic existent până în 1989 sau/și uneori o „acoperire” a unor conținuturi care aveau un cu totul alt scop decât urmărirea unei „linii trasate de partid”, anume unul estetic, atât cât s-a putut. Ajungându-se uneori greu și foarte greu la un echilibru între acestea două care, ca orice exercițiu de echilibru, a fost, poate, de multe ori prea fragil.

Cercetarea noastră va continua cu analiza colecțiilor „Iașul Nou”, „Iașul literar” și „Convorbiri literare”, până la momentul ieșirii din perioada comunistă, res-

pectiv decembrie 1989, pentru o corectă și obiectivă critică la adresa unui important segment de presă literară ieșeană, prea puțin discutat până în prezent.

Maria-Lucreția STURTZU *a fost beneficiar al Programului de Burse „Junimea”, ediția a III-a, 2016*

---

¹ Constantin Pricop, *Literatura română postbelică. Preliminarii*, vol. I, Iași, 2005.

² Ana Selejan, *Literatura în totalitarism. 1949-1951*, Sibiu, 1994, p. 190.

³ Lucian Dumbravă, *Ei, care au scris. Din istoria Asociației scriitorilor din Iași*, vol. I: 1949-1959, Iași, 2000, p. 7.

⁴ *Ibidem*, p. 10-11.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ <https://books.google.ro/books?id=eepxDAAAQBAJ&pg=PT128&lpg=PT128&dq=Congres+al+intelectualilor+din+R.P.R.&source=bl&ots=YmhFBu0pxo&sig=WOBzRW-EYNrmCYOtTAEq-2UvoI&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwiXrOGEpoXQAhXqCpoKHUlvDo8Q6AEIH-DAA#v=onepage&q=Congres%20al%20intelectualilor%20din%20R.P.R.&f=false>, accesat la 31.10.2016.

⁸ Dinu C. Giurescu, *România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu Dej*, București, 2015, p. 79-87.

⁹ Apud L. Dumbravă, p. 10.

¹⁰ Apud <http://revistaramuri.ro/index.php?id=361&editie=19&autor=de%20Paul%20ARETZU>, accesat la 31.10.2016.

¹¹ Lucian Dumbravă, *op. cit.*, p. 10.

¹² D. Ignea va debuta în paginile primului număr al almanahului literar *Pentru pace și cultură. Luptăm!* cu două poeme în stil maiakovskian, *A noastră este pacea și Diktatura proletară*.

¹³ Lucian Dumbravă, *op. cit.*, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 16.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 13.

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² Cei care nu l-au cunoscut și nu l-au citit pe Darie Magheru e bine să știe că scriitorul s-a născut la 25 octombrie 1923 la Lunca Călnicului, a copilărit la Săcele (localitate ce va fi evocată în paginile romanului *Cărămida cu mână* în ipostaza unui Macondo bahic, în linii de caricatură grotescă și sângeroasă) și a studiat arta dramatică la Academia regală din București și Institutul de Teatru „Matei Millo” din Iași, printre profesorii lui numărându-se George Vraca și Ion Manolescu. În perioada 1950-1951 face pușcărie politică; a fost actor la Brașov, Ploiești (sub directoratul lui Toma Caragiu), Arad, Botoșani și l-a jucat pe Ion din *Năpasta*, rol care i-a atras aprecierile și prietenia lui Emil Botta. În 1960 a fost exclus din Uniunea Scriitorilor (filiala Brașov) în urma unui raport al lui Petre Sălcudeanu pe motiv că... mânca gândaci și, deși reprimat ulterior, va avea toată viața statutul unui marginal și se va bucura de atenția specială a Securității. A dus existența unui frondeur sin-

guratic, care i-a dat cu tifla, de nenumărate ori, establishment-ului totalitar. Moartea sa a survenit la 25 octombrie 1983, în împrejurări nu foarte limpezi, care lasă deschisă ipoteza sinuciderii. Astăzi o stradă din Săcele îi poartă numele și tot aici funcționează, prin osârdia doamnei Olga Lascu, sora scriitorului, Casa memorială „Darie Magheru”. Apud http://www.romit.ro/pen-tru_o_mai_dreapta_cinstire, accesat la 15.10.2016.

²³ Apud L. Dumbravă.

²⁴ Ion Istrati, n. 19 ian. 1921, sat Alba, com. Hudești, jud. Botoșani – m. 25 ian. 1977, Iași. Prozator, poet, publicist. A absolvit școala primară în satul natal, Liceul de Băieți „Grigore Ghica Voievod” din Dorohoi (bac. 1941), studii de medicină abandonate, Facultatea de Drept și Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Bogată activitate redacțională și publicistică: redactor la *Lupta Moldovei*, redactor responsabil la *Iașul Nou* (1950-1954), corespondent la *Scânteia* ș.a.; colaborări cu poezii și proză la: *Almanahul literar* (Cluj), *Bucovina literară* (Cernăuți) și la ziarul *Bucovina* (poezii, 1941-1942), *Flacăra* (debut în proză cu povestea „Vin brașovenii”, 1947), *Convorbiri literare*, *Gazeta literară*, *Iașul literar*, *Moldova literară*, *Steaua*, *Zori noi* ș.a. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. Apud <http://www.luceafarul.net/scriitori-botosaneni-ion-istrati>, accesat la 15.10.2016.

²⁵ Alecu Ivan Ghilia, pe numele său adevărat Alexandru Ivan (născut în 1930, satul Ghilia, Dorohoi), este scriitor și publicist român. A scris romane, povestiri și poezii. Urmează cursurile Academiei de Belle-Arte din Iași (1948-1950) și apoi pe cele ale Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București (1950-

1953). Lucrează ca redactor la „Contemporanul”, „Gazeta literară”, „Luminița” (redactor-șef), redactor-șef la redacția Studioului Cinematografic București (1967-1969).

²⁶ Nicolae I. Popa (născut pe 25 februarie 1897, Puiesti, județul Vaslui – decedat la 21 iunie 1982, Iași), profesor universitar, comparatist, critic și istoric literar. A fost unul dintre principalii promotori ai cercetărilor românești de literatură franceză, universală și comparată, contribuind la constituirea unei școli comparatistice românești. (...) Paralel cu strălucita carieră didactică, a deținut funcții administrative de mare responsabilitate: director al Teatrului „Vasile Alecsandri” din Iași, decan al Facultății de Filologie, șef de secție și responsabil al colectivului de istorie literară de la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Filialei Iași a Academiei Române. A fost membru al Asociației Internaționale de Literatură Comparată. A fost un umanist de tip clasic, deschis înnoirii. Notorietatea europeană i-a fost asigurată de studiile consacrate poetului romantic Gérard de Nerval. Apud <http://150.uaic.ro/personalitati/litere/nicolae-i-popa/>, accesat la 15.10.2016.

¹⁷ L. Dumbravă, *op. cit.*, p. 24.

²⁸ Grigore Scorpan, filolog, istoric literar român (născut în 1901), menționat de L. Dumbravă ca fiind unul dintre cei care se opun *sovietizării* urgente și totale, pentru care milita Mihai Novicov, delegat oficial, trimis în februarie 1949 de *Societatea Scriitorilor din R.P.R., cu ocazia Alegerii Biroului Filialei din Iași, constituit la vremea aceea din 3 membri, Otilia Cazimir, I. Istrati și D. Ignea. Alături de Gr. Scorpan, mai sunt amintiți, ori ținând de instituții* (Universitatea Mihăileană, ulterior „Alexandru

Ioan Cuza”), Teatrul Național, Biblioteca Centrală „Ferdinand”, ziarele „Moldova liberă” și „Opinia”, ori la alegerea personală: Petru Caraman, George Ivănescu sau mai *subtilii* Traian Gheorghiu, C. Ciopraga, G. Mărgărit, Laurențiu Faifer, G. Istrate, V. Arvinte, V. Stoleru, D. Costea, N. Barbu, G. Mărgărit.

²⁹ L. Dumbravă, *op. cit.*, p. 24-25.

³⁰ Ana Selejan, *Literatura în totalitarism 1949-1951*, Sibiu, 1994, p. 7-9.

³¹ Apud L. Dumbravă, p. 29-30.

³² În anul 1949 se înființează Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, adică instituția cenzurii (...). Conform Decretului nr. 218, pentru organizarea DGPT de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române, principalele obligații ale instituției erau: să redacteze Buletinul Oficial al R.P.R. și comunicările oficiale ale Consiliului de Miniștri, să autorizeze tipărirea și difuzarea publicațiilor, „precum și importul sau exportul de ziare, cărți sau obiecte de artă”.

Apud <http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/iage/serban/2014/RA%201%202011/04%20corobca,%20liliana.pdf>, accesat la 25.10.2016.

³³ Apud L. Dumbravă, *op. cit.*, p. 30.

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ Ion, Hangiu, *Presa românească de la începuturi până în prezent. Dicționar cronologic 1790-2007*, vol. III. 1945-1989, București, 2008, p. 118.

³⁶ Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române (D.G.L.R.)*, coordonator general: Eugen Simion, vol. 3-E/K, București, 2005, p. 557.

Diana VRABIE

Orașul Iași în conferințe academice

Obiect de studiu istoriografic și subiect al fascinației colective, Iașul costinian, eminescian sau sadovenian adună pulsații creatoare, care reverberază profund cu trecutul memorabil. Prezentul său demn își asumă întregu-i trecut, cu tot ce a presupus acesta: elanuri spectaculoase și festine culturale, amintiri, fantome romantice, dar și stagnări, frânări, decăderi, complexe demoralizante.

Nu există colț în Iași, care să nu evoce vreun eveniment istoric, vreun personaj, vreo operă artistică, vreo dramă sau să nu fi stimulat în vreun fel mitologii locale, de unde constatarea reformulată de G. Topîrceanu că „aici fiecare piatră vorbește de trecut”. Întreaga hartă geografică a Iașului, Copou, Galata, Târgu-Cucu, Tătărași, Bucium, Cîrc, Țicău relevă proiecțiile acestui spațiu sentimental, spiritul Iașului fiind imprimat în monumentele de artă, în arhitectura orașului, în respirația și ritmurile sale interioare. Totodată, la Iași timpul s-a măsurat prin personalități creatoare, prin valori polarizante în toate domeniile, prin voci viguroase stimulând vocații, suscitând „integrarea într-un ritm al națiunii” (Const. Ciopraga). Grigore Ureche și Miron Costin, Dosoftei și Cantemir, Gheorghe Asachi și Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu și Alecu Russo, Costache Negruzzi și Vasile Pogor, Mihai Eminescu și Ion Creangă, I.L.

Caragiale și Emil Gârleanu, Otilia Cazimir și Ionel Teodoreanu, Al. Philippide și Nicolae Iorga, Constantin Stere și G. Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu și George Topîrceanu, Barbu Fundoianu și Mihai Codreanu reprezintă doar câteva nume dintr-o galerie mult mai amplă de creatori care au sculptat în trecutul admirabil al Iașului. Generații de prozatori s-au întrecut în a eterniza numele Iașului în hrisoavele trecutului: Costache Negruzzi, *Păcatele tinereților. Amintiri de junete*, Dimitrie Rallet, *Suvenire și impresii de călătorie*; Mihail Kogălniceanu, *Tainele inimii*, Alecu Russo, *Iași și locuitorii săi în 1840*, Vasile Alecsandri, *Iași în 1844*, Vasile Panopol, *Pe ulițele Ieșului*, Eugen Herovanu, *Orașul amintirilor*, Grigore Trancu-Iași, *Amintiri ieșene*, C. Săteanu, *Iașul – Oxfordul României*; Gala Galaction, *Iași, precum erau*; Rudolf Suțu, *Iași odinioară*, G. Topîrceanu, *Cum am devenit ieșean*, Lucia Mantu, *Iașul*, Demostene Botez, *Iașul*, G. Călinescu, *Iașul de altădată* etc. Poeți din toate generațiile, foști junimiști, foști admiratori ai grupării de la „Viața românească”, figuri ilustre și începători au dedicat poeme tulburătoare orașului colinard (Mihai Eminescu, Ion Minulescu, Mihai Codreanu, Demostene Botez, Otilia Cazimir ș.a.).

Alături de paginile scriptice există numeroase albume dedicate Iașului, care au menirea de a menține

vie memoria trecutului, de a nu permite timpului să erodeze dosarul existențial al „orașului cu amintiri”. Printre acestea se numără *Iașul marilor iubiri* de Ion Miclea, 1971, *Iașii – arhitectură și legendă*, 2003, *Monumente arhitectonice ieșene. Stiluri și cronologie. Colecție itinerar*, 1994, *Iași, specificul național în arhitectură*, 1999 de Aurora Feheci, *Iași - metropola Moldovei* de Ozolin Dușa, 2010, *Iași în imagini* de Florin Pâslaru și Ionuț Bursuc, 2007, *Iași – citadelă europeană* de Olga Rusu, Corneliu Grigoriu, Lucian Vasiliu, 2003, *Iași, orașul din inimă* de Olga și Constantin Liviu Rusu, Iolanda și Lucian Vasiliu, 2008, *Primăria Iași: album monografic* de Daniel Corbu, 2008, *Iașii Junimii* de Ozolin Dușa, 2015, *Periplu prin cetatea Iașilor* de Vasile Iancu, 2015, *Iașii în 78 de ilustrații adnotate* de Lucian Vasiliu și Ioan Holban, 2015, *Ipostaze fotoboeme ieșene* de Marcel Cahniță, 2016 ș.a.

Un capitol aparte între toate aceste mărturii îl înregistrează conferințele academice dedicate Iașului, susținute cu diverse prilejuri și de diferiți autori atât din țară, cât și din afara ei. Este cazul, de pildă, al lui Jules Romains, *Les hommes de bonne volante*, al lui Rudolf Suțu, *Despre librării și librăriile vechi din Iași*, al lui Nicolae Iorga, *Ce a fost, ce este, ce poate fi Iașul*, al lui Constantin Ciopraga, *Rolul climatului intelectual al Iașului în cultura română* ș. a. Un dosar aparte îl reprezintă și conferințele „Propășirii Iașului”, susținute de diferiți colaboratori, care pot fi urmărite în ziarul „Orașul nostru. Organ al opiniunii publice și al apărării intereselor Iașului”, pe parcursul anului 1928 sau cele din „Iașul”, Buletinul Cercului ieșenilor din București.

***

În ziua de 20 ianuarie 1929, în cadrul Cercului cultural al funcționarilor de librării din Iași, Rudolf Suțu își susținea celebra conferință, *Despre librării și librăriile vechi din Iași*, care ulterior va fi publicată la Tipografia „Opinia” din Iași. Istoriograful va oferi o splendidă retrospectivă a vechilor librării și a faimoșilor librari pe care i-a avut Iașul de-a lungul vremii: „Primul librar din Iași, își amintește publicistul, a fost Wild, despre care nu prea avem și nu ne-au rămas informații mai precise. Printre cele mai vechi librării din orașul nostru a fost și aceea a lui Petrini, care era situată în bolta unde astăzi este Percepția a doua...”¹. Librăria lui Petrini de pe la 1864 cu cea a lui Cristofor, un alt vechi librar al Iașului, alcătuiau singurele librării unde copiii puteau să-și procure registre și cărțile necesare școlii. Pentru literatură, „cine dorea astfel de cărți era nevoit să și le procure din străinătate, dacă era vorba de literatura franceză sau germană, iar pentru cea românească, ea era prea puțin cunoscută pentru acele timpuri”.² Un alt librar, puțin mai încoace, „bătrânul Daniil, pe care generația de astăzi l-a cunoscut poate umblând pe străzile Iașului, modest și întotdeauna grăbit, ocupându-se pentru a-și câștiga existența cu afaceri de misitie, a avut și el un magazin de librărie, bine asortat, cu cărți didactice și foarte căutat de tinerimea de pe atunci”.³ Între 1890-1895, aflăm că, pe strada Lăpușneanu, exista vechea librărie Maugsch, ținută de tatăl farmacistului Maugsch, fostul proprietar al farmaciei Căpățână. Această librărie era asortată cu fel de fel de articole de papetărie, faimoase hârtii împodobite

RECONSTITUIRI CULTURALE

cu flori și aurite pe margini și conținea toate noutățile muzicale de pe timpuri. Constatăm că noțiunea de librărie se justifică prea puțin pentru rafturile acestor papetării pline de ambalaje, cerneală, cărți școlastice etc. Un alt vechi magazin de papetărie a fost magazinul Hirsch și Finke, instalat încă de la înființarea sa în prăvălia de lângă ograda Bisericii Banu și având ca specialitate notele de muzică și hârtiile de scrisori, pe care și le procura din cele mai renumite fabrici din străinătate și care erau lucrate artistic. Toată lumea bună din Iași era clientela acestui vechi magazin.

Frații Șaraga au deschis Librăria Școalelor, foarte frecventată de elevi din cauza amabilității cu care erau deserviți aici. „Ei au mai colecționat cu multă sârguință

și pricepere și documente vechi și nu rareori cărturarii noștri li s-au adresat, găsind aici documente de mare importanță, care au servit în studiile și lucrările de specialitate”⁴, precizează Rudolf Suțu.

Doi celebri librari au fost și Teodor Maximovici și Dimitrie Alexa, care au avut librăria lor în strada Ștefan cel Mare, peste drum de Mitropolie, până în 1895. „Această librărie, aprovizionată mai cu samă cu cărți școlare și material didactic, a avut o bogată clientelă în lumea elevilor; din cauză că amândoi patronii erau foarte simpatici și având unele cunoștințe și prieteni, fiecare se grăbea să le dea concursul. După puțin timp însă, ivindu-se neînțelegeri între parteneri, ei s-au desfăcut”⁵.

Strada Ștefan cel Mare — Iași.

Strada Ștefan cel Mare, vad ideal al librăriilor de altădată

O altă figură celebră a lumii librarilor a constituit-o Israel Kuperman, un vechi și agreabil anticar, care de mulți ani își exercita comerțul de anticărie la Iași, la început cu fratele și tatăl său, iar mai târziu singur. „Adânc cunoscător în ale cărților și având o memorie foarte bună, era destul ca cineva să-i ceară o carte pentru ca el, Kuperman, să se duca direct la rafturi și să găsească imediat cartea cerută, din miile de cărți ce conținea prăvălia sa, cunoscând toate cărțile chiar și după pipăit”, mărturisește cărturarul.

Din aceeași conferință doctă aflăm că o instituție, care dispare la un moment dat la Iași, este aceea a buchiniștilor, adică a anticarilor ambulanți. Totuși, Rudolf Suțu reține figura unui memorabil buchinar ieșean de pe vremuri, zis Israeliteanu, care își exercita comerțul de anticar pe un raft așezat înspre stradă, unde avea diferite cărți cumpărate de ocazie.

Alte străzi, alte librării, alți librari... Una este așa-numită germană a lui Broch, din fosta stradă Golia, astăzi Cuza Vodă. O librărie aproape istorică a fost cea ținută de Levandovschi, cunoscută multă vreme sub denumirea de librăria Junimea din strada Alecsandri, alături de fosta Tipografie Națională, unde era și Clubul juninimiștilor.

Institutede Unite, vechea și renumita școală ieșeană, avea o editură de cărți, pe care le vindea direct librarilor din Iași și îndeosebi *Fizica* lui Petru Poni, *Geometria* de Melik și alte cărți.

Un foarte vechi librar a fost și primul colportor din orașul nostru, Haifler, care-și avea librăria în strada Lăpușneanu, alături de drogheria Kupfer de astăzi.

„În strada Ștefan cel Mare, alături de Banca Iașilor,

foarte multă vreme a funcționat, dintâi librăria până în 1892, apoi tipografia lui Petru Popovici, tatăl d-lui Ion Popovici, ajutor de primar. Un timp, tipografia aceasta a funcționat și în Podul vechi, în strada Costache Negri, iar ceva mai târziu în ograda Primăriei de astăzi. Doi vechi librari, Reischer și Katz, au fost dintre vechii comercianți ieșeni care, pe lângă librărie, mai desfăceau și papetărie, unul în strada Ștefan cel Mare, unde altădată erau cele mai multe librării, și altul în fața Halei, în Sfânta Vineri”, își continuă retrospectiva autorul volumului *Iașii de odinioară*.⁶ Va mai reține, între altele „Librăria nouă” – P. Iliescu și D. Grosu, de pe strada Ștefan cel Mare, librăria fraților Cerchez, vechii librari ieșeni, Tabără și Margulis, toți cu librării în strada Ștefan cel Mare.

Solid ancorată în realitatea ieșeană și convingător argumentată, conferința lui Rudolf Suțu are rolul de a ne oferi o imagine sintetică și edificatoare a universului librarilor, anticarilor, colportorilor, vechilor comercianți ieșeni, care au creat o frumoasă tradiție perpetuată până astăzi. În mod cert, Rudolf Suțu nu insistă decât asupra celor mai importante nume, în ideea surprinderii unei evoluții și demonstrând că „lucrurile s-au schimbat și Iașul are librării moderne, frumos amenajate, cu reclame care de care mai originale, având pe lângă tot ce le este necesar școlarilor și toate noutățile literare române și străine, putând rivaliza cu oricare alte librării similare din străinătate”⁷.

***

În data de 6 aprilie 1935, în Aula Universității din Iași, Nicolae Iorga susținea conferința istorică *Ce a fost, ce este, ce poate fi Iașul*, semnalând originea ca-

pitalei de odinioară, care nu a fost creată „din capriciul unui Domn sau dintr-un hazard al dezvoltării istoriei moldovenesti” sau „ca un vad pe un drum de comerț, cum a fost, în Germania, Frankfurtul, care este „Vadul Francilor”⁸. Orașul acesta, susține istoricul, este „o creație organică a vechii Moldove, care ea însăși este o creație organică a poporului românesc”⁹, oferind una dintre cele mai sugestive definiții ale Iașului. Constatând că acesta „e un oraș făcut cu sabia și cu sulița”, Nicolae Iorga îi urmărește extinderea de-a lungul vremii: „Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, unde era? De la Cetățuia se coborâse jos la biserica Sfântului Nicolae și la Curțile noi ale lui Vodă, care avea biserica veche, ce a fost înlocuită cu jucăria de zahăr a răposatului Lecomte du Noüy ... (...). De acolo, de la Cetățuia s-a întins Iașul. Și nu pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu, când s-a ridicat Socola, nu pe vremea lui Petru Șchiopul, care a făcut Galata, tot pe deal, sau pe vremea când supt Movileștii de la începutul secolului al XVII-lea s-a făcut biserița lui Balica, care s-a transformat de Grigore Ghica la începutul secolului al XVIII-lea în Frumoasa ...”¹⁰. Pe la 1630, Iașul se situa pe la Cetățuia și totul era determinat de existența ei. Ulterior, Iașul va fi întins până la Golia de către Vasile Lupu, Trei Ierarhi și Golia semnificând o deviere a Iașului față de Cetățuia. Cu acribia istoricului atent la detalii, Nicolae Iorga indică și factorii care au determinat extinderea Iașului în diferite părți. Astfel, atunci când amintește de ridicarea Iașului, în secolul al XVIII-lea, la deal cu părțile de la Copou, cărturarul explică: „Tot lupta între străinul care se așază la vadul de câștig și între instinctul con-

tinuatorilor celor vechi, al coborâtorilor lumii indigene din secolul al XV-lea, care tind la înălțimi”¹¹. După retrospectiva așezării Iașului, Iorga trece la proiectarea viitorului Iașului față de care „*avem datoria să creăm alături de viața acelora (comunitatea evreiască – n.n.) viața noastră, pe care să n-o amestecăm cu viața nimănui. Să trăim noi între noi pe bazele noastre istorice, cu ochii îndreptați, către viitorul nostru, în locurile sănătoase și nobile de care este încunjurat acest oraș*”¹². Istoricul critică administrația Iașului care clădește tot felul de monumente nepotrivite, în loc să răscumpere casele boierești de odinioară unde ar trebui „*să așezăm temelul neamului de mâine*”, iar mitropoliei îi solicită să-și curețe împrurimile de „dughene” și să nu admită o altă viață decât „o viață civilizată, o viață creștină în legătură cu scopurile și sensul Mitropoliei”. Mai mult decât atât, lângă Mitropolie „trebuie să se creeze cartierul Mitropoliei, cu tipografia Mitropoliei, cu fabricile de veșminte pentru tot clerul moldovenesc, cu fabricile de odoare pentru toate bisericile din Moldova...”¹³.

Pentru ca Iașul să se ridice din nou și să-și recapete gloria de altădată, ar trebui să-și reanimeze bisericile frumoase, ar trebui să înalțe sus, la Copou, orașul cel nou. Nu ar mai trebui să întrețină drumurile spre Cetățuia, consideră istoricul, de-a lungul căroră „nu se vor ridica adevărate case”, nu ar mai trebui susținuți acei care aduc „moștenirea ticăloasă a stăpânirii hoțești și brutale a Rușilor și atunci „Iașul poate să devie din nou inima Moldovei-de-Sus, în loc să fie un colț părăsit, alături de care se continuă o viață cu străini și cu Români în mare parte înstrăinați,

o viață care nu este a noastră și care a căzut asupra noastră ca un blăstăm”¹⁴.

***

La o distanță onorabilă de acești erudiți ai vremii, nu vor ezita să evoce Iașul și alți cărturari, universitari, academicieni, dându-și silința să surprindă calitățile esențiale ale Iașului. „Când încerc să definesc, sub sintagma din titlu (*Orașul boieriei românești*), calitatea esențială a Iașilor în peisajul național, nu mă refer cumva la o stare socială. Am în vedere o calitate spirituală ce conține aristocratism cultural, larg orizont de civilizație, finețe a cugetului, armonie a formelor, spirit critic, erudiție”, constată academicianul Răzvan Theodorescu (*Orașul boieriei românești*). Și pentru academicianul Nicolae Breban, Iașul se înalță dincolo de aspectul istoric, administrativ, etnografic pentru că înainte de a deveni, el este ceea ce *a fost*, „victoria limbii române”: „Iașul, în mintea mea, este ceea ce este și reprezintă pentru mii și mii de oameni, dar Iașul este pentru mine un *teritoriu*. Nu fizic, ci simbolic. El, orașul Iași, este victoria limbii române. Limba română ce e numai instrumentul major al comunicării sau semnul major și integrator al identității naționale, dar este, pentru mine, repet, semnul victoriei. În acele zone ale spiritualului în care au loc nu numai procese de fundare și unificare, dar și cele ale *revelației* (*Victoria limbii române*). În încercarea de a-i releva ființa binecuvântată, academicianul Valeriu D. Cotea îl numește „Parisul din suflet”: „Îl numesc așa pentru că din fragedă pruncie luminile iluzorii ale Parisului îmi străluceau în imaginație ca o chemare spre alte țărâmurii. Atunci însă când am cu-

noscut cu adevărat Iașul, cu zestrea lui de cultură și istorie, l-am simțit ca pe un Paris al meu în sensul plinătății lui de cetate capabilă să izvorască legende și să marcheze destine” (*Orașul dintre podgorii și livezi*).

În data de 9 februarie 1974, în cadrul Prelecțiilor Junimii, la Casa Pogor, academicianul Constantin Ciopraga susținea o splendidă conferință dedicată Iașului – *Rolul climatului intelectual al Iașului în cultura română*, încercând să identifice prin ce se deosebește climatul cultural ieșean de altele cu care conlucrează în același timp la definirea culturii naționale. Cercetătorul constată pentru început relația indisolubilă între spațiul fizic și stilul sufletesc și reiterează teoria lui Lucian Blaga referitoare la matricea stilistică, care se dovedește vulnerabilă atunci când „accentul cade excesiv pe «determinantele spirituale»”. Totuși, ar trebui reținut faptul că există „o vie matrice stilistică”, în cadrele căreia „fenomenul cultural ieșean ne apare ca un ansamblu conturat de latențe și realizări”¹⁵, observă Constantin Ciopraga.

Fiecare comunitate se edifică în funcție de spațiul fizic, cu limite aproape stabile; de unde, pentru fiecare din ele, o *geografie particulară*, a ei înșiși, care implică o serie de posibilități, de constrângeri date, unele cvasipermanențe, niciodată aceleași de la o comunitate la alta. Între om și spațiul pe care îl populează se instituie o relație indisolubilă, cu efecte bilaterale. Cum bine observă Fernard Braudel, în *Gramatica civilizațiilor*, „reacțiile omului nu încetează să-l elibereze de mediul care îl înconjoară și să-l supună în același timp soluțiilor pe care și le imaginează. El scapă de un determinism pentru a cădea în altul”¹⁶.

RECONSTITUIRI CULTURALE

În ideea de a releva spiritul ieșean, specificul căruia se modelează și în funcție de spațiul fizic cu tot ce presupune acesta (relief, arhitectură), Constantin Ciopraga realizează o retrospectivă a arhitectonicii ieșene, piatra, marmura, bronzul căreia conferă vechiului oraș o patină istorică și personalitate marcantă. Secole de istorie sunt impregnate în zidurile pilduitoare, care teaurizează memoria acestor locuri. Fantezie decorativă, un veritabil „poem în piatră”, biserica *Trei ierarhi* (1639), prin perfecta armonie a întregului și impresia de monumentalitate devine o marcă a Iașului. Monumentele de arhitectură dau substanță acestui spațiu colinar, atât de râvnit și de disputat. Biserica Golia, Barnovschi, Bărboi, Cetățuia, dar și o serie de *case emblematice* (Casa

Dosoftei, Casa-muzeu Creangă, din incinta Goliei, fosta casă Anastasia Bașotă din strada Sărării, fosta casă Balș, în care a cântat Franz Liszt), casa de pe strada Lăpușneanu, în care locuise până în 1862 Al. I. Cuza, acum Muzeul Unirii, devin repere importante în alcătuirea profilului identitar al Iașului. Astfel, o cercetare din turnul Goliei îți oferă o panoramă inedită a siluetei Iașului, în care elementele patriarhale coabitează cu cele moderne. Palatul Culturii este învecinat cu biserici construite în diferite stiluri și cu clădiri vechi, toate în nuanțe grele de plumb, Teatrul „Vasile Alecsandri” este vecin cu Conservatorul de Muzică și Opera; urmând strada Cuza Vodă către centru, printre blocuri, ne întâmpină fostul sediu al „Vieții românești” și Casa lui Vasile Alecsandri. Sunt

Conferențiar grăbit, cu trăsura pe strada Lăpușneanu

de ajuns câțiva pași pe sub bolta ferecată a Goliei spre a trece peste veacuri și a reintra în plin Iași al secolului al XX-lea, cu cartiere rezidențiale, cu etaje ca niște trepte cromatice, cu terase pitorești, cu edificii prin care vorbește istoria, cu case implantate în peisajul ondulat, cu parcuri și orizonturi ce exprimă, prin modul de a fi al oamenilor, un *genius loci*.

Spiritul Iașului e dezvăluit, de asemenea, prin apelul la *reperele sculpturale ca forme identitare*. „Pe Ștefan cel Mare (admirabilă statuie de Freniet), pe Miron Costin și Eminescu, pe Alecsandri și Alexandru Ioan Cuza ori pe Kogălniceanu, eternizați în bronz, îi percepem în dimensiuni monumentale. În Pantheonul ieșean se aliniază, de asemenea, pe socluri imaginare, poliglotul Nicolae Milescu (ambasador al Rusiei ajuns în China, mesager primit la curtea lui Ludovic al XIV-lea cu o misiune din partea domnitorului Gheorghe Ștefan) și Dimitrie Cantemir, unul dintre marii umaniști europeni, a cărui istorie a Imperiului Otoman, citată elogios de Montesquieu, de Voltaire, de Byron, a fost tradusă în limbi de mare circulație. Ghirlande de busturi, precum și efigii izolate constituie, în diverse colțuri ale Iașilor, un memento «nasc și la Moldova oameni»¹⁷, constată cărturarul ieșean.

Spiritul Iașului își modelează identitatea în conformitate cu spațiul fizic din sevele căruia se nutrește, dar îl și modelează pe acesta la rândul-i prin „inițiativele de ordin cultural, politic, unele concretizate în acțiuni de importanță națională”. Numai prin contribuția lui Vasile Lupu sunt întemeiate o Academie în genul colegiilor europene, o tipografie, mai multe școli. După aproape trei sute de ani, G. Asachi dădea

Academiei atribuții noi, potrivit epocii. La 1840, se puneau la Iași bazele Teatrului național, ca instituție de stat modern etc. La 1860, prin hotărârea lui Alexandru Ioan Cuza, la sugestia lui M. Kogălniceanu, este înființată cea dintâi universitate din țară etc. „Există, prin urmare, un spațiu psihologic ieșean, ale cărui particularități sunt, în linii mari, sensibilitatea pentru istorie, ca mod de existență, și respectul pentru marile creații ale minții. Iașii sunt pentru noi, pe plan umanistic, ceea ce pentru alții reprezintă ca spiritualitate Florența, într-o direcție, ori alte vechi centre de cultură, precum Oxfordul și Cracovia”, concluzionează Constantin Ciopraga în pledoaria sa.

Imaginea ieșenilor se constituie empiric, multi-referențial, într-un dialog permanent dintre impresiile, imaginația și proiecțiile cristalizate în memoria culturală. Cercetarea conotațiilor intelectuale, comportamentale, etice, culturale, cutumale ale mentalității colective contribuie la descinderea pe o necesară verticală în esența acestui oraș. Plecând de la ideea că „orice se întâmplă într-o societate omească vine din starea ei de spirit, din felul cum este alcătuirea ei sufletească în acel moment”¹⁸, Iașul își modelează esența, în accepția lui Constantin Ciopraga din „luciditatea vie”, ferment al atitudinii umane exemplare, din „continuitate”, „raționalism”, „un anumit ethos activ”, „reflexivitate”, „voluptatea cugetării”, „lirism”, „rațiunea inimii”. Cercetătorul reține, de asemenea, „spiritul scilpitor” ca probă a gradului suprem de inteligență, ironia fiind proprie scriitorilor ieșeni, de la Calistrat Hogaș, până la G. Topîrceanu sau Al. O. Teodoreanu. Iașul a reușit să

polarizeze succesiv forțe spirituale din toate unghiurile întrucât capacitatea sa de atracție a fost enormă: „Dacia literară”, „Convorbiri literare”, „Contemporanul”, „Viața românească”, „Însemnări ieșene”, „Jurnalul literar” ș.a. Spiritul ieșean plămădit dintr-un aliaj specific s-a manifestat și la București, prin „ideea de orizont social și etic, de unde permanența umanismului și cultul unui frumos transgresând conjuncturalul”¹⁹, așa cum se manifestă acesta la Dimitrie Anghel, Demostene Botez, Nicolae Labiș ș.a.

Încercând să sintetizeze rolul climatului intelectual ieșean în cultura românească, Constantin Ciopraga reține funcția catalitică elevat modelatoare a Iașului, benefică maeștrilor, cărora le-a inspirat „elanuri ori simple puncte de vedere, un umanism lucid și afectiv”, iar tuturor celorlalți le-a imprimat „solidaritatea cu frumosul și cultul rațiunii; perseverența către scopuri înalte”²⁰. Considerăm că aceste conferințe și multe altele risipite în diverse publicații merită a fi studiate pentru a contura o imagine concludentă a Iașului, așa cum s-a definit aceasta de-a lungul timpului, așa cum era perceput de contemporani și cum îi era proiectat viitorul. Nu avem de-a face doar cu constatări dezarmante, ci și cu formulări de soluții, cu trasarea unor perspective concrete, menite să întoarcă destinul de glorie a capitalei de altădată.

Diana VRABIE este beneficiar al Programului de Burse „Junimea” și Rezidențe de cercetare științifică privind istoria și viața culturală a Iașului, ediția a III-a, 2016 – inițiativă a Muzeului Național al Literaturii Române Iași.

¹ Rudolf Suțu, *Despre librării și librăriile vechi din Iași*, Iași, 1929, p. 5.

² *Ibidem*, p. 5.

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

⁸ N. Iorga, *Ce a fost, ce este, ce poate fi Iașul*. Conferință ținută în Aula Universității din Iași, la 6 Aprilie 1935, Fundația Culturală „Mihail Kogălniceanu”, 1935, p. 10.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

¹¹ *Ibidem*, p. 14.

¹² *Ibidem*, 17.

¹³ *Ibidem*, p. 18.

¹⁴ *Ibidem*, p. 21.

¹⁵ Constantin Ciopraga, *Rolul climatului intelectual al Iașului în cultura română*, transcris de Ioana Vasilescu, în „Dacia literară” (serie nouă), anul III, nr. 8, 1992, p. 3.

¹⁶ Fernand Braudel, *Gramatica civilizațiilor*, București, 1995, p. 43.

¹⁷ Constantin Ciopraga, *op. cit.*, p. 4.

¹⁸ N. Iorga, *Cum se creează o stare de spirit*, în *Sfaturi pe întineric*. Ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, 1976, p. 107.

¹⁹ Constantin Ciopraga, *op. cit.*, p. 6.

²⁰ *Ibidem*, p. 6.

Mircea COLOȘENCO

Asceza bacoviană studențească ieșeană (1907-1911)

I

Trecuseră vara-toamna, cinci luni calendaristice de la exmatricularea sa de la Facultatea de Drept din București (27 iunie 1907) și George Bacovia încă nu se decisese a continua studiile. Fusese un alt an fierbinte – anul marilor răscoale țărăniști, cu implicații politico-sociale-economice în întreaga societate românească. Totul devenise nesigur.

S-a urnit greu din Bacău, înscriindu-se în ultimele clipe admise de lege la Facultatea Juridică din Iași.

Pe suplica adresată Facultății, Decanul – prof. univ. Ștefan Longinescu a consemnat scurt: „Se va cere Dosarul numitului student de la Decanatul Facultății Juridice din București” (nr. 104/1 dec. 1907), după care, Secretariatul Facultății ieșene a adnotat, la primirea răspunsului: „Admis în anul al II-lea de onor Consiliu cu condiția de a urma cursurile la care n-a trecut examene” (apud ediția *Opere*, 2001, p. 631, 918).

George Bacovia fusese de mai multe ori în Iași, unde, în cartierul Sărărie, soră-sa Ana/Aneta, cu patru ani mai mare, urmase cursurile liceale la pensionul particular Institutelor Unite (1890-1905), ulterior numit Școala Secundară de Fete „Oltea Doamnă”, Liceul „Mihai Eminescu” și iar „Oltea Doamnă”. Fusese în vizite.

În 1898, a venit sigur pe el să se înscrie la Școala Fiilor de Militari, înființată în 1872, devenită Liceul Militar „General G. Macarovici” (1909). Ridicase în acest scop de la gimnaziul băcăuan certificatul cu situația școlară după fișa matricolă (nr. 175/25 iunie 1898), având media 7,10, clasificat al doisprezecelea din 39 absolvenți. Fratele Ioan-Eugen și-a amintit după ani că Iorgu „dorea și îi plăcea să se facă ofițer și a dat examen, a reușit, și-a cumpărat uniformă, chipiu și, după două săptămâni, a fugit din internatul acelei școli, neputând suporta regimul de cazarmă”. (Arhivele Naționale Istorice. Filiala Iași. Fondul familial George Bacovia) Însă credem că nu l-a îngrozit doar regimul de cazarmă, ci și programa școlară. Materiile de învățământ erau divizate în două categorii distincte: a) profesorii militari predau obiecte specifice – fortificație; instrucția infanteriei; tactică, strategie și geografie militară; hipologie și instrucția cavaleriei, iar b) profesorii civili predau obiecte comune școlilor secundare civile – geometrie, limbi străine, gimnastică etc.

Astfel, amintirea acelor săptămâni petrecute în constrângerea libertății individuale/ civile i-a indus starea de refuz față de Iași, lăsându-se cu greu pornit în prag de iarnă, la 1 decembrie 1907, în fosta capi-

RECONSTITUIRI CULTURALE

tală a Moldovei de a se înscrie pentru continuarea studiilor superioare în Drept/ Juridice.

Și-a găsit gazdă la un dascăl de la Mitropolie.

II

Facultatea Juridică ieșeană avea un trecut glorios.

Dintr-o anume vanitate locală, unii o prelungeau până la străvechea Academie Vasiliană (1644), înființată de Vasile Lupu, voievodul Moldovei (1634-1653), la ctitoria sa – Mănăstirea Trei Ierarhi/ Tri Sfetitele din Iași, după modelul celei din Kiev, cu profesori trimiși de mitropolitul Petru Movilă din capitala Ucrainei, și la care instalase o tipografie adusă cu specialiști cu tot din același loc, scoțând de sub teascurile ei *Cartea românească de învățătură de la pravilile împărătești și de la alte giudețe* (1642).

În realitate, în secolul al IX-lea, la Academia Vasiliană, s-a înființat cel dintâi curs practic de legi pentru fiii de boieri (iunie 1830) propus de Cristian Flechtenmacher (1785-1843), sas din Brașov, cu studii juridice la Viena, numit pravlist/ juriconsult al Statului, și care anterior, împreună cu D. Bojinca și Anania, au întocmit *Codul Calimachi* (Iași, 1816-1817, 4 vol.).

De abia la întemeierea Academiei Mihăilene (16 iunie 1835), la Iași, din porunca domnitorului Mihai Sturdza și prin stăruința lui G. Asachi, când s-a inaugurat clădirea nouă pe strada Arcu, în centrul orașului (pe locul unde se află Liceul Național, azi), același C. Flechtenmacher a propus, în cursul superior, și unul de drept natural. Apoi, s-a înființat Facul-

tatea Juridică (1851), pe vremea domnitorului Grigore Ghica (1849-1853), strămutată în cadrul Universității înființată de Alexandru Ioan Cuza (1860).

Clădirea impozantă a acesteia din Dealul Copoului (B-dul Carol I) a fost ridicată, între 1893-1897, pe terenul unde fusese Teatrul cel Mare distrus/ devastat de un incendiu (17 februarie 1888), după planurile arh. Louis Blanc (1860-1903), genevez de origine, căsătorit cu o fiică a generalului Anton Berendei, autor al altor construcții impunătoare (Gara centrală din Iași, Facultatea de Medicină din București ș.a.).

Gh. Bacovia, 1946 – Autoportret

La intrarea în clădire, George Bacovia s-a oprit, puțin cam ursuz, dacă nu cu aer absent față de cei din jur, la afișajul Decanatului. Și-a notat cu toată atenția numele profesorilor cu care avea să dea examene în anii de studii II-III, precum și orarul săptămânal.

La materiile de anul al doilea, profesori erau personalități la nivel local/ național:

- Ștefan G. Longinescu (1865-1931), decanul Facultății, prof. Drept Roman, Iași și București, studii în țară (licența, Iași, 1886) și Berlin (dr. 1896), membru coresp. Academia Română, cel mai bun specialist al Dreptului Românesc vechi. Opera: *Programa Cursului de Drept Roman* (4 vol., Iași, 1902-05), *Elemente de Drept Roman* (1908), *Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius* (1909) ș.a. Decorat cu Coroana României, în grad de Cavaler (1899).

- Ion Th. Burada (1851-1917), prof. Drept Roman, fiul vornicului Tudorache Burada și al Mariei (n. Isăcescu), frate cu Teodor Th. Burada, magistrat, etnograf și muzicolog (1839-1923). Studii în țară și la Bruxelles (dr. 1873). Prim-președinte al Curții de Apel din Iași.

- Matei B. Cantacuzino (1854-1925), prof. de Drept Civil, fost decan și rector al Universității ieșene, studii în străinătate, orator distins, avocat vestit, deputat (1901), ministru al Instrucției Publice și Culte (ian.-mart. 1918) și de Justiție (1920, demisionat). Opera: *Curs de Drept Civil* (f.a.), *Elementele Dreptului Civil* (1921), *Despre libertatea individuală și persoanele juridice* (1924) ș.a.

- Constantin G. Stere (1865-1936), prof. Drept

Administrativ și Constituțional, fost rector al Universității ieșene. Studii: liceul la Chișinău, Dreptul la Iași (1897). Om politic controversat dintr-o veche familie boierească din Soroca și luptător pentru unirea cu Basarabia contra ocupației rusești. Suspendat din învățământ pentru atitudine progermană. Scriitor: *În preajma revoluției* (roman, 8 vol.) ș.a. Director al revistei lunare „Viața românească” (Iași, 1906-1916, 1920-1929), împreună cu Paul Bujor și I. Cantacuzino, la care redactori au fost, printre alții, G. Ibrăileanu (1906-1933), G. Călinescu (1933-1934). Opera: *Introducere în studiul Dreptului Constituțional* (1903), *Curs de Drept Constituțional* (1905) ș.a. Decorat cu Steaua României, Coroana României.

- Iulian M. Teodorescu (1872-1933), prof. drept și Procedură Penală, fost decan și rector al Universității ieșene (1919-1920), transferat la București (1920). Studii în Drept la București și la Paris. Creatorul Seminarului de Drept Penal și al Institutului de Științe Penale din București. Opera: *Teoria Sentințelor fără durată determinată* (1901), *Minoritatea în fața Legii Penale* (1904), *Chestiuni de Drept Penal și Știința Penitenciară* (1904) ș.a.

III

George Bacovia, ca tot omul pățit, nu a vrut să se abată de la programa universitară, deși, vorba vine, îi era greu să urce Copoul.

Când ieșea din curtea Mitropoliei, îndreptându-se spre Universitate, Bulevardul Ștefan cel Mare (fosta Uliță Mare), care pornea de la Palatul Ocârmuirii (fosta

Curte Domnească), îl ducea spre strada Cuza-Vodă (fostă Golia), traversa toată Piața Unirii și strada Lăpușneanu (fostă Ulița Sârbească), după care o făcea la dreapta, pe lângă curtea clădirii Școlii Fiilor de Militari, trecând pe celălalt trotuar cu oarecare silă, ajungând la Universitate; mai sus, se afla Grădina Copou care îl îndemna la ceasuri lungi de reverie poetică.

Și, totuși, uneori, nu se oprea la Universitate, ci direct în Grădină, o mândrie a lașului, amenajată cu lei și bănci de pe vremea lui vodă Mihai Sturdzu (1834-1849). În mijlocul ei, tronează Monumentul Legilor Constituționale/ Obeliscul cu lei, proiectat de Gh. Asachi și executat de Mihail Singurov, o coloană de piatră înaltă de zece metri și grea de zece tone, străjuită de patru lei, cinstind *Regulamentul Organic*, al cărui text a fost votat de Obșteasca Adunare a Moldovei la 1/13 aprilie 1835, aplicat încă din timpul Ocupației Rusești (26 apr. 1828-apr. 1834), ca semn de respect Puterilor Europene ale timpului, care au recunoscut prima independență a Țărilor Române. Alături, veghează Teiul lui Mihai Eminescu.

De aici, dar și mai de sus, puteau fi văzute de George Bacovia cele șapte coline care înconjoară orașul.

Când se retrăgea spre gazdă, se oprea la prima cafenea de pe strada Lăpușneanu – loc de promenadă publică, un „corso” obsedant, dar și ax al politiciii, redacțiilor și al mondenității întregii urbe, străjuită de case înalte, plină de negustori și gură-cască, cu droști/ birje/ calești, care mai de care mai elegante. În unele case de pe ulița aceasta, se punea țara la cale.

Tot aici, se află Casele în care a locuit vodă Cuza (astăzi „Muzeul Unirii”), până la mutarea în București.

Nici nu și-a dat seama când a trecut timpul, ajungând la finele și al celui de al doilea semestru al anului universitar, înscriindu-se pentru sesiunea de examene al anului al II-lea de studii al Facultății Juridice, depunând și taxa adiacentă, sesiunea de vară, la 28 mai 1908.

Membrii comisiei de examinare erau: Matei B. Cantacuzino (Drept și Procedură Civilă), Ion Th. Burada (Drept Roman), Iulian M. Teodorescu (Drept și Procedură Penală) și Constantin G. Stere (Drept Administrativ și Constituțional). Rezultatul a fost pe măsura pregătirii studentului: „după întrebările puse și răspunsurile date, am decis a fi *absent*” au scris și semnat procesul-verbal cei patru profesori (Proces verbal nr. 784/ 27 iunie 1908).

În toamnă, cere a fi înscris „printre studenții anului al III-lea de Drept, urmând a depune taxele necesare în curând” (7 nov. 1908). Dar nici nu le depune, nici nu se prezintă.

Reia de la capăt anul al II-lea de studii, dar depune cererea de examinare pe ultima sută de metri, în sesiunea de toamnă la aceleași obiecte, cu excepția Cursului Drept Administrativ și Constituțional, cu mențiunea de final: „fiind la curent în ceea ce privește regulamentul taxelor” (21 septembrie 1909). Examinat de aceiași profesori, rezultatul este la fel de negativ, doar exprimarea e alta: „După întrebările puse și răspunsurile date, am decis a fi *respins*” (Proces-verbal nr. 159/ 30 octombrie 1909). Insistă și se în-

scrie la sesiunea de examene din iarnă (10 ianuarie 1910), de asemenea, fără obiectul Drept Administrativ și Constituțional. Se repetă finalul din toamna precedentă: „După întrebările puse și răspunsurile date, am decis *a fi respins*” (Proces-verbal nr. 469/ 24 februarie 1910). Degringolada se întrerupe la sesiunea din vară (28 mai 1910), iar examenele sunt trecute la toate cele patru obiecte ale anului al II-lea de studii (Civil, Penal, Roman, Adm.Cons.): „După întrebările puse și răspunsurile date, am decis *a fi admis cu 4 bile roșii*” (Proces-verbal nr. 787/ 24 iunie 1910).

Ajuns în anul al treilea de studii și ultimul de Licență, profesorii erau alții:

- Dimitrie Alexandrescu (1850-1925), prof. Drept și Procedură Civilă, studii la Lemberg, Paris, Nancy (Dreptul), dar și Conservator și Medicină. Ca student, s-a angajat în Legiunea Străină. Și-a luat doctoratul în Drept (1875), fiind numit procuror la Tribunalul Iași (1875-80), apoi avocat, Secretar General în Ministerul Justiției (1891-92), prof. Drept Civil la Universitatea ieșeană (1892-1925), în paralel ca magistrat. Deputat conservator (1888), senator (1905-07), raportor asupra căsătoriei, divorțului și adopțiunii. Decan al Facultății Juridice din Iași, directorul *Curierului judiciar* (1899-1906). Decorat: Coroana României, Steaua României, Bene Merenti. Opera: *Explicațiunea teoretică și practică a Dreptului Civil Român, în comparație cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine* (9 vol., 1886-1905; ed. II-a, 1906-09) ș.a. Este autorul comediei *Rămășaqul zgârcitului* (1879).

- A.C. Cuza (1857-1944), prof. Economie Politică și Finanțe (1901). Studii: Iași, Dresda, Paris, Berlin, Bruxelles, finalizate cu doctorate în Științe Politice și Economice (1882) și Drept (1886). Membru al Cercului Socialist „Contemporanul”, alături de C. Mille și V.G. Morțun; al Societății Literare „Junimea”, colaborator al *Convorbiri literare*. Trece la Conservatori. Începe mișcarea antisemită. Înființează cu A.D. Xenopol „Liga contra alcoolismului” (1897). Se unește cu Nicolae Iorga. Ca deputat, pledează pentru vot universal și împrăștierea generală a țărănilor. După Primul Război Mondial, se desparte de Nicolae Iorga. Opera: *Obiectul Economiei Politice și însemnătatea ei* (1901), *Naționalitatea în artă* (1908) ș.a. *Versuri* (1887). Decorat cu Coroana României, Steaua României.

- V. Gr. Iamandi, suplinitor la Catedra Drept și Procedură Comercială.

- A.P. Zeuleanu, suplinitor al Catedrei Filosofia Dreptului, Dreptul Ginților, Natural, Public și Privat a prof. Petre Th. Missir. Dr. în Drept (Paris), avocat. A fost denunțat ca plagiator de cursuri/ tratate de Drept (1914, 1918). Ministrul Instrucțiunii Publice nu a luat măsuri.

George Bacovia a urmat cursurile anului al III-lea și, la sesiunea din iarnă, se înscrie pentru a trece examenele de Licență (11 ian. 1911), însă capotează: cei patru profesori examinatori îl resping (Procesul-Verbal nr. 136/9 febr. 1911). Degringolada continuă și la sesiunea de examinare din vară (28 mai 1911), adnotarea examinatorilor e la fel de severă (Procesul-

RECONSTITUIRI CULTURALE

Verbal nr. 711/30 iunie 1911). La cea de a treia încercare, sesiunea de examene din toamnă (20 sept. 1911), adnotarea profesorilor îi este favorabilă: „După întrebările puse și răspunsurile date, am decis a se admite cu patru roși!” (Procesul-Verbal nr. 1101/5 nov. 1911).

A plecat de urgență la Bacău, anunțându-și părinții, întreaga familie, vestea reușitei, înscriindu-se pe tabloul avocaților Decanatului Corpului de Advocați al județului Bacău „spre a exercita profesia de avocat în tot cuprinsul Regatului României” (nr. 63/18 nov. 1911).

Dar nu avea să fie.

A fost un ideal pierdut pentru totdeauna, un vis în anul în care împlinise 30 de ani, întrucât nu va pleda nicicând ca avocat și nici altfel!

... Diploma de Licență în Drept a Universității din Iași o va ridica doi ani mai târziu (7 iunie 1913), Decan al Facultății Juridice fiind prof. D. Alexandrescu, iar rector al Universității – D. Bogdan.

IV

La anii studenției lui George Bacovia, presa ieșeană reflecta trăsăturile politico-culturale specifice unui început de veac zbuciumat al societății fostei capitale voievodale, care trăia din amintiri

Școala fiilor de militari Iași din care, în 1898, fugea copilul George Bacovia

suverane: *Evenimentul* (1893-1920), *Opinia, Liberalul* (1900-1909), în care I.L. Caragiale a făcut o campanie vehementă, sub semnătura *Un mare anonim*, contra dr. Clement Blumenfeld (*alias* Scruattor Sever), colabora la *Opinia* (1897-1900, 1906-1940), care a fuzionat/ contopit cu *Evenimentul*, când îi divulgase adevăratul nume sub care a publicat fabule.

Celelalte periodice aveau caracter științific-literar:

- *Arta Română*. Revistă pentru pictură, sculptură, arhitectură, muzică, artă dramatică, literatură (lunar, ian.-febr. 1908 – apr.-iunie 1912), Dir. A.D. Atanasiu, abs. al Școlii de Arte Frumoase din Iași;

- *Frăția Românească*. Revistă culturală și politică, naționalist-democratică (13 apr. 1908-6 sept. 1909), condusă de un Comitet;

- *Îndrumarea*. Politică, literatură, știință (apr. 1908 - mart. 1909) director Sebastian Moruzzi (n. 1865-?), principe, dr. în drept (Leipzig), fost prefect (Covurlui, Suceava, Tulcea), deputat (1907), ziarist; Panait Zosin (n. 1873-?), dr. în medicină, publicist, specialist în medicină socială. Opera: *Substratul patologic în pesimismul contemporan* (Teză, 1900), *Expertiza psihiatrică* (1902), *Socialism și Pozitivism* (1920), editor (împreună cu Ana Conta-Kernbach) *Opere* de Vasile Cont (1923) ș.a. Colaboratori: Mihai Codreanu, Artur Gorovei, Eugen Heroveanu, Ion Petrovici, Avram Rodion Steuerman, Laura Vampa;

- *Cetiți-mă!* Revistă ilustrată săptămânală (1-30 ianuarie 1909), 5 nr. cu poezii de I.U. Soricu și George Topîrceanu, trad. din E.A. Poe, H. Heine ș.a.

Sunt publicații departe de a fi moderniste aseme-

nea celor bucureștene din mediul cărora, catapultat la Iași, ca student exmatriculat, George Bacovia s-a trezit izolat față de diriguitorii și colaboratorii presei ieșene, neavând nimic comun cu confrății publicațiilor din Capitală.

Același lucru se va întâmpla și cu publicațiile care se impuseseră în cultura națională, cum ar fi *Arhiva* (1889-1916, 1921-1940), longevivă, cu program științific/ literar, dar și *Viața românească* (1906-1916, 1920-1929, cu schimbarea sediului, în București, 1930-1940, 1944-1946). Aceasta din urmă, în pofida faptului că redactorul ei era Garabet Ibrăileanu – numit *spiritus rectus*, fostul profesor de limba română al lui George Bacovia la Bacău, nu îi va oferi paginile spre a-i publica vreun text literar și nici nu îl va menționa în vreun fel!

În pofida unor atari efervescențe publicistice ieșene, producția literară bacoviană își va găsi un coridor de ieșire la public doar în revista efemeră *Ver-suri* (1911), parodiată infantil de *Contra-Versuri* (1911), iar după ce va părăsi Iașul, în 1912, în *Arhiva*, îi va apare poezia „Amurg” (Havuzul din dosul palatului mort), text reluat din *Revista idealistă* bucureșteană/ botoșăneană (6 iunie 1905).

De precizat faptul că *Arhiva* era o publicație cu apariție de șase ori pe an ca organ de presă al Societății de Științe și Litere cu profil academic, desfășurându-și activitățile dense/ docte în aula Universității, după modelul celebrei „Junimea”, transferată (1885) în București. Nu credem să fi participat George Bacovia, în perioada celor patru ani de

studentjie (1907-1911), la vreo prelecțiune ca autor, ci doar ca spectator, la acțiunile Societății în discuție.

De altfel, mediile socio-culturale traversate de el în Târgul Ieșilor, care semănau structural întru totul cu cele din urbea natală, în ceea ce privește interesul publicului pentru manifestările cultural-artistice nu erau periferice.

Însă Iașul era altceva. I-a rămas aura statală de capitală a Culturii Naționale, centru religios-universitar/artistic inegalabil, în contra aerului patriarhal melancolic-optimist al reliefului.

V

La cumpăna celor două secole (19-20), Iașul a traversat o mare încercare politico-social-culturală.

Guvernul junimist prezidat de P.P. Carp (7/19 iulie 1900 - 14/27 februarie 1901), prin fuzionarea/reintrarea junimiștilor în Partidul Conservator (unirea „carpiștilor” cu „tackiștii” lui Take Ionescu), a propus un buget restrictiv, respectiv suspendarea alocațiilor financiare funcționării la Iași, în anii următori, a opt instituții: Facultatea Juridică, Facultatea de Medicină, Conservatorul, Școala de Arte Frumoase, Școala Normală de Institutoare, Seminarul Pedagogic, Institutul Antirabic și Institutul de Chimie.

În contrapartidă, o Comisie formată ad-hoc din notabilități proeminente ieșene/naționale (Dr. C. Botez, N. Buțureanu, Em. Bardassare, Gr. Buțureanu, Eduard Caudela, A.C. Cuza, Ioan Găvănescul, Gh. Ghibănescu, Calistrat Hogaș, Dr. C. Hurmuzescu, St. Longinescu, Sever Mureșianu, Gavriil Muzicescu, Petru

Râșcanu, Dr. C. Russ, C.D. Stahi, A.D. Xenopol) a întocmit un Protest contra acelor măsuri absurde venite din partea unor... junimiști, semnat, tipărit și difuzat, dar, mai întâi, înaintat Guvernului junimist și Regelui Carol I, protest titrat *Memoriu privitor la păstrarea întregimei culturale a Iașului*, datat 1 decembrie 1900, din care redăm câteva considerente de bun simț:

... „Iașul este centrul României superioare, rămas în această însușire de pe când era Capitală a Moldovei. Cu toate că, prin unire și strămutarea capitalei la București, Iașul a pierdut însemnătatea lui politică, primind el totodată o grea lovitură în situația lui economică, a păstrat totuși din vechea lui stare o strălucire culturală care încă nu este la al ei asfințit./.../ În loc de a se întări fosta Capitală a Moldovei în greaua luptă pe care o duce contra înstrăinării țării, a cărei centru cultural este cu netăgăduire, vedem că prin noul proiect de buget cată a se micșora această a ei putere de împotrivire./.../ Țara întregă este vinovată pentru nesocotința cheltuielilor făcute. Trebuie să se reducă de pretutindenea și nici Iașul nu se dă îndărăpt înaintea acestui fel de sacrificiu. Dar este o deosebire imensă între a reduce și a distruge. Și ceea ce se proiectează pentru Iași nu este o reducere a instituțiilor sale, ci o desăvârșită distrugere a câtorva dintre ele”...

Memoriul foarte documentat a fost luat în seamă.

În final, proiectul combătut avea să se nască mort. Au învins forțele rațiunii. Instituțiile enumerate au supraviețuit și s-au consolidat, pericolul fiind înlăturat.

VI

George Bacovia nu avea de unde să știe toate acestea. Și, în principiu, nici nu l-ar fi interesat.

Trăia solitar într-o atmosferă de anahoret și nu prea.

Amintirile-i sunt vagi/ diluate, mai mult niște explicații la anii petrecuți, ca student, la Iași, fără a-i menționa, în interviul dat lui I. Valerian (Bacău, mai 1927), pe cei anteriori de la București:

„Înainte de război, am făcut Dreptul la Iași, unde mi-am luat licența. Acolo mi-am publicat primele începuturi. Am o mulțime de amintiri de pe atunci, dar la ce bun să le mai scormonim acum?/.../ Îmi amintesc de ceata prietenilor mei, cu care ne adunam de multe ori într-o bojdeucă din mahalalele Iașilor, pentru a citi versuri, a fuma țigări și a clădi castele, care nu s-au ridicat niciodată, nici măcar în Spania” (G. Bacovia. *Opere*, ed. 2001, p. 444).

Ca o motivație pentru sine, dar încurcat și mai mult de a găsi o scuză de cum a devenit poet și nu avocat, a ocolit iar adevărul: „Furat de încurajarea prietenilor, printre cursurile de drept roman și civil, m-am trezit poet de-a binelea” (*op.cit.* p. 444).

Doi ani mai târziu, la alt interviu acordat aceluiași I. Valerian (București, aprilie 1929), la întrebarea acestuia („Ai cunoscut odată, la Iași, un bun prieten al meu, I.M. Rașcu?”), George Bacovia este precis și... nu tocmai: „Da, am fost studenți amândoi. El – la Litere, eu – la Drept. Scotea pe acea vreme revista *Versuri și proză*, la care colabora și Densusianu. Mi-a publicat poezii din *Plumb*, care m-au pus în conflict

cu A.C. Cuza, la care dădeam examene. Revista avea nuanță socialistă și nu-i plăcea profesorului. Eu nu împărtășeam opinia socialistă. Eram cu inima dincolo, dar cu examenele dincoace” (*op.cit.*, p. 445).

Într-un al treilea interviu acordat, însă, lui Vasile Netea (București, 6 iunie 1943), printre altele, se referă la anii studenției, cuprinzând și perioada bucureșteană: „Din viața de student, n-aș putea spune prea multe lucruri. Aparținând unei familii sărace, n-am putut urma regulat cursurile Facultății de Drept la care m-am înscris – mai întâi la București și apoi la Iași – mulțumindu-mă numai cu prezentarea la examene” (*op.cit.*, p. 465).

A dat-o pe sărăcia familiei (unui negustor prosper!) și nu pe boemă: opt ani calendaristici (1903-1911), câte patru de studenție la cele două universități din București și Iași, pentru trei de facultate?!

Printre textele olografe ale poetului, unul titrat *Însemnări autobiografice*, datând din 1933, publicat postum (*România literară*, 13 noiembrie 1975, reluat în *Opere*, ed. 1978, p. 418-419; *Opere*, ed. 2001, pp. 503-505), George Bacovia restructurează amintirile din declarațiile anterioare în câteva fraze: „Facultatea, cu alte greutate materiale, am făcut-o când la București, când la Iași, unde întreținerea materială putea fi mai ușoară. La Iași, am publicat prin *Arta*, fiind încă la București. Apoi, acolo, la revista *Versuri și proză*, al cărei redactor era I.M. Rașcu”.

Un alt text olograf, datând din 23 octombrie 1939, titrat *Memoriu*, rămas inedit la Arhivele Istorice

Naționale București (apărut de abia în *Opere*, ed. 2001, p. 505-507), concentrează sec, într-o frază, perioada studențească, alături de cele preuniversitare: „Studiile primare și liceale le-am făcut în orașul natal, iar cele universitare, la București și Iași, unde am obținut diploma de licență în Drept în anul 1911”.

Și mai expeditiv este într-un interviu acordat lui Eugen Jebeleanu cu ocazia sărbătoririi a 65 de ani de la naștere: „Am urmat Facultatea de Drept la Iași și București. Licența mi-am luat-o la Iași” (*Veac nou*, nr. 42, 21 septembrie 1946, număr special dedicat evenimentului; *Opere*, 1978, p. 447-451; *Opere*, 2001, p. 469-474).

Explicația nu este pierderea interesului poetului pentru trecutul propriu la vârsta senectuții, ci poate fi invocat faptul că fenomenele memoriei sunt ondulatorii în evoluția de la retenție la uitare.

VII

Peste amintirile proprii din anii studenției ieșene vin cele aparținând a doi martori oculari de încredere, unul fiindu-i rudă prin alianță – N. Țintă, băcăuan, pe care îl menționează însuși poetul printre apropiații revistei *Ateneul literar* (Bacău, 1925-1927), celălalt este I.M. Rașcu despre care am făcut deja vorbire.

Amintirile lui N. Țintă (de după 1908) sunt succinte, referitoare la preocuparea poetului de a trece examenele, greutățile întâmpinate în însușirea cursurilor: „Mi se căina că toate ar merge, dar la Civil nu-i dă de rost, mai ales la servituți”. L-a vizitat la gazdă.

Făcuseră înțelegerea să învețe împreună, unul având cursul profesorului Matei B. Cantacuzino, celălalt – al profesorului Dimitrie Alexandrescu, căci N. Țintă urma Facultatea la „fără frecvență”, fiind funcționar și era cu un an de studii în urma poetului. După discuții despre servituți, N. Țintă l-a rugat să-i cânte la vioară *Steluța* lui Vasile Alecsandri pe muzica lui D. Florescu. O ascultase și la Bacău: „Cânta așa de frumos!”. Apoi au adăstat la o bere într-o cârciumă/ bojdeucă de mahala. În timpul conversației, l-a întrebat ce are de gând să facă dacă-și ia licența. A răspuns indiferent: „Nu știu! Nu mă simt pregătit pentru nimic”. Altădată s-au întâlnit și N. Țintă i-a citit din versurile publicate în revista *Flori dalbe* de la Bârlad, scoasă de George Tutoveanu, cu care George Bacovia s-a împrietenit într-o excursie estivală. La o altă întâlnire, George Bacovia stătea culcat în pat. Nu se simțea bine, mărturisind că nu-și dă seama de răul ce-l are și boala lui nu i-o vindecă doctorii: „Mă doare sufletul!” (vezi *Iașul literar*, 12/1961).

Mai puțin condensate sunt amintirile lui I.M. Rașcu.

Astfel, „ceata prietenilor”, de care vorbea George Bacovia în interviul luat de I. Valerian, o menționează peste ani I.M. Rașcu (vol. *Amintiri și medalioane literare. G. Bacovia. G. Ibrăileanu*, EpL, 1967), cu o precizare: „Cum la Iași nu exista viață de cafea, se legau repede cunoștințe pe strada Lăpușneanu sau în grădina Copou, sub teiul lui Eminescu”.

Așa s-a făcut cunoscut A. Agapus, „tipul clasic al poetului ratat-boem și famelic” (semnatarul poemu-

lui *Spre Ideal*, 1912), care îl știa însă pe George Bacovia, și care locuia la gazdă pe o uliță noroioasă din spatele Palatului Administrativ, coborând spre Podul Bahluiului pe trepte bolovănite. Și, într-o seară de primăvară timpurie, ceata s-a hotărât să-i facă o vizită lui George Bacovia „la ușa vetustă a unei case necăjite și umile... Poetul ne-a apărut în prag, întâmpinându-ne cu acel *smerit surâs*, care îi era caracteristic și cu timiditatea nelecuibilă, ce se trăda din gesturi și din vorbe”.

I.M. Rașcu era însoțit de Mihai Bantaș, Constantin Doboș, Pan Halippa și Gh. Savul. Încăperea avea interiorul „desprins din decorul *Singurătății* lui Eminescu... prototipul odăilor pentru studenți săraci, de care erau pline mahalalele Iașului”.

Cu un clondir plin și cu voia bună încălzită, George Bacovia a scos vioara din cutie „și trăgea de zor arcușul pe strune, după care – când îndepărta, pentru câteva clipe, vioara de sub bărbie – intona cu glas evocator, răgușit uneori, dar foarte precis, melodii sumbre și, totuși, comunicative”. Recita din *Fecioara în alb...* de Ștefan Petică. Melodiile alternau de la macabru la săltărețe. I.M. Rașcu va recunoaște și o melodie de Haendel. „Poetul începu o melodie pe versuri proprii”. Era incertă paternitatea acelor melodii. Atunci, adnotează memorialistul, „l-am contemplat mai atent: un cap cu fruntea mare bombată, cu bărbia ascuțită, cu obrazii scofâlciți, aș spune: o figură de ascet, dacă ochii adânci, cu luciri de torțe, n-ar fi părut că tănuiesc patimi refulate, de vulcan ce nu se hotărăște să erupă, porniri păgâne și poate... suversive”.

Din programul muzical, n-au lipsit melodiile de joc popular, la care interpretare au apărut, în ușa încăperii, două dame – gazda poetului și o rudă a acesteia. Memorialistul descrie o scenă inedită: „Nu știu cine a smuls fulgerător poetului vioara din mână și a continuat, în locul lui ariile săltărețe, dar pe Bacovia îl văd învârtind, într-un iureș nebun, pe una din cele două matroane, împopoțonate și văpsite ca pentru zile mari, Doboș luase pe cealaltă în joc./.../ Priveam iureșul și în special pe poetul nostru, care sfredelea cu bărbia ascuțită văzduhul afumat și prăfos, într-o euforie dinamică, dacă pot să mă exprim astfel, fără... pereche, deși perechea părea că se molipsise de verva îndrăcită a partenerului său”.

Distracția cade în desuetudine, textul se împotmolește în literaturizare.

Au urmat alte întâlniri cu George Bacovia.

În cadrul unei „Asociații culturale”, alcătuită de câțiva tineri entuziaști, s-a înjghebat o editură (care a tipărit traducerea lui I.M. Rașcu. *Poliphem* – poem dramatic în 2 acte – de Albert Samain, Iași, 1911) și a trecut la organizarea de șezători literare, cu program complex: conferințe, recitaluri de poezii pe fundal cu acompaniament muzical.

Prima șezătoare (și ultima, se pare) a fost proiectată să aibă loc în sala Pastia din Piața Unirii (respectiv Teatrul Pastia, inaugurat în 1889), cu un program adecvat: 1. conferință (propusă de dr. Panait Zosin); 2. partea recitalului cu patru poeți, primii fiind Mihai Codreanu (1876-1957), Enric Furtună (alias H. Peckelman, 1881-1950), I.M. Rașcu (1890-1971), al

patrunea, un poet ocazional, a refuzat invitația. „În mod brusc, face precizarea I.M. Rașcu, s-a rezolvat și punctul nevralgic al programului, gândindu-mă să invit, pentru deschiderea recitalului, pe Bacovia, complet necunoscut publicului ieșean, dar care putea da – prin originalitatea contribuției sale poetice – o vibrație inedită tinerei noastre Asociații” (*op.cit.*, p. 34).

La repetiție, pentru serata respectivă, regizată de Mihai Codreanu, acesta „a izbucnit entuziast, după primele stihuri audiate, decretând pe Bacovia un cititor neîntrecut. Îi ridica în slăvi calitățile de interpret al limbajului poetic: simțul nuanțelor, finețea tonului, discreția debitului verbal”.

Publicul a umplut sala. Mihai Bantaș a rostit cu vântul introductiv, renunțându-se la conferința doctorului. Au urmat cele patru rânduri de recitări, însoțite din culise de acordurile la vioară ale lui H. Mayer din muzica clasică. Succesul a fost pe măsura participanților.

VIII

Între timp, George Bacovia și-a schimbat gazda pe strada Universității, vis-à-vis de Morga Spitalului „Sfântul Spiridon”. Legăturile cu prietenii au continuat numai în ceea ce privește activitatea literară, concomitent cu luarea licenței și publicarea unor poezii în revista *Versuri*. Totuși, George Bacovia își risipea serile prin localuri. Într-o locandă din Păcurari, I.M. Rașcu l-a găsit la o masă cu un bătrânel smolit – Frustratie Calognomu. Altădată, i s-a atașat un student

de la Drept – poetul I. Popescu-Polyclet.

La aceste zaiafete, își aruncau unul altuia catrene mai șugubețe, mai pe „ulița mare”, vorba lui Ion Creangă.

Alte amintiri, mai puțin semnificative, I.M. Rașcu le-a adăugat în memorialul său, încheind: „Și-ntr-o zi, Bacovia s-a dus cum a venit, adică în chip misterios, dispărând din Iași, fără vizite de rămas bun, fără urări de revedere și fără o prealabilă anunțare. Îl atrăgeau alte constelații pământene și despre care n-am mai aflat multă vreme nicio veste”.

... De atunci nici n-a mai trecut vreodată prin Iași.

Plumb.

*Dormeau atunc sicriile de plumb
și flori de plumb și funerari vesminte
Stam singur în caroa... și era vânt...
Și scîntăiau coroanele de plumb.*

*Dormea întors amorul meu de plumb
pe flori de plumb, și-am început să-l cântec
Stam singur lângă mort... și era frig
Și-i atîrnau aripile de plumb!*

G. Bacovia

Georgiana LEȘU

Cronica ilustrată a unei lumi apuse. Privire asupra unui album de caricaturi

În 1959 apărea, la Editura Politică, albumul *Cronica ilustrată a unei lumi apuse*, cu un text de Horia Liman, sub prezentarea artistică a lui Eugen Taru, având drept consultanți științifici pe Eugen Schileru, Amelia Pavel și Mircea Popescu. Între semnatari, se remarcă în mod aparte doi dintre intelectualii de stânga cunoscuți: Horia Liman și Eugen Schileru. Ilegalistul Horia Liman¹ este cel care a fondat, alături de Ieronim Șerbu și Dan Petrașincu, revista „Discobolul”², publicație cu profil moderat de stânga, viitor redactor la „Contemporanul”³. Eseistul Eugen Schileru și-a început colaborarea la revistele de stânga cu „Era nouă” revistă de orientare marxistă, unde a publicat, în 1936, sub pseudonimul Adrian Schileru și a rămas cunoscut pentru bogata activitate didactică la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, ca șef catedrei de Istoria artei⁴.

Albumul *Cronica ilustrată a unei lumi apuse*, apărut într-un tiraj de 6.200 de exemplare, adună caricaturi din diverse publicații ale perioadei 1848-1948, semnate de artiști precum Ary Murnu, Francisc Șirato, Nicolae Tonitza, Iosif Isser, Camil Ressu, Jules Perahim, Ion Valentin Anestin ș.a. Albumul are un caracter militant, redat prin textul care însoțește

ilustrațiile, dar o valoare documentară îi poate fi atribuită prin faptul că alătură într-un singur volum un număr bogat de publicații de umor și satiră sau cunoscute periodice de stânga. Începând cu revista „Nichipercea” – alături de forma în care a apărut în 1860, „Coarnele lui Nichipercea” – continuând cu „Bondarul”, „Sarsailă”, „Ghimpele”, „Aghiuță”, „Ciuliful”, „Furnica”, „Facla” și cu revistele de stânga „Viața socială”, „Socialistul”, „Cuvântul liber”, „Chemarea”, „Socialismul”, „Dimineața” până la „Tânărul leninist”, „România liberă”, „Scânteia”, „Contemporanul”, volumul propune un periplu în lumea satirei.

Textul care însoțește lucrările grafice stabilește direcția întregului album și este asumat, de la bun început, ca fiind reflecția „unui om al zilelor noastre, unind opinia contemporană cu cea a înaintașilor într-un neînduplecat act de acuzare împotriva lumii apuse a burgheziei și moșierimii”⁵. Horia Liman propune o incursiune în istoria perioadei 1848-1948, urmând direcția atât de des prezentă în publicistica din anii realismului socialist. Limitele temporale nu sunt alese întâmplător, ele se încadrează în noua viziune asupra istoriei și se referă la etapele parcurse de la enunțarea dezideratelor pașoptiste până la punerea

lor în practică de către noul regim democrat-popular. Tonul textului este dat de expresiile standard, criticile la adresa burghezii sunt frecvente, precum și referințele la „ciocoi”, redați în ilustrări simpliste, zoomorfe: „Ciocoiul ar fi totuna cu câinele ...”⁶. Momentele istorice alese sunt cele des întâlnite în textele vremii, din dorința de a impune interpretările recente și de a întări noua viziune asupra mersului istoriei.

Interesant este faptul că referirile la instituția monarhiei sunt predominante în discurs, regele fiind personajul la care se face trimitere cel mai adesea. Momentul unirii de la 1859 este văzut ca un succes al poporului, umbrit însă de venirea ulterioară a unui prinț străin: „...pentru a-și apăra pielea și moșiile boierii și boiernașii ar fi vrut să-l facă domn pe alde Bibescu sau pe Știrbey, ori măcar pe Ghica. Poporul l-a impus pe Al. I. Cuza – poporul și oameni ca Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac și Vasile Alecsandri, care vedeau mai departe. Dar turciții, nemțiții și franțuziții au visat domn străin și au continuat să mai viseze”⁷. Întrucât textul este unul de popularizare, discursul este uneori extrem de subiectiv, depărtându-se de evenimentele istorice, interpretându-le într-o cheie forțată. Astfel, referindu-se la rege, afirma: „Dar nu vorbea decât nemțește. De aceea a început metodic, cu dicționarul. Și a reținut din filele lui acele cuvinte care-i satisfăceau intențiile, care găseau în el o rezonanță mai adâncă: la prima literă – acareturi, acțiuni, armament, apanaje; la cea de-a

doua – bănci și bacșiș; cea de-a treia – camarilă, căi ferate, cherestea și case; și-a mai aflat și grajduri și gloanțe, și hârtie și masacre, și panamale, și temnițe”⁸.

Un capitol interesant este dedicat evenimentelor de la 1907 și este intitulat *Din primăvară până-n toamnă*, după titlul articolului lui Caragiale, proaspăt republicat la Editura Militară, în 1957⁹. Retorica este aceeași, încadrată în interpretările istoriografice ale vremii și atribuie regelui responsabilitatea reprimării răscoalei din 1907, alăturându-i însă Occidentul

drept complice: „Când spui Carol I von Hohenzollern, gândul te duce la crima de neuitat din 1907, crima lui și a complicilor săi în fracuri croite la Paris sau la Viena”¹⁰.

Chiar și ultima secțiune, cea dedicată perioadei postbelice și realizărilor regimului democrat-popular, începe tot menționând instituția monarhiei. Carol I și Carol al II-lea erau numiți duplicitari, interesați de cinste și morală doar în discursul public, iar regele Ferdinand era ridiculizat: „...preocupat mai cu seamă de femeile de serviciu ale palatului. Sceptrul îl purta Maria de Edinburgh, agentă a Intelligence Service-ului”¹¹. Ultimul pe listă, regele Mihai, este numit direct „fascist cretin”¹². Abia după momentul 1947 atenția discursului este îndreptată în totalitate asupra prezentului și noului regim. Tonul este unul acuzator, specific textelor de popularizare din epocă,

amestecând concepte și acuze, pentru a reda imaginea generală a Occidentului fascist și decadent, de beneficiile căruia ar fi profitat din plin burghezia românească: „Brătienii dețineau pachete de acțiuni, împreună cu bancheri și industriași străini...”, „frip-turiștii național-țărăniști stăteau alături de capitaliștii străini în consiliile de administrație ...”, „... unii, ca și ceilalți, realizând profituri imense, au camuflat afacerile de miliarde ale jefuitoarelor hitleriștii la «Bayerische Motorenwerke München», «Hans Lloyd», la «Metzeler», la «D.K.W.» sau «Auto-Union»”¹³. Așadar, ideile formulate nu sunt numeroase, dar sunt reluate în funcție de contextul istoric puternic reinterpretat pentru a transmite câteva raționamente simple: atât regele cât și clasa politică au fost interesați exclusiv de sacii de bani – pe lângă

mitul regelui care ar fi plecat din țară cu trenul încărcat de valori, Iuliu Maniu este caricaturizat sub forma unui corsar care îl îndeamnă pe Ion Mihalache să încarce sacii cu bani în avionul care îi aștepta. Momentul Tămădău este reprezentat prin simboluri ca: dolari, pirați corsari și capul de mort.

În încheiere, textul afirmă intenția întregului album: „Să nu uităm nimic din câte s-au întâmplat! Să nu uităm! Să nu uităm!”¹⁴. Un îndemn devenit faimos și rămas până în prezent în mentalul colectiv în versiunea formulată de personajul lui Zaharia Stancu („Să nu uiți, Darie!”), care a fost de altfel una din obsesiile epocii: trecutul, în noua sa versiune, nu trebuia uitat, tocmai pentru a confirma și a legitima prezentul.

¹ Pavel Țugui, *George Ivașcu, redactor-șef al revistei Contemporanul*, în „Cultura literară”, nr. 516/13.05.2015, disponibil la <http://revistacultura.ro/nou/2015/05/george-ivascu-redactor-sef-al-revistei-contemporanul/>.

² „Discobolul” a apărut la București (septembrie 1932 – mai 1933), cu un program de revalorizare a trecutului propus de Eugen Ionescu și de promovare a criticilor tineri. A adunat contribuțiile scriitorilor cunoscuți precum L.Rebreanu, Ion Pillat, N.D.Cocea, G.M.Zamfirescu, Camil Petrescu, Perpessicius, dar și proză și poezii seminate de Lucian Boz, Pericle Martinescu, Emil Botta, Simion Stolnicu. A avut un caracter modernist temperat (I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*, ediția a II-a revizuită și completată, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 153).

³ Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu (Dosare literare)*, Editura Floarea Darurilor, București, 1998, p. 12.

⁴ Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române (DBLR)*, volumul II, M-Z, Editura Paralela 45, Pitești, 2006, p. 545.

⁵ *Cronica ilustrată a unei lumi apuse*, Editura Politică, București, 1959, p. 3.

⁶ *Ibidem*, p. 6.

⁷ *Ibidem*, p. 16.

⁸ *Ibidem*, p. 30.

⁹ Ion Luca Caragiale, *1907. Din primăvară până-n toamnă*, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., București, 1957.

¹⁰ *Cronica ilustrată...*, p. 59.

¹¹ *Ibidem*, p. 214.

¹² *Ibidem*, p. 215.

¹³ *Ibidem*, p. 226.

¹⁴ *Ibidem*, p. 238.

Ilinca BARTHOUIL

Georges Barthouil, comunismul și borșul de fasole

Ilinca Barthouil, născută Ionescu, este originară din Iași. A studiat la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, secția franceză-română. S-a căsătorit cu Georges Barthouil, primul lector străin care a sosit la Iași după instalarea regimului comunist. S-au stabilit ulterior în Franța, la Avignon. Doctorat în domeniul românisticii la INALCO, Paris. Cadru universitar la Universitatea din Avignon din 1971 până în 2008. Textul de mai jos transcrie o parte din amintirile pe care doamna Ilinca Barthouil a avut bunăvoința să le rememoreze pentru revista „Dacia literară”, la Iași

(Monica Salvan)

Georges Barthouil a venit ca lector la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, la catedra de franceză, la începutul anului 1961. La acea epocă se reluasera acordurile culturale franco-române, care fuseseră întrerupte după război. În cadrul acestor acorduri culturale care s-au reactivat, s-au creat întâi două posturi de lector, la două universități din țară, mai întâi la București, în 1959, cred, apoi la Iași.

Georges Barthouil ar fi trebuit să ajungă la Iași la începutul anului universitar 1960-1961. Se știa, bănuiesc, că va sosi un lector, în orice caz el a sosit în ianuarie, cu întârziere mare, pentru că postul rămăsese neocupat. Cert este că, în noiembrie 1960, toc-

mai terminase serviciul militar. Înainte fusese secretarul Centrului Cultural Francez din Palermo, în Italia. După terminarea armatei s-a dus la Ministerul de Externe pentru a solicita un nou post în același domeniu și de aceeași natură. Cineva de acolo i-a spus: „Avem o propunere! Acceptați să mergeți în România, lector de franceză, la Universitatea din Iași?”. N-a ezitat nicio secundă. Era suficient de informat ca să știe ce se întâmplă în România, dar a acceptat. Și așa a sosit la Iași, după sărbătorile de iarnă din 1960-61, la începutul lui ianuarie.

Românilor le era însă atunci interzis să frecvențeze un occidental, lucru de care el a suferit foarte mult. Atunci când a acceptat postul în România nu-și putea imagina totuși ce însemnau realmente acele regimuri din estul Europei, cu toate interdicțiile care existau. Când a venit în Iași, nu-și dădea seama cum poate fi iarna la noi. Era zăpadă, un soare foarte frumos afară și un ger cumplit. S-a îmbrăcat cu un pantalon alb și un blazer bleumarin peste cămașă, și a plecat la Universitate, pe jos. Stătea la hotelul Continental. Și bineînțeles că, la minus 20 de grade, s-a îmbolnăvit urgent, a făcut o gripă mai complicată. A chemat un medic, căruia i s-a interzis însă să urce în camera de hotel ca să-i dea o consultație. Și i-a dat-o prin telefon, din holul hotelului. N-a avut voie să meargă să-l vadă, să-l consulte. Asta a fost prima

PROFESORI FRANCEZI LA IAȘI

---

lecție. Singurele persoane cu care putea intra în contact erau cameristele de la hotel. Dintre colegii din Iași care știau că a venit și s-a îmbolnăvit, nici vorbă să-i facă cineva vreo vizită. Era strict interzis. Eu i-am fost studentă, în acel moment eram în anul IV. La acea epocă, noi, studenții, n-aveam voie să vorbim cu el, să intrăm în contact cu el altundeva decât în sala de curs. N-aveam voie să avem o discuție particulară cu el în interiorul universității. Era occidental...

Nimeni nu spunea direct „aveți interdicție să vorbiți cu acel personaj”, dar lucrurile acestea erau

implicit știute de toată lumea. Nu îndrăznea nimeni să-i vorbească, orice ar fi fost. Vorbea numai în cadrul catedrei, cu colegii, iar el a înțeles rapid care este atmosfera, care este realitatea. I-a fost foarte greu la început, era complet izolat, ca și cum ar fi avut holeră. Și n-avea cu cine să se consulte, să discute. În schimb, tocmai din cauza acestei ostracizări, pleca foarte des la București, să se întâlnească cu colegul lui de acolo. Acel coleg – primul lector care a venit în România după război, de aceeași vârstă – avea, cred, un regim mai blând la București decât aici, la Iași. Georges

Ilinca Barthouil, rememorând frânturi din viața primului lector francez sosit la Iași în comunism

PROFESORI FRANCEZI LA IAȘI

---

mergea bineînțeles și la ambasadă, la serviciile culturale, era singurul loc unde putea să întâlnească oameni în mod normal.

La Iași, mama mea, lector la catedra de franceză, era printre pușinii care îi vorbeau, deosebirea față de colegii ei fiind că ea era elvețiancă francofonă. Suntem în 1961. După război, mama n-a mai putut merge să-și vadă părinții în Elveția. Viitorul meu soț a încercat să o ajute, dar n-a reușit să obțină să i se acorde dreptul de a pleca în Elveția să-și revadă părinții înainte ca ei să moară – erau foarte în vârstă. Cei doi s-au regăsit în cadrul catedrei de franceză între vorbitori nativi de limbă franceză. Era pentru el singurul reper, colegii erau foarte amabili dar extrem de rezervați. Nimeni nu i-ar fi zis „poftiți la o cafea!”, de exemplu. Iar mama își regăsea prin el originile, să spunem.

Părinții mei s-au căsătorit în 1938, în Elveția. Mama a venit în țară după căsătorie, dar în timpul războiului, între 1943 și 1945, noi – mama și trei copii, sora mea cea mai tânără încă nu se născuse, cel de-al treilea era un bebeluș – în '43 am plecat, să spunem, la adăpost de război, în Elveția. Am stat acolo doi ani, la bunici. Însă în 1945 ne-am întors, la dorința tatei (el voia ca noi, copiii lui, să fim români), deși fusese sfătuit de personalități românești din afară, care au înțeles ce se va întâmpla: „nu vă întoarceți pentru că va fi jale acolo, lucrurile se vor schimba total”. Tata era un tânăr jurist cu multe merite. Era profesor de drept civil aici, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, membru al Consiliului legislativ, care a fost desființat apoi de comuniști în 1948.

El a luat hotărârea să ne aducă înapoi spunând: „dacă toată lumea face așa, ce se va întâmpla cu țara, cu intelectualitatea, cu facultatea de drept?!”. El s-a întors chiar în 1944, ziua de 23 august l-a prins la Cluj și a fost cât pe ce să fie împușcat de ruși, el și cu încă cineva. Niște unguri din Cluj i-au înfășurat pe amândoi în niște bandaje și i-au dus într-un spital, ca să se creadă că sunt răniți. Și așa au scăpat cu viață. Din 1945, după ce am revenit toți, mama n-a mai putut ieși din România decât foarte târziu, când mama ei murise deja. L-a revăzut pe tatăl ei doar câteva zile.

Mama era deci lector la catedra de franceză. Catedra se redeschisese în 1957, abia cu un an înainte ca eu să intru la facultate. Mai târziu, când s-a creat Conservatorul din Iași, mama dădea cursuri în plus, de germană și italiană, mai ales pentru viitorii cântăreți de operă, ținea cursuri de limbi străine, la Conservator. Acolo, în general, avea ore seara. A muncit foarte mult, a dat și lecții particulare. Întotdeauna a muncit din greu pentru că situația familiei era grea. Tata, juristul promițător și afirmat deja în Germania – recunoscut științific vreau să spun – n-a lucrat nicăieri în altă parte decât în România, dar a fost bursier Humboldt în Germania, și a fost bursier și în Austria. A studiat până târziu. A fost dat afară în 1950 de la Universitate, unde era titularul catedrei de drept civil. Și noi eram patru copii, se născuse între timp și sora mea care avea un an atunci, eram născuți unul după altul, și practic muritori de foame. Un timp, singurul venit a fost leafa mamei. Tata a fost pentru puțin timp muncitor la o fabrică, un atelier, o cooperativă de nasturi, care era situată lângă Piața Unirii.

PROFESORI FRANCEZI LA IAȘI

Mi-amintesc, eu aveam 9 ani atunci, îmi era milă de el. El nu zicea nimic, s-a comportat foarte demn, a făcut tot ce a putut, dar nu i se dădea nicio posibilitate de a-și câștiga existența, nu contau cei patru copii. El întotdeauna spunea: „vă rog să țineți cont de faptul că am patru copii mici”, când noi devenisem adolescenți el tot spunea că eram mici. Rămăsese un fel de glumă în familie. Mergeam să-l iau când ieșea de la lucru, ca să fie mai puțin abătut, îmi era milă de el, îmi amintesc perfect. Și îmi arăta cum făcea nasturi, nu era foarte priceput, dar ajuta muncitorii. În sfârșit, după aceea au mai fost multe „aventuri” profesionale eșuate. De exemplu a fost candidat pentru un post de infirmier, „soră de caritate” se spunea pe atunci. De fapt ar fi devenit ajutor de infirmier, la munca grea dintr-un spital. Dar i s-a spus că el, fiind bărbat, nu poate fi soră de caritate și n-a obținut postul. După aceea a fost trimis educator sau pedagog la o școală de corecție, care exista în afara Iașului, dincolo de Parcul Expoziției, cu mult dincolo de capătul tramvaiului. După aceea a mai fost profesor la o școală de copii cu dizabilități, cu handicap mintal. Eram studentă de acum, odată tata s-a îmbolnăvit și m-a rugat să mă duc să-l înlocuiesc. Copiii aceștia erau afectuoși și blânzi, dar trebuia să știi cum să-i iei. Și eu vedeam că aveau multă sensibilitate și voiam să-i ajut, mă tot forțam. Am amintiri, câteva, de acolo și-i spuneam lui, „uite, am încercat!”, și el zicea „nu trebuie făcut așa, că ei nu pot mai mult de-atât”. Dar acești copii îl iubeau foarte mult pe tata. Într-un sfârșit a mai fost profesor de română la școala care este și-acum pe Lascăr Catargi, o școală de opt clase.

A terminat ca profesor de română, la liceul care

este pe strada Gării, Liceul Național. Erau două mari licee de băieți în Iași, pe atunci: aici lângă Universitate (Liceul „C. Negruzzi”) și cel de-acolo. El a ieșit la pensie ca profesor la 60 de ani. Între timp, a continuat să lucreze în plan științific, nici nu am știut cum a reușit să rămână la același nivel internațional. A avut curajul să corespundă cu cei din afară, a menținut contactul. Eu am plecat din țară în 1964, eram deci căsătorită, și am facilitat permanent schimbările, am luat eu legătura cu acei juriști francezi care încă trăiau, erau de vârsta lui, și am contribuit cum am putut, începând din acel moment.

Revenind la situația lui Georges Barthouil la Iași... La un moment dat mama și el s-au împrietenit și se apreciau reciproc foarte mult. Trebuie spus că și mama era un personaj extraordinar, era profesoară de italiană, germană și franceză. El a rugat-o să-i dea ore de germană și ea a acceptat. Dar aceste ore nu puteau avea loc la el sau la noi, totul era interzis. Se duceau în Copou, era un chioșc unde se află acum Muzeul Eminescu, erau singuri, se așezau la o masă cu două scaune și ea îl învăța germană. Lucrul acesta i s-a reproșat imediat foarte tare.

Soțul meu și-a terminat misiunea aici în 1964, a stat deci trei ani. Într-o zi, – noi stăteam pe strada Ralet atunci, deci aproape de universitate – el a condus-o pe mama acasă, se puteau vedea numai în stradă, cu supravegherea de rigoare, asta știa toată lumea, știa fiecare, mai bine spus. Când au ajuns în dreptul casei, el i-a spus mamei: „Aș vrea să intru în casa dumneavoastră”. Felul cum a reacționat mama a fost decisiv. Mama nu i-a spus: „N-am voie”. Nu i-a spus: „Nu pot, îmi pare rău, nu puteți să veniți în vizită, înțelegeți lucrul

acesta!”. În schimb i-a spus: „V-aș invita cu plăcere – era ora mesei de prânz – dar nu am nimic să vă ofer, eventual un borș de fasole”. Iar el a spus: „Vreau să mă-nânc, dacă se poate, borș de fasole!”. Și așa a intrat el în casă la noi, pentru prima oară.

Nu-mi amintesc dacă a venit de mai multe ori, dacă a devenit un obicei, nu cred. Poate foarte rar, dar odată ce s-a terminat primul an, primul semestru, deci 1961, după aceea în al doilea an și, mai ales, în al treilea, lucrurile au evoluat oarecum. El stătea la Hotel Continental și invita studenții, ne invita să mergem la el. Mergeam în grup, nu individual, și ascultam discuri pe care le adusese el, discutam. Atmosfera s-a destins, s-a putut face acest lucru. Bineînțeles că eram controlați când intram, când ieșeam, ni se luau buletinele la recepție. Țsta nu era cel mai grav lucru. Se nota la ce oră am venit, la ce oră am plecat, cât am stat, bănuiesc că era și tot ce trebuia, în cameră, să se asculte. În toate camerele, fără îndoială! Dar nu se întâmpla nimic, complot sau discuții politice, pur și simplu eram un grup de tineri între noi! Mergeam uneori în excursie la Ciric și acolo eram în aer liber și ne simțeam mai liberi să vorbim.

Camera de hotel era închiriată de Universitate. Când ne-am căsătorit ni s-a acordat o a doua cameră, două camere una lângă alta, ca să avem ceva mai mult spațiu. Noi ne-am căsătorit la începutul lui iunie 1963; pe mine nu m-au lăsat să ies din România să mă duc să-mi cunosc familia de acolo. Oricum urma să revină fiindcă mai avea un an de contract, deci aș fi revenit și eu, obligatoriu. Dar a fost imposibil să ies din țară. A încercat să acționeze la Ministerul de Externe Francez, ca să mi se dea voie să plec măcar

cincisprezece zile înainte de noul an universitar, mai eram studentă. Când a plecat el, vara, pe mine m-au dat afară din hotel, deși era locuința noastră legală. M-am dus înapoi la părinți, asta era! Nici măcar una din cele două camere nu mi s-a lăsat. A trebuit să-i mut și lucrurile lui la noi, pentru că eram de acum căsătoriți. Când a plecat nu știa că așa se vor derula lucrurile. Când a început următorul an, Universitatea i-a pus la dispoziție un apartament cu trei camere care se află în Piața Unirii, blocul acela ce face colțul cu stația de tramvai. Am stat acolo până am plecat definitiv.

Ca să revenim la misiunea lui Georges Barthouil în România: pe la mijlocul perioadei de trei ani lucrurile s-au agravat. N-aș putea să interpretez acum, dar au fost niște presiuni ca să aducem mărturii, eu pe partea mea, mama pe a ei, separat, că Georges ar fi spion. Ca și cum, dacă el ar fi fost spion, noi am fi știut! Trebuie să spun că nu aveam nimic strict contra lui, ca persoană individuală, dar așa se proceda. Adică s-au reluat acordurile universitare, au fost convenții, lectorii au venit în România... Cred că soarta asta a avut-o și lectorul de la București, adică aceeași politică de intimidare. În contextul epocii era înfiorător, atunci a fost momentul cel mai dificil, când eu, personal, am fost convocată. Eu nu-l frecventam în afară de facultate, nu mergeam să mă plimb singură cu el undeva. E drept că mergeam la Continental, dar eram șase, șapte, opt studenți, colegi de-ai mei. Până la urmă a intrat în contact cu un număr de tineri. Aveam un prieten bun care era student la Medicină, care venea și el acolo, se mai destinsese situația. Modul de a se frecventa era în sens unic, noi mergeam acolo,

dar el nu putea merge la nimeni în casă. Era o regulă care funcționa în acest fel.

Bineînțeles că misiunea lui și a colegului de la București reprezentau inițial o noutate absolută, rolul lor nu era doar să țină niște cursuri. Misiunea lor era să doteze catedrele de franceză cu material didactic, cu cărți, cu discuri, cu material care venea din Occident. La Iași, la epoca aceea, nu existau la „Cuza” decât două secții de limbi străine, rusa și franceza, deci problema englezei, italienei, germanei nu exista. Singurul centru de deschidere spre Occident, în cadrul Universității, era catedra de franceză. Mari scriitori francezi erau pur și simplu interziși: Proust de exemplu. Absurd, dacă stăm să ne gândim. Erau toți „decadenți”, „burghezi”, era marxismul la putere, nu se predau acei autori, la Biblioteca Centrală aceștia erau la Fondul Secret.

Șeful catedrei de Franceză la epoca respectivă era binecunoscutul și respectatul profesor Nicolae Popa, care făcuse doctoratul în Franța, la Sorbona, și care l-a primit pe Georges cu brațele deschise. Și pentru el a fost o plăcere să revadă un francez. Ulterior, când ne-am căsătorit, am putut merge și la el acasă, câteodată. La început, profesorul Popa i-a spus între patru ochi că nu poate să-i încredințeze un curs de literatură. Georges nu era lingvist, era profesor de literatură. Acum un lector vine ca să practice franceza, sau orice altă limbă, atunci lectorii țin cursuri în amfiteatru - în franceză se cheamă „curs magistral”. Noi eram 20 de studenți pe an, nu mai mult. Era concurs de admitere cu un număr limitat de locuri. I s-a explicat lui Georges că nu poate preda literatură. El, inițial, nu cunoștea aceste realități pe teren, nu știa

că i se va interzice. Vine ca profesor și i se spune: „asta faceți, asta nu faceți!”. A discutat cu profesorul Popa, au ajuns la o înțelegere. Profesorul Popa i-a propus să intituleze acel curs „Curs de estetică literară” (de fapt de stilistică). Georges trebuia, în principiu, să se limiteze la acest aspect al unei opere literare și să nu analizeze conținutul, să nu se refere la idei. A fost un „joc” de fapt, o convenție.

Soțul meu a înțeles că în felul acesta va putea aborda și literatura, ceea ce a și făcut. La început i-a întrebat pe studenți care sunt autorii francezi contemporani pe care ei îi cunosc. Răspunsul a fost André Stil, Pierre Gamarra, Henri Barbusse. Henri Barbusse oricum era mai cunoscut, însă Georges, care citea enorm, le-a răspuns: „dar eu pe aceștia nu-i cunosc!”. Pierre Gamarra a devenit mai cunoscut după aceea, a scris literatură pentru copii, dar André Stil... De fapt, erau toți militanți comuniști în Franța. Și aveau o operă absolut nesemnificativă. Nu vorbesc de Henri Barbusse neapărat, dar oricum nu ei erau marii autori francezi ai acelei epoci. Suntem într-o epocă în care nu se vorbea de „noul roman”, de exemplu, modul de a studia literatura rămânea tradițional. Georges s-a adaptat, pe parcurs. S-a adaptat foarte repede, s-a atașat foarte mult, a înțeles exact ce era de înțeles, a fost pentru el pe plan uman o experiență de viață deosebită și unică, despre care a vorbit întotdeauna.

Georges BARTHOUIL

Bine te-am regăsit, Românie!

Când am sosit în România, în 1961, primul lector francez la Universitatea din Iași după război, am fost întâmpinat în holul aeroportului Băneasa de statuia lui Stalin. Ținut mai întâi în carantină, deoarece nimeni nu îndrăznește să vorbească cu mine, suspectat (de ce anume?), acuzat de a fi „spion”, intenționam să cer rechemarea mea în Franța când, în mod miraculos, studenții mei de atunci m-au invitat, când s-a făcut primăvară, să-i însoțesc la o plimbare la Ciric.

În drum, printre copaci, unde ar fi fost greu să fie microfoane ascunse, ei mi-au spus că modul lor de comportare față de mine era dictat de teamă și nu de ura față de „capitalistul” – care nici nu eram – și cu atât mai puțin ura față de un occidental și încă și mai puțin față de un francez. Am decis deci să rămân la postul meu de lector de franceză, la Universitatea din Iași. Și bine am făcut căci în România m-am căsătorit, la biserica catolică din Iași.

Ulterior, soția mea și cu mine am încercat să salvăm ce se putea salva – după opinia noastră – din tradiționala prietenie între România și Franța, și anume colaborarea culturală, ținută cu grijă în afară de politică, de ideologie și de interese mercantile.

Acest lucru a fost posibil un timp, așa cum o dovedește comemorarea centenarului „locuitorilor Latinității”, în anul 1978, la Avignon. Apoi a fost evident că nu ne puteam compromite cu reprezentanții (inclusiv diplomații care nu mai erau diplomați) pu-

terii pe cât de tiranică, pe atât de incultă care asuprea România. În consecință, cu profund regret, am încetat voit orice activitate în cadrul Asociației culturale Franco-Române din Vacluse, în semn de protest, Asociație fondată de noi și care n-a mai avut nicio activitate de mai mulți ani și niciun contact cu „Ambasada” lui Ceaușescu la Paris.

De acum înainte, Asociația își va relua toate activitățile, dezvoltându-le, cu atât mai mult cu cât, și în regiunea noastră, interesul manifestat de toată lumea față de recente evenimente din România a fost și rămâne imens.

În ceea ce mă privește, am fost absent din România, în mod voit, timp de 19 ani. Faptul că nu am putut participa la comemorarea centenarului lui Eminescu – deși am fost invitați, ne-am abținut – a însemnat pentru noi o rană în suflet. Din fericire, o manifestare care a avut loc la Roma, organizată *fără* reprezentanți români oficiali, mi-a oferit posibilitatea de a-l omagia pe poetul națiunii române. Sper să pot veni cât mai curând în România; România despre care spuneam întotdeauna pe vremuri (ceea ce va redeveni fără îndoială adevărat): „Se spune că fiecare om liber are două patrii: pe a sa și apoi Franța; se poate de asemenea spune că fiecare francez are două patrii: pe a sa și apoi România”. O Românie deșteaptă și care trebuie să rămână ceea ce a devenit: liberă!

(CRONICA, 26.I.1990)

Jean-Louis COURRIOL

Anii petrecuți la Iași au fost printre cei mai frumoși din viața mea

Ciudat destin să-ți începi cariera universitară la 26 de ani la Iași în perioada 1975-1977 când România trăia sub regimul comunist sovietic dictatorial ceaușist...

Așa mi-a fost soarta și nu o regret deloc. Profesor de limbi clasice, Agrégé de l'Université en Français, Latin, Grec din 1972 am avut norocul să fiu numit pe postul de lector de franceză din Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. În realitate îmi făceam serviciul militar ca profesor, cum era posibil pe atunci. Cererea mea de a veni în România își avea motivul profund în dorința de a mă căsători – când ne va veni autorizația birocratică atunci necesară – cu o proaspăt-diplomată de română-franceză a Universității din București pe care o întâlnisem tocmai în anul 1972 cu ocazia unei vizite turistice în România. Așa a fost să fie; după mai mult de 3 ani de așteptare, ne-am și căsătorit la Iași în 21 iulie 1977.

Experiența trăită la Iași a fost o experiență unică. Descopeream un regim politic cu totul nou în care cetățenii nu se bucurau de libertate, în care pe atunci se trăia relativ bine: nu erau încă mari probleme de aprovizionare cum se va întâmpla la sfârșitul anilor '80. Aveam personal condiții de viață destul de plăcute: un apartament oferit de Universitate în centrul orașului, în Piața Unirii unde, sâmbătă de sâmbătă,

răsunau strigătele nuntașilor „Să se pupe mirii în Piața Unirii” ceea ce nouă ne era deosebit de întristător dată fiind situația noastră de candidați la căsătorie...

Din punct de vedere al muncii de profesor aveam de a face pe de o parte cu studenți de calitate pe care îi regăsesc acum colegi, profesori de franceză la universitate și cu colegi profesori care se pregăteau să plece în Franța ca lectori de română și veneau să-și amelioreze cu mine cunoștințele de franceză.

La Iași am avut parte de colegi de mare calitate pedagogică și umană care au înțeles perfect situația mea. Mi s-a făcut un program care îmi permitea să mă deplasez în Oltenia de unde era viitoarea mea soție timp de 4 zile pe săptămână și să predau la Iași în restul timpului.

Experiența pedagogică a fost una excepțională. Am început să predau și traducere și să și traduc din autori români clasici. Atunci m-am apucat de traducerea romanului lui Camil Petrescu *Patul lui Procust* pe care urma să-l public în franceză abia în 1990, imediat după Revoluție. Acești ani au fost decisivi pentru formarea mea în domeniul limbii române, care pentru mine a fost și rămâne limba latină modernă, o limbă latină mult simplificată după modelul limbii grecești moderne care, pentru cine a făcut 15

ani de greacă veche, este o joacă de copil...

Am descoperit și România, am învățat să fac deosebirea dintre regimul politic de atunci și poporul care îi era supus fără să poată face nimic pentru eliberarea sa. Am avut șansa unei adevărate a doua familii în România, familia soției mele care, în ciuda intimidărilor birocratice și polițienești, m-a adoptat ca viitor ginere și m-a primit cu brațele deschise.

Nici căsătoria, cu inevitabilele neplăceri datorate situației, nu a fost fără învățăminte. Atunci am descoperit, sfătuit de colegii mei de la universitate, o personalitate care urma să devină după Revoluție una din cele mai importante și marcante ale României moderne, Ion Iliescu. Dânsul era pe atunci prim-secretar al Partidului la Iași. Neobținând autorizația de a ne căsători, după ce soția mea, pe motivul că ceruse să se căsătorească cu un străin „capitalist”, fusese dată afară din învățământ, am făcut apel la ajutorul dânsului. Am cerut, fără succes la început, o întâlnire care după o lună de încercări telefonice, mi-a fost acordată. Am descoperit atunci un personaj deschis și deștept care nu semăna deloc cu birocrății obișnuiți, care m-a primit cu mare amabilitate, mi-a dat de înțeles că nu poate face mare lucru fiind și el în dizgrație față de cuplul conducător, dar că va încerca. Pe 14 iulie 1977 am primit un telefon: „Sunteți bun să oferiți o șampanie, vi s-a aprobat cererea de căsătorie!”.

În 1990, când Frédéric Mitterrand, nepotul lui François, a venit ca reporter la Antena 2 să facă mai multe emisiuni despre România la București și m-a

luat ca traducător-interpret, am fost primul traducător al primului interviu dat de Ion Iliescu televiziunii franceze în martie 1990.

De atunci am rămas cu o mare stimă față de acest om politic care a asigurat trecerea de la un sistem dictatorial comunist la democrație. I-am și tradus, la cerere, cartea de interviuri *Marele șoc al unui sfârșit de secol prea scurt* apărută la Editions du Rocher în 2004.

La Iași mi-am făcut mulți prieteni cu care sunt în continuare în contact, colegi, precum Marina Mureșanu, șefa catedrei de franceză la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, domnul și doamna Apetroaie, profesori universitari și ei care ne-au fost nași la căsătorie și mulți alții, domnul și doamna Botez, fostul Director al Bibliotecii din Iași. Îi revedem – pe cei care mai sunt printre noi –, cu mare plăcere.

Anii petrecuți la Iași au fost printre cei mai frumoși din viața mea. Orașul mi-este drag nu doar fiindcă m-am căsătorit în eleganta lui Primărie într-o frumoasă zi din iulie 1977.

Dionisie VITCU

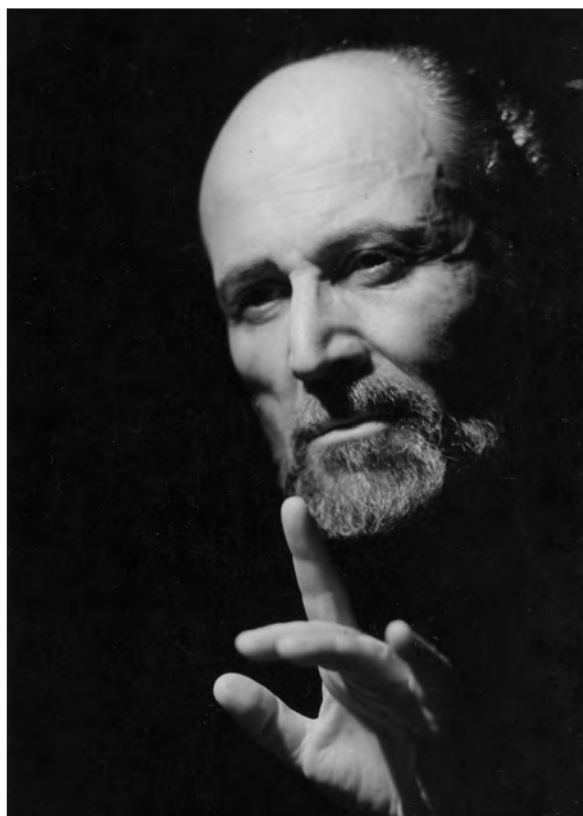
Ion Omescu Un mare actor – cărturar al Teatrului Național

Când l-am văzut pe strada Cuza Vodă din Iași am avut impresia că întâlnesc un personaj din teatrul spaniol – *Cidul*. Eram încă tributatar unui vechi obicei căpătat în studenție. Profesorul nostru, Ion Cojar, ne îndemna să observăm lumea din jurul nostru, oameni, caracterele, să reținem în memoria vizuală cât mai multe date care ne vor fi de folos și ne vor ușura munca în profesia noastră.

Nu știam că-i actor, că-mi va fi coleg de teatru și nu știam că-i poet și voi juca într-o piesă scrisă de el. Trupa în care mă încadrasem nu se compara cu cea de la Teatrul Tineretului. Peste optzeci de actori de toate vârstele împărțiți pe genuri și *grupulețe*, aveau ierarhii în care nu puteai pătrunde. Repertoriul era stabilit cu două-trei stagioni înainte și trebuia să-ți *aștepți* rândul.

Tristeți provinciale mă năpădiseră și mă cuprindeau părerile de rău că m-am abătut de la drumul atât de frumos început la Piatra Neamț. Am intrat pe puntea îndoielilor lângă aleea statuilor fără pedestal. Mă năpădeau gânduri întunecate și soarele inimii mele pălea. Purtam un dor lăcătuțit de a mă realiza și de a-mi face un renume în timp durabil. Cred și acum, am convingerea, că toți artiștii poartă la început curcubeul pe umeri. M-am rezemat de gânduri și amintiri ca ciobanul Mioriței de bâță și am așteptat defilarea inimilor

de pesmet și surâsului de zgură. Vreme de șapte luni am șters colbul printre perdelele sălii de spectacol urmărind cu atenție montările mai vechi și mai noi, dar mai ales prestația artiștilor de toate vârstele și școlile din trupa celui mai vechi Teatru Național. Zăboveam ore întregi prin sălile Bibliotecii universitare, prin sălile Filarmonicii și Teatrului Luceafărul. Folosul a fost că am reușit să-mi fac un repertoriu personal care

m-a scos din multe *încurcături*.

La Teatrul Național erau rezervate lângă scenă loje pentru artiști. Totdeauna erau pline cu mari personalități, altădată gloriei ale teatrului românesc, ieșite la pensie. Doamne și domni care păreau scoși dintr-un album, îmbrăcați în ținută de gală, își legău capetele albe ca niște păpădii și comentau cu glas tare spectacolul de pe scenă. Publicul nu era deranjat de *spectacolul lojilor*. Erau priviți cu admirație și aduceri aminte de gloria lor trecută.

Mari personalități ale teatrului românesc – N. Al. Toscani, A.I. Maican, G.M. Zamfirescu, dar mai ales Ion Sava au avut o contribuție fundamentală la consolidarea, într-o anumită epocă, a trupei Teatrului Național. Nu numai studiile de specialitate erau necesare. Pe lângă talent se cereau calități psiho-fizice, aspectul fizic era cerință primordială. Părea un spectacol numai să privești trupa înșirată pe scenă și puteai înțelege că fiecare artist este o valoare de patrimoniu. George Popovici, Nicolae Șubă, Nic. Veniaș, C. Ramadan, Ștefan Ciubotărașu, Ștefan Dăncinescu, Constantin Sava, Al. Radvanschi, Mihai Grosariu, Constatin Cadeschi... sau doamnele Marioara Davidoglu, Anny Braiesky, Margareta Baciu, Rela Ghițescu, Virginica Bălănescu... După o lungă așteptare, cu necazuri de tot felul, am avut șansa să mă întâlnesc în scenă cu mulți dintre acești înzestrați artiști ai Naționalului ieșan. Sinceritatea laudelor lor într-un anumit moment m-a încurajat și mi-am recăpătat încrederea și curajul care mă părăsiseră. Încercam să găsesc în spectacolele lor, care la început nu-mi plăceau, calități ascunse la prima vedere și am

reușit. Începusem să mă acomodez stilului noului meu teatru. Printre actorii generației de mijloc, pe umerii cărora era purtat repertoriul, am descoperit câțiva cunoscuți din anii studenției de la manifestările naționale. Marcel Finchelescu, Teofil Vâlcu, Virgiliu Costin, Saul Taișler, Sergiu Tudose, Valentin Ionescu, Boris Olinescu, dar mai ales pe distinsul artist și om de cultură Ion Omescu, unic în felul lui prin instrucție, prin comportament, prin ținută și prin aspect fizic. Înalt, drept și elastic în mișcări controlate, părea ca un atlet zugerăvit pe vasele grecești. Cu fața ovală, cu fruntea înaltă, cu păr șaten tuns scurt, pieptănat pe partea dreaptă, cu ochi căprui, privind întristat, cu nasul drept deasupra unei guri surâzând ușor ironic, îmi părea uneori coborâtor din grila voievozilor romantici. M-a întâlnit pe holul principal la ieșirea din teatru. Nu am apucat să-l salut așa cum aveam obiceiul. S-a oprit, mi-a zâmbit și m-a întrebat prietenos-ironic: *ce mai joacă marii artiști de la Piatra Neamț?* Mai nimic, i-am răspuns eu. *Ei, te-am văzut în Ioniță din Opinia publică, și mi te-a lăudat și Crin Teodorescu. Ai să joci într-o piesă de-a mea și și-a continuat drumul spre ieșirea din teatru. Vestea primită m-a bucurat. Aflasem chiar de la Omescu că-i dramaturg și-am devenit curios să aflu subiectul piesei în care voi fi distribuit. Nu l-am aflat decât foarte târziu, când am jucat în *Săgetătorul* un rol secundar, dar în care m-am străduit să fiu artist. Nu ascund că mă încerca un sentiment de gelozie când un coleg de generație se lăuda că va juca un rol principal într-o piesă istorică românească. Am bănuțit că este vorba despre opera domnului cu care m-am întâlnit pe hol.*

L-am văzut pe Ion Omescu în *Britannicus* de Racine alături de Anny Braiesky, Teofil Vâlcu și Sergiu Tudose. M-a entuziasmat. Mi-a fost dat să văd un *Nero* cum numai marii artiști înzestrați cu darul divin al talentului pot transforma natura ființei umane cu remarcabilă finețe și expresivitate, prin concentrare psihică, conturând-o cu precizie prin mimică și gesturi și dozându-i momentele de zbucium sufletesc, de criză și de slăbiciune. Prin interpretarea lui *Nero*, Ion Omescu poate fi așezat în galeria marilor artiști ai teatrului românesc. Am căutat să aflu începuturile carierei lui actoricești. Într-un *Recital Shakespeare* juca în *Hamlet* și în *Romeo*. A jucat în *Bălcescu* de Camil Petrescu. Cronicarul dramatic are unele rezerve în legătură cu prestația artistului. Cred însă că Ion Omescu prin cultura și pretențiile sale depășea nivelul unor comentatori, fără să-i ignore sau să nu-i *înțeleagă* și să-i respecte. Glasul său melodios-baritonal, ușor metalic, sublinia nuanțe care păreau neverosimile unor esteți. Actorul cu suflet de poet căuta cuvântului rostit și aripa sa muzicală să-i dea zborului nimbul frumuseții. Nu i se permitea să facă regie și asta îl chinuia. Nu l-au putut opri să scrie. Seara târziu, până la orele dimineții, puteai vedea un geam luminat pe *Cuza Vodă*, după care îngânduratul actor își trecea prin *Filtru* sufletul lui zbuciumat. Poezia sa poartă amprenta unei elaborări intelectuale. Starea sufletească, chinul căutărilor și neîmplinirilor unor eroi din literatura universală, îndeosebi din dramaturgie este tema favorită a poeziei sale și trădează sufletul zbuciumat al actorului instruit și cultivat, tânjind după *un strop de veșnicie, când nici rănilor, nici*

umbra, nici ghimpii nu se vând și-n inimă lumina se-nfruntă cu nimicul. Pasionat de istoria neamului nostru a găsit pretext pentru a pune în lumină sensuri de permanență sufletului omenesc în destinul unui popor de a-și apăra integritatea ființei spirituale în vremea unor domnii despotice. Având prieteni actori predispuși pentru roluri de domnitori, Ion Omescu a scris pentru ei, pentru Teofil Vâlcu, pentru Sergiu Tudose, pentru Saul Taișler... Piesele *Săgetătorul* și *Veac de iarnă* le-a dăruit pentru a fi montate Teatrului Național și le-a publicat la Editura pentru Literatură, 1968. De la un timp îl întâlneam din ce în ce mai rar prin Teatru și la un moment dat a dispărut din Iași. Prin aspectul său fizic, prin ținută și comportament nu putea trece neobservat.

Era un actor cum rar ai putea întâlni azi în colectivul unui teatru. Susținea mereu și cu convingere că repertoriul unui teatru fără dramaturgia marilor scriitori ai lumii nu poate da valoare unui colectiv.

Pasionat de clasicii literaturii Renașterii, în special de cea engleză și-a dorit foarte mult să joace *Hamlet*, dar dorința sa n-a avut ecou la cei ce conduceau Teatrul Național. M-a surprins propunerea făcută, mult prea devreme, atunci, pentru mine. *Ai să joci Polonius*. În seara aceea am recitat acasă, cu creionul în mână, capodopera lui Shakespeare. Mi s-a părut că sunt prea *crud* pentru asemenea rol și-mi era frică să-l întâlnesc pe marele actor și să-i spun că refuz rolul. Am avut *noroc*. Nu l-am mai întâlnit. După vreo doi ani am găsit în librărie cartea lui Ion Omescu *Hamlet sau ispita posibilului* publicată la Editura Cartea Românească, 1971. Cu interes deosebit m-am

apucat s-o studiez ca-n anii de școală. Două sute de pagini grupate în zece capitole în care înzestratul actor își încearcă talentul. Reușește, într-un studiu analitic minuțios făcut și documentat despre tragedia nefericitului *Prinț al Danemarcei*. Cunoscător al cătorva limbi străine, în mod deosebit engleza și franceza, a căutat materiale și s-a documentat pentru o analiză profundă într-un proiect ce poate stârni invidia marilor cercetători în domeniu.

Învingându-mi anii și amintindu-mi din ce în ce mai rar de trecutul nostru strâmb, când încercam să șterg colbul de pe curcubeu, căutam să-mi păstrez inima plină de pasiune. Îmi doream roluri și spectacole pe măsura Teatrului în care mă afirmasem deja. Evenimentele ultimelor decenii ale veacului XX au produs schimbări importante în societatea românească ce avea să dea un nou curs vieții, dar și tulburări și răsturnări de valori mai ales în cultură.

Trecuseră mai bine de două decenii de când Ion Omescu părăsise Teatrul Național. Lipsa lui a lăsat un gol în colectivul artiștilor ieșeni. Într-o dimineață de primăvară, traversând în grabă Piața Unirii, l-am întâlnit coborând treptele hotelului Traian. Zâmbindu-mi prietenos mi-a întins mâna și mi-a *amintit* întrebarea de la prima întâlnire: *ce mai joacă maestrul Teatrului Național? După câteva schimburi de amabilități mi-a zis că vrea să monteze la teatru Rinocerii, că are aprobarea lui Eugen Ionescu și dorește foarte mult ca eu să joc Bèranger. M-a rugat să recitesc piesa și să-i fac o propunere pentru Jean. Urma să se întoarcă după câteva săptămâni în Iași. Nu s-a mai întors. Ceva s-a întâmplat pentru că după proiectul*

Hamlet a căzut și Rinocerii. Într-un târziu l-am întâlnit în București la un spectacol de la Teatrul Nottara. Ne-am salutat, m-a privit cu un fel de reproș și n-am înțeles de ce, dar nici n-am discutat despre eșecul proiectului nostru.

Cum uitarea ne dă târcoale și cum sunt ros de timp și de îndoieli, caut și regăsesc în cărțile marelui actor care a fost Ion Omescu strădania artistului cărturar de-a cunoaște și de a se strecura în cele mai tainice firide ale ființei umane cu scopul vădit de a monta cândva tragedia nefericitului *Prinț al Danemarcei*. Studiul său, *Hamlet sau ispita posibilului*, rămâne un document prețios pentru cei care vor dori să înțeleagă căile parcurse de-a lungul veacurilor de una dintre cele mai de preț și mai importante opere a Renașterii engleze, *Hamlet*, și în același timp de a percepe faptele petrecute la Elsinore. Ion Omescu îl citează pe Victor Hugo și spune că Hamlet e prinț și demagog extravagant și sagace, profund și frivol, bărbat și neutru... *demonstrează că e firesc și cu totul remarcabil ca eroul dramatic să prezinte oscilații de caracter, umoare, de comportament, fără ca prin aceasta să-și piardă ființa.*

În *Note de insomniac*, marele artist, decanul nostru de la I.A.T.C. „I.L. Caragiale”, academicianul Radu Beligan, afirmă că actorul trebuie să aibă eleganță, gust, stil, demnitate, clasă. Ion Omescu întrunea, cred, toate aceste calități. În condițiile începutului de secol XXI s-ar cuveni editat un Dicționar al actorilor, ca să nu fie lăsați pradă uitării ei, histrionii, *artiștii fără operă vie*, gloria Teatrului românesc și mândria unor generații care au fost cândva.

Magda URSACHE

Sub umbra lui Marx: o întrebare și un răspuns

Adrian ALUI GHEORGHE: Ați avut în viața asta și niște... antimodele? Cum v-au influențat acestea? Ce se întâmplă atunci când antimodelele preiau controlul în societate?

Magda URSACHE: Ba bine că nu. Câte și mai câte! E o întrebare ușoară, Adrian Alui Gheorghe. Antimodelele mele: activiștii, instructorii CC/ UTC și CC/ PCR, securiștii, informatorii, toți profii de marxengels-lenin. Am trecut prin logocid fără să le învăț limba impură, de lemn. Comparatistul Al. Dima, italianistul Ștefan Cuciureanu, eminescologul Mihai Drăgan m-au pregătit să primesc marea cultură, pe care Leonte Răutu o rupsese de trecut, dar, la Teoria literaturii, I. Tiba preda după legile lui Jdanov, după care viața trebuia reflectată nu *obiectiv*, ci din p.d.v. *comunist*. Însă am un zece și pentru Titus Raveica: zâmbea autoironic când trebuia să ne spună că Immanuel Kant e un biet eclectic față de marele Marx. Raveica ne mai scotea de sub umbra lui Karl. Într-o pauză, ne-a înștiințat pe noi, studenții, că-i ieșiseră furuncule groaznice pe față, purulente, când scria *das Kapital*, furios pe lume și pe bubele ei. La examene, dădea note mari, chiar dacă nu „adânceam” nu’ș ce punct din nu’ș ce Raport. El singur își numea materia, Materialism științific, „claxonism”. Alta era situația

dacă încăpeam pe mâna agitomanilor: tov. El. Puha sau pe mâna tov. Bulimar. Aflase că-l poreclisem Bulimarx și mă notase cu insuficient la Învățământ ideologic. Eram slab pregătită ideologic, acuză gravă în „iepocă”.

Să tai relația cu vârstnicii nu-i a bună, dar cu vechii activiști-scriitori (în puține cazuri activiștii scriitori sunt scriitori-scriitori) am tăiat-o. N-am crezut o clipă, nici eu, nici Bătrânu, în muștrările lor de cuget, când își puneau cenușă-n cap. De altfel, cei mai mulți dintre ei n-au făcut-o. Vitner a murit în '91, Vladimir Colin în '91, Galan în '95... În 2011, au murit C.I. Gulian și Mihnea Gheorghiu, tot fără *mea culpa*.

Titlul lui Dan C. Mihăilescu, *Privind înapoi cu orbire*, li se potrivește mănășă. Îi disprețuiesc pe dependenții de Putere, de clanța Puterii (pe clanța asta s-a pus ce zicea Stănescu, poetul, că s-a pus). Nu le-a păsat că se murdăresc salutând „prefacerile” socialiste, plenarele, tezele, congresele... Să urci în stafful comunist însemna și să urci în stafful literar, măcar șef de filială USSR, măcar premiant al Academiei RSR. Și pentru că răul s-a banalizat (după Hannah Arendt), intelectualii de grup pro Putere au folosit avionul prezidențial la fel cum a făcut-o Petru Popescu cu acela ceaușist.

Parantetic or ba, trebuie observat că profitorii co-

munismului s-au descurcat și pe piața liberă, au deprins iute și afacereza. Iar ingineria memorialistică marca Popescu-Dumnezeu, Crohmălniceanu, Ștefan Andrei, Pavel Apostol, Sorin Toma, Nestor Ignat și alții, și altele stau, în opinia mea, sub sigla S.S.V. – *sub signo veneni*. În traducere, sub semnul otrăvii, al otrăvirii minților tinere care se îndoiesc de democrație. Memoriile lor trebuie consumate moderat, cu grijă, ca și alcoolul. Devastatori în obsedantele decenii (folosesc pluralul sintagmei Preda), devastatori și acum. Toți proletcultiștii, evrei, ne-evrei, sunt schimonosiți de ură, de dorința revanșei.

Ninoșca Cassian e antimodelul prin excelență. Cu zestre de ilegalistă PCR, ne-a arătat „calea luminoasă” pe banii ICR. Ce ibovnic iscusit i-a fost Stalin! Ce-i drept, calapodul cizmarului l-a refuzat. Ceaușescu plătea mai puțin decât Dej pentru horele, imnele, cantatele pe care le vindea ea. Or, slujnicarii lui Ceau nu cereau mult, nu erau pretențioși, luau cât li se dădea.

Oi fi subiectivă? Oi fi. Am fost distrusă social de activiști. Îmi amintesc ce tãmbălău a putut face papagalul activ Ion Țăranu (Mihai Ursachi îl poreclise Jean Rurbanu; eu – Genosse), când am dat la tipar o poezie unde Ovidiu Genaru spunea că arde de viu ca Jan Palach, din dragoste pentru iubita lui: „Ard ca Jan Palach, mistuit de viu, în focul...”. Or, la scurt timp după *scena balconului* din '68, se schimbă macazul: rezistența cehă nu mai trebuia pomenită. Rămăsese îndemnul de a face zid pro multiubit, ca să-l apărăm pe secretarul general unic (nu se mai folosea sintagma decât pentru *il comandante*, nu și pentru postul de

secretar general de redacție la ziare și reviste) de URSS. Deși noi, și nu Ceaușescu eram închiși în „lagăr”.

Da, România a fost o colivie aurită pentru papagalii de scriitori-activiști, pentru aparatul de propagandă și o cușcă pentru cei neînregimentați, care evitau îndrumările și omagierile. Culmea e că primii iau acum indemnizații *in honorem*. Cum să nu-i vâri *in acetum*?

S-au scris și opere de valoare, dar autorii nu datorează nimic regimului comunist. Și consider aberație opinia că dictatura e mai bună pentru scris decât libertatea.

Kulturnicii sau aculturnicii (cum le spunea Petru) pândeau orice mișcare în front. Țăranu, de la înălțimea Cabinetului de Partid, a urlat la mine că poezia lui Genaru e ultima greșeală politică pe care mi-o admite. Mi-am văzut de treaba mea. Am scris și un editorial (trebuiau făcute prin rotație și ce bine se plăteau față de cronicile literare!), dar mi l-a respins Liviu Leonte: comentariu tendențios privind politica partidului. La scurt timp după, am fost pusă la opreală. Am avut un singur cititor – repet, că trebuie – 13 ani: Petru Ursache. Șomajul era pentru neastâmpărații care nu stăteau în banca lor, nu pentru incompetenți ca Țăranu. Știu ce spun: mi-a fost coleg de grupă la facultate. N-o să conțenesc să scriu, chiar dacă mi se zice că-i prea destul, despre traumele sociale provocate de comunism. Ideea ca ideea, dar practica a fost cumplită. E tema celor șase romane ale mele: injustiția sistemului. O fi problema mea? O fi. Dar arată cum stăpâneau – operativ – situația activi-

știi mari și mici. Iată-i pe specii: *durul* semi-analfabet; *docilul* – supus directivelor fără crâcnet; *arogantul* (mai indolent decât ieșeanul Floareș nu cred să fi fost cineva). Rebelii, recalcitranții, șovăielnicii chiar erau, caz cu caz, vânați și pedepsiți: prin „reduceri de activitate”, semnătură interzisă, cronici negative în „Scânteia”. Dorin Tudoran și-a văzut premiul USR, pentru *Mic tratat de glorie*, acordat altuia, prin decizie politică, lui Nicolae Dragoș.

A avut vreunul din băznuitorii șanselor egale, ai egalității sociale de suferit? Ei erau doar „rotați”: N. Dragoș dus de la „Luceafărul” la „Scânteia”. N.D. Fruntelată adus la „Luceafărul” de la „Scânteia tineretului”, prieten cu Nicușor și adorant a lui Ion Dodu Bălan. Și, culmea, tot ei se plâng de discriminare. Dar propagandiștii ce-au făcut? Nu i-au discriminat pe cei care gândeau altfel decât ei? Nu te „lămureai”, devenai non-persoană. Blam total.

După evenimentele din '89, au reapărut în scenă compromișii staliști (ca Dan Deșliu); apoi cei ceaușiști („disidenți” ca C.V. Tudor). Și nu numai că au reapărut, dar au devenit din ce în ce mai vocali. Cultura română, biata de ea, a intrat între două focuri ale anti-modelelor: concheranții staliști, cu dor mare după puterea deținută în proletcultură și agitpropii socialezi, nemaiprididind să demonstreze ce bine remunerați erau scriitorii, adică ei, în ceaușism. Ce-i drept, conducerea Uniunii Scriitorilor acorda privilegii: un cartuș de BT, un Ness dublu, o cutie cu alune din Vietnam, un compot de ananas, o măslină-două, sub supravegherea lui Șapira și după o coadă straș-

nică în cantina de pe Calea Victoriei.

Și mai vocali au devenit după ce Ion Iliescu i-a repus în funcții, ca la noi, la Ieș'. „Stați liniștiți, tovarăși!”. Naveta Nea Nicu – nea Nelu le-a priit.

Aide-mémoire: într-o ședință din 23 martie '59, Ion Iliescu îi exmatricula pe tinerii transilvăneni care sărbătoriseră Unirea din 24 ianuarie, ca să curețe în-vățământul de „cadre necorespunzătoare”. Acesta era comunismul cu față umană pe care ni l-a dorit după '89. În '60, devenea adjunct la Secția Propagandă și Agitație a CC/PCR, ca în '65 (cum zice presa) să fie promovat secretar al CC. Iată de ce apar iarăși pe ecrane TV sculele și matricele culturii socialiste, ca să dea iarăși cu stânga-n dreapta. Toacă hârtia editurilor în jurnale și memorii, numărând mii de pagini, cum că ei au făcut tot binele în context „dat” de „sus”. Trebuie să mergem pe principiul de a declara răul bine și binele rău? Cât rău e în acest *bine* o știu refuznicii, acuzați de nerespectarea directivelor oficiale. Și câți nu vor să ne păcălească, dându-se drept Michnik, Havel ori Kadare, deși niciodată n-au fost exemple negative în dările de seamă ale PCR. Vor să-și albească petele din CV? Nu se curăță nici cu Mister Proper.

„Mai era și un lucru care se numea Dumnezeu”, scrie Huxley în *Minunata lume nouă*. Lucru? La noi se numea Dumitru Popescu-Dumnezeu, iar fără blessingul lui nimic nu era posibil. Îi ducea pe scriitori pe calea Domnului, a Tovarășului Ceaușescu. „Pozarul” lui Ceaușescu, așa cum îi spune Nicolae Gheran, obliga la concesi, într-un regim din ce în ce mai dur. Memoria-

listul Gheran ne-a introdus „îndărătul cortinei”. Ne-a lăsat să-l vedem pe „Marele Mitică” așa cum a fost: ajuns la „Contemporanul” sub neîmplântitul Horia Liman; după cursuri la Universitatea „Jdanov”, s-a suit redactor șef la „Scânteia” mică, apoi director general la Agerpres, apoi redactor șef la „Scânteia” mare, șef CSCA (1971-76), rector la „Ștefan Gheorghiu”..., și nu cum se prezintă el însuși (v. *Cronos autodevorându-se. Angoasa putrefacției. Memorii IV*, ed. Curtea Veche, Buc., 2006): „Am fost și cioplitor de himere”. Himere? Ce eufemism! A cioplit în oasele scriitorilor. Cronos a scăpat să fie devorat de Zeus, propriul tată. Alt Dumne(zeu) i-a devorat pe nealiniția doctrinei. Sau vrea să se înscrie în categoria Grossman, Orwell, Koestler, cei înșelați de iluzia comunistă și deșteptați? Nu-i locul lui acolo. Filmul comunist are „continuare”: Ceau I, Iliescu (II). *Lotta continua*.

Zice Dumitru Popescu-Dumnezeu că Nicolae cel Stejar s-a complăcut în situația de-a fi lăudat absurd. Dar cine l-a făcut să creadă că elogiile mincinoase erau pe deplin meritate? Tov. Dumnezeu, oglinda flautantă a lui. Vai de cei care aveau ceva rezerve: li se tăia dreptul de exprimare. Să de-construim amnezia citându-l: „alții i-au avut în trecut pe Iulius Cezar, pe Alexandru Macedon, pe Pericle, pe Cromwell, Napoleon, pe Petru cel Mare, pe Lincoln [...] Noi i-am avut pe Mihai, pe Ștefan, pe Cantemir, pe Brâncoveanu, pe Bălcescu, pe Cuza. Acum îl avem pe Nicolae Ceaușescu”. Cuvântul *baciul* îi aparține, după câte știu tot de la Niculae Gheran.

După decenii îmbâcsite de agitație și propagandă,

ne e dat să citim în presă („România literară” din 2014) că au fost și ceva „dezagremente”, cum le spune aparatcicul literar. Care ar fi foamea, frigul, frica... Totul venea de la Cel Înalt în PCR: dreptul de a călători în Vest, de a avea o cabană la țară ori la munte, un TV color, o portocală la copii... În anii de rație, se vindeau copite la măcelărie și noroi cu cartofi la aprozar. Chiar trebuia să nu poți cumpăra cele necesare? Lapte, un pachet de unt, un kil de zahăr... Conform egalității socialiste, populația mânca prin reprezentanții ei, dedulciți la „traie pe vătrați”.

Eram aduși cu arcanul minciunii ideologice să defilăm, să aplaudăm, să strigăm lozinci... Iar „fericiții” în dictatură au fost astfel în ciuda, nu grație ei. Și citez riposta lui Alex. Ștefănescu (*Istoria literaturii române contemporane*): „Faptul că în timpul comunismului au continuat să înflorească, în fiecare primăvară, pomii nu are nicio legătură cu comunismul”.

Discursul postcomunist al vechilor ideologi susține că niciodată, niciunde, pe tot globul pământesc, n-a fost comunism. Doar regimuri așa-zis comuniste. Pe cale de consecință, nici victime ale comunismului n-au putut să fie. Avem martiri necunoscuți, eroi necunoscuți, sfinți ai închisorilor, dar nu vrem să-i recunoaștem. În schimb, se vorbește despre „progres” comunist economic, cultural, educațional. Chit că, până în 1962, se intra la facultate cu dosar de stat („origine sănătoasă”). Locurile erau rezervate lor: intrau cu 5. Ceilalți ispășeau păcatul de-a fi fost fii de chiaburi, de preoți, de liber profesioniști... Se ajunsese la absurditatea că un candidat cu 8, cu 9 pica față

de unul cu 5. „Progres cultural”? La moartea lui Mircea Eliade, 22 apr. '80, s-a dat o știre la Decese, în „România liberă”. Atât. Cât despre economie, a fost pusă la pământ de eșalonul 2 PCR și de foștii securiști, deveniți capitaliști de tranziție prin jaf. Polonezii au diminuat pensiile securiștilor. Iohannis tace. Să tacă, dar nu mâlc, și să facă.

Legenda egalității sociale prinde la tânăra generație. „Marx e cool!”, declară un june. Din cauza lor, a activiștilor și metodiștilor, „utopia negativă”, comunismul, tinde să devină pozitivă. Cei mai mulți români văd metrourul și biletul de la sindicat pentru Felix și cei mai puțini văd experimentul Pitești, Aiudul, Sighetul, Gherla, Canalul... Autorii de „limbămintă”, cum le spune Goma, au putere de convingere când, în cunoscuta lor explozie demagogică, se laudă că în jurul liderului maxim, lider ca nimeni altul în toată istoria, s-a ridicat, în 5 ani, coșcoaga Casa Poporului. De aici până la a integra comunismul în sfera esteticii, ca sublim, n-a mai fost decât un pas. L-a făcut un tânăr (neo-stânga crește și-nfloreste), acuzându-i pe resentimentarii aștia de anticomuniști că n-au avut sentimentul solidarizării în vremi sublime. Eh, nu luând la ciocan zidul Casei Poporului (ca Valeriu Zgonea) trebuia procedat ci, o repet, era absolut necesar un Nürnberg al comunismului, așa cum a cerut Paul Goma, un Nürnberg II. Numai că *lecția neuitării* dată de el nu vrem s-o învățăm. Exersăm *ars oblivionalis* spre a o numi ca Eco, iar Goma, cu cuvântul englezesc pentru expatriat, rămâne expat. Ce ni se întâmplă acum e o problemă de memorie incorectă. Trecutul,

dacă te faci că nu-l cunoști, se răzbună. Marea îngrijorare a lui Petru Ursache a fost că „trecutul ne ajunge din urmă”. Încă puțin și vom auzi vorbele lui Sartre: „Anticomuniștii sunt niște câini”.

Un internetotic mi-a trimis un mesaj: „Tu faci parte din generația care exhibă un anticomunism visceral și care ar împușca jumătate din România”.

Da, recunosc, sinistra impostură a *cadrelor* mă revoltă. Sunt o babă anticomunistă, viscerală dacă vrei, pentru că am trăit comunismul pe pielea mea, pentru că mica mea familie a avut de suferit. Și-i întreb pe compatrioți: a voastră nu? Fiecare familie a fost dur lovită, rănită măcar.

Francamente spus, discursul anticomunist a cuprins greșeli destule, ca epitetul *visceral* să se lipească de el. Enumăr trei: *violența* (acel slogan liberal vizând 4 milioane de membri PCR, dintre care cei mai mulți cooptați la hurtă; altul a fost cotizantul, altul – activistul), *maniheismul* (lichele-nelichele), dar și *lipsa de spirit critic* față de oportuniști. Foștii activiști supuși și prevăzători s-au mobilizat ca anticomuniști, cu aceeași dăruire, cu același entuziasm, cu aceeași energie, în interes propriu.

Nu, anticomunismul nu-i nici timpuriu, nici târziu, nici întârziat, nici depășit, dacă tinerii văd în el un ideal. Le-aș pune sub nas două fragmente din *Interviu cu Lenin* de Giovanni Papini: „Nu se poate governa o sută de milioane de brute fără băț, fără spioni, fără poliție secretă, fără teroare și spânzurătoare, fără tribunale militare, muncă silnică și torturi”.

Și încă: „țărani reprezentă tot ce urăsc mai mult:

trecutul, credința, ereziile și mâniile religioase, lucrul manual. Îi tolerez și îi cultiv, dar îi urăsc. Aș vrea să-i văd dispărând pe toți, până la cel din urmă. Un electrician valorează pentru mine cât o sută de mii de țărani”.

Dar un tinichigiu față de un filosof cât valorează, pentru ex-președintele Băsescu?

Să închei cu cel mai jalnic antimodel pe care l-am cunoscut. Un înlocuitor de profesor de română, din ultima mea clasă de liceu. Nu-l numesc, nu mai știu, Constantinescu parcă. Insul credea că ne predă Bacovia. Mai întâi, împărțea tabla cu o linie groasă, roșie, apoi desena două secțiuni de creier. Cel din partea stângă, ceva mai mașcat, era menit să reprezinte realitatea, ca poetul Beniuc. Celălalt, cu mult mai debil, din partea dreaptă, era chiar creierul bolnav al poetului „decadent”. Dascălul de literatură nouă ciocănea tabla în forță, silabisind că mintea bună, justă, normală arată realitatea așa cum este ea; cealaltă e ne bună, injustă, anormală; nu reacționează cum trebuie. Creierul a-tro-fi-at se lasă înșelat de sugestii auditive, olfactive, vizuale. Trei de minus! Dârzul Neculuță a vrut jugularea exploatării omului de către om. Dincoace, Bacovia, mizantrop, blazat, cinic, în panică in-di-vi-du-a-lis-tă. În concluzie, profesorul susținea că declinul culturii burgheze e cauzat de creierul alienat, muribund, intrat în putrezire.

El mi-a confiscat *Adela*, pe care o citeam pe sub bancă, să nu-l mai aud făcându-i cazierul lui Bacovia. Pentru acest profesor, Bacovia era culmea descompunerii: creierul dereglat îl făcuse să „redea” aspecte dezgustătoare din morgă, abator, din șantan, din sa-

natorii, din cazarmă, ba chiar din liceu. Cum e posibil să-ți scrii epitaful la 18 ani? Să te lași abrutizat de alcool? Să te obsedeze necrofilia? Și pe urmă Bacovia scrisese puțin, nu ca Beniuc.

Au urmat exemplificările din poeziile „toxice”. Citea, râzând înecat: „Hau!... hau!... depărtat sub stele-n ghețate”. Numai că nu Bacovia pândea ferestrele cu fecioare pale, nu el era plin de eczeme și de obsesii, nu el ofta, plângea, suferea, ci Poezia.

Țin minte că, la sfârșitul orei, a șters partea din dreapta a tablei, ca să rămână desenat doar creierul sănătos. Numai că, prin frânturile de poeme, citite în batjocură, intraseră în sala de clasă frigul, corbii, valsul îndoliat, bocetul toamnei... Frunzele lui Bacovia continuau să cadă prin sângele și nervii noștri de liceeni care-l citiseră prin efracție.

E just ce spune Marx? Ne putem despărți de trecutul comunist râzând? În fond, umorul se sprijină pe tragic. Romanul *Urma*, semnat de dvs., l-am citit râzând și încruntându-mă a plâns. Nu, nu pot râde detașat. Țin minte că, la lansarea cărții, îi spuneam în gând prezentatoarei: Nu mai zâmbi atâta!

Am avut o nevoie disperată de modele. Din păcate, antimodelele au fost mai multe. Călăreau cai mari. Și-mi pare rău să-l contrazic pe Gabriel Andreescu, și el fost licean „Hasdeu”, când afirmă că „anticomunismul ajută cariera”. Nu anticomunismul, ci comunismul a ajutat-o și o ajută. Nu inventez strigoi. Emulii lui Marx sunt deosebit de puternici, vor să ne transforme din nou în bucheri și-n tâmpi. Nu ne putem apăra decât neuitând, nelăsând să ni se falsi-

Mircea-Cristian GHENGHEA

Dodon *ante portas*

Rezultatul alegerilor prezidențiale din Republica Moldova a surprins și nu prea... S-a făcut foarte mult tapaj, de către ambele tabere, în legătură cu aceste alegeri, au existat acuze, nemulțumiri (justificate sau nu), aluzii și trimiteri clare la ingerințe răsăritene ori apusene, diverse incidente de imagine și de capital

(politic au ba...) ș.a.m.d.

Volens-nolens, Republica Moldova constituie, în ultimii ani, unul din nodurile importante ale ecuației Est-Vest. Miza a crescut destul de mult atât în contextul apariției și activității Parteneriatului Estic, în care Republica Moldova a fost inclusă alături de alte cinci

foste republici sovietice, cât mai ales în urma evenimentelor din Ucraina, confruntată, de la sfârșitul anului 2013, cu ceea ce se pare că a devenit un alt conflict înghețat din spațiul dispărutei Uniuni Sovietice, în care Federația Rusă s-a implicat mai mult sau mai puțin fățiș. Anexarea Peninsulei Crimeea de către Moscova și apariția republicilor separatiste Donețk și Lugansk au provocat îngrijorarea Uniunii Europene și a Statelor Unite ale Americii.

Realitățile regionale au impus, pe agenda internațională, acest subiect al Republicii Moldova în contextul mai larg al crizei ucrainene. Proximitatea Crimeei, perpetuarea situației legate de Transnistria – adevărată piatră de moară pentru orice perspective europene ale Chișinăului –, învecinarea cu zona rusofonă a Odesei, precum și cu România, unde deja au fost instalate elemente ale scutului american antirachetă au dus, după cum era și de așteptat, la formularea a diverse opinii și analize cu privire la semnificațiile geopolitice actuale ale Republicii Moldova.

În aceste împrejurări, victoria lui Igor Dodon în alegerile prezidențiale din fosta republică sovietică a provocat temeri destul de serioase celor care mizau pe victoria forțelor politice proeuropene de la Chișinău. Anul 2017 se plasează astfel, deja, sub semnul incertitudinii în relațiile Uniunii Europene și, implicit, ale României cu noua putere din Republica Moldova. Toate gesturile, acțiunile și declarațiile anterioare și ulterioare campaniei electorale ale lui Igor Dodon au indicat fără putință de tăgadă „afinitățile” răsăritene

ale acestuia.

Poate cea mai incomodă întrebare pentru toți cei care văd viitorul Republicii Moldova alături de Uniunea Europeană și (probabil) alături de România este: de ce a câștigat Igor Dodon alegerile? Se pot invoca aici diverse chestiuni care ar fi influențat rezultatele alegerilor (situația buletinelor de vot din diaspora, „pomparea” alegătorilor din stânga Nistrului pentru creșterea numărului de voturi favorabile lui Dodon etc.). Toate acestea nu au cum să acopere realitatea care a dus, de fapt, în opinia noastră, la victoria candidatului cu simpatii moscovite: absenteismul ridicat de la urne, tradus în prezența slabă, insuficientă, a segmentului de vârstă tânără, teoretic cel mai interesat în continuarea și aprofundarea reformelor democratice de inspirație europeană, în intensificarea cooperării cu statele membre ale Uniunii Europene.

Republica Moldova are, de altfel, antecedente – alegerile din 2001, când președinte a ajuns Vladimir Voronin. Și atunci, în 2001, și acum, în 2016, a fost vorba, în esență, de un exercițiu democratic, în cadrul căruia o parte a alegătorilor au înțeles să-și exprime opțiunile, iar altă parte, nu. Și atunci, și acum, au existat nemulțumiri, frustrări și regrete în ceea ce privește rezultatul alegerilor. Atunci a câștigat Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, acum a câștigat candidatul Partidului Socialiștilor din Republica Moldova. După cum arată o vorbă românească (nu, nu moldovenească!), „aceeași Mărie, cu altă pălărie”.

Desigur, sunt unele diferențe de nuanță, de context, de discurs, unele chiar semnificative. Dar esența este aceeași: votul a asigurat o victorie a forțelor de stânga, orientate către Est și nu către Vest. Au fost voci care au susținut, inclusiv în urma rezultatului din 13 noiembrie 2016, că democratizarea este inutilă sau inefficientă în cazul unor state ex-sovietice precum Republica Moldova, aflate în continuare în orbita intereselor strategice ale Moscovei și supuse, în consecință, unei influențe estice considerabile. Dimpotrivă! Cu toate riscurile și derapajele evidente, acest proces de democratizare trebuie să continue, iar societatea dintre Prut și Nistru trebuie să devină conștientă că acest drum, cu toate imperfecțiunile lui, este, deocamdată, singurul posibil pentru a se rupe cu adevărat de trecutul dominat de influența covârșitoare a Moscovei.

Unul din motivele pentru care forțele proeuropene au pierdut alegerile a fost și relativa discreție afișată de Uniunea Europeană, România și Statele Unite ale Americii în legătură cu infrastructura și obiectivele realizate în beneficiul cetățenilor moldoveni. Spre deosebire de forțele de stânga, care n-au conținut să proslăvească binefacerea (multe plăsmuite) oferite de Federația Rusă și de Uniunea Eurasiatică, zona „occidentală” nu a făcut mare tam-tam cu privire la zecile și sutele de școli și grădinițe construite ori renovate, la sutele de kilometri de drumuri naționale și șosele amenajate, la investițiile în diverse domenii cu impact major asupra calității vie-

ții cetățenilor din Republica Moldova.

Desigur, în afara acestui motiv trebuie avut în vedere altul, poate la fel de important, care, în diverse situații și contexte, a putut fi speculat cu promptitudine de adversarii politici – tot mai dese cazuri de corupție și abuzuri în care s-au regăsit inclusiv politicieni din segmentul forțelor proeuropene. Desigur, se poate spune că, în această situație, „hoțul strigă hoțul”, dar toate aceste scandaluri de imagine se pare că au contat mai mult în cazul politicianilor proeuropeni decât în cazul celor din forțele de stânga. După evenimentele din aprilie 2009 și instalarea la conducere a unui regim orientat spre democratizare și europenizare, așteptările au fost mari, iar după câțiva ani, dezamăgirile au fost pe măsură.

Rămâne realitatea, o realitate tot mai... roșie, la cum se prezintă situația în regiunea de sud-est a Europei. Cine știe ce va aduce anul 2017, când se va aniversa/comemora (depinde de situație...) centenarul revoluției bolșevice (din Rusia, desigur). Până atunci, vorba unui hâtru – pentru a face un fel de haz de un fel de necaz –, se poate spune că, la alegerile parlamentare din România din 11 decembrie 2016, românii au votat tot roșu, spre a se uni odată, măcar astfel, cu Republica Moldova...

Monica SALVAN

Drumul unui proiect

- Expoziție prezentată în perioada 9-16 martie 2017, în cadrul celei de-a 5-a ediții a festivalului biennial „4+1 translatar tradurre übersetzen traduire”, la Coire, Elveția.

- Vernisaj: 9 martie 2017, în prezența scriitoarei Dana Grigorcea

- Proiect coordonat de Cristina Hermeziu și Monica Salvan.

- Concepție grafică: Corneliu Grigoriu

- Autori care au participat la proiect:

Autori plecați înainte de 1989: George Banu, Franța, Rodica Binder, Germania, Angela Bratsou, Grecia, Jan Cornelius, Germania, Dinu Flămând, Franța, Cătălin Dorian Florescu, Elveția, Norman Manea, USA, Andrei Mihăilescu, Elveția, Basarab Nicolescu, Franța

Autori plecați după 1989: Gabriel Badea-Păun, Franța, Florin Bican, România/ Germania, Olimpia Bogdan-Verger, Elveția, Anca Fronescu, Olanda, Dana Grigorcea, Elveția, Cristina Hermeziu, Franța, Cristina Ion, Franța, Stefania Kenley, Marea Britanie, Jozefina Komporaly, Marea Britanie, Gabriela Lupu, Franța, Cătălin Pavel, România, Cristina Simion, Germania, Axia Marinescu, Franța, Ovidiu Nimigean, Franța, Irina Teodorescu, Franța

Expoziția „Cadre de memorie. Obiecte care (ne) vorbesc”, prezentată în perioada 9-16 martie 2017 la Galeria de artă a primăriei orașului Coire din estul Elveției, are ca punct de plecare dosarul „Cartea migrațiilor. Obiecte în exil”, apărut în patru numere consecutive ale revistei *Dacia literară* în 2016. Douăzeci și patru de mărturii schițează un tablou al mobilității românești înainte și după 1989. Autorii-călători au fost invitați să răspundă la câteva întrebări despre locul obiectelor „nomade” în viața lor, în relația cu societatea de origine și cu cea de adopție.

Migrația românilor ca experiență colectivă și individuală este o temă care mă urmărește de mai multă vreme, prin lumina pe care o aruncă asupra societății românești. La fel de fascinată de acest subiect, Cristina Hermeziu, coordonatoarea unei cărți în care se aud numeroase voci de migranți (*Revoluția din depărtare*, Curtea Veche, 2011), mi s-a alăturat cu entuziasm. Începând din ianuarie 2016 am strâns împreună o serie de mărturii care au apărut din primăvară până în iarnă în revista *Dacia literară*. Intenția de a realiza o expoziție a fost prezentă de la început în demersul nostru – de unde și abordarea propusă, care aduce în prim plan rolul obiectelor în parcursul unui migrant, ca potențial revelator al unor transfor-

PROIECTUL ANOTIMPULUI

---

mări interioare. Faptul că am pornit la drum amândouă a mărit considerabil șansele de reușită ale proiectului.

Mărturiile și imaginile s-au acumulat în cursul anului 2016, dar recunosc că am fost luată prin surprindere când, în septembrie, o interlocutoare de la fundația Pro Helvetia din Zürich mi-a cerut un concept detaliat de expoziție. În corespondența pe care o port cu instituțiile care pot sprijini activitățile internaționale ale Muzeului Literaturii din Iași am menționat și contribuțiile legate de obiecte și migrație. Comunicam cu cei de la Pro Helvetia de peste un an, informându-i despre evenimentele noastre și încercând să le stârnesc interesul față de o posibilă activitate comună româno-elvețiană. În timp ce alte piste au rămas fără ecou, dosarul „Cartea migrațiilor. Obiecte în exil” le-a reținut atenția. Pro Helvetia urma să-l evalueze și, în cazul unei primiri favorabile, să-l înscrie în programul festivalului „4+1 translatar”, un festival elvețian care valorizează diversitatea limbilor și culturilor (patru limbi naționale și o a 5-a dintr-o țară invitată). Mă aflu în plin colloviu al participanților la *Atelierele FILIT pentru traducători* de la Ipotești. Am cerut un răgaz de două săptămâni, timp în care am solicitat numeroase păreri și am căutat, împreună cu Cristina Hermeziu, să imaginăm piste care să aibă o coerență profesionistă. Era important să nu ratăm acest festival, organizat o dată la doi ani în diferite orașe ale Elveției, având România ca invitat de onoare în 2017.

Propunerea care a convins comisia de selecție a

Pro Helvetia îi aparține în întregime lui Corneliu Grigoriu: este vorba de integrarea celor 24 de mărturii despre locul obiectelor în migrație într-o succesiune vizuală cu aspect de film, inspirată de avangarda rusă (Serghei Eisenstein și Lev Kuleshov). Mai precis, transpunerea grafică a mărturiilor despre migrație „manipulează” emoțional privitorul prin „montajul” pe care îl propune. Fiecare autor e prezent în expoziție printr-un poster, un „cadru de memorie” având același background, o structură binară care conturează conceptul grafic al demersului vizual (alb-negru, text-imagine, libertate-dictatură). Anul 1989 împarte expoziția în două secțiuni, frontiera imaginară între plecările de dinainte de 1989 și plecările de după 1989 fiind reprezentată de un stop-cadru. La nivel individual, ruptura temporală este semnalată de anul plecării autorilor, cu ultimele două cifre în roșu pentru cei care au emigrat din România totalitară, respectiv în alb pentru cei care au plecat după căderea regimului comunist. Fiecare „cadru de memorie” sugerează de altfel un stop-cadru, în timp ce perforații aleatorii din punct de vedere cromatic și spațial îi induc spectatorului impresia că se găsește în fața unei pelicule de celuloid și îl invită să se identifice cu protagoniștii.

Din punct de vedere estetic, modul în care se juxtapun secțiunile accentuează contrastul prezent în extrase. Dacă relatările celor care au emigrat înainte de 1989 confirmă din plin ideea de ruptură și înstrăinare iremediabilă, începând din 1990 poveștile reflectă progresiv imaginea unei relații diferite cu

PROIECTUL ANOTIMPULUI

Europa, cu lumea – o lume din ce în ce mai accesibilă, în care te poți mișca firesc și legitim.

Validată de un dialog constant al celor implicați în proiect, transpunerea vizuală a textelor este în același timp creativă și fidelă, amplificând mesajul scris. Ca exemplu, o tabletă de ciocolată-Scrabble pornind de la textul Danei Grigorcea, unde cozonacii de la Capșa se încrucișează lingvistic cu trufele de la cofetăria Sprüngli. („*Altfel eu ofer în general flori, mai ales că nu departe de locuința noastră sunt cultivate flori pe care le poți culege singur. Îmi place să fac tot felul de ikebane. Și-apoi ofer cu plăcere bilete la opera din Zürich, că-n timpul liber lucrez acolo ca figurantă și sunt la curent cu toate producțiile. Cadouri cu specific național nu prea mă pricep să ofer, cu excepția brânzeturilor – aduc brânză de burduf sau de telemea în Elveția și duc în România brânză Gruyère surchoix – și a deserturilor – aduc cozonaci de la Capșa și duc în România cutii de trufe de la cofetăria Sprüngli*”). „Cel mai mult îmi plac mofturile”, *Dacia literara*, toamna 2016)

Un soi de puzzle minuțios a fost și reunirea textelor în 5 limbi („4+1”), începând cu traducerea din germană în română a textului lui Cătălin Dorian Florescu de către Mariana Bărbulescu (scriitorul româno-elvețian și traducătoarea lui se numără printre invitații festivalului) și până la tălmăcirea extraselor celorlalți 23 de autori din română în limbile oficiale ale Elveției: italiana, germana, franceza și romanșa. Un dialect retoroman, romanșa este vorbită în cantonul Grisunilor din estul Elveției, în capitala multilin-

gvă Coira/ Coire/ Chur, unde are loc ediția de anul acesta a festivalului „4+1 translatar”. Gândul că textele vor fi citite pe afișe de mari dimensiuni (1m/77 cm) ne-a obligat să vânam silabe, virgule, ghilimele și alte semne rebele la trecerea de pe un rând pe altul... Ca anecdotă, la o astfel de privire sub lupă ne-am dat seama că în textul în romanșă, tradus din limba germană (și nu din originalul românesc), traducătorul citise „Freund” (prieten) în loc de *Freud* și îl echivalase prin cuvântul „ami”.

Las deoparte alte detalii solicitante pe care le implică trecerea de la virtual la concret, de la concept la expoziție, pentru ca acest text-bilanț să nu rămână prea captiv în bucătăria etapelor de pregătire. Voi încheia precizând că ideea a fost întâmpinată cu interes și încredere de Dan Lungu, care a salvat-o poate chiar de la uitare întrebând de câteva ori de soarta ei. Proiectul a prins consistență tocmai datorită posibilității de a se desfășura pe o perioadă suficient de lungă, prin publicarea progresivă a mărturiilor susceptibile să alcătuiască o „Carte a migrațiilor”. Mai mult decât o vitrină, revista „Dacia literară” a funcționat în cazul acesta ca un adevărat laborator.

20+4

Erinnerungsrahmen
Cadres de mémoire

Erzählende Gegenstände | Des objets qui (nous) parlent

Stadtgalerie im Rathaus, Poststrasse 33, Chur

Vernissage Do 9. März / je 9 mars 2017, 18.00 | Im Beisein von/en présence de Dana Grigorcea

Dauer der Ausstellung 9.–16. März 2017 | Öffnungszeiten Fr–Sa 11.00–19.00 / So 11.00–16.00 / Mo geschlossen / Di–Do 15.00–19.00

Durée de l'exposition 9–16 mars 2017 | Heures d'ouverture ve-sa 11.00–19.00 / di 11.00–16.00 / lu fermé / ma-je 15.00–19.00

Ein Projekt des Kultur-Networks der Literatur-Initiative der Kantone, unterstützt von Culture (Romana et Mircea Sarvan) | Gefördert durch: Cornelia Grigorcea

DACIA LITERARA ch prchelveta

De la „Cartea migrațiilor” la expoziția „Cadre de memorie. Obiecte care (ne) vorbesc”

Angela BRATSOU (Grecia)

Între două lumi

Oricât ne-am străduit noi și oricât de mare a fost ajutorul dat de ai noștri, abia am reușit să umplem cu viața noastră întreagă o jumătate de vagon doar. Restul l-au ocupat lucruri pentru alții, mai puțin norocoși ca noi. Păstrez încă inventarul amănunțit al fiecărei cutii, al fiecărui obiect ce era parte din viața noastră de-atunci. Așa cum păstrez și actele de circulație și vamă ale mașinii care ne-a dus definitiv dincolo de podul de la Giurgiu; sau, cum s-a dovedit ulterior, aproape definitiv.

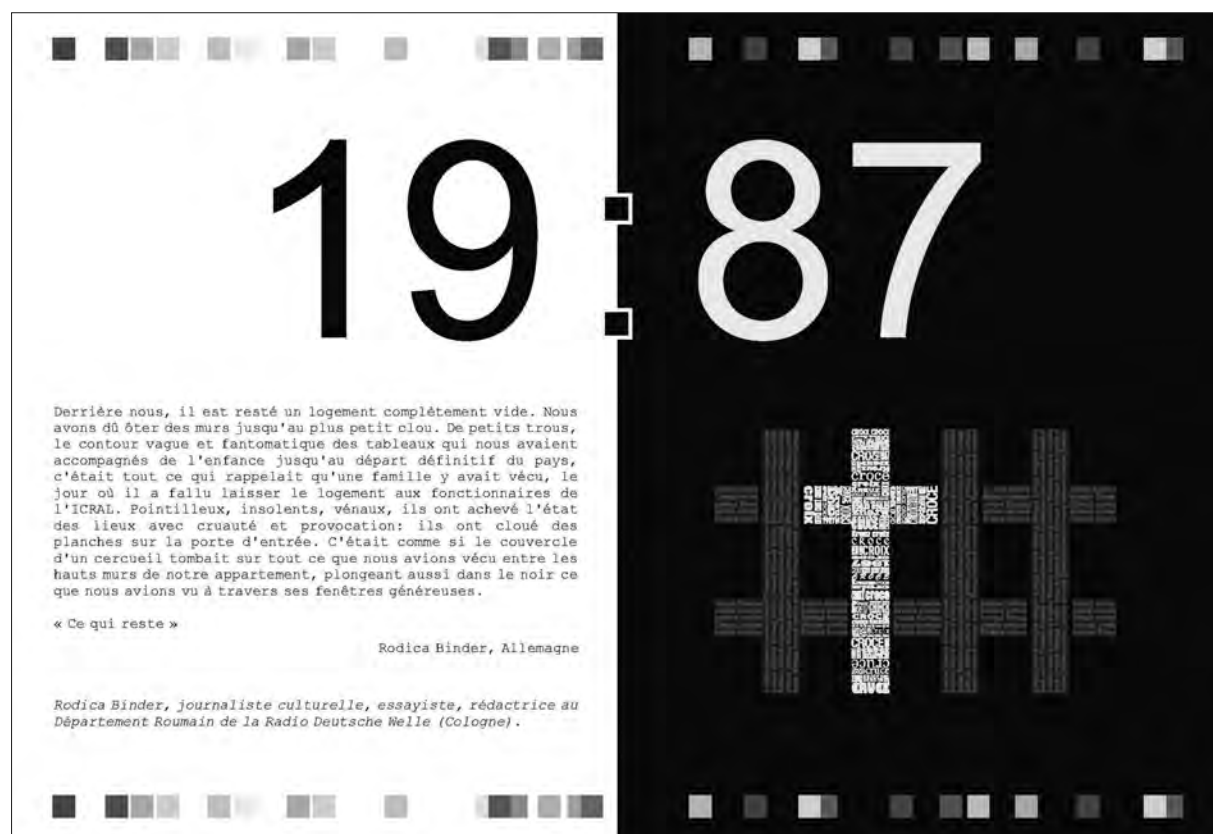

PROIECTUL ANOTIMPULUI

Rodica BINDER (Germania)

Ce rămâne...

În urmă a rămas o locuință complet goală, din ai cărei pereți a trebuit smuls și ultimul cui. Mici găuri, conturul vag și fantomatic al tablourilor care ne-au însoțit din copilărie și până la momentul plecării definitive din țară, era tot ce mai amintea de existența unei familii, în ziua când s-a efectuat predarea locuinței funcționarilor de la ICRAL. Cusurgii, obraznici, venali, și-au încheiat inspecția sfidător și nemilos: au bătut scânduri peste ușa de intrare a apartamentului. Era ca și cum ar fi căzut capacul unui coșciug deasupra a tot ce trăisem între pereții înalți ai apartamentului, aruncând în întuneric și ce văzusem prin ferestrele larg croite.

PROIECTUL ANOTIMPULUI

Dinu FLĂMÂND (Franța)

Despre obiecte, și despre cum ne trădează ele

Iar ceva mai încoace ar fi și amintirea diplomei mele de absolvire după ce am încheiat faimoasa Facultate de Filologie clujeană, devenită acum „de litere”, pe care mi-a confiscat-o definitiv un vameș de la aeroport la București. Dar nu mie, ci unui inimos jurnalist portughez cu care intrasem în vorbă tocmai la Paris, în primele mele luni de exil, și care făcea pe atunci practică la *Le Monde*. (...) La aeroport ... a fost dezbrăcat la piele, i s-au confiscat toate rolele de film, toate celelalte documente, inclusiv diploma mea și unul din jurnalele mele intime...

PROIECTUL ANOTIMPULUI

Florin BICAN (România/Germania)

O dorință numită tramvai

Tezaurizez, în schimb, scene și întâmplări, sunete și imagini, stări și momente, locuri și oameni – acestea sunt, până la urmă, cele mai frumoase daruri pe care mi le-au făcut depărtările. Sunt foarte ușor de transportat și de stocat.

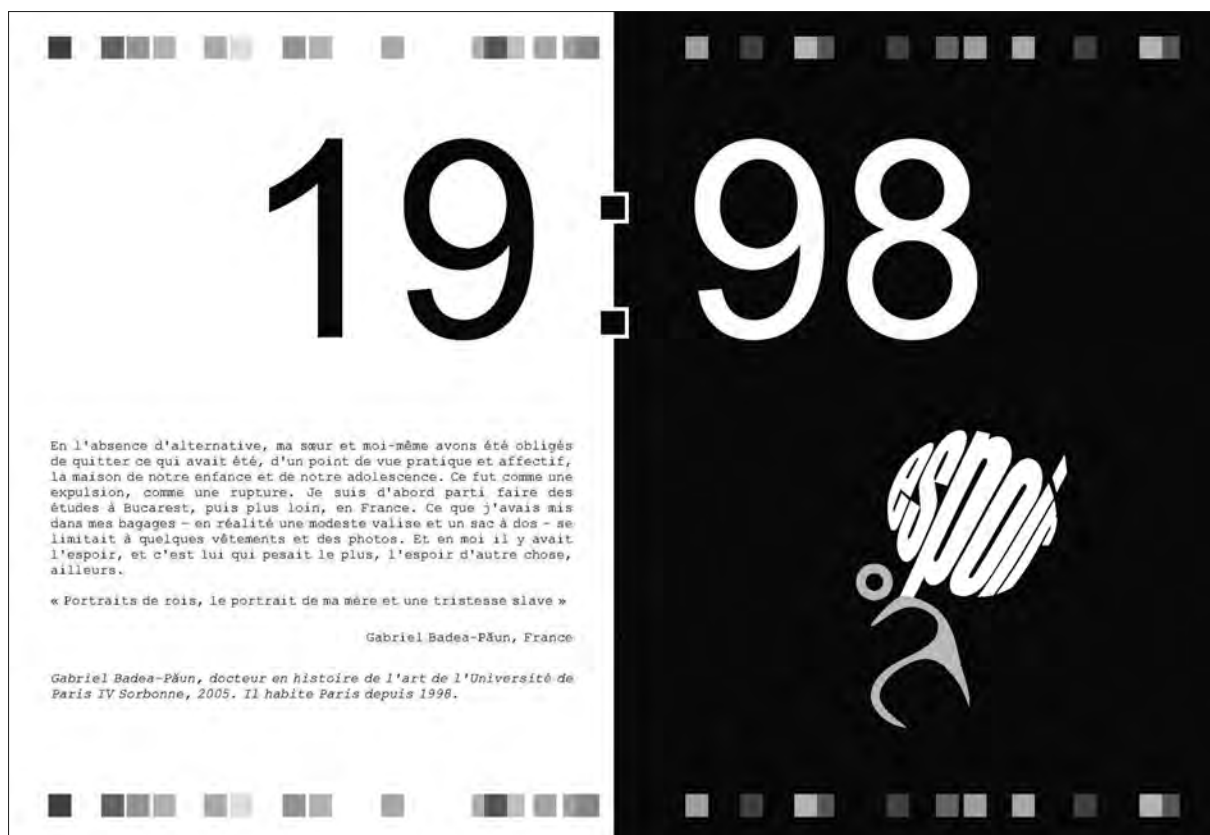
PROIECTUL ANOTIMPULUI

Gabriel BADEA-PĂUN (Franța)

Portrete de regi, Parisul mamei și o tristețe slavă

Rămași fără alternativă, eu și sora mea am fost nevoiți să plecăm din ceea ce fusese practic și afectiv casa copilăriei și adolescenței. A fost ca o izgonire, ca o ruptură. Am plecat la început la studii, la București, apoi mai departe, în Franța. Ce era în bagaje – de fapt o valiză modestă și un sac de umăr – câteva haine și fotografii. Și în mine era speranța, și ea cântărea cel mai mult, speranța a altceva, undeva.

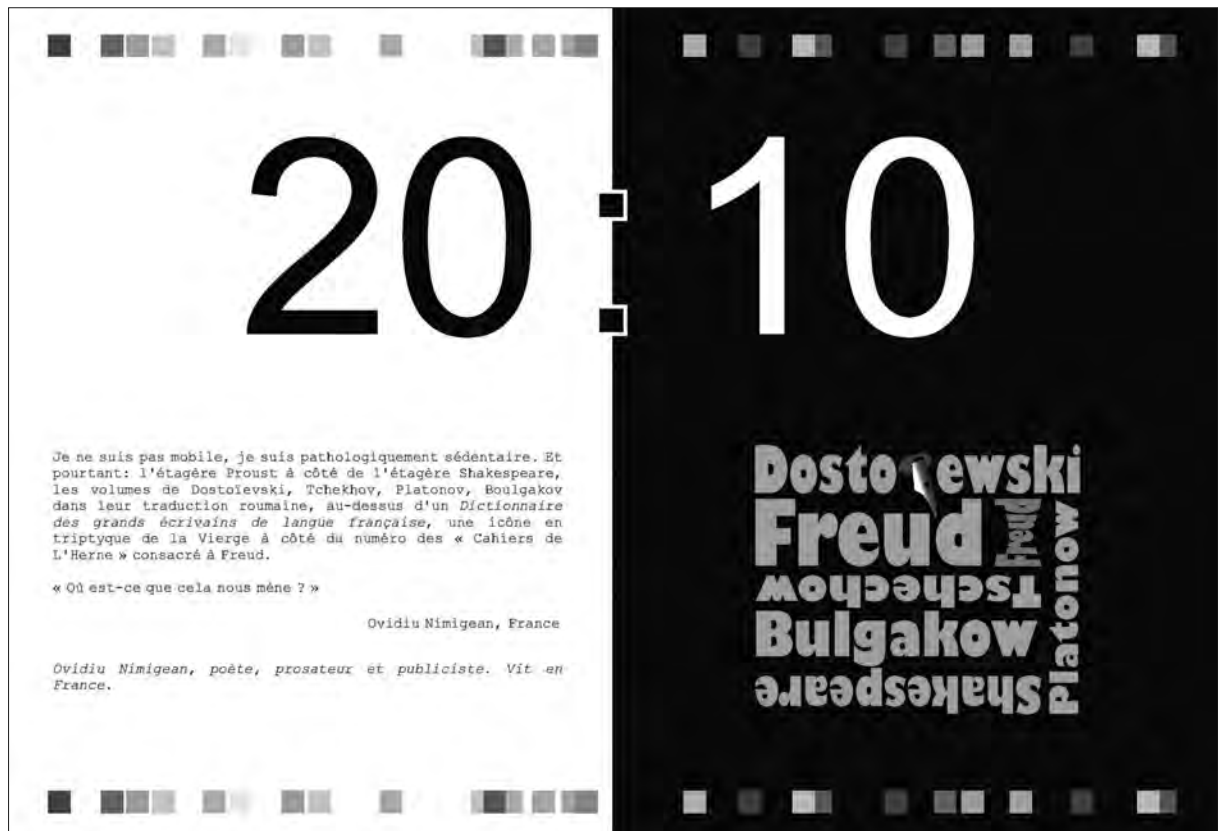
PROIECTUL ANOTIMPULUI

Ovidiu NIMIGEAN (Franța)

Și cu asta ce-am făcut?

Nu sunt mobil, sunt patologic de sedentar. Totuși: raftul Proust în vecinătatea raftului Shakespeare, volumele de Dostoievski, Cehov, Platonov, Bulgakov, în traducere românească, peste un *Dictionnaire des grands écrivains de langue française*, o iconiță în trei volete a Maicii Domnului în apropierea numărului din „Cahiers de L’Herne” dedicat lui Freud.

Je ne suis pas mobile, je suis pathologiquement sédentaire. Et pourtant: l'étagère Proust à côté de l'étagère Shakespeare, les volumes de Dostoïevski, Tchekhov, Platonov, Boulgakov dans leur traduction roumaine, au-dessus d'un *Dictionnaire des grands écrivains de langue française*, une icône en triptyque de la Vierge à côté du numéro des « Cahiers de L'Herne » consacré à Freud.

« Où est-ce que cela nous mène ? »

Ovidiu Nimigean, France

Ovidiu Nimigean, poète, prosateur et publiciste. Vit en France.

Dostoievski
Freud
Tchekhov
Bulgakov
Shakespeare
Platonov

Păstorel către Cezar Petrescu

Alexandru Osvald Teodoreanu (Păstorel) s-a născut la 30 iulie 1894, la Dorohoi, județul Botoșani, și a murit la 15 martie 1964, la București. Primul fiu al avocatului Osvald Teodoreanu și al Sofiei Teodoreanu, fiica lui Gavriil Musicescu, profesoară de pian la conservator, i-a avut ca frați pe Ionel Teodoreanu și Laurențiu Teodoreanu (Puiu), mort pe frontul francez în 1918.

Pe lângă numeroasele volume și pagini de manuscris, în patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române Iași se găsește și o bogată corespondență între Păstorel Teodoreanu și Cezar Petrescu.

La comemorarea a 53 de ani de la moartea avocatului, scriitorului, traducătorului și epigramistului Păstorel Teodoreanu, publicăm una din scrisorile adresate lui Cezar Petrescu. Deși nedatată, prima parte a conținutului scrisorii ne dezvăluie de fapt că este vorba despre comedia într-un act V-a venit numirea, despre care știm că a fost pusă în scenă la Teatrul Național din Iași în anul 1922.

Partea a doua a textului ne dezvăluie din frământările literare și greutățile financiare pe care le întâmpina Păstorel la acea vreme. Toate acestea se constituie într-un veritabil document care dezvăluie informații despre viața literară a scriitorului și despre prietenia celor doi.

Corina M. IRIMIȚĂ, Oana MELINTE

Dragă Cezar,

Îți trimit (în fine) traducerea și piesa mea. Ți le trimit ție pentru că am câteva recomandatii de făcut în privința traducerii și prefer să ajungă prin tangenți la urechea domnului Valjean. Intenționez să pun la sfârșitul ei o foaie adițională pentru a semnala și evita câteva *erori probabile*. Dar asta ar fi putut părea vexatoriu pentru regizor (analfabeții aceștia sunt foarte susceptibili). Primo: *titlul piesei* (asta nu privește regizorul). Am fost uluit când mi-a spus Ionel că dl. Valjean i-a spus că nu știu cine pe care l-a însărcinat să facă traducerea în caz dacă a mea nu mai sosește ar fi propus ca titlu: *O zi buclușă* (Nu-ți vine să huidui?). Asta dovedește pur și simplu că *n-a înțeles despre ce e vorba*. Altcineva de la teatru pe când luasem de-abia traducerea îmi vorbea de: *O zi turbată*. Asta e *trivial*. În rezumat sub alt titlu decât acela pe care l-am pus *nu semnez*.

Secundo. Sunt în cursul piesei câteva replici (asta-i pentru regizor) în franțuzește.

Să nu se creadă că n-am vrut sau că n-am putut să le traduc. Ele nu sunt vorbite ci *fluierate*. Vorbele sunt puse numai ca indiciu pentru care anume arii din operă (Manon) trebuie să le fredoneze lectorul. Mi-ar fi fost foarte ușor să *localizez* pasagiul indicând vor-

SCRISOAREA REGĂSITĂ

---

bele unei melodii – dacă vrei – naționale. Cum socot însă că piesa nu e *localizabilă* și cum acțiunea se petrece între francezi, la 50 km. de Paris ar fi fost nu știu cum ca amicii să fluiera „Ninița'n gondoletă” sau la moară la „Hârța-Pârța”.

Altceva: cu voia directorului (dacă voi putea) aş dori să asist la vreo două repetiții pentru a șlefui puțin replicile care eventual ar stânjeni dicțiunea. Cred că n-ar strica de loc spectacolului. Din contra.

Ionel mi-a mai spus că traducătorul pe care l-a găsit dl. Valjean a spus că traduce piesa în două zile.

Nu cred. Dacă a făcut-o traducerea trebuie să fie o infamie. Dacă cunoști piesa cred că-ți dai seamă că e tot atât de delicată și rebelă transpunerii ca și pieselele lui Jules Renard.

Acum cu *V-a venit numirea*. Te rog din tot sufletul priveghează să nu se rătăcească cumva. Ași prefera chiar să n-o dai deocamdată lui Valjean. I-am mai dat un exemplar și dacă l-a pierdut pe acela, de ce nu l-ar pierde și pe ăsta? E ultimul pe care-l posed. Unul e la Duică (Cluj), unul la Valjean, unu dracu știe unde. Te rog dă-l lui Pillat pentru *Cugetul Românesc* cu rugămintea de a-mi trimite bani imediat dacă se poate (cuțit os!). În privința prețului contez pe tăcerea ta. Roagă-l de asemeni să păstreze zațul (n-am spus o prostie?) pentru că în cazul că Valjean o joacă (ce crezi?), s-o scot în broșură (piesa, uita-sem, sunt f.f. grăbit).

De câteva zile nu ies din casă. Lucrez. Îți voi trimite nuvela pentru „Gândirea” peste câteva zile. Mai am de scris finalul (probabil mâni) și mă pun la transcris. Tri-

mite-mi articolul cu Iorga. Voi cerca să-l strecur la „Misulla..?”. Sunt dificultăți, dar poate să-l imprime.

Am auzit că fiecare va pune la Hiena articolul cu Aderca. Bun. Să nu publice însă „Însemnările pe-o masă de cafenea” – dacă le mai are. Vreau să le trimit la „Adevărul literar” (au mai fost publicate) pentru a mai pune mâna pe ceva bani. Dacă la *România* (sau aiurea) pot trimite din când în când foiletoane, scrie-mi, indicând și tariful (ca birjarii). Stau f.f.f. prost și sunt asaltat mereu de creditori care-mi taie orice dispoziție de lucru. Sunt consumat – după cum vezi – de ploșnițe și nu cum zicea Ionel de lei (pe-aceia îi consum eu), Ha! Ha!

Poate pe vineri, pe sâmbătă să pic la București pe-o zi pentru nunta lui Ralea. Zic poate. Mai probabil că n-o să vin, cu toate că dorința mea și a lui etc. etc.

Scrie-mi dacă pot să-ți trimit tot ție primele bucăți (o! anonime) p. Pardon. Pseudonimul fixat îl voi trimite singur. Dar e vorba de o chestie de bani pe care am stabilit-o dar cam de mulțisor. E preferabil să evit corespondențe într-o chestie – pardon? – rușinoasă, nu-i așa? Dar e posibil să te scutesc de corvoada asta. Aștept nerăbdător rezultatul unei afaceri grandioase a lui Oswald. Dacă va ieși bine renunț la tumbă.

O prietenească îmbrățișare, Păstorel.

P.S. scrie-mi două vorbe imediat ce primește piesele. Mă tem (ferească Dumnezeu!) să nu se piardă sau să deraieze *tocmai* trenul care le duce. Nimeni nu va crede.

Păstorel

SCRISOAREA REGĂSITĂ

1

Dragă Ceza,

Ți trimit (în fine!) traducerea și piersa mea. Ți le trimit
fie pentru că am câteva recomandări de făcut în privința
traducerii și prefer să ajungă prin tangente la unchiul din
Valjean. Intenționam să pun la sfârșitul ei o foaie
aditională pentru a suna și evita câteva erori probabile.
Dar asta ar fi putut părea vexatorie pentru regisor (analfabete
aceștia sunt foarte susceptibili). Primo: titlul piersii (arta
nu priuște regisorul). Am fost uluit când mi-a spus
Gruel că de Valjean i-a spus că nu știe cine pe
care l'a însărcinat să facă traducerea în caz în care a
mea nu mai reușite ar fi propus ca titlu: O zi buclucă
(Nu-ți vine să lui dai?). Asta dovedește pur și simplu că n'a
înțeles despre ce e vorba. Altfel de la teatru pe cine dă
deabea traducerea îni vorbea de: O zi turbată. Asta e
trivial. În rezumat sub alt titlu decât acela pe
care l'am pus nu știu.
Secundo. Sunt în cursul piersii câteva replici
(arta - i pentru regisor) în franceză.
Să nu se creadă că n'au avut sau că n'au putut

FOTOGRAFIA REGĂSITĂ

Elena și Alexandru Teodoreanu la Slănic (1914)
Bunicii fraților Ionel și Păstorel Teodoreanu
Alexandru Teodoreanu (1847-1914) a fost un cunoscut magistrat,
decan al Baroului avocaților și fost primar al Iașului (ianuarie-martie 1914)
Fotografie din Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române Iași

Călin CIOBOTARI

Radu Afrim și delfinul din măcelărie

Mult timp, Radu Afrim a fost considerat un regizor de nișă, cu un public al lui și numai al lui. Treptat, Afrim n-a mai încăput în propria-i nișă, iar nișa a început să se lărgească confundându-se frecvent cu *main stream*-ul. E firesc să se întâmple așa; notorietatea marginalului ajunge la cote atât de mari, încât marginalul devine centru al unei lumi, în cazul de față lumea teatrală din România unde Afrim reprezintă azi un reper major. Așa se face că Afrim a încetat să mai aibă un public al lui, devenind un regizor generalist, tentant și pentru vânzătoarele de la Carrefour și pentru călugării din turnul Goliei. Habar nu am dacă asta e bine sau nu pentru destinul său artistic; cert este că spectacole precum *Măcelăria lui Iov* (Teatrul Național Iași) ies din zona de discurs „nișat”, spre regretul unui nucleu dur de spectatori care ar vrea ca Afrim să li se adreseze, ca pe vremuri, doar lor.

N-am nicio îndoială, e cel mai bun spectacol făcut de Radu Afrim la Naționalul ieșean, loc în care a mai montat *Dawn way*, *Visul și Femeia mării*. Și, totodată, cel mai atipic... Mă gândesc aici la discreția regizorală și scenografică ce domină *Măcelăria*, la modul în care povestea și mesajul ei, actorii și personajele lor dețin acum prim planul. Nu cred să fi avut parte, în cele peste 20 de spectacole ale lui Afrim văzute de-a lungul timpului, de un mesaj lăsat atât de la vedere, un explicit al temei atât de permisiv oferit spectatorului,

lipsit de deghizajele cu care regizorul ne obișnuise, ba chiar cu acele obturări ostentative ale mesajului pe care, la un moment dat, le observa și teoretiza, într-o cronică, Iulia Popovici. Acum totul este la vedere, iată povestea, despre asta vorbim, asta vrem să transmitem.

Două dimensiuni se decupează din piesa lui Fausto Paravidino, așa cum a lecturat-o Afrim: una socială și una filosofică. Cea socială ne descrie falimentul unei măcelării, al cărui proprietar, Tatăl, experimentează scenariile atât de clasice ale eșecului financiar contemporan: credit bancar, neputința de a plăti furnizorii, dificultatea de a rămâne pe piață și apoi, inevitabil, colapsul, sfârșitul. O replică realistă a *Livezii de vișini*, o livadă de carcace și hălci de carne pe care un alt Lopahin, Fiul măcelarului, încearcă, desigur, cu alte mijloace, să o salveze. Drama socială e dublată de drama personală a părintelui ce își privește neputincios fiica atinsă de o maladie psihică, soția lovită de o boală incurabilă, angajatul ce îi spune „tată” - alungat, iar Fiul atins de o cumplită boală a materiei, a banului. Dimensiunea filosofică, întregul spectacol este o meditație asupra omului, se naște tocmai din experimentarea suferinței, din disoluția extremă a binelui, din resturile putrezinde ale unei umanități tot mai înstrăinată de sine.

E, clar, una dintre familiile acelea pe care Afrim ni

le-a arătat de atâtea ori, familie în descompunere, abator casnic în care fragilii sunt hăcuți, nu au nicio șansă; viața lor devine continuă fugă, refugiu în sine sau plecare în necunoscut, vagabondaj simbolic sau concret, ratare.

Un personaj colectiv, cu multiple atribuții scenice, mediază, tranzitează, influențează cursul lucrurilor. Cei trei clovni, grup în care se mențin personalități distincte, funcționează când asemenea unui observator-narator, când ca felie socială bine definită (o bază socială – prostituate, muncitori pe șantier etc. - având ca ideal burta, mațul), când ca agenți ai răului, slujitori ai banului, când ca mesageri etc. Pată de culoare, cu un travesti bine făcut de Horia Veriveș, grupul se constituie și ca un contrapunct la atât de tăioasele tensiuni ce se consumă dincolo, în familie.

Dimensiunea filosofică, cel puțin în percepția mea

de spectator, se fundează pe un exercițiu de imaginație implicat în poveste: dacă, într-o bună zi, Dumnezeu ar experimenta suferințele lui Iov?! Căci Tatăl măcelar este, în mod explicit, o replică „în mic” a lui Dumnezeu. O și spune, la un moment dat: „Eu sunt Dumnezeu”, iar ceilalți i se adresează cu Tată. Suferințele Tatălui sunt suferințele unui zeu în agonie, un Dumnezeu care, poate, încă nu a murit, dar trage să moară. Măcelăria (Karmangeria) e lumea, așa cum falimentul măcelăriei este faliment al unei lumi, metaforele cărnii și a sângelui sunt la vedere; craniul lui Yorick e înlocuit acum de osemintele unor morți care n-au contat și nu vor conta, moartea omului are tot atâta greutate precum moartea unui animal. Finalul, cu atmosfera lui post-apocaliptică, amintește de finalul din *Hamlet*: toți sunt morți. Lumea e acum a clovnilor...

CRONICA DE TEATRU

În dublu față de metafora cărnii, Afrim construiește o alta: cea a delfinului. Delfinul și țipetele sale bântuie interioritățile Adei, fragila, labila fiică a măcelarului. Aproape insuportabile, tăioase ca niște lame, sunetele-țipăt se înfig în auzul și emoțiile noastre, stingherindu-ne, trezindu-ne din ațipelile și confortul oamenilor fără griji. Delfinul este speranța ce ajunge pe masa din măcelărie. În lumea noastră, asemenea porcilor, delfinii vor fi hăcuiți după imuabilele principii ce ne conduc. Spre deosebire de dramaturgiile clasice ce preferă simboluri din lumea înaripatelor (pescăruși, rațe sălbatice, pelicani etc.), Paravidino & Afrim vin cu această ofertă inedită, de sorginte acvatică, poetică și exploatabilă estetic.

Afrim ne-a obișnuit cu scenografii spectaculoase, surprinzătoare, uneori aglomerări de decor, alteori obiecte-concept ce își rostesc, în vizual, propriile povești. De data aceasta, Irina Moscu furnizează sim-

plitate aproape totală. O casă ce se descompune în două corpuri, câteva scaune, apoi câteva fotolii, tejegheaua-masă (de bar, de birou bancar), cutia-cușcă din care Ada desenează delfini, suportul de care atârnă carcacele de porc. Culori albe, reci (sparte episodic de policromia clovnilor), griuri ambigue, sonorități în microfonie procură distanță, invită la observare, nu la identificare, conferind spectacolului o constantă senzație de „lecție” (pe alocuri, tezismul e deranjant, ca în scena filmată în bar, unde Livia și Ionuț vorbesc despre Dumnezeu; unele personaje poartă numele mici al actorilor etc.). E mai degrabă o scenografie pretext, suport pentru mappinguri ce ne propun, funcție de scene, fie delfini, fie ploi orizontale, fie informații bancare, fie umbre nocturne, țesuturi de carne, fotograme ale sanguinului etc. etc.

Nu lipsesc, desigur, mărcile „clasice” ale lui Afrim: travestiții, microfoanele, gag-urile cu râset din off,

local-ismele (Fiul are, într-o secvență, accesorii de boier moldovean, se intonează imnul Iași – capitală culturală europeană, adică „Alunelul, alunelul”, se vorbește cu accent moldovenesc – nici în *Visul Afrim* nu și-a putut reprima această tentație), ironia profesională („viața nu-i pentru toți labagii sentimentali; pentru aceia e teatrul dramatic”), parodicul (bucățile muzicale, interpretate live, fie pe ritmuri de hip hop, fie folclorice etc.).

Jocul actorilor a fost peste media a ceea ce văd de obicei la Naționalul ieșean. Deși neexploatat la maximum, personajul Adei Lupu convinge; hiper-sensibilă, extrem de vulnerabilă, introvertită și lipsită de apărare, fata-care-uită este personaj-strigăt, parte din strigătul nostru personal, parte din propria noastră fragilitate. Îi urmărim tragedia, empatizăm cu ea, și, poate, uneori, ne proiectăm în porcușorii de hârtie cu care copilul bolnav se joacă. În intimitatea Adei, totul se preschimbă în rană. Sunt ani de când nu l-am mai văzut pe Emil Coșeru în secvențe atât de intense, momente de un tragism veritabil, colaj de deznădejde, spaimă, speranță, mix de iluzii falimentare, pseudo-zeitate cu trup, sânge și durere. Definit în dublu (Tată și Tatăl), personajul este inteligent condus spre scena monologului final despre om, la fel cum luminozitățile sale de la început sunt dirijate către un crepuscul ce pare că irupe tocmai din el. Impecabilă Tatiana Ionesi într-o mamă aproape pirandelliană, discretă în durerile ei, existență consumată fără urme, ca o plutire sângerie despre care nimeni nu va spune niciodată nimic. Și Ionuț Cornilă, scos, Slavă Domnului, din peisajul coliviilor și al pălăriilor

florentine, punctează semnificativ într-un Fiu care se întoarce pentru a distruge (anti-parabolă a fiului risipitor), agresiv și dezumanizat, adaptat perfect noilor timpuri, dar disimulând abil grija, datoria morală. Livia Iorga e încântătoare, dar e aceeași pe care o văd, picioare goale, cu sau fără jartiere, de cincisprezece ani, prin tot felul de spectacole. Horia Veriveș compune foarte plastic un travestit clovnesc, comic și grotesc, animalitate și sferă de uman (omul maț!); foarte bun pe mișcare, reluând pe alocuri atitudini și reflexe scenice din alte interpretări, Veriveș stârnește în spectatori reacții dintre cele mai ciudate, gen râsul curvesc și lipsit de inteligență al unei spectatoare-coșmar pe care am avut-o la stânga mea în timpul vizionării. Până și actrița anti-teatru Brândușa Aciobăniței reușește să spună câteva replici fără să te faci să privești ceasul, tavanul sau pantofii. Pe Irena Boclincă o găsesc (după o reprezentație cu ea, pe la Bârlad, pe care încerc din răspuțeri să o uit) reinventată, așezată fix unde trebuie, sursă de comic, voce sonoră și distinctă a spectacolului. Destul de șterși și formali cei doi actori-studenți, Andrei Varga și Doru Maftai, cu contribuții reale, însă, în unele scene.

Măcelăria lui Iov, cu esteticul pus în slujba eticului, cu mesajul etalat aproape tezig, dar cu momente excelente de actorie, cu hălci de carne, dar și hălci de emoție, se recomandă ca un spectacol pentru publicul ieșean, public sentimentalist, cu frică de Domnul și fără să vrea complicații inutile, fracturi de logică ori lucruri pe care nu le-ar putea povesti acasă, în familie. Așa, câte-un delfin în măcelărie mai merge din când în când...

Emina CĂPĂLNĂȘAN

Despre ieri, despre azi și despre *dintotdeauna* în știința limbii

„Cu cât regula e mai strictă, cu atât capul care a conceput-o e mai prost.” (Jean de la Bruyère)

Totuși...

Discuțiile despre formă sunt posibile deoarece există o realitate extralingvistică în spatele oricărui înveliș sonor. În eventualitatea în care realitatea se conturează haotic, atracția pentru ordonare, formalizare, clarificare se impune, regula încetând a mai fi hulită sau azvârlită la coșul de gunoi al constrângerilor. Până la urmă, la oricâte libertăți (in)formale râvnim, trebuie să recunoaștem că accesul la conținut este asigurat de corectitudinea formulării. De asemenea, importanța ideii celui care alcătuiește o comunicare orală sau scrisă scade odată cu primul alunecș de pe discursul *gramatical* corect. Regulile sunt, așadar, dacă nu bune, măcar utile la un moment dat. Cât despre cel care le-a conceput, numai de bine!

Ne vom îndrepta atenția asupra câtorva dintre cele mai atrăgătoare încălcări ale normei actuale, unele apărute din dărnicia vorbitorului și din grija excesivă pentru aspectul formal al discursului, altele născute din atracția pentru fixitatea fără beneficii a regulii. Ne-am intersectat nu de puține ori cu forma

celorlaltor, formă care, în ciuda înregistrării ei ca fiind greșită (vezi <http://www.cna.ro>, raport de monitorizare din 2008), pare să-și continue lupta pentru supraviețuire. Forma menționată este produsul aplicării greșite a unui fenomen banal – acordul. Forma cazuală se observă doar la primul element component (*cel*), nu și la al doilea (*alalt*). Prin urmare, forma corectă este *celorlalți*. Din moment ce nu există **celuilaltui*, **celeilaltei*, nu există nici forma de plural în care cazul să fie marcat la ambele elemente. Formele literare ale demonstrativului de diferențiere cunosc opoziție de gen, număr și caz, rezultatul aplicării fenomenului adaptării situaționale fiind materializat astfel: N.-Ac.: *celălalt*, *cealaltă*, *ceialalți*, *celelalte*; G.-D.: *celuilalt*, *celeilalte*, *celorlalți*, *celorlalte*.

Ca și, apărut tot dintr-o atență și nemărginită preocupare pentru cultivarea limbii, a fost ridicat de la rangul de simplă prezență într-o comparație la sinonim pentru *în calitate de*, *drept*, cu scopul de a nu leza auzul celor care se feresc de cacofonii precum: *ca consilier*, *ca cadou* etc. Deși alăturarea dintre sunete e supărătoare, nu trebuie să recurgem la alte încălcări ale normelor discursive pentru a evita o

repetiție. *Ca și* se folosește exclusiv în structura unei comparații, iar inserția lui *și* pentru a îndepărta simetrii sonore deranjante nu e o soluție. Limba română are suficiente resurse lexematice pentru a evita și cacofonia, și producerea unei greșeli ce ține de specificul structural al limbii: *A fost numit consilier.; Am primit cadou un inel., Fiind copil, îmi treceau zilele fără prea multe griji.*

O altă apariție rezultată din dărnicia vorbitorului este alăturarea de cuvinte *drept pentru care*, menită să introducă niște vorbe de duh, să atragă atenția, să marcheze chestiuni memorabile. *Drept care* (căci aceasta este formularea corectă), sinonimă cu *prin urmare, în concluzie, deci, așadar*, a parcurs drumul deloc lung de la stilul administrativ-juridic spre discursul obișnuit al spațiului public de toate felurile și culorile. În timpul fenomenului migrării, s-a produs, cu siguranță, alterarea. Cu toate acestea, am întâlnit varianta greșită, pleonastică, și în texte aparținând stilului funcțional amintit, formularea „*drept pentru care* s-a încheiat prezentul proces-verbal” având rol de pecete.

În alte situații, se produce trecerea de la prea mult la... prea puțin. Astfel, punând pe același plan expresia fixă *în ceea ce privește* (urmată și de singular, și de plural: *În ceea ce privește ciocolata/fructele...*) cu astfel de construcții sintactice: *dat fiind, legat de*, ajungem la formulări cel puțin curioase: „O întrebare legat de...”, „O problemă legat de...” etc.

situații în care lipsa acordului nu trece fără să lase semne de întrebare.

Un alt context atrăgător de atenție prin lipsa a ceva este: **A fost prins în flagrant. Flagrant* înseamnă „care sare în ochi; izbitor, evident” (www.dex-online.ro, s.v. *flagrant*, DEX '09); de aici, sintagmele: *greșeală flagrantă, flagrantă desconsiderare. Flagrant*, în absența continuării, nu poate fi interpretat negativ, adevărul *flagrant* conturându-se doar în prezența lui *delict* (*A fost prins în flagrant delict.*). În consecință, continuarea se impune, brevilocvența negăsindu-și un partener în contextul discutat.

Lista greșelilor flagrante se încheie aici, cu speranța conturării deja a unui spațiu în care descoperirile personale și abordările intuitive ale singularelor și pluralelor, ale noțiunilor *fix* și *mobilitate* raportate la un sistem, ale tradiției lingvistice și ale prezentului se pun de acord cu norme interpretate corect, *traduse* justificat, aplicate corespunzător.

Andreea ANDREI

Creangă și personajele sale la Veneția

Anul aniversar Ion Creangă a debutat la Muzeul Național al Literaturii Române Iași cu proiectul *Creangă călător prin lume* (coordonator: muzeograf Andreea Tacu). Acesta marchează împlinirea a 180 de ani de la nașterea povestitorului și urmărește promovarea operei sale la nivel național și internațional. Proiectul are la bază peste 80 de lucrări de grafică realizate de Ary Murnu. Folosite la ilustrarea diferitor ediții ale scrierilor lui Ion Creangă, acestea au fost prezentate în cadrul expoziției *Creangă și personajele sale* care a stat la baza proiectului *Creangă călător prin lume*. Mai precis, ilustrațiile reunite în expoziția *Creangă și personajele sale* se referă la următoarele povești: *Cinci pâini*, *Fata babei și fata moșneagului*, *Povestea lui Harap-Alb*, *Dănilă Prepeleac*, *Soacra cu trei nurori*, *Povestea unui om leneș*, *Punguța cu doi bani* și *Prostia omenească*. Acestea au fost publicate de Ion Creangă în paginile revistei „Convorbiri literare”, în perioada 1875-1878.

Pentru promovarea proiectului *Creangă călător prin lume* la nivel internațional și pentru itinerarea expoziției *Creangă și personajele sale*, Muzeul Național al Literaturii Române Iași a beneficiat de sprijinul diferitor parteneri naționali și internaționali. Astfel, cu sprijinul Asociației „Patrimoniu pentru comunitate” Iași și al Institutului Român

de Cultură și Cercetare Umanistică de la Veneția, Muzeul Național al Literaturii Române Iași a vernisat expoziția *Creangă și personajele sale* la Veneția. Evenimentul, organizat cu ocazia Zilei Culturii Naționale sărbătorită anual în data de 15 ianuarie, a avut loc în cadrul Noii Galerii a Institutului și a fost precedat de o prezentare a vieții și activității lui Ary Murnu precum și de o lectură publică a poveștilor lui Ion Creangă. Aceste două activități au fost organizate în Sala „Marian Papahagi” a Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția și s-au bucurat de prezența unui public numeros, români din comunitatea românească din regiune precum și numeroși cetățeni italieni. Aceștia din urmă au beneficiat de traducerea în limba italiană a scrierilor lui Ion Creangă și, astfel, au putut descifra mai bine tainele ilustrațiilor din expoziție. Traducerile în limba italiană au fost puse la dispoziția publicului cu sprijinul lect. univ. dr. Aurora Firța, coordonatoare a lectoratului de limbă, literatură și cultură română în cadrul Universității „Ca' Foscari” din Veneția și coordonatoare a programelor științifice și literare din cadrul Institutului. Vernisajul a avut loc în prezența directorului Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică de la Veneția, conf. univ. dr. Rudolf Dinu, a Prea Cuviosului Părinte Iulian

RAFTUL CU ECOURI

Munteanu din cadrul Protopopiatului Tri-Veneto I, Est – Parohia Sfântul Proroc Moise (Asolo), a prof. Ioana Opriș, a lui Iulian Pruteanu, președinte al Asociației „Patrimoniul pentru comunitate” Iași și a numeroși membri ai comunității române și italiene din regiune.

Ținând cont de faptul că poveștile ilustrate de Ary Murnu au fost însoțite de traducerea în limba italiană a textului, proiectul a permis organizarea mai multor activități menite a promova opera lui Ion Creangă în rândul comunității italiene. Astfel, proiectul *Creangă călător prin lume* și expoziția *Creangă și personajele sale* au avut posibilitatea de a fi făcute cunoscute în rândul elevilor italieni. Activitățile conexe expoziției au fost organizate în cadrul instituției de învățământ Istituto Comprensivo „G. Ponti” din Trebaseleghe, provincia Padova, la sediul din Massanzago al acesteia și au constat în lecturi din poveștile lui Ion Creangă, prezentări power-point, discuții, jocuri de rol etc. Aceste activități au fost realizate în colaborare cu prof. Ioana Opriș și prof. Domenico Palazzo. Cu ajutorul acestora, elevii italieni și-au îmbogățit cunoștințele despre limba, literatura și cultura română, implicându-se în activitățile propuse. Aspectele interculturale au beneficiat de o abordare interdisciplinară ce a facilitat asimilarea informațiilor în rândul participanților.

Expoziția *Creangă și personajele sale* precum și activitățile derulate în cadrul proiectului *Creangă călător prin lume* s-au bucurat de aprecieri pozitive atât din partea comunității italiene cât și a celei

românești. Mai mult decât atât, proiectul expozițional și activitățile conexe au fost incluse în prezentarea susținută de prof. Ioana Opriș în cadrul Simpozionului internațional organizat la Udine în perioada 29-31 martie 2017 cu ocazia Decenalei de limbă, cultură și civilizație românească.

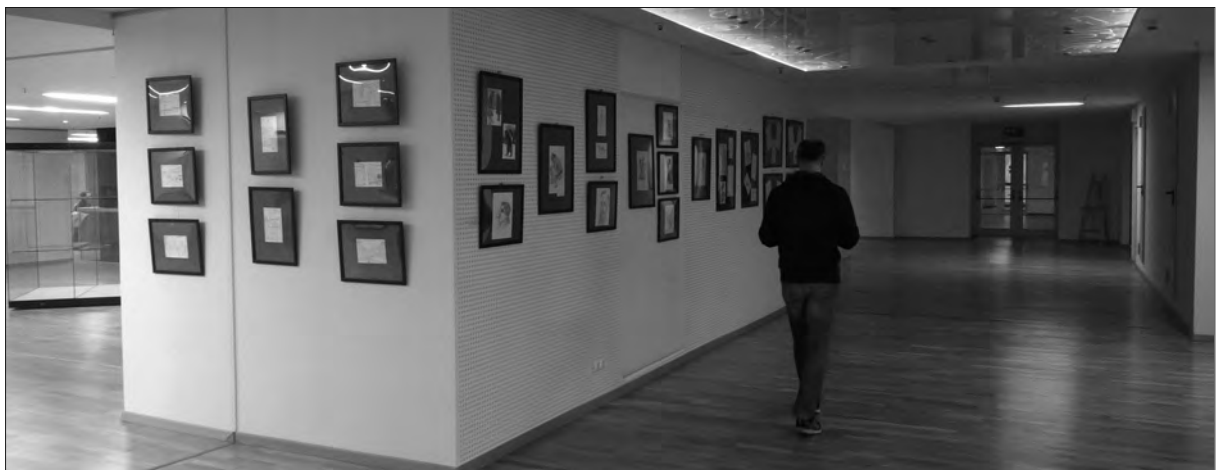
Andreea TACU

Patrimoniul MNLR Iași expus la București și Cluj-Napoca

Expoziția *Fețele necunoscute ale lui Cezar Petrescu* organizată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași a continuat și în a doua parte a anului 2016 seria de itinerări, de această dată la nivel național. Astfel, dacă în prima parte a anului 2016 expoziția a putut fi vizitată la Paris, Lyon și Frontignan (Franța), în a doua parte a anului ea a fost găzduită prima dată de Muzeul Brăilei „Carol I” unde a fost inclusă și în programul de manifestări dedicate Noptii Europene a Muzeelor. Ulterior, expoziția a fost itinerată la București, unde, în baza parteneriatului cu Biblioteca Națională a României, a fost deschisă spre vizitare publicului în spațiul expozițional Podu’ Vechi – același spațiu expozițional în care utilizatorii și vizitatorii bibliotecii s-au obișnuit să ia parte la proiectele derulate de Muzeul Național al Literaturii

Române din Iași. În paralel, Biblioteca Națională a României a mai găzduit încă o expoziție a Muzeului Național al Literaturii Române Iași, *Ulița Teodorenilor*.

La sfârșit de an, expoziția *Fețele necunoscute ale lui Cezar Petrescu* a putut fi vizitată la Cluj în cadrul Turnului Croitorilor, unul dintre puținele turnuri de fortificație care au făcut parte din Vechea Cetate a Clujului. Datorită numeroaselor și diverselor activități pe care le găzduiește, Turnul Croitorilor este recunoscut ca fiind un important Centru de Cultură Urbană. Astfel, atât vizitatorii din țară, cât și cei din străinătate care au trecut pragul Turnului și/sau au participat la activitățile găzduite de acesta au putut descoperi o nouă față a scriitorului Cezar Petrescu.

Andrei COCA, Andreea TACU

Pe urmele Descălecatului

Galeriile „Pod-Pogor” ale Muzeului Național al Literaturii Române Iași au avut prilejul de a găzdui în perioada 3-25 martie 2016 o interesantă expoziție de fotografie realizată de fotografi Sorin Tănase și Ovidiu Ștefeligă. Autorii, originari din Vatra Dornei, respectiv Câmpulung Moldovenesc, au reconstituit fotografic traseul descălecatului lui Dragoș din Maramureș în Moldova. Originile descălecatului și prima parte a traseului lui Dragoș spre Moldova au fost surprinse în imagini de către Sorin Tănase (Baia Mare, Ieud, satele Preluci, Prislop, lacul de acumulare Firiza etc.) în timp ce Ovidiu Ștefeligă a acoperit geografic drumul de la Pasul Prislop până în Bucovina (Sadova, masivul Rarău, Măgura Câmpulungului, Ciocănești, Munții Suhard). Fotografiile, în marea lor majoritate peisaje, acoperă geografic cele două zone și confirmă frumusețea locurilor străbătute indiferent de anotimp. Oamenii locurilor, tradițiile și obiceiurile lipsesc din fotografiile acestei expoziții întrucât fotografiile doresc ca acestea să constituie tema unui alt proiect expozițional care va putea fi privit independent de expoziția de față sau, dimpotrivă, ca o continuare a acesteia.

Vernisajul expoziției „Pe urmele descălecatului” găzduită de Galeriile „Pod-Pogor” a avut loc în prezența autorilor și a reprezentantului Asociației

„Romontana” – Andrei Coca. Cuvântul de deschidere a aparținut conf. univ. dr. George Bondor.

Sorin Tănase a urmat diferite cursuri de specializare susținute de bine cunoscutul fotograf Mihai Moiceanu și a avut numeroase expoziții personale și de grup printre care amintim expoziția sa de debut „Incognito” (2013) și participarea la Salonul Fotografului Român, ediția a II-a (2016).

Ovidiu Ștefeligă a participat, printre altele, la expoziția de grup „România – 2014” – Palatul Parlamentului și la expoziția „La pas, prin Țara Fagilor” a Asociației Fotografice „Pietrele Doamnei” din Câmpulung Moldovenesc. Este membru al Asociației Fotografice „Pietrele Doamnei” din Câmpulung Moldovenesc.

În luna februarie a acestui an, expoziția a fost prezentată publicului din Vatra Dornei, iar după terminarea perioadei de vizitare de la Iași, aceasta urmează să fie itinerată la Câmpulung Moldovenesc.

Organizarea expoziției „Pe urmele descălecatului” și itinerarea acesteia la Iași au beneficiat de sprijinul Asociației Naționale pentru Dezvoltarea Rurală Montană „Romontana”, organizație non-guvernamentală înființată în anul 2000 cu scopul de a sprijini dezvoltarea integrată a zonelor montane din România. Aceasta urmărește stimularea tuturor sectoarelor

RAFTUL CU ECOURI

---

care influențează dezvoltarea sustenabilă a comunităților rurale și urbane din Carpații României, implicându-se activ în implementarea proiectelor de dezvoltare durabilă, precum și în elaborarea de politici și strategii pentru zonele montane.

La nivel internațional, Asociația „Romontana” este membră a trei dintre cele mai mari organizații orientate spre dezvoltarea durabilă a zonelor montane, și anume: Asociația Europeană a Regiunilor Montane –

„Euromontana”, Parteneriatul Montan Internațional (ONU/FAO) și Forumul Rural Mondial, fiind astfel implicată în activități de interes european și mondial, ce vizează zonele montane. „Romontana” este și partener de dialog și implementare al Secretariatului Interimar al Convenției Carpatice, găzduit de Organizația Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP Viena).

DESPRE AUTORI

Emina Căpălnășan, doctor în Filologie, Universitatea de Vest Timișoara

Andrei Coca, Asociația Națională pentru Dezvoltarea Rurală Montană „Romontana”

Mircea Coloșenco, critic literar, editor, bibliograf

Mircea-Cristian Ghenghea, cercetător dr. Departamentul de Cercetare al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Corneliu Grigoriu, fotograf, Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Corina M. Irimiță, muzeograf, Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Oana Melinte, conservator, Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Adriana Radu, profesor dr., Colegiul Național Iași

Maria Lucreția Sturtzu, doctorand, Facultatea de Științe și Litere, Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș

Andreea Tacu, muzeograf, Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Magda Ursache, publicist, scriitor

Dionisie Vitcu, prof. univ. dr., Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” Iași, actor al Teatrului Național „Vasile Alecsandri” Iași

Diana Vrabie, conf. univ. dr., Catedra de literatură română și universală, Universitatea de Stat „Alec Russo” Bălți, Republica Moldova

MANIPULAREA, PERSPECTIVE IEȘENE

- 3 Călin CIOBOTARI – Sentimentul românesc al manipulării
- 5 Liviu ANTONESEI – Dau o sticlă de whisky bătrân cui îmi poate da un răspuns...
- 10 Alexandru BODNAR – Este imposibil să nu fim manipulați...
- 13 George BONDOR – Împotriva manipulării. Pluralism, spirit critic, failibilism
- 15 Eduard BOZ – Școala trebuie să genereze anticorpii împotriva manipulării
- 19 Alexandru CĂLINESCU – Spânu, Gâdea, Ciutacu...
- 21 Florin CÎNTIC – De la zvonerii comuniști, la trolii și postacii din online...
- 25 Otilia CHITIC – ... Românii sunt mai ușor de manipulat
- 28 Constantin CUCOȘ – Un popor needucat devine o gloată ușor manevrabilă...
- 29 Lucian DÂRDALĂ – Votați FNI!
- 32 Alexandrina DINGA – Cea mai bună armă împotriva manipulării este educația
- 34 Aurel DOBAȘU – Reclama comercială este prima sursă de manipulare...
- 36 Dan DOBOȘ – Din bezna mansardelor noastre putem comenta, critica,
înjura absolut orice și pe oricine...
- 41 Gabriel GACHI – Supradozarea face ravagii în România
- 44 Florin GHETĂU – Profesioniștii manipulării și sursele răului
- 45 Bogdan-Nicolae GHIURCO – Intelectualii nu sunt o soluție...
- 49 Bogdan GUȚU – Cele mai nocive: biserica și internetul...
- 50 Marian HARIUC – Manipularea democrației, democrația manipulării...
- 54 Tudor LEAHU – Îndoiala ca apărare...
- 55 Ada LUPU – Despre automanipulare în țara verbelor impersonale...
- 58 Adrian NETEDU – „Invazia imbecililor”...
- 65 Silvian-Emanuel MAN – Raportul ontologic: ceea ce este – ceea ce pare...
- 69 Gheorghe NICHITA – Am plantat 11.000 de tei,
dar nu au contat decât cei 100 de tei tăiați pe Ștefan cel Mare!
- 71 Liliana ROMANIUC – E complicat să trăiești în România...
- 74 Constantin STURZU – Recomand rugăciunea ca formă de rezistență la manipulare...
- 75 Daniel ȘANDRU – Nu mi-aș face mari iluzii în privința calității morale a intelectualilor...
- 80 Nicolae TOMESCU – Spațiul public, mașină de tocat reputația...

SUMAR

S.O.S. PATRIMONIU

- 87 Adriana RADU – Coloseul Bragadiru sau „City Mall”-ul de altădată
- 92 **dionisie versus vitcu** (Corneliu Grigoriu)

RECONSTITUIRI CULTURALE

- 94 Maria-Lucreția STURTZU – Reviste literare postbelice ieșene (II)
- 107 Diana VRABIE – Orașul Iași în conferințe academice
- 116 Mircea COLOȘENCO – Asceza bacoviană studențească ieșeană (1907-1911)

DIN LITERATURA REALISMULUI SOCIALIST

- 128 Georgiana LEȘU – Cronica ilustrată a unei lumi apuse.
Privire asupra unui album de caricaturi

PROFESORI FRANCEZI LA IAȘI

- 132 Ilinca BARTHOUIL – Georges Barthouil, comunismul și borșul de fasole
- 138 Georges BARTHOUIL – Bine te-am regăsit, Românie!
- 139 Jean-Louis COURRIOL – Anii petrecuți la Iași au fost printre cei mai frumoși
din viața mea

LUMEA LUI VITCU

- 141 Dionisie VITCU – Ion Omescu. Un mare actor – cărturar al Teatrului Național

PRETEXTE DE DIALOG

- 145 Magda URSACHE – Sub umbra lui Marx: o întrebare și un răspuns

ISTORII CARE NI SE ÎNTÂMPLĂ

- 151 Mircea-Cristian GHENGHEA – Dodon *ante portas*

PROIECTUL ANOTIMPULUI

- 154 Monica SALVAN – Drumul unui proiect
- 158 De la „Cartea migrațiilor” la expoziția „Cadre de memorie. Obiecte care (ne) vorbesc”
Angela BRATSOU (Grecia)
Rodica BINDER (Germania)
Dinu FLĂMÂND (Franța)
Florin BICAN (România / Germania)
Gabriel BADEA-PĂUN (Franța)
Ovidiu NIMIGEAN (Franța)

SCRISOAREA REGĂSITĂ

- 164 Păstorel către Cezar Petrescu (Corina M. IRIMIȚĂ, Oana MELINTE)

167 FOTOGRAFIA REGĂSITĂ

CRONICA DE TEATRU

- 168 Călin CIOBOTARI – Radu Afrim și delfinul din măcelărie

INVESTIGAȚII LINGVISTICE

- 172 Emina CĂPĂLNĂȘAN – Despre ieri, despre azi și despre *dintotdeauna*
în știința limbii

RAFTUL CU ECOURI

- 174 Andreea ANDREI – Creangă și personajele sale la Veneția
- 176 Andreea TACU – Patrimoniul MNLR Iași expus la București și Cluj-Napoca
- 177 Andrei COCA, Andreea TACU – Pe urmele Descălecatului

179 DESPRE AUTORI

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale - Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 1(144) / primăvară 2017

Date de apariție:

primăvară – 15 martie

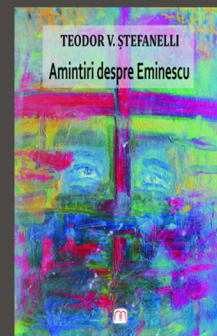
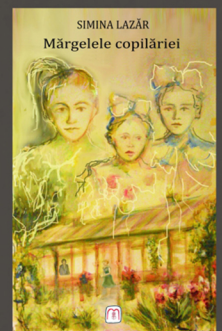
vară – 15 iunie

toamnă – 15 septembrie

iarnă – 15 decembrie

- MANIPULAREA, PERSPECTIVE IEȘENE
- S.O.S. PATRIMONIU
- DIONISIE versus VITCU
- RECONSTITUIRI CULTURALE
- DIN LITERATURA REALISMULUI SOCIALIST
- PROFESORI FRANCEZI LA IAȘI
- LUMEA LUI VITCU
- PRETEXTE DE DIALOG
- ISTORII CARE NI SE ÎNTÂMPLĂ
- PROIECTUL ANOTIMPULUI
- SCRISOAREA REGĂSITĂ
- FOTOGRAFIA REGĂSITĂ
- CRONICA DE TEATRU
- INVESTIGAȚII LINGVISTICE
- RAFTUL CU ECOURI
- DESPRE AUTORI

EDITURA MUZEELOR LITERARE

ISSN (Tipărit) 1220-7322
 ISSN (Electronic) 1584-2657

www.muzeulliteraturiiiiasi.ro
www.emliasi.ro